

د حضرت محمد ﷺ

سپڅلی ژوند

لیکوال: محمد عبدالحی
ژباړن: محمد ا جان حقیر

د حضرت محمد ﷺ

سپیڅلې ژوند

(حياة طيبة)

ليکوال: استاد محمد عبدالحې
ژباړن: استاد محمد امان حقپال

کتاب پېژندنه :

د کتاب نوم : د حضرت محمد ﷺ سپېڅلی ژوند

مؤلف : محمد عبدالحی

ژباړن : استاد محمد ا جان حقپال

خپرندویه : جمعیت اصلاح و انکشاف اجتماعی افغانستان

تیراژ: ۱۰۰۰ ټوکه

د چاپ نوبت: دویم

د چاپ نیټه: زمري ۱۳۸۶

کمپوز او ډیزاین : محمد جمیل احمدي

د پشته طرحه او ډیزاین: جاوید خان اميري

آدرس: کابل، خوشحال مینه، الف ساحه، د شاداب

ظفر بلا کونوترشا

موبایل ۰۷۹۹۳۹۴۰۱۵ / ۰۷۷۸۱۹۱۳۸۲

دیجیټل: ۰۷۵۲۰۲۱۲۲۱

Email: eslahmilli@gmail.com

دلومړي چاپ سريزه

د زرو او گرانو لوستونکيو! دغه کتاب چې ستاسې په مخ کې دی له آره ديپاوري محقق اوليکوال محمد عبدالحی صاحب له خوا په اردو ژبه د (داعي اسلام ﷺ) کې حیات طيبه (په نامه ليکل شوی دی. زه نه غواړم چې ددې کتاب پرمختوی باندې څه وليکم، يوازې دومره ليکم چې ددې کتاب په ليکلوکې له يوه ځانگړي سبک او مهارت نه کار اخيستل شوی دی او هغه دا چې لومړی يې په دولسو برخو بېل کړی او بيا يې تر هر غټ سرليک لاندې په نورو داسې وړو وړو سرليکونو ويشلی چې ډېر ځله دهغوی ترمنځ اړيکه نه شلېږي او د لوستونکو په تېره بيا د نورو زدکوونکو لپاره مهم مطلبونه داسې ورپه گوته کوي چې هغوی دستر يا احساس ونه کړي او هغه ورپه زړه وي. بل دا چې د حضرت پيغمبر ﷺ پر سپيڅلي ژوند باندې خورا ډېرې ليکنې شوې دي خو په هر صورت هره ليکنه په خپل ځای او وخت کې دارزښت وړوي اوليکوالوته يې له لوی خدا بجل جلاله څخه اجر غواړم. مگر دغه ښاغلي ليکوال د حضرت پيغمبر ﷺ پر سپيڅلي ژوند داسې رڼا اچولې ده چې کټ مټ هغه صحنه نيغ په نيغه د لوستونکو په وړاندې تمثيولي او د اسلامي نهضت روح، اخلاق، تگلار او کړنلاره لکه څنگه چې ده هغسې يې دکفر او طاغوتي کرغېړنو نظامونو پر ضد په پوره وضاحت سره راښيي.

په دې ډول د دنيوي او اخروي گټو او زيانو نولاملونه په زغرده اودقران کریم په رڼاکې په بشپړه اغيزمنه توگه د انسان مخ ته ږدي د نيکمرغۍ اوسعادته په لور يې رهبري کوي او په دې لړکې يې د زړه په مينه د ژوند د آرې موخې (اصلي هدف) د ترلاسه کولو په لاره کې سرښندنې او فداکارۍ ته چمتو کوي.

که څه هم ماله ځينو مقالو او مضامينو پرته تر اوسه پورې له اردو ژبې څخه کوم کتاب نه وژباړلی خو د فرهنگي کمېټې په تېره بيا د ښاغلي کشف صاحب ډېره لورينه او مهرباني وه چې زه يې دې کار ته وهڅولم او په دې اساس مې خپل مات گوډ قلم راواخيست او د دې کتاب په ژباړنه مې لاس پورې کړ. څومره چې زمانه وس کې وو هومره مې کوښښ وکړ چې اصلي جملې هم خپلې معناوې له لاسه ورنه کړي او مفهوم هم ادا شي خو څنگه چې يومفهوم له يوې ژبې نه بلې ژبې ته اړول کېږي اړومروڅه کمې اوزياتې پکې راځي مياهم

له دغسې کارنه ډډه کړې ده اوکه چېرې دا کارشوی وي نو هغه به زما تېروتنه وي.
په هرصورت دادی اوس دخدا بجل جلال په فضل اومهرباني دغه کار ترسره شو. لوی
خدا بجل جلاله دې وکړي چې زما په دغه نیمگړي کار داسلامي ویاړلي انقلاب پیروان
اوداسلام دمکتب رښتیني شاگردان په دې توفیق ومومي چې دحضرت محمد ﷺ ژغورنده
اوسپيڅلي لارپل په پل تعقیب کړي .
په افغانستان اوټوله نړۍ کې دویاړلي اسلامي انقلاب دبري په هیله
محمد ا جان حقپال

د دويم چاپ سريزه

د انسانيت د لارښود حضرت محمد ﷺ سیرت يوه داسې موضوع ده چې هر چاته د لارې د مثال حيثيت لري په تېره بيا د اسلامي تحريک او غورځنگ د لارويانو لپاره .

کېدای شي چې له همدې امله به دې کتاب (د حضرت پيغمبر ﷺ سپېڅلي ژوند) دمعه د وړانو او پوهنتونونو په تعليمي نصاب کې تدریسي بڼه غوره کړې وي .

څنگه چې د اکتاب نژدې درويشت کاله پخوا چاپ شوی و نو په زړه کې مې دا ولوله پيدا شوه چې دوخت له تنگسياه سره يې په غلغلند نظر وگورم ترڅو يو ځل بيا د چاپ په گاڼه وگاڼلی شي .

ښکاره خبره ده چې خپله ليکنه وي او که دېل د بيامطالعې په ترڅ کې يې د عبارت او جملو په اړه په ذهن کې نوی خيال را پيدا کړي او فکر کوي چې نوې بڼه به يې له پخوانۍ څخه غوره وي .

په دې اساس که يو نيم ځای په عبارت او جملو کې څه بدلون ليدل کېږي دا به د سلاست او روانۍ په نيت يوه هڅه وي اوبس، په پای کې له لوی خدای څخه هيله من يم چې گران لوستوال به ترې گټه واخلي او ما به هم په دعا ياد کړي .

په درنښت

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العلمين والصلوة والسلام على رسوله الكريم .

د حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم پاك سیرت يوه داسې موضوع ده، چې بې شمېره خلكو پرې ليكنې كړې دي او تر قيامته به دغه لړۍ روانه وي دا يوه داسې موضوع ده كه هرڅومره خلك پرې خورا زياتې ليكنې وكړي بيا به هم له مضمون سره هېڅكله د مينې اوعلاقې د نشتوالي شكايه پيدانه شي. د حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم د سپېڅلي ژوند دومره اړخونه دي اوهر اړخ يې دومره غوښتنې لري چې هېڅكله به څوك دا دعوه ونه شي كړاى چې د دې موضوع حق يې وړ اداء كړى دى. دلته خو هغه حال دى چې:

ستا د ښايست گلونه ډېر دي

څولى مې تنگه زه به كوم كوم ټولومه

د دې موضوع په اړه په اردو ژبه ساده، مشكل، غټ او واړه ليكل شوي كتابونه خورا ډېر دي. خوله ډېرې اوږدې مودې مې په زړه كې دا ولوله وه چې كه په دې ژبه كې يو داسې كتاب واى چې د اسلام د داعي صلى الله عليه وسلم د سپېڅلي ژوند تفصيل پكې په داسې انداز سره راغلى واى چې د دغه ستركار او نهضت كومه نقشه چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم يې په سرته رسولو مامور ؤ د لوستونكو په وړاندې هم هغسې ترسيم شوې واى. څرگنده ده چې دا څه آسان كار نه دى. د دې كار لپاره پراخ علم، كره تصنيفي استعداد، د ضرورت وړ بشپړ كتابونو او پوره وخت ته اړتيا برېښي. خداى جل جلاله په خپله ډېرښه پوهېږي چې د دې خدمت نېكمرغي خپل كوم يوه بنده ته ور په برخه كوي .

د 1954 ميلادي كال داگست د مياشتې له دولسمې نه د 1955 ميلادي داگست تر ۱۱ نېټې پورې دهند درايې بريلي د ضلعي په زندان كې كه څه هم نور اسباب راسره نه وو البته پوره وخت مې درلود. په دې وخت كې نابېره دافكر راغى چې د بند

له دغې مودې نه څرنگه ډېره گټه ترلاسه کېدای شي. خدای جل جلاله په خپل فضل او کرم لارښوونه راته وکړه، طبیعت مې همدې یوې لارې ته راوگرځېد او دا وخت زما دهغې غوښتنې د سرته رسېدو وسیله کېدای شي چې د مخه یې یادونه شوې ده. په زندان کې له محدود شمېر کتابونو لکه: سیره النبی، تفهیم القرآن او یوڅو نورو وړو وړو کتابونو نه پرته نور څه رابرابر نه شول. دخدای جل جلاله نوم مې رایاد کړ او د همدغو کتابونو له مخې مې د خپل استعداد په اندازه هغه غوښتنه بشپړه کړه چې له اوږدې مودې مې په زړه کې وه.

داچې د موضوع حق خومره اداء شوی دی دا به د کتاب له مطالعې څخه لوستونکو ته څرگنده شي. البته د لیکوالی پوره پوره احساس دی، که نه د دې موضوع د حق اداء کولو خو په ما کې نه وړتیا وه او نه یې له ما سره څه اسباب وو. خو بیا هم څه هیلي وې چې دهغوله مخې مې دغه کار ته ملا وتړله او هغه ترسره شو:

۱- کېدای شي دغه لږ کوښښ د نورو پوهانو لپاره یو محرک وگرځي او هغوی دا کار کما حقہ اداء کړي.

۲- په ساده اردو، په نوې بڼې سره پاک سیرت ولیکل شي چې یو بل کتاب پرې زیات شي.

۳- داهيله ده چې خدای جل جلاله دې دغه کوښښ قبول کړي او په دې ذریعه دې گڼ شمېر خلکو ته داسلامي نهضت مزاج او کړنلاره وروښيي او په دې توگه دې ځینو نوروکې د اسلامي نصب العین په لور د پرمختگ ولوله پیداکړي.

اَرَبْنَا تَقْبَلُ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ { [البقرة : 127]

محمد عبدالحی

د رایې بریلی ضلعې زندان

د دوشنبې ورځ ۱۳۷۴ هـ.ق د ذیقعدې ۲۰ ۱۹۵۵ میلادي د جولای ۱۱

لومړۍ برخه

اسلامي نهضت او ترې دمخه

- د اسلامي نهضت اهميت
- د اسلامي نهضت يو امتياز
- د اسلامي بلنې په وخت کې د نړۍ څرنگوالی
- د روم حکومت
- هندوستان
- يهود
- د عربو حالات
- د اسلامي نهضت لپاره د عربو ځانگړنې
- د عربو په اصلاح کولو کې ستونزې

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العلمين و الصلوة و السلام على محمد و اله و اصحابه اجمعين .
اسلام يا د حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم پيغام په نړۍ کې يوعظيم
الشان اصلاحي نهضت دی، داهمغه نهضت دی لکه څنگه چې په هره زمانه کې به
هرملک ته دخداى جل جلاله رالېږل شوي نبي راوړ. دغه نهضت يوازې روحاني نه
بلکې دانساني ژوند دهر اړخ يو اصلاح کوونکى تحريک دی چې سارى يې نه ليدل
کېږي اودا يو داسې هر اړخيز نهضت دی چې په همدې يوه وخت کې روحاني،
اخلاقي، ټولنيز، اقتصادي اوسياسي هرڅه پکې شته اوله دغې دايرې څخه دانساني
ژوند يو ټوک هم وتلی نه دی .

د اسلامي نهضت اهميت:

په نړۍ کې ډېر اصلاحي اوانقلابي نهضتونه را اوچتېږي خواصلامي نهضت د
خپلې پراختيا اوځينو نورو ځانگړنو له مخې له هغو ټولونه ممتاز او غوره دی. دغه
نهضت څرنگه را اوچت شو؟ وړاندې کوونکي يې څرنگه وړاندې کړ؟ په پايله کې څه
وشول؟ دغه پوښتنې په هغه ذهن کې را پيدا کېږي چې د دې اسلامي نهضت له
پيلامې سره څه ناڅه اشناوي . خو دې پوښتنو ته ځوابونه پيدا کول، د تاريخپوهنې د
ذوق بشپړول نه دي بلکې د دې ځوابونو اصلي اهميت په دې کې دی چې د هغو د
څرگندولو په نتيجه کې يو داسې بشپړ اصلاحي نهضت زموږ مخې ته راځي چې
همدا اوس هم د هغو ټولو مسايلو د حل لپاره چې انسان پکې نښتی دی ضروري او
کافي گڼل کېږي .

له يوې خوا خو دغه نهضت انسان ته د هغه د واقعي گټې او زيان رښتينى
مطلب ورنښي او د تلپاتې (دايمي) ژوند هغه حقيقتونه يې مخ ته ږدي چې هغه د هر
انسان وروستى سرمنزله دی . له بلې خوا د هغه د دنياوي ژوند لپاره د عمل د يوې

داسې لايحې تجويز کوي چې د تلپاتې ژوند له برياليتوب سره سره يې دغه ژوندمه داسې ورسنبالوي چې بيا به انسان له هغو ټولو ستونزو څخه ځان وژغورلی شي چې د هغو په حل کولو کې تل پريشان ؤ او اوس هم دی .

دا د اسلامي نهضت هغه ځانگړنه ده چې هر زده کوونکی دې ته متوجه کوي ترڅو هغه له نژدې څخه وگوري او پردې خبرې د پوهېدلو لپاره هڅه اوهاند وکړي چې د دې نهضت په اړه دومره لويه دعوه ترکوم ځايه پورې سمه ده .

د اسلامي نهضت په باب خو داسې ډېر کتابونه ليکل شوي دي اولاً نورهم ليکل کېږي چې د هغو د مطالعې په مرسته د اسلام تاريخ پوره څرگندېدلای شي، خو څنگه چې د روښنايي تصور له ډيوې او د خوشبويۍ احساس له گل څخه نه شي بېلېدلای په همدې ډول دغه عظيم الشان نهضت هم هېڅوک دهغه له محرک څخه نه شي جلاکولای له همدې امله کله چې د خلکو په وړاندې د اسلامي نهضت يادونه کېږي ورسره سم د نهضت د داعي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د ژوند د څرنگوالي او د نهضت د بلنې د اصلي مأخذ يعنې د قرآن کریم د سپړنې او تفسير غوښتنه هم کوي اودا بېخي يوه فطري غوښتنه ده .

د اسلامي نهضت يو امتياز:

ټول په دې پوهېږو چې د انسانيت تر ټولو لومړنی فرض او تر ټولو ښه خدمت دا دی چې خلك د اخلاقو په لحاظ وروزل شي، بدې خواوې يې ترې لرې کړای شي او د هغوی په وړاندې د ژوند يوه داسې بشپړه نقشه راکښله شي چې انسان پرې لاړشي او هغه په بشپړه توگه بريالی کړي. د دې مقصد لپاره گڼ شمېر خلکو په خپلو خپلو طريقو سره کار کړی دی. دې ډول اصلاحي کار کوونکو د انساني اصلاح لپاره ځان ځانته گوټونه اختصاص کړي، بيابې چې په هغو گوټونو کې څه کولای شول هغه يې کړي دي؛ چا خپل ځانته اخلاق او روحانيت مرکز گرځولی اوچا د تهذيب اومتدین د سنبالولو کوښښ کړی دی او چا ځان ته د حکومت او سياست ډگر جوړ کړی دی. خو کومو صالحو کسانو چې د انسان د بشپړ ژوند د سنبالښت پرېکړه کړې

ده هغه حضرات انبياء عليه السلام دي .

پر انسانيت باندې د کایناتو د پیداوونکي تر ټولو لوی احسان دا دی چې د انبياء کرامو عليهم السلام تر ټولو وروستنی پیغمبر دې نړۍ ته تشریف راوړ د هغه بلنه او د ژوند څرنگوالی تراوسه پورې داسې خوندي پاتې دي چې په انساني تاریخ کې یې بله کومه بېلگه نه موندل کېږي . د محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند حالات داسې کښل شوي چې له یوې خوا یې یو داسې سمون او انتظام وموند چې تراوسه پورې هېچا ته دغسې تاریخي ریکارډ میسر نه شو او له بلې خوا دهغه خبرې، کار، د ژوند تگلاره، جوله او صورت، ناسته ولاړه، خبرې اترې، میشتوالی، چارچلند، لنډه دا چې خوراک څښاک، ملاسته ولاړه، ناسته پاسته او آن ترخندا پورې هره یوه اداء یې په بشپړه پراختیا او تفصیل سره خوندي پاتې شوه. له نن څخه یوڅوسوه کاله پخوا د گڼ شمېر سترو خلکو د ژوند اړخونه په تیارو کې پراته دي خو د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په اړه (که څه هم نژدې یونیم زرکاله پرې تېر شول) په بشپړه توگه معلومات لرو.

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند د څرنگوالي له مطالعې څخه مخکې یوې بلې ځانگړنې ته کتنه پکار ده او هغه دا چې د هر کار اندازه او اهمیت له هغو حالا تونه څرگندېږي چې هغه کار پکې ترسره شوی وي که په مناسبو او موافقو حالا تو کې یوه نهضت ته وکتل شي نو هغه په بشپړه توگه پرمخ تللای شي خو په نامناسبو حالا تو کې هم غه نهضت بېخي مړ ژواندی اونیمگړی پاتې کېږي. په عمومي ډول د نهضتونو حال داسې وي چې لومړی په خلکو کې هغه د منلو لپاره مواد پخوي او بیا چې کله نابیره د چا له خوا هغه نهضت اعلانېږي نو د خلکو خواخوږي ورسره پیداشي او نهضت پرمخ بیايي مثلاً د یوه هېواد د آزادۍ نهضت را واخلي، خلک په عمومي ډول د بهرنیو حکمرانانو له ظلم او زور زیاتي څخه په تنگ شوي وي او په زړونو کې یې د هغوی پرضد یوه ولوله اوجذبه هم راوخوټېږي. په دې وخت کې چې کله کوم همتناک سړی را پاڅېږي او د هېواد د آزادۍ په نامه غږ پورته کړي . نو ډېر لږ شمېر خلک غواړي چې د خطرونو او زیانونو دا ندېشنو له کبله ورسره مله شي خو ډېری (اکثره) دردېدلي خلک د زړه له کومي ورسره ملگرتیا کوي.

د اقتصادي نهضتونو هم همدغه حال دی، خلک د خپلو اړتیاو او د اقتصادي لوټمارانو د ظلم او زور له کبله اړومرو بېوزلي کېږي. که په دغسې وخت کې کوم نهضت د اقتصادي اصلاح او انقلاب لپاره غږ پورته کوي نو بیا دا ټول خلک هغه لوري ته خپل پام وړاوې. خو دېته لږ فکر وکړئ یو دغسې نهضت چې بېخي په مخالفو حالاتو کې راولاړېږي مثلاً په یوه بت پرست قوم کې یو څوک داسې غږ پورته کړي چې بت پرستي بابیزه اوبې ځایه حرکت دی په داسې حال کې چې د هغه ځای ټول اوسېدونکي د بت پرستۍ مینان وي نو فکر وکړئ چې په داسې حالاتو کې به هغه له څه ډول مصیبتونو او ستونزو سره مخامخېږي.

د اسلامي نهضت د داعي صلی الله علیه وسلم اصلي اهمیت او د هغه د کار د رښتیني اوکوب (عظمت) تصور تر هغې پورې نشي کېدلای ترڅو پردې باندې پوهېدلی نه وي چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم څه غوښتنه درلودله او هغه یې په کومو مخالفو حالاتو کې وړاندې کړه. د دې لپاره چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند واقعیتونه وڅېړئ دا هم وگورئ چې کله د اسلام داعي صلی الله علیه وسلم خلکو ته اسلام وړاندې کاوه په هغه وخت کې د عربو او ټولې نړۍ حالات څه ډول وو؟

د اسلامي بلنې په وخت کې د نړۍ څرنگوالی:

اسلام چې موږ ته څه وړاندې کړي دي مهم بنسټ یې توحید دی او دا هغه روښنایي ده چې یوازې عرب نه بلکې ټوله نړۍ ترې بې برخې وه، انساني ذهن د توحید له رښتیني تصور څخه تش ؤ. او دا یوه جوته خبره ده چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه پخوا هم بې شمېره اسلامي بلنډویان "داعیان" راغلي وو او د ځمکې هره آباءه سیمه د خالص توحید د پیغام په مرسته سرلورې شوې وه مگر د انسانیت بدمرغۍ ترې دا درس هېرکړی ؤ او د ناپوهۍ له کبله یې د خپلو خواهشاتو په پیروۍ لمر، سپوږمۍ ستوري، پیریان، پرنښتې او دیوان په الوهیت کې شریک کړي وو او انسان د یوه خدای د بندګۍ پرځای د بې شمېره خدایانو په لومه کې نښتی ؤ.

دا وخت په سياسي لحاظ د فارس او روم دوه مهم ځواکونه موجود وو. د فارس مذهب، اورلمانځنه وه چې له عراق نه رانيولې دهندوستان تر پولو پورې خپور شوی ؤ. د روم مذهب عيسويت ؤ چې اروپا، آسيا او افريقايي په لومه کې رانښکيل وو. سربېره پر دې په مذهبي لحاظ دوو ځواکونو (يهودانو او هندوانو) هم اهميت درلود او هر يوه په خپل خپل ځای د رښتينولۍ دعوه لرله.

په ايران کې د ستورو لمانځنه عامه وه. له دې سره سره به پاچا او اميران هم پور په پور د رعبت خداى او پرښتې وې، هغوى ته به يې سجدې کولې او د خدايۍ ترانې او سندرې به يې ورغږولې لنډه دا چې ټول ملک د توحيد له تصورنه تش ؤ.

د روم حکومت:

د يونان له سقوط نه را وروسته د روم حکومت په ټوله نړۍ کې سترحکومت گڼل کېده مگر د شپږمې عيسوي پېړۍ په پای کې دغه حکمت د گډوډۍ او اړدوړ وروستي پړاو ته رسېدلې ؤ. په حکومت کې بې نظامي، دښمن نه وېره، دهېواد د ننه بې امنيتي، بشپړه بداخلاقي، خورا ډېره عيش پالنه لنډه دا چې داسې يو بدکارنه مونډل کېده چې هغه دې په اهل اسلام کې نه وي پېداشوی. په مذهبي لحاظ خو يوشمېر خلک د ستورو، پرښتو او بتانو په لمانځنه اخته وو خو هغو خلکو چې عيسوي مذهب منلی وو هغوى هم د توحيد له تصورنه لرې وو هغوى د پلار، زوی، روح القدوس او مريمې پر خدايي باندې گروهبډلي (معتقد) وو. سلگونه مذهبي ډلې جوړې شوې وې اودا ټولې به په خپل منځ کې سره جنگېدلې. پادريانو (عيسوي ملایانو) ته به يې سجدې کولې. پاپانو او ترې راوړوسته درجه په درجه به مذهبي ژمنوالو "عهده دارانو" هر يوه په خپل ځای کې شهنشاهانه بلکې خدايي اختيارات د خپل ځان گڼلي وو. د حلالو او حرامو اختيارات له هغوى سره وو. او د هغوى قول د خداى قول گڼل کېده. د ديندارۍ اوچت تصور، رهبانيت او دنيا ته شاړول وو او له هرډول آرامتيا او هوساينې نه ځان محرومول ترټولو سترعبادت ؤ.

هندوستان :

دا وخت په هندوستان کې هغه دوره وه چې په مذهبي ادواروکې ورته (پورانک) دوره ویل کېږي. دغه دوره د هندوستان په مذهبي تاریخ کې ترټولو توره دوره گڼلې شي. دا مهال برهمنیت د بري په لور روان ؤ او بودايان تقریباً له منځه تللي وو. د دې دورې ځانگړنه دا ده چې شرک پکې له حده زیات ؤ.

د بتانو شمېر مخ په زیاتېدو ؤ آن تر ۳۳۰ میلیونو پورې رسېدلي وو. ویل کېږي چې د ویدیانو په زمانه کې بت پرستي دودنه وه خو په دې وخت کې د بتانو لمانځنه عامه وه. د مندرنو (درمسالونو) خادمان د بداخلاقی بېلگې وې او قومي توپیر انتهای ته رسېدلی ؤ، حال دا چې په لومړیو وختونو کې دا ډول توپیر نه ؤ. همدې توپیر ټولنیز نظام په بشپړ ډول گډوډ کړی ؤ. داسې قوانین یې وضعه کړي وو چې عدالت یې بېخي له منځه وړی ؤ. د توکم او کورنۍ په اساس یې دخلکو بې ځایه رعیتونه کول.

د شرابو څښل عام دود ؤ. د خدای پلټنې لپاره به په غرونو او ځنگلونو کې ټول ژوند تېرول ضروري گڼل کېده. اوهام او فاسد خیالات خپل وروستي حد ته رسېدلي وو. شیطاني ارواگانو او په سلگونو ډوله فال نیولو، انساني ژوند له ستونزو ډک کړی ؤ. هر حیرانونکی شی خدای ؤ. گواکې دهر یوه په وړاندې صرف سراپښودلو، مذهب جوړ کړی ؤ. د ډېوانو، پرښتو او بتانو شمېر له اټکل نه وتلی ؤ. د مندر (درمسال) د خدمه و او بت پرستانو اخلاقي حیثیت خورا لوېدلی اوشرمناک ؤ. ظلم خولادا ؤ چې دا هرڅه د مذهب په نامه یادېدل، ښځې به یې په جوارۍ کې بایللې. یوې ښځې ته به گڼ شمېر خلک مېړونه کېدل. کونډه ښځه به د ټول ژوند لپاره په قانوني توگه له هرډول لذت څخه محرومه کړای شوې وه. د ټولنې د دغسې شرمناک چلند له کبله به ښځه د خپل مېړه له مړینې سره یوځای په اور وسوځول شوه او داسې مرگ به ورته خورا غوره گڼل کېده. پلار، ورور او مېړه به په جنگ کې د خپلې ښځې د بایللو له وېرې په خپل لاس هغه ووژله او په دې کار به یې فخر کاوه. نارینه و اوښځینه و به په برېښ تن عبادت کاوه. په مذهبي جشنونو کې به د شراب څښنه او بدمستي دا ټول کارونه ښه گڼل کېدل. لنډه دا چې په ډېره بده توگه د خدای جل جلاله دغه ځمکه د اخلاقو،

مذهب اوگډ ژوند له مخې دشيطان په جال کې رابښکېل وه .

یهود:

دخدای جل جلاله د دین اوچتولو په اعتبار داصلاح توقع له یهودو څخه کېدله خو د هغوی حالت هم خورا ډېر شرمیدلی او بې حیثیته ؤ. هغوی د تاریخ په اوږدو کې داسې جرمونه کړي وو چې له هغې وجهې نه داسې کوم دریځ ورته نه ؤ پاتې شوی چې هغوی دې کوم اصلاحي کار وکړي. آن تردې چې د خدای جل جلاله له لوري به کوم نبي هم دوی ته ورغی نو د هغه خبره به یې هم نه شوای زغملای او د ناپوهۍ له کبله به یې زیات شمېر نیان ووژل. او دا گومان یې کاوه چې له خدای سره دوی کومه ځانگړې اړیکه لري او په دې اساس به هغه ورته څه عذاب هم نه ورکوي. د دوی داخیال ؤ چې د جنت نعمتونه په اصل کې یوازې د همدوی لپاره تیارشوي دي. نبوت او رسالت یې خپل قومي میراث گاڼه. عالم به یې پوره شتمن او ابن الوقت ؤ. د حاکمانو او شتمنود خوشحالی لپاره به یې په خپل وخت په مذهبي احکامو کې کمی اوزیاتی راووست. د خدای له احکامو څخه به چې کوم حکم آسانه او د دوی له غوښتنو سره سمون درلود پر هغه باندې به یې عمل کاوه. اوکوم احکام چې به د دوی لپاره ستونزور او نه منونکي وو هغه به یې پرېښودل. خپل منځي جنگونه او وژنه د دوی عام کاروبارگرځېدلې ؤ. د مال او شتمنۍ حرص یې دومره زیات شوی ؤ چې د یوه داسې کارکولو اراده یې نه شوای کولای چې په هغه کې دې د سراو مال انډېښنه وي. په همدې سبب د هغوی اخلاقي حالت بېخي کمزوری ؤ. او د مشرکانه بت پرستۍ نښې نښانې هم پکې پیداشوې وې. سحر، ټوټکې، اوهام، خرافات، کوډې، ناجایز تعویذونه، طلسم اونور سلگونه ډوله ناوړه چارې پکې دود وې. ترهغې پورې چې دخدای جل جلاله وروستي نبي د توحید روښانه فکر راوړاندې کړ. خو بیا به هم همدغو یهودانو ویل چې تردې مسلمانانو خو مشرک عرب خورا ښه اوغوره دي .

د عربو حالات :

د نړۍ له مذهبي او سیاسي حالاتو نه راوروسته راځئ چې په خپله د عربو پرحالاتو باندې رڼا واچوو ځکه چې د خدای جل جلاله نبي صلی الله علیه وسلم په

همدې ځای کې خپل نهضت پیل کړ او د جهان له حالاتو څخه د مخه له همدوی سره مخامخ شو.

د عربو په ډېرو برخو یعنې وادي قری، خیبر اوفدک کې ډېر (اکثره) یهودان میشته وو. او په مدینه کې هم یهودانو حکومت کاوه. په پاتې نور هېواد کې هم د مشرکانه دود بهیر ؤ. خلکو دبتانو، ډېرو، ونو، ستورو، پرښتو او پېریانو عبادت کاوه البته د یوه خدای تصور هم موجود ؤ آن تر دې چې هغه به یې د خدایانو خدای یا ترټولو لوی خدای باله، خو دغه عقیده یې هم دومره کم زورې شوې وه چې عملاً یې د خپل لاسي وړو وړو خدایانو لمانځنه کوله، خوسره له دې یې الله جل جلاله هم د خپل عبادت قبله گرځولې وه. هغوی داخیال درلود چې په ورځني ژوند کې اصلي کار د دغو وړو وړو خدایانو ترمنځ وېشل شوی دی نو په دې اساس به یې هغوی لمانځل. دهغوی په نامه به یې قربانۍ اوندرونه ورکول او خپل مرادونه به یې ورڅخه غوښتل. دالله جل جلا له په باره کې به دهغوی عقیده داوه چې د وړو وړو خدایانو په خوشحلولو سره الله جل جلا له هم خوشحالبږي.

دې خلکو پرښتې د خدای جل جلاله لونی گنلې، پېریان یې د خدای جل جلا له نژدې خپلوان او په خدایي کې ورسره شریک گڼل او په همدې مناسبت به یې د هغوی لمانځنه کوله، له هغوڅنې به یې امدادغوښته. په خدایي کې به چې دوی کومې هستۍ شریکې گنلې د هغوی بتان به یې جوړول او بیا به یې د هغوی عبادت کاوه. د بت پرستۍ مینه دومره عامه شوې وه چې په کوم ځای کې به یې یوه ښکلې شاتنه تیره وموندله نو د هغې په عبادت به اخته شول او که به یې څه ونه موندل نو له خټونه به یې مجسمه جوړه کړه او د وزې پۍ به یې پرې ولولنې او د هغې په طواف به یې پیل وکړ. لنډه دا چې په عربو کې بې شمېره بتان موجود وو، خو له دې سره سره یې د ستورو عبادت هم کاوه. په دې وارو معبودانو کې لمر اوسپورمۍ زیات اهمیت درلود، د شیطاني ارواگانو او پېریانو عبادت هم ترسره کېده. د هغوی په باره کې عجیبه عجیبه خبرې مشهورې دي. له دې ټولو سره سره څه ډول توهمات چې به مشرکو قومونو کې عام وو په دوی کې هم وو.

له دغې مذهبي گډوډۍ نه پرته خپل منځي جگړې په هغوی کې یوه عامه خبره وه. په وړو وړو خبرو به د جنگ لپاره چمتوشول او بیا به دغه لړۍ پښت په پښت روانه وه. د جوارۍ لوبه اوشراب خښل دومره عام وو چې شاید په دې برخه کې به هېڅ یو قوم د دوی مقابله نه شوای کولای.

د دوی شاعري د شرايو تعريف اول ه هغې نه د راولاړو بدوکارونو له يادونونه ډکه وه. سربېره پردې سود خوړل، لوټماري، غلا، بېرحمي، مرگ او ژوبلې، زنا اونوروپليټوکارونو په انساني بڼه کې له دوی نه درندگان جوړکړي وو. خپلې لوني به يې ژوندی ښخولې او د بې شرمۍ او بې حيايۍ يوځانته عالم و. داځکه چې نرينه و اوبښځو به په بربند ځان د کعبې له خونې نه طواف کاوه او دا به يې يو مذهبي کارباله. لنډه دا چې عرب د مذهب، اخلاقو، ټولنيزژوند اوسياست په برخه کې په هراړخيز ډول بې همته اورالويدلي وو.

د اسلامي نهضت لپاره د عربو ځانگړنې:

نه يوازې عربو بلکې ټولې نړۍ به په دې تپه توره تياره کې ټکرې خوړلې نو ځکه د اسرې يوه سباوون ته اړتياوه چې دغه ټولې تيارې ورکې کړي او د خدای جل جلاله لارورکو بندگانو ته د خدای جل جلاله لارورونيسي. دا چې خدای په ټوله نړۍ کې د دې سباوون د څرک لپاره د عربوملک غوره کړ په دې باره کې لاندې څو خبرې هم د غور وړ دي:

خدای جل جلاله د ټولې نړۍ د هدايت او لارښوونې لپاره وروستی پيغمبر او استازی حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ټاکلی ؤ او غوښتل يې چې په ټوله نړۍ کې د هغه دعوت خپورشي. څرگنده ده چې دهېڅ يوه وگړي ژوندون د دغه سترکار(دعوت) لپاره کفايت نه شي کولای. نو د دې کارلپاره ضرور ؤ چې د خدای پيغمبرصلی الله عليه وسلم په خپل گډون، د صالحوکسانو يو داسې ټولگی جوړ کړي چې ترده وروسته دغه سترکارت دواړو ورکړي. د دغه مهم کارد سرته رسولو لپاره چې څه ډول ځانگړنوته اړتياوه هغه ځانگړنې په عربو کې په ډېرې لوړې پيماني

اوعمومیت سره موجودې وې. د عربو ملک د جغرافیوي موقعیت له مخې نژدې د نړۍ په مرکز کې پروت دی، په دې ډول یې څلوروخواوته په پیغام رسولو کې خورا ډېرې آسانتیاوې وې.

سربېره پردې د عربي ژبې پراختیا او ځانگړنې داسې وې چې یو مضمون پکې په دومره آسانتیا سره اداء کېدلای شو چې د نړۍ په نورو ژبو کې یې لمن ډېره تنگه او پرې نه شواى اداء کېدلای.

د عربو یوه ستره ځانگړنه دا وه چې دوی محکوم خلک نه وو. د مریتب له کبله چې په ذهنونو کې یې همې او په لوړوانساني صفاتو کې تېروتنې پیدا کېږي دا خلک ترې پاک او خوندي وو. د عربو څلورو خواو ته د ایران او روم لوی لوی حکومتونه پراته وو. خوله عربو څخه یې هېڅوک خپل مری نه کړای شو. دوی خورازیات زړور او تکړه خلک وو د خطرونو په مقابل کې یې خیال هم نه راوړ. جگړې ورته لوبې ښکارېدلې له جذبې او لولې نه ډک وو. ارادې یې پخې او په زړه پاک وو. هره خبره به یې چې په زړه کې وه هغه به یې په ژبه هم وه. چل او دوکې، دښمنۍ او نفاق چې په عمومي ډول مریي او وېرېدونکي قوم کې پیدا کېږي، په دوی کې نه وو. په عمومي توگه دوی د عقل او فکر په اعتبار لوړه درجه درلودله او په ذهني ډول اوچت خلک وو. پر ډېرو باریکو خبرو باندې یې د پوهېدنې اهلیت درلود. حافظه یې ډېره قوي او غښتلې وه آن تردې چې د نړۍ په همعصرو قومونو کې یې بېلگه نه درلوده. له بې ځایه حرکت نه یې ځان ژغوره، فیاض او غیرتمن وو. ذلیلتوب یې نه شو زغملای. د شگلنځي د سخت ژوند له کبله په عمل کې بریالي خلک وو. د یوې خبرې له منلو نه راوړسته دوی ته دا ډېره گرانه وه چې کښېني او په ستاینه یې پسنه وکړي، بلکې د دې خبرې پر خلاف به ودرېدل او په همدې شېبه کې به یې خپل ټول ژوند پر خپل غوره کړای شوي کار ولگاوه.

د عربو په اصلاح کولو کې ستونزې:

له یوې خوا خو د عربو د ځمکې، ژبې او اوسېدونکو ځانگړنې داسې وې چې په

هم دې اساس خدای جل جلاله خپل وروستی پیغام دې ملک اودې خلکو ته ورولبړه خوله بلې خوا دا ستونزې هم څه کمې نه وې چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دې قوم په اصلاح کولو کې وزغملې. په لومړي سر کې لیکل شوي دي چې دهر کار داوکوب اټکلولو لپاره دهغه کارلېدنې ته اړتیا لېدل کېږي چې هغه کار په کومو حالاتو کې سرته رسېدلی دی؛ په کومې زمانې احوالاتو کې چې اسلامي نهضت را اوچت او بريالی شو په دې اتيار د نړۍ په تاريخ کې دایوه ستره کارنامه ده اوهمداراز کوم قوم ته چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دنیا امامت جوړ کړ او په دې لړ کې یې ډول ډول ستونزې وزغملې هغه هم له یوې معجزې نه کمې نه دي . ترڅو چې د عربو پر دغو ځانگړنو څوک خبر نه وي، ترهغې پورې د خدای جل جلاله د دغه وروستي پیغمبر صلی الله علیه وسلم دغه ستر اصلاحې کار چې د ده په لاس سرته رسېدلی دی، نه شي اندازه کولای . د دې قوم په اصلاح کولو کې بې شمېره ستونزې موجودې وې چې ډېرې مهمې او د یادونې وړې دا دي :

د عربو خلک بېخي بې ليک لوسته وو. د خدای جل جلاله د ذات اوصفتو سم تصور، د رسالت نوعیت او اهمیت، د وحې مفهوم، د آخرت تصور، د عبادت رښتیني مطلب او هدف لنډه دا چې داسې یو څیز نه ؤ چې دوی دې د هغه له پیلامې څخه خبر وي، بله دا چې دا خلک د خپل پلارنیکه په دودونو پسې داسې د پټو سترگو پیروان وو چې یو انچ ترې لرې کېدل هم خورا گران اوناوړه کار ؤ. هلته چې اسلام څه وړاندې کول هغه یې له پلرني مذهب سره بېخي مخالف وو. له شرک څخه راپیداشوې ټولې ناروغۍ په هغوی کې موجودې وې توهم پرستي یې عقل له کاره غورځولی ؤ. خپل منځي جنگونه گواکې دهغوی قومي ځانگړنه گرځېدلې وه. په دې اساس پریوه مسئله باندې سم فکر کول ورته آسان کار نه ؤ. هغوی که څه فکرونه کول نو د جنگ او کور په کور جنگونو پر طریقو باندې به یې کول. په عمومي ډول لوټماري دهغوی د ژوند کولو ذریعه وه . په دې توگه دا اټکل کېدلای شي چې کله محمد صلی الله علیه وسلم هغوی ته د اسلام بلنه ورکوله نوهغوی له داسې خبرو سره مخامخېدل چې د مخه تردې یې نه اورېدلې اونه یې داسې گڼلې وې او د پلارنیکه چار چلند او خیالات

چې تراوسه پورې هغوی ته په زړه پورې وو دا خبرې بېخي ورسره مخالفې وې. د دې بلنې غوښتنه داوه چې : جنگونه بند کړئ. د امنیت پرېکړه وکړئ، لوتماري غلطه ده، فاسد خیالات، بدعادتونه او ترټولو لومړی دا چې د ژوند کولو حرامه ذریعه ژرتر ژره پرېږدئ؛ د دې ډول غوښتنو منلو ته څرگنده خبره ده چې دهغوی چمتوکول خورا ډېرگران کارو.

لنډه دا چې د ټولې نړۍ حالات، د عربو حالات او له کوم قوم سره چې ده اړیکې درلودلې د هغوی له عاداتو او خصوصیاتونه هېڅ یو داسې شی په نظر نه راته چې د دې بلنې لپاره دې مناسب وگڼلی شي خو کله چې نتایج مخ ته راځي معلومېږي چې :

وه بجلی کاکړ^ط کاته یاصوت هادی
عرب کی زمین جس نے ساری هلا دی
نئی اک لگن دل مین سب کے لگادی
اک آواز مین سوتی بستی جگادی
پر^ط ابر طرف غل یہ پیغام حق سے
که گونج اٹھے دشت و جبل نام حق سے

ژباړه :

هغه د برېښنا ترک ویا د هادی غږ
چې د عربو ټوله ځمکه یې وخوځوله
د ټولو په زړه کې یې یوه نوې هیله پیدا کړه
په یو آواز سره یې ویده ښارونه وینس کړل
هرې خواته د حق پیغام زوږشو
له دښتې او غره نه د حق نوم انگازه شوه
دا هغه معجزه ده چې هر څوک ورسره مخامخېږي نو زړه یې غواړي چې د دغه

مبارك ذات پرحالاتو باندې په تفصيل سره پوه شي او د هغه وړاندې كړل شوى دعوت له نژدې نه قبول كړي، په راتلونكو برخو كې به همدغه موضوعات په مخه درځي .

دویمه برخه

کورنی :

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د پلارنوم عبدالله او د نیکه نوم یې عبدالطلب ؤ. د نسب لړۍ یې کابو په اووم پښت کې حضرت اسمعیل بن ابراهیم علیه السلام ته رسېږي. کورنی یې قریش نومېږي چې د عربو په ټولو کورنیو کې پښت په پښت معززه اوممتازه وه. د عربو په تاریخ کې د دې کورنۍ زیات شمېروگړي خورا مخوراوعزتمن گڼل شوي وو لکه: نضر، فهر او قصي د کلاب زوی؛ قصي په خپله زمانه کې د کعبې د حرم متولي شو او په دې ډول دهغوی اوکوب او عظمت نورهم زیات شوه. (قصي) به ډېر لوی لوی کارونه سرته رسول لکه: حاجیانوته اوبه ورکول، دمېلمه پالنې انتظام اونور.... له قصي نه وروسته د هغه کورنۍ دغه کارسره رساوه. قریشو د دغو رفاهي کارونو د سرته رسولو او د کعبې د حرم د متولي کېدو له کبله په ټولو عربو کې ډېر عزت او اهمیت ترلاسه کړی ؤ. په عربو کې په عمومي ډول لوټماري دود وه او لارې خوندي نه وې، خو د کعبې د حرم په نسبت او حاجیانو ته د خدمت کولو په اساس د قریشو کاروانونه هېچانه لوټول او په امنیت سره یې خپل مالونه له یوځای نه بل ځای ته لېږدول.

عبدالطلب لس (۱۰) یا دولس (۱۲) زامن درلودل خو د کفر یا اسلام د خصوصیت له کبله په هغوی کې پنځه تنه خورا ډېر مشهور وو. یو ښاغلی عبدالله د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم پلار او دویم ابوطالب ؤ. که څه هم ده ایمان نه و راوړی مگر تریوې مودې پورې یې د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم پالنه او سرپرستي وکړه. درېیم حضرت حمزه او څلورم عباس رضی الله تعالیٰ عنهما وو.

د حضرت پیغمبرصلی الله علیه وسلم دغه دواړه ترونه په اسلام مشرف شوي وو. چې په اسلامي تاریخ کې یې لوړدریځ ترلاسه کړ؛ او پنځم ابولهب ؤ چې د اسلام په تاریخ کې یې اسلام دښمن شخصیت په بشپړه توګه څرګند او ښکاره دی.

عبدالله د زهره قبلې د وهب بن عبدمناف لور سره چې بي بي آمنه نومېده، واده وکړ، د قریشو په کورنۍ کې دا یوه ډېره ممتازه ښځه وه. عبدالله اوولس کلن ؤ چې واده یې وکړ. له کورني دود سره سم یې له واده وروسته درې ورځې خپل

خسرکړه تېرې کړې او بیا د سوداګرۍ په لړ کې شام ته ولاړ کله چې مدینې ته ورسېد هلته ناروغ او په همغه ځای کې وفات شو. دا مهال حضرت آمنه امینواره وه .

پیدایښت :

د دوشنبې په ورځ د ربیع الاول په نهمه نېټه چې د 571 میلادي د اپرېل شلمې سره سمون لري د سبامهال ؤ چې دالهي پرېکړې له رحمت سره سم دغه نېکمرغه هستي پیداشوه. د دې هستي له راپیدا کېدو سره د ټول عالم تپي تیارې ورکې شوې او انسانیت د هدایت نور وموند چې پردې ځمکه باندې ترقیامته پورې د ټولو اوسېدونکو انسانانو لپاره د کائناتو د څښتن ترټولو لوی نعمت دی . پلار یې عبدالله د ده له زېږېدنې د مخه وفات شوی ؤ، نیکه یې عبدالطلب پرې محمد صلی الله علیه وسلم نوم کېښود.

روزنه او ورکتوب :

ترټولو لومړی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته دهغه مور حضرت آمنې تی ورکړ او وروسته له دې د ابولهب خدمتګارې (ثویبې) هم تی ورکړ. په هغه وخت کې داسې دود ؤ چې د ښار ډېرو خلکو به خپل کوچنیان د تي رودلو او بشپړې روزنې لپاره کلیو او بانډوته لېږل ترڅو هلته په آزاده هوا کې واوسي ، صحت یې ښه شي او ډېره ښه فصیحه عربي ژبه زده کړي . په عربو کې د ښارونو په نسبت د کلیو او بانډو ژبه خورا زیاته فصیحه ګڼل کېده. له دود او دستور سره سم به د کلیونځي ښارته ورتللې او کوچنیان به یې د روزنې لپاره له خپل ځان سره بیول . په دې توګه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له پیدایښت نه څو ورځې وروسته د هوازنو د قبیلې خونتنه ښځې د کوچنیانو په هڅه کې مکې ته راغلې . له دوی سره سعدیه حلیمه هم وه. دا هغه نېکمرغه ښځه وه چې دې ته بل کوچنی پیدانه شو نو د اړتیا له کبله یې د حضرت آمنې یتیم زوی ومانه او له ځان سره یې بوت، دوه کاله وروسته یې هغه بېرته آمنې ته راوست خو څنګه چې په مکه کې هغه وخت ناروغي خپره شوې وه، نوله دې

امله آمنې خپل زوی بېرته بيا کليوته ولېږه، نژدې ترشپړکلنۍ پورې همالته واوسېد. کله چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم عمرشپړکلنۍ ته ورسېد مور يې هغه له ځان سره مدينې ته بوت غالباً به هغه د خپل مېړه د قبر زيارت ته تللې وي يا دا چې د خپلولۍ د کوم ارتباط له کبله به يې دغه سفر غوره کړی وي. نژدې يوې مياشتې پورې همالته پاتې شوه د بېرته راتگ په وخت کې د ابواء په مقام کې وفات اوهمالته دفن شوه. د مور تر وفات وروسته يې ټوله غمخوړي او پالنه عبدالمطلب پرغاړه واخيسته او تل به يې له خپل ځان سره ساته. کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم اته کلن شو، نو نيکه يې هم وفات شو. د مړينې پر وخت يې سرپرستي او روزنه خپل زوی ابوطالب ته وسپارله، ابوطالب خپله دغه دنده په ډېره ښه توگه سرته ورسوله. ابوطالب او د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم پلار(عبدالله) له يوې موړه وو له همدې کبله د ابوطالب مينه هم ورسره ډېره زياته وه. د ده په مقابل کې به يې د خپلو بچيانو پرواهم نه ساتله. کله چې به ويده کېده نو هغه صلی الله عليه وسلم به يې يوځای له ځان سره ځملاوه. که چېرې به ورته نو دی به يې هم له ځانه سره بيوه. کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم لس کلنۍ ته ورسېد نو له خپلوهمزولو سره به يې وزې هم خړولې.

ابوطالب سوداگري کوله او د قريشو له دستور سره سم په کال کې يوځل شام ته ورته. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دولس کلن ؤ چې ابوطالب شام ته د سفر اراده وکړه که څه هم ده د سفر د ستونزوله کبله نه غوښتل چې هغه صلی الله عليه وسلم له ځانه سره بوځي مگر له هغه سره يې دومره مينه وه چې کله ابوطالب سفرته ورته نو دی ورپورې ونښته اوله هغه سره يې په ملگرتيا ټينگار وکړ. څنگه چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم خواشيني يې نه شوه زغملای نو هغه يې هم له ځانه سره بوت.

درېیمه برخه

(پخوا له نبوته)

د فجار جنگ:

تر اسلام د مخه په عربو کې د جنگونو یوه نه ختمیدونکې لړۍ روانه وه په دې جنگونو کې د فجار جنگ یو ډېر خطرناک او مشهور جنگ ؤ. دا جنگ د قریشو او قیس د قبیلو ترمنځ پېښ شوی ؤ. څنگه چې په دې جنگ کې قریش په حقه وو په همدې سبب حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکې د قریشو په پلوي گډون وکړ، مگر پر هېچا باندې یې لاس اوچت نه کړ. په دې جنگ کې لومړی قیس او بیا قریش برلاسي شول. په پای کې جنگ په سوله پای ته ورسېد.

حلف الفضول :

هره ورځ به سلگونه کورنۍ تباhe کېدلې. خلک به نه د ورځې ډاډه (مطمئن) وو او نه د شپې. د فجار له جنگ نه راوروسته دا خلک له دې وضعې نه په تنگ شول او یو شمېر خیرغوښتونکو یو اصلاحي نهضت پیل کړ. د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تره زبیر بن عبدالمطلب دغه تجویز وړاندې کړ. چې د اوسنیو حالاتو د سنبالولو لپاره یوڅه باید وشي. په دې توگه د قریشو د کورنۍ لوی لوی خلک راټول شول او داتړون یې وکړ چې موږ به :

۱- له ملک څخه بې امنیتي ورکوو.

۲- د مسافرو ساتنه او حفاظت به کوو.

۳- له بېوزلو سره به مرسته کوو.

۴- د مظلوم ملاتړ به کوو.

۵- په مکه کې به ظالم نه پرېږدو.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم په دغه تړون کې گډون کړی ؤ او ډېر پرې خوښ ؤ، له همدې کبله یې د نبوت په زمانه کې وویل : "که د دې تړون په بدل کې چا سره اوبښان هم راکړي وای نو مابه نه وواخیستي او که اوس هم ما څوک د دې تړون لپاره وغواړي زه حاضریم".

د کعبې ودانۍ :

د کعبې ودانۍ صرف څلور دېواله درلودل، پرسر يې چت نه ؤ، دېوالونه يې هم د سپرې د قد په اندازه او په ژورځای کې واقع وه. د باران په وخت به اوبه هلته ډنډېدلې له دې کبله يې د اوبو د مخنيوي لپاره يوبند جوړ کړی ؤ خو هغه به نه ټينگېده او اوبه به پکې ډنډېدلې په دې توگه يې آبادي ته زيان رساوه. په پای کې دا پرېکړه وشوه چې ودانۍ دې ړنگه او پرځای دې بله ټينگه ودانۍ جوړه شي. قریش ټول سره راغونډ شول او د ودانۍ په کار يې پيل وکړ. بېلابېلو قبېلو د ودانۍ مختلفې برخې په خپلومنځو کې ووېشلې، دا د دې لپاره چې له دغه شرف نه هېڅوک هم بې برخې پاتې نه شي، خو کله چې د حجرالأسود د اېښودلو وخت راغی يوه لويه جگړه ونښته. هرې قبېلې غوښتل چې دغه خدمت دې په خپله سرته ورسوي. خبره دې ځای ته ورسېدله چې تورې يې سره راوويستلې او ترڅلورو ورځو پورې دغه جگړه روانه وه، پنځمه ورځ د قریشو يوه بوډا او سپين ږيري دا رايه ورکړه :

گهيځ ښه د وخته چې ترهرچا د مخه دې ځای ته څوک راغی هغه دې درېيمگړی وټاکل شي (چې مسئله حل کړي). څنگه چې دې سپرې وويل هسې وشول. ټولو همدا خبره ومنله، د خدای جل جلاله په فضل ترټولو مخکې سپرې چې د خلکو په نظر ورغی هغه د عالم رحمت حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ؤ. هغه په دې توگه داپرېکړه وکړه :

د کومو کورنيو خلک چې په دې ځای کې د حجرالأسود د اېښودلو مدعيان دي هغوی دې خپل يو يو مشر وټاکي، هغوی چې خپل مشران وټاکل وروسته له هغې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم خادر وغورځاوه، تېره يې پرې کېښوده اومشرانوته يې وويل چې د خادرڅنډې ونيسئ اوتېره پورته کړئ. کله چې خادر ټاکلي ځای ته ورسېد، نو حضرت محمدصلی الله عليه وسلم د حجرالأسود ډبره اوچته کړه او په خپل ځای يې کېښودله. په دې توگه يوداسې جنگ پای ته ورسېد چې په نتيجه کې به يې څومره وينې تويې شوې وې. دا وخت د کعبې ودانۍ او چت يې هم جوړشو، خو څنگه چې د ودانۍ سامان بشپړنه ؤ نو ځکه د کعبې د ځمکې يوه برخه بهرته پاتې شوه او نوره يې په نوتاداوونو ټينگه کړه. دا هغه برخه ده چې اوس د حطيم په

نامه يادېږي.

سوداگرۍ :

د عربو په تېره بيا د قريشو کاروبار سوداگرۍ وه، د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم تره ابوطالب هم سوداگر ؤ. په همدې اساس کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ځوان شو سوداگرۍ يې د ژوند دلامل په توگه غوره کړه، په ورکتوب کې يې چې د خپل تره په ملگرتيا کوم سفرونه کړي وو پوره تجربه يې ترې حاصله کړې وه. کله چې يې په دې کاروبار کې لاس پيدا کړ نو په معاملاتو کې يې څلوروخواو ته ښه شهرت وموند. خلکو به هغه په معاملو کې رښتيني او بشپړ دیندارباله په همدې اساس به خلکو هغه ته خپله پانگه د شراکت په موخه ورکوله. ژمنه ترسره کول، په معامله کې اخلاص، بشپړ رښتيني چار چلند دا ټول سره يوځای شول او هغه يې د خلکو په نظر عزتمن وگرځاوه. په عمومي توگه به خلکو د امين او صادق په لقب ياداوه. د سوداگرۍ لپاره يې شام، بصرې او يمن ته سفرونه کړي وو.

نکاح :

حضرت خديجه رضی الله تعالی عنها يوه معززه او شتمنه ښځه وه. د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له لرې خپلوانو څخه (د ترورزي لورېې) هم وه. وروسته له لومړني واده، کونډه شوه دويمه نکاح يې وکړه. لږ وخت نه و تېر شوی چې دويم مېړه يې هم وفات شو او دا وخت بيا يوه کونډه وه. دغه ښځه د خورا ډېرو ښو او سپېڅلو اخلاقو څښتنه وه. خلکو به هغه د ډېر شرافت له کبله د طاهرې (پاکې) په نامه يادوله. او خورا ډېره شتمنه وه، د خپلې سوداگرۍ سامان به يې خلکو ته ورکاوه او خلکو به پرې د سوداگرۍ دنده پرمخ بيوله. په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ۲۵ کالو ؤ. ده چې څومره سوداگريز سفرونه کړي وو په هغو کې يې خپله رښتينولي، امانت کاري اوسپېڅلي اخلاق خلکو ته څرگند کړي وو. کله چې حضرت خديجه رضی الله تعالی عنها دهغه له دې رازشهرت نه خبره شوه دا پيغام يې ورولبږه

چې زما د تجارت سامان واخله او شام ته لاړشه څومره پیسې چې د دې کار په بدل کې نورو ته ورکوم تاته به دهغې دوه برابره درکړم. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا خبره ورسره ومنله. مال یې ترې واخیست اوبصرې ته لاړ، له بېرته راتلونو درې میاشتي وروسته حضرت خدیجې رضی الله تعالیٰ عنها ورته د نکاح پیغام ولېږه. هغه قبوله کړه اوبڼه وټاکلې شوه. په ټاکلې نېټه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له ابوطالب، حضرت حمزه او د خپلې کورنۍ له نورو مشرانوسره د خدیجې رضی الله تعالیٰ عنها کورته ولاړ، ابوطالب د نکاح خطبه ولوستله او د سروزو درې سوه درهمه یې دن کاح مهرشو. د ودېدلو په وخت کې حضرت خدیجه رضی الله تعالیٰ عنها څلوېښت کلنه وه اوله مخکینو مېړنو څخه یې یوه لور او دوه زامن هم درلودل.

غیر معمولي پېښې:

په نړۍ کې چې څومره ممتاز خلک پېداشوي د ژوند له همغه پیل څخه پکې داسې نښې نښانې لېدل شوي چې د هغوی د روښانه راتلونکي په باب ترې اټکل کېدای شي، خود دې خلکو حال دا دی چې کله پرمخ لاړشي نو بیا د کومې کورنۍ، قوم یا ملک د ژوند په یوه اړخ کې په یوه اصلاحي کار لاس پورې کړي خو هغه سپېڅلې هستي چې آن تر قیامتو پورې د ټول عالم د لارښوونې لپاره پېداشوې وي او انساني ژوند پرې اصلاح کېږي نو پکار ده چې د هغې په پیليز ژوند کې دغسې نښې نښانې ډېرې ښکاره شي. د سیرت په کتابونو کې د دې ډول نښونښانو یادونه خورا ډېره شوې ده مگر کوم واقعیتونه چې د څېړنې په رڼا کې په صحیحو روایتونو سره یاد شوي دي یوڅو یې دادي: حضرت محمد صلی الله علیه وسلم وايي "کله چې زه د خپلې مور په گېډه کې وم هغې یو خوب ولید چې له بدن څخه یې یو نور راوځي چې د شام ملک پرې روښانه شو" له داسې ډېرو روایتونو څخه څرگندېږي چې په دې زمانه کې په ځانگړي ډول یهود اونصارا د یوه نبي راتلو ته سترگې پرلار وو او د هغه په باره کې یې ډول ډول پیش گوۍ گانې کولې.

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وړکتوب واقع ده چې کعبه ودانېدله

نوله لویانو سره کوچنیانو هم د خښتو په اوچتولو کې برخه اخیستې وه . له دې کوچنیانو څخه یو هم حضرت محمد صلی الله علیه وسلم و . د هغه صلی الله علیه وسلم تره حضرت عباس رضی الله عنه ورته وویل چې خپل لنگ دې راخلاص کړه پراوړودې واچوه د خښتو د سولېدلو کړاو به درباندي نه وي . د عربو په چاپېریال کې دا خبره څه حیرتناکه خبره نه وه . کوچنیان خولاڅه چې غټانو هم له برېښتیا څخه شرم نه کاوه، خو چې څنگه یې داسې وکړل نابیره د برېښتیا له انګېرنې بې هوښه شو، ولويد. چې سترګې یې راپرانستې په آسمان ولګیدې کله چې په هوښ شونو ویل به یې : (زما لنگ) (زما لنگ) په بېرې سره خلکو د هغه تر ملالنگ وټاړه وروسته بیا ابوطالب د دې کیفیت پوښتنه ترې وکړه. هغه ورته وویل ماته یوسړی په نظر راغی چې سپینې جامې یې اغوستې وې او دایې راته وویل چې : (عورت دې پټ کړه) غالباً دا به د غیږ لومړنۍ آواز ؤ. په عمومي ډول په عربو کې د کیسو ویل دود ؤ، خلک به د شپې له خوا په یوه ځای کې سره راټولېدل او کیسه ویونکو به ټوله شپه کیسې اورولې . حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم په ورکټوب کې یو ځل په دې ډول غونډو کې دګډون اراده وکړه خو په لار کې نابیره د یوه چا د واده غونډه وه، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغې نندارې ته پاتې شو خو هلته خوب ورغی او ویده شو. دغسې واقعه یې یوبل ځل هم مخ ته ورغله خو دا ځل هم په ناڅاپي توګه ویده شو. په دې ډول خدای جل جلاله له دې غونډې نه هم وژغوره .

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پیداشو نو مکه د بت پرستۍ ترټولو لویه اډه ګرځېدلې وه. په خپله د کعبې په خونه او شااوخوا کې درې سوه او شپېته (۳۶۰) بتان وو خوسره له دې بیا هم هغه د بتانو په وړاندې هېڅکله سرتپ نه کړ اونه یې هلته په کوم مشرکانه دود کې برخه واخیسته، که څه هم قریش په دغو غلطو دودونو کې روږدي (عادي) وو مګر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دغو دودونو کې له خپلې کورنۍ سره ملګرتیا ونه کړه .

څلورمه برخه

(د نبوت پيل)

● د حراء غار

● لومړنۍ وحي

دا مهال د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په ژوند کې یوانقلاب رانېکړیده. او په ګوښه کیناستو سره یې د خدای جل جلاله عبادت او د خپل چاپیریال پراخلاقي او دیني انحطاط باندې غور اوفکر کاوه. او پرله پسې یې دا فکر هم کاوه چې ولې زما قوم بتان خپل معبودان ګرځولي او په اخلاقي لحاظ څومره رالوېدلي دي او له هغوی څخه څرنگه دغه بدې لري کړم؟ هغوی ته څرنگه وښودلی شي چې د خدای لمانځنې لاره کومه یوه ده ؟ د دې کائناتو د واقعي خالق او مالک عبادت باید په څه ډول وشي؟ سلگونه دارنگه خیالات او پوښتنې وې چې په ذهن کې به یې ګرځېدلې راګرځېدلې او په ساعتونو به یې پرې فکر کاوه .

دحراءغار:

له مکې معظمې څخه درې میله لرې یو غار ؤ چې حراء نومیده حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به ډېر زیات هلته اوسېده .پرغوروفکر او الهي عبادت باندې به بوخت ؤ.د خوراک او څښاک شیان به یې له ځانه سره وړل کله چې به هغه خلاص شول نو بیا به راغی او له ځانه سره به یې یووړل او یا به حضرت خدیجې رضی الله تعالی عنها ورته ور وړل .

لومړنۍ وحې :

یوه ورځ له عبادت سره سم د حراء په غار کې په عبادت بوخت ؤ او د روژې میاشت وه چې د خدای جل جلاله رالېږل شوې پرېسته ورڅرګنده شوه، دغه حضرت جبرائیل علیه السلام ؤ چې ترټولو پرېستو یې مرتبه لوړه ده او تل د خدای جل جلاله پیغام د خدای رسولانوته رسوي .حضرت جبرائیل علیه السلام په ښکاره حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته وویل ” اقرء “ (لوله) ده ورته وویل : (زه لوستونکی نه یم) د دې خبرې له اورېدوسره یې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم راوښو دومه یې ټینگ کړ چې ستړی شو بیایې پرېښود او ورته یې وویل : ” ولوله “ هغه بیا هم هغه ځواب ورکړ وروسته له دې یې بیاراوښو- ټینگ یې کړ ورته یې وویل : ” ولوله “ هغه

بیاوویل : (زه لوستونکی نه یم) حضرت جبرائیل علیه السلام بیا هماغسې چاروکه، پرې یې ښود او ورته

یې وویل:

{اَفْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (1) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (2) اَفْرَأَ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (3) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (4) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (5)}

[العلق : 1 - 5] ولوله په نوم د رب ستا، هغه چې پیدا کونکی دی .انسان یې دغونډې له بوټۍ څخه پیداکړ .ولوله اوستا رب لوی کریم دی .هغه (خدای) چې انسان ته یې د قلم په واسطه علم وروښود او انسان ته یې هغه څه وروښودل چې هغه پرې نه پوهېده .

همدغه ترټولو لومړنۍ وحیه وه .وروسته له دې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کورته ولاړ په دې وخت کې پر هغه باندې رېږدېدنه برلاسی شوې وه حضرت خدیجې ^{رضی الله تعالیٰ عنها} ته یې وویل : (ماپه کمپله کې راوغاړه) (ما په کمپله کې راوغاړه) هغې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په کمپله کې ونغښت .کله چې یوڅه آرام شو نو حضرت خدیجې ^{رضی الله تعالیٰ عنها} ته یې ټوله کیسه تېره کړه او ورته یې وویل : (زه پرځان وېرېم) حضرت خدیجې ^{رضی الله تعالیٰ عنها} ورته وویل : نه، هېڅکله نه، ته مه وېرېره تاسې ته خطر نشته خدای جل جلاله به دې نه رسوا کوي. ته دخپلوی حق اداء کوې. دخلکو بار په خپل سراخې، له فقیرانو او مسکینانو سره مرسته کوې، د مسافرانو میلمه پالنه کوې، د مصیبتونو په وخت کې دانصاف په خاطر خلکو ته پکارېږې . وروسته له دې حضرت خدیجې ^{رضی الله تعالیٰ عنها} هغه ورقه بن نوفل ته ورووست، دی یو بودا عیسوي دیندار و، تورات به یې لوسته. حضرت خدیجې ^{رضی الله تعالیٰ عنها} دغه ټوله پېښه ورته واوروله کله چې ورقه دغه خبرې واورېدلې نووېیل : (دا هغه ناموس (پړېټو رازونو باندې پوهېدونکې پرنښته) ده چې پرموسی علیه السلام باندې نازل شوې وه کاشکې ترهغه وخته پورې چې ستا قوم به تا له خپل ټاټوبي څخه باسي ،ژوندی اوسم) حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ترې پوښتنه وکړه : آیا زما قوم به ماله خپل ټاټوبي څخه باسي؟ هغه وویل : هو! او زیاته یې کړه هغه څه چې تا راوړي

هغه چې هر چا راوړي دي له هغه سره د هغه قوم او خلکو دښمني کړې ده، نوکه زه ترهغه وخته ژوندی وم، له تا سره به مرسته وکړم له دې واقعي څخه یو څوورځې وروسته ورځه بن نوډل وفات شو.

وروسته له دې د جبرائیل علیه السلام راتگ وځنډید. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به معمولاً د حراء غار ته ورته، لږترلږه یې شپږمیاشتې په دې توگه تېرې کړې په دې منځ کې د جبرائیل علیه السلام دځنډېدنې گټه داوه چې دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم په زړه کې د بشریت غوښتنې کومې اغېزې سملاسي پیداشوې وې هغه ترې لرې کړای شوې او د هغه مبارک زړه دا وخت بیا د وحیې نازلېدو ته لیوال شو. آن تردې پورې چې کله به دغه موده اوږده شوه نوحضرت جبرائیل علیه السلام به کله کله دهغه د آرامتیا او ډاډینې لپاره راته اوږهغه ته به یې د زړه ډاډ ورکاوه چې په یقیني توگه هغه د رسول په حیث منل شوی دی بیا به نو ډاډه (مطمئن) شو او سترگې پرلار به و. حضرت جبرائیل علیه السلام به په پرله پسې ډول له څوورځو وروسته پیغمبر علیه السلام ته راته .

پنځمه برخه

(د بلنې پیل)

- ◆ د بلنې دوې دورې
- ◆ مکي ژوند
- ◆ د مکي ژوند څلور دورې
- ◆ لومړنۍ دوره - پټه بلنه
- ◆ دقرآن اغېزه
- ◆ د عقیدو اصلاح
- ◆ پټ لمونځ کول
- ◆ په دې دوره کې د مؤمنانو ځانگړنې
- ◆ دویمه دوره - ښکاره بلنه
- ◆ د بلنې مخالفت
- ◆ د مخالفت سببونه
- ◆ د مخالفینو اړتیاوې
- ◆ د حالاتو مقابله
- ◆ بلنې خواته د خلکو پاملرنه
- ◆ د مخالفینو له خوا سوغاتونه وړاندې کول
- ◆ درېیمه دوره - ابتلاء او آزمایش
- ◆ د نبوت په پنځم کال حبشې ته هجرت
- ◆ مسلمانان د نجاشي په دربار کې
- ◆ د نجاشي اسلام

- ♦ دحضرت حمزه ايمان
- ♦ دنبوت په شپږم کال دحضرت عمر رضی الله عنه اسلام راوړل
- ♦ دشعب ابي طالب کلابند
- ♦ د بلنې سلوک
- ♦ خلورمه دوره - دظلمونو او مصيبتونو انتها
- ♦ له مکې څخه دباندي تبليغ
- ♦ ليلة الجن
- ♦ اسلام په مدينه کې
- ♦ د مخالفت شدت
- ♦ د عقبه اولی بيعت
- ♦ د عقبه ثاني بيعت

دحراء په غار کې د لومړنۍ وحې له نازلېدلو نه را په دېخوا تر یوڅه مهال پورې هېڅ وحیه ورنغله. وروسته بیا د مدثرسورت لومړني آیتونه پرې نازل شول :

إِنَّا أَنشَأْنَاهُ الْإِنْسَانَ (1) قُمْ فَأَنْذِرْ (2) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ (3) وَتَبَارَكَ فَطَهَّرْ (4) وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (5) وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ (6) وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ (7) [المدثر : 1 - 7]

ای په جامه کې نغښتونکيه! پاڅېره (اوخلک د بې لارېتوب له بدانجام څخه) ووېره او د خپل رب لويي او سترتوب بيان کړه او جامې دې پاکې کړه اوله پليتي (بتانو) نه لرې اوسه او د زياتې بدلې په نيت له چاسره احسان مه کوه او د خپل خدای لپاره د اذيت او مصيبت په وخت کې صبرغوره کړه .

د نبوت پرکار باندې دا د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ماموریت پیل ؤ په دې وخت کې قانوني حکم ورکړی شو چې پاڅېره له گمراهۍ نه انسانیت ته د فلاح او کامرانۍ لاره وښه او خلک په دې خبرکړه چې د بري لار یوازې همدا یوه لار ده یعنې یوازې د یوه خدای بندگي . چا چې دغه لارغوره کړې ده هغه به بريالی وي . څوک چې له دې لارې نه پرته کومه بله لارغوره کوي له هغه سره به د آخرت د بدانجام وېره وي . د انساني ژوند بنسټ د یوه خدای بندگي ده او د هغه پراوکوب او لويي باندې اعتراف پکار دی. په دې توگه یو څوک له هرډول ناولتیا څخه پاک پاتې کېدلای شي . له خدای جل جلاله نه پرته د نورو بندگي د زهره هغه تومننه ده چې د انسان د تباهي لامل گرځي . انسانانوته خپلمنځي ښه چارچلند او سلوک پکار دی . داسې چارچلند او سلوک چې اساس یې تمه او غرض نه وي .

د بلنې دوې دورې :

له کوم ځايه چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ژوند بلنيزه (دعوتي) دوره پیل کېږي دغه دوره په دوو لويو برخو وېشلای شو چې يوې ته مکي دوره او بلې ته مدني دوره ويل کېږي . مکي دوره د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ژوند هغه برخه ده چې مخکې له هجرت نه يې په مکه کې تېره کړې وه او مدني دوره يې د

ژوند هغه برخه ده چې وروسته له هجرته یې په مدينه کې سرته رسولې وه. لومړنۍ دوره ديارلس کاله اودويمه دوره نژدې لس کاله وه .

مکي ژوند :

د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د بلنې هغه دوره چې په مکه کې یې تېره کړې ده د خپلونتایجو په لحاظ ډېره مهمه ده . په حقیقت کې دا همغه دوره ده چې داسلام د کښت تخم پکې شل شوی دی او د انسانیت داسې اعلی بېلگې پکې جوړې شوې چې داسلامي نهضت له خېبرې سره یې ټوله نړۍ اشناکړه.

د تاریخ او سیرت کوم کتابونه چې همدا اوس موجود دي په هغو کې د مکي دورې بیان اوتفصیل بېخي لږ راغلی دی. د دې دورې پراهمیت او عبرتناکو حالاتو باندې د پوهېدنې لپاره په غورسره د قرآن شریف د هغې برخې مطالعه ضرورده چې په مکه کې نازله شوې ده . په حقیقت کې د مکي دورې رښتیني اهمیت له هغه وخت نه اټکل کېدای شي چې د مکي سورتونو د بلنې انداز، د هغه وخت د حالاتو او واقعیتونو بیان، د توحید او آخرت دلیلونه، د کړو وړو او سیرت د جوړښت لپاره لارښوونې او د حق او باطل ترمنځ داخ وډب په دوران کې (چې دانتهایي صبر د ازموینې وخت ؤ) د نهضت د پرمخ بیولو او د نهضت د علمبردارانو پرخپل مقام باندې د ثابت پاتې کېدلو په اړه په تفصیل سره پوه نه شواو، دا ترهغې پورې ممکنه نه ده ترڅو نېغ په نېغه قرآن کریم په غورسره مطالعه نه شي البته موږ دلته په لنډ ډول د دې دورې تفصیلات بیانوو.

دمکي ژوند څلور دورې :

د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دسپېڅلي او پاک ژوند هغه برخه چې له هجرت څخه د مخه یې په مکه کې تېره کړې وه او اسلامي نهضت پکې د بلنې له بېلابېلو پړاوونو او کشمکشونو څخه تېرېده؛ هغه د خپلو ځینو ځانگړنو له کبله په څلورو دورو باندې وېشلای شو.

لومړنۍ دوره :

له نبوت څخه راپه دېخوا کابو تردريو کلونو پورې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د بلنې او تبليغ دنده په پټه توگه سرته رسول له .

دویمه دوره :

د نبوت له اعلان نه یې راواخله کابو تردوو کلونو پورې په دې دوره کې لومړی خومخالفت ورسره وشو، بیا پرې ملنډې ووهل شوې، ډول ډول تورونه پرې ولگول شول، بدورد ورته وویل شول؛ اوپه داسې نورو درواغو تپلو، پروپاگندونو او مخالفانه خبرواترو د اسلامي بلنې د ټکو لو لپاره هلې ځلې وشوې .

درېیمه دوره :

سره له دې چې اسلامي نهضت مخ په وړاندې روان و، بیا هم د ظلم او زورزیاتي دوره پیل شوه او پرمسلمانانو باندې سخت ظلمونه وشول دا دوره پنځه شپږکاله وځنډېدله او په دې اوږدو کې مسلمانان له سختو کړاوونو سره مخامخ وو.

څلورمه دوره :

د ابوطالب اوحضرت خدیجې رضی الله عنهما وفات نه یې راواخله ترهجرت پورې نژدې دغه درې کلنه دوره د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه د ملگرو لپاره ډېره زیاته د ستونزو او مصیبت زمانه وه .

لومړنۍ دوره:

پټه بلنه

د نبوت پرکار باندې د حضرت پیغمبرصلی الله عليه وسلم له ماموریت څخه

راپه دېخوا ترټولو لومړنۍ مرحله د اوه چې يوازې د يوه خدای جل جلاله د بندگۍ غوره کولو او له سلگونو خدايانوڅخه د انکار بلنه دې په څه ډول دې خلکو ته ورکړل شي. دا يو داسې خبر ؤ چې د هغوی له طبعي، منبست او عادتونو سره يې بېخي توپير درلود، ځکه نو دا واقعا يوه سخته مرحله وه. له همدې کبله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ترټولو د مخه هغه خلک غوره وگڼل چې له هغوی سره يې د خپلولۍ خورا نژدې اړيکې درلودلې او د هغوی اخلاق او عادات يې نېغ په نېغه تجربه کړي وو او د هغوی د رښتينولۍ په باب يې غوڅه پريکړه کړې وه. هغوی ته په آسانۍ سره داممکنه نه وه چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له ويناوو څخه د کومې يوې خبرې انکار وکړای شي. په دغو خلکو کې حضرت خديجه رضی الله عنها ترټولو زياته د ده د رازونو محرمه وه. وروسته له دې بيا حضرت علی رضی الله عنه، حضرت زید رضی الله عنه، اوحضرت ابوبکر رضی الله عنه وو. حضرت علی رضی الله عنه يې د تره زوی، حضرت زید رضی الله عنه يې آزاد کړی شوی مریي اوحضرت ابوبکر رضی الله عنه يې دوست ؤ. دوی به تل د هغه له مجلس نه فیض موند. په دې توگه يې ترټولو د مخه حضرت خديجې رضی الله عنها ته دا پيغام ورساوه او وروسته له دې يې دا خبره نورو مشرانو ته ورسوله، دوی ټول گواکې له پخوانه مؤمنان وو او له اورېدو سره سم يې پرې تصديق وکړ. وروسته بيا د ابوبکر رضی الله عنه په ترغيب او لارښوونه حضرت عثمان رضی الله عنه، حضرت زبیر رضی الله عنه، عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه، حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه او حضرت طلحه رضی الله عنه ايمان راوړ. په دې توگه اسلامي بلنه په پټه خوړېدله او د مسلمانانو شمېره کرار کرار زياتېدله.

د قرآن اغېزه :

په دې دوره کې چې قرآن رانازلېده د بلنې د پيليزې مرحلې په مناسبت به لنډې لنډې ويناوې پکې وې. ژبه يې خورا زياته خوږه، کره او پوره اغېزناکه وه. او داسې ادبي رنگ پکې پروت ؤ چې په اورېدونکي به يې ژرترژره اغېزه کوله په ډېره مينه به يې د زړونو تل ته ورپرېوتله، له اورېدلو سره سم به يې ومنله او زړه به يې غوښتل چې دغه خبرې بيا بيا واورې.

د عقیدو اصلاح:

د قرآن شریف په دغو سورتونو کې به د توحید او آخرت حقیقتونه بیانېدل او په دې باره کې به داسې دلیل وړاندې کېده چې د هغوی په زړونو کې به یې ځای ونیو. له همدې کبله به اورېدونکو ته د هغوی له نژدې چاپېریال څخه دلایل او شواهد وړاندې کېدل او په داسې اسلوب سره به یې دا خبرې ورته وړاندې کولې چې د مخاطب لپاره به په زړه پورې وې. په دې سورتونو کې به د تاریخي واقعیتونو او روایتونو په نسبت د اصلي خبرې د پوهېدلو هڅه کېدله او د عقېدو د هغو گمراهیو یادونه به پکې وشوه چې په خپله به هغه خلک پرې خبر وو. په همدې سبب به چې چا دغه خبرې واورېدلې نو اغېزه به یې پرې وکړه. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په یوازې توگه د غه بلنه پیل کړه خو د قرآن شریف د همدغو لومړنیو آیتونو نزول و چې په دې ډگر کې به یې داغېزمنې وسلې کار ورکاوه او بلنه به په پټه توگه ورو ورو خورېدله.

په دې دوره کې د بلنې او تبلیغ لپاره د توحید او آخرت له دلایلو سره سره حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته د دغې چارې تعلیم هم ورکول کېده چې دی په خپله خپل ځان د دغه عظیم الشان کار لپاره په څه ډول چمتو کا او د دغه مهم کار د سر ته رسولو لپاره کومې لارې چارې غوره کړي.

پټ لمونځ کول:

تر دې وخته پورې چې څه کېدل هغه به په پټه توگه سرته رسېدل او له خورا ډېر احتیاط نه به یې کار اخیسته تر څو خبره د اعتماد وړ کسانو تر منځ وي او بهرته ونه وځي. کله چې به د لمانځه وخت راغی نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به د کوم غره سمخې ته لاړ او هلته به یې لمونځ کاوه. یو ځل یې له حضرت علي رضی الله عنه سره په یوه سمخه کې لمونځ کاوه چې ناڅاپه یې تره (ابو طالب) راغی او د عبادت دغې نوې طریقې ته یې تر ډېر وخته پورې په حیرانتیا سره کتل او ترلمانځه وروسته یې ترې پوښتنه وکړه چې: "دا څه راز دین دی؟" حضرت محمد صلی الله

عليه وسلم وويل : “ زموږ د نيکه ابراهيم دين دی ” ابو طالب وويل : زه خو دا نشم منلای خو تاسې ته اجازه ده هېڅوک به ستاسې مزاحمت ونشي کړای ”

په دې دوره کې د مؤمنانو ځانگړنې :

د دې پيليزې مرحلې ځانگړنې دا وې چې دا مهال اسلام منل او بيا له حضرت محمد صلى الله عليه وسلم سره ملگرتيا کول گواکې له خپل سرسره لوبې کول وو. په دې دوره کې به چې کوم خلک دې خواته راوړاندې شول سمدلاسه به يې دغه بلنه ومنله. په هغوی کې يقينا ځينې داسې ځانگړنې وې چې د هغو پراساس به يې په دې ډگر کې پرمختگ کولای شو، د هغوی څو گډې ځانگړنې دا وې: له پخوا نه به يې له مشرکانه دودونو او عبادتونو څخه کرکه کوله او د حق په لټه کې به وو، نو طبيعيتاً د سپېڅلو اخلاقو خاوندان وو.

نژدې تر دريو کلونو پورې د بلنې او تبليغ کار په پټه توگه ترسره کېده خو ترڅو پورې! هغه لمر چې په خپلو وړانگو سره ټول عالم روښانه په هرحال پلوشې يې لاپسې خپرېدلې او د مخالفينو سترگې يې تتولې په دې توگه اسلامي بلنه په همدې وخت کې خپلې دويمې مرحلې ته ور داخله شوه.

دويمه دوره:

ښکاره بلنه

په دې وخت کې ښکاره حکم وشو چې دعوت دې په څرگنده ورکړای شي. په دې ډول يوه ورځ حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د صفا غره ته لاړ او هلته ودرید، غږېږې کړ: "يا صبا حاه" په عربوکې دا دود ؤ چې کله به کومه خطر په مخ کې وه نو يو څوک به يوه لور ځای ته وخوت او په دې الفاظو (يا صباحاه) به يې غږ کاوه او خلک به د دې غږ په اورېدو سره راټولېدل.

کله چې گڼ شمېر خلک راټول شول، نو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم وفرمايل: "ای خلکو! که زه تاسې ته ووايم چې د دې غره شاته يو لوی لښکر راټول شوی دی او پر تاسې باندې د يرغل لپاره چمتو دی نو آیا تاسې به زما خبره رښتيا وگنئ؟" خلکو وويل: "ارومرو به يې رښتيا گڼو. تراوسه پورې تا هېڅ دروغ نه دي ويلي او موږ دې امين او رښتیني بولو." بيا يې وفرمايل: "ای خلکو! زه تاسې د يوه خدای بندگي ته رابولم او د بتانو عبادت نه مو راگرځول غواړم. خو که تاسې زما خبره نه منئ نو زه تاسې له يوه سخت او دردناک عذاب څخه وېروم."

کله چې قريشو دغه خبره واورېدله نو سخت خو اښيښي شول او ابولېب په ډېر غضب سره وويل: "آيا دا غږ يوازې د همدې لپاره ؤ؟"

دا د اسلامي بلنې يو عمومي غږ ؤ. په دې وخت کې د خدای رسول په ډاگه او خلاص کومي اعلان وکړ چې دی په څه ويلو مامور شوی دی او دا يو لويه لار ده چې هغې خواته هر يو را بلي؟ دا وخت د نبوت په ژبه اعلان شو چې په اصل کې د دې لایتناهي پاچاهۍ پيدا کوونکی او څښتن يوازې الله جل جلاله دی. انسان هم هغه

پیدا کړی دی او مالک یې هم هغه دی. د انسان دریځ له دې نه خوا بل څه نه دی چې هغه د الله بنده او مریی دی او د هغه تابعداري او حکم منل پرې فرض دي له هغه نه پرته د نورو په وړاندې سر اېښودل یا له الله جل جلاله سره نور شریک گڼل د انسان د دغې موخې (هدف) پر خلاف دی چې د هغه د مالک له خوا هغه ته وربخښل شوې وه. په حقیقت کې یوازې الله دانسان او ټول جهان خالق، معبود او حاکم دی. د هغه په دې سلطنت کې انسان نه په خپل سردی او نه یو د بل بنده. دانسان لپاره پرته له الله جل جلاله څخه بل څوک د اطاعت، بندگۍ او لمانځنې وړنه دی، دنیوي ژوند د هغه د ازموینې یو دور دی چې وروسته له دې به ارومرو د الله جل جلاله څنگ ته ورځي او هغه به دانسان ټول کارونه تصفیه کوي چې څوک په دې ازموینه کې بریالی کېږي او څوک نه کامېږي.

دغه اعلان څه عادي اعلان نه ؤ، پر قریشو باندې اور پورې شو او له څلورو ځوانه د دې بلنې په اړه تبصرې پیل شوې، یوڅو ورځې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حضرت علی رضی الله عنه ته وویل چې یوه مېلمستیا جوړه کړي؛ دغې مېلمستیایه د عبدالمطلب ټوله کورنۍ راوغوښتل شوه. په دې مېلمستیا کې حضرت حمزه رضی الله عنه، ابوطالب، عباس ټولو گډون کړی وو. له ډوډۍ نه وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ودرېد او ویې فرمایل: (ما هغه څه راوړي دي چې د دین او دنیا دواړو لپاره بسنه کوي د دې درانه پېټي په اوچتولو کې به څوک له ماسره ملگرتیاو کړي؟) دا ډېره سخته مرحله وه. له دې درانه پېټي څخه یې مطلب دا ؤ چې انسان دې نه یوازې د کورنۍ، قبیلې او ښاري خلکو د مخالفت لپاره آماده شي بلکې د ټولو عربو د مقابلې لپاره دې چمتو شي او صرف د دې لپاره دې چمتو شي چې په بدل کې یې د اخروي ژوند بریاوې وگټي او بنده د خپل مالک په وړاندې سرلوری واوسي، له دې نه خوا بله کومه گټه خورا ډېره لرې هم په نظر نه راتله، په دې توگه پر ټوله غونډه باندې د وېرې حمله راغله خو حضرت علی رضی الله عنه په دوی کې که څه هم د کم عمر څښتن ؤ، بیا هم ودرېد او ویې ویل: [سره له دې چې زما سترگې له اوبښکو ډکې دي (په دې وخت کې د هغه سترگې خوږېدلې)

گواکې زما پښې نازکې دي او ترټول وکوچنی هم يم خوسره له دې زه له تاسره ملگرتيا کوم]. د قريشو لپاره دغه منظره هم حيرانونکې وه چې يو ۱۳ کلن نوی زلمی به له سوچ او فکر خومره لويه پرېکړه کوي !

د بلنې مخالفت :

په اسلامي ټولنه کې تراوسه پورې څه دپاسه څلوېښت کسه شامل شوي وو. په همدې وخت کې يوه ورځ حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د کعبې حرم ته ولاړ او د توحيد اعلان يې وکړ، دا د کعبې حرم ته د نژدې مشرکانو لپاره ترټولو لوی توهين ؤ له هم دې اعلان سره سم يو شور او زوږ اوچت شو اوله هرې خاونه خلکو پرې حمله وکړه حضرت حارث رضی الله عنه بن ابی هاله د هغه د ملاتړ لپاره ورمونده کړه خو له څلوروخواو پرې د تورو دومره گوزارونه راغلل چې شهيد کړی شو. د اسلام په لاره کې همدغه لومړنی شهادت ؤ خو د خدای جل جلاله په لورينه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم روغ رمټ پاتې شو او جگړه پای ته ورسېده .

د مخالفت سببونه :

د اسلامي بلنې دغه اعلان ترهر چا زيات د قريشو د خواشينۍ لامل وگرځېد او همدغه قريش د دې بلنې سخت مخالف هم وو. په دې وخت کې د مکې عزت د کعبې له کبله ؤ او د کعبې مجاوران او خادمان د قريشو کورنۍ وه. په دې توگه گواکې نژدې پرټولو عربو باندې د قريشو يو ډول مذهبي برلاسي ټينگه وه. په مذهبي چارو کې به خلکو هغوی ته سترگې اړولې او گڼ شمېر خلکو به د هغوی په لارښوونه باور درلود. د اسلامي بلنې ترټولو لومړۍ او ترټولو سخته حمله پردغه ډول مذهب باندې وه چې نمايندگي يې قريشوکوله، دا څرگنده خبره ده چې د پلارنيکه د باطل مذهب ټينگول د جاهلو قومونو کلکه عقیده وي او په مقابل کې د چا د معقولو خبرو اورېدلو ته هم نه چمتو کېږي. په همدې سبب به خلک د دې نوې بلنې په اورېدلو سره له ډېرې غوسې لوخوړې شول او د قريشو ځواکمنو خلکو ته دا هم په نظر راتلله چې د دغې

بلنې له خپرېدلو څخه مطلب پرته له دې بل څه نه دی چې د دوی اقتدار له خاوروسره خاورې کېږي او چاته چې د مذهبي مشرتابه مقام ورپه برخه دی هغوی به په خپله له منځه ځي. له همدې کبله څوک چې به د څومره لوی برم څښتن و هومره زیات به د اسلامي نهضت په دښمنۍ کې بوخت و. او په قریشو کې خورا ډېرې بداخلاقی خبرې شوې وې، لوی لوی وگړي په دې بډیو کې سره اخته وو خوسره له دې ټولو بیا هم د هغوی مذهبي مقام د خلکوله نظره نه لوېده چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له یوې خوا د بت پرستۍ بدۍ بیانولې او په مقابل کې یې د خالص توحید بلنه ورکوله او له بلې خوا یې د هغوی د انساني بنسټیزو اخلاقو یوه یوه کمزورۍ اونیمگړتیا هم په خلاص کومي بیانوله او له دې ټولو څخه یې د ډډې کولولارښوونه هم کوله. دې ډول خبرو دغه (لویان!) خلک په سختې خواشینۍ کې مبتلا کړي وو. په هر حال دا داسې خبرې نه وې چې دوی ورته صحیح وویلای شي. خو څنگه چې د دوی خپله لمن له دې بډیو څخه پاکه نه وه نو چې کله به دعواموپه وړاندې داسې خبرې کېدلې هغوی ته به محسوسېدل چې مقام یې د عوامو له نظره لوېږي او که مخامخ نه وي نو ترشاخو ضرور د دوی په باره کې داسې نکته چینی کېږي چې دا د هغوی د ځپگان د زیاتوالي لپاره بس وې. په قرآن شریف کې پرله پسې د داسې بډیو او بداخلاقو په باره کې آیتونه رانازلېدل او هغوی ته یې د دې بدو عملونو د سخت عذاب وېره ورکوله. کله چې دا آیتونه په خلکو کې خپاره شول، هرچا درک کړه چې اوس به څه کېږي.

د اسلامي تحریک د مخالفت او دښمنۍ لپاره دا ټول سببونه کافي وو چې هغوی د اسلامي ټولې د دې کم شمېر وگړو پر خلاف خپلې تورې راواخلي، ودرېږي او د دې خطرونو! دروازه په یوه وارسره بنده کړي مگر الهي ارادې دا پرېکړه کړې وه چې د همدې کم شمېر انسانانو په لاس ټول عالم ته د الله جل جلاله هغه رحمت ورسوي چې ترڅو دنیا شته هغه د انسانیت لپاره د آزادۍ یوازینی ذریعه ده. له همدې کبله په دې وخت کې څه نور داسې اسباب هم رابرابر شوي وو چې قریشوي په مقابل کې اقدام نه شوکولای.

د مخالفینو اړتیاوې :

په همدې نژدې وختو کې د قريشو کورني جنگونه د هغوی د تباهي لامل گرځېدلي وو. د فجار له جنگ نه راوروسته قريش دومره کمزوري شوي وو چې د جنگ له نامه څخه وېرېدل. په تېره بيا له دغه کم شمېر مسلمانانوسره چې له بېلابېلو قبيلو څخه راگرځېدلي او په اسلامي ټولي کې شامل شوي وو که د هغوی په وژلو يې لاس پورې کړی وای نو د داسې کړنې مطلب به دا ؤ چې د عربو په مختلفو قبيلو کې دې جنگ ونښلي، ځکه چې په هغه وخت کې د يوه شخص وژل په حقيقت کې د هغه د قبيلې پرضد د جنگ اعلان ؤ چې له هغې قبيلې سره به د هغه اړيکه وه په دې توگه له دوی سره دا اندېښنه وه، نه چې ټوله مکه د جنگ ډگر شي نو په دې مرحله کې يې د نهضت د ټکولو لپاره څه نور تدبيرونه غوره کړل او هغه دا چې په بلنې او بلندۍ (داعي) پورې خنداگانې وشوې. تورونه پرې ولگول شول ټوکې وشوې او ملنډې پرې ووهل شوې په بېلابېلو بڼو غلطې او دروغ خبرې ورپورې وټپل شوې، پروپاگندونه ورپورې وشول. د لېوني او مجنون لقب ورته ورکړل شو، د شاعر او کوډگر په نامه مشهور کړای شو او خلک ترې منع شول چې هېڅوک دې د هغه خبرې نه اوري.

د حالا تو مقابله :

په دې دوره کې چې د قرآن کریم کوم سورتونه پرې نازل شول په هغو کې دحالا تودمقابله لپاره پرله پسې لارښوونه کېده او د مخالفينو اعتراضونو ته مناسب او معقول ځوابونه هم ورکول کېدل د ساري په توگه په قلم سورت کې دحضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ډاډينې لپاره وويل شول چې : (پرta د الله لوی کرم دی .ته لیونی نه یی .پرta د هغه ډېره لورینه ده .ژربه څرگنده شي چې په کوم یوه کې عقل نشته ستا رب ته ډېرښه معلوم دي چې څوک په سمه لار روان دي او څوک بېلارې شوي دي .څوک چې دا دعوت دروغ گڼي د هغوی وينا هېڅکله مه منه .هغوی خو دا غواړي که ته د خپل نهضت او دعوت په کار کې لږه سستي هم وکړې، نوهغوی به هم سست شي مگر دا ستا کارنه دی چې ته د هغو خلکو د غوښتنې پیروي وکړې

څه چې وړاندې کوي د نه منلو معامله يې ما ته پرېږده. هغه به ژر تر ژره معلومه شي چې دوی ته کوم مهلت ورکول کېږي. د هغوی مطلب څه دی ته هغوی ته ووايه چې آیا زه له تاسې څخه څه غواړم يا د خپلې گټې لپاره له تاسې څخه څه غواړم. يا زما د خبرو پر خلاف له تاسې سره کوم دليل شته. څرگنده ده چې داسې خبره نه ده. په دې سبب په خپل بشپړ خپلواک طبيعت سره خپل کار ټينگ کړه. له خپلو ملگرو سره په نهايت صبر د دې حالاتو مقابله کوه. حالات به په خپل وخت سره بدلېږي.

دغه وينا خو يوه بېلگه ده په دې توگه نورې ډېرې ويناوې را نازلېدلې چې په ښکاره ډول پکې ښودلې شوي وو چې د حق بلونکي نه لېونی دی نه کاهن. نه شاعر دی نه کوډگر؛ د کاهنانو، شاعرانو او کوډگرو ځانگړنې مخ ته کښېږدئ او وگورئ چې د حق د داعي په باب څه راز خبرې شوې دي. هغه کلام چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم يې وړاندې کوي او هغه اخلاق چې د هغه له هر عمل څخه څرگندېږي او ستاسې په منځ کې يې ژوند ژواک هم څرگند دی؛ ښه نو! د شاعرانو، کاهنانو او کوډگرو له خبرو سره د هغه څه نسبت!

بلنې ته د خلکو پاملرنه:

د مکې اوسېدونکو چې د ډول ډول غلطو خبرو د مشهورولو او د بلنې لورته د خلکو د مخنيوي لپاره څومره کوښښونه وکړل سرچېه هومره زيات خلک دې ته لېوال شول چې په خپله دغه صاحب (محمد صلی الله عليه وسلم) وگوري چې څه وايي؟ کله چې به عرب له نورو سيمو څخه د حج په وخت او يا نورو وختونو کې مکې ته راتلل له هغوی څخه به چې څومره کسان په پټه د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم خدمت ته حاضرېدلای شول له راتلو سره سم به يې چې د هغه ځلاندو کریمانه اخلاقو ته وکتل او الهی آيتونه به يې واورېدل، نو د زړه دنيا به يې بدله شوه او ډېر ژر به خپلو سيمو ته ولاړل او د اسلامي بلنې په خپرولو به يې پيل وکړ.

کله چې به دغه خبرې په نورو ښارونو کې خپرېدلې له لرې لرې سيمو څخه به خلک يوازې دهغه د حال د څرگندونې لپاره به راتلل. په دې ډول واقعاتو کې د

حضرت ابوذر رضی الله عنه واقعه یوه ښه بېلگه ده .د غفار قبيله د هغې لارې پسرمرمېشته وه چې قریش به پرې د شام د سوداگرۍ لپاره ورتلل، کله چې دلته هغه خبر راوړسېد نو د حضرت ابوذر رضی الله عنه په زړه کې هم د لېدنې کتنې شوق او ولوله پیدا شوه لومړی یې خپل ورور (انيس) مکې ته ولېږه چې ورشه وگوره هغه شخص چې د نبوت دعوه لري د هغه تعلیم په څه شي کې دی ؟ انيس مکې ته ورغی، د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په باره کې یې معلومات ترلاسه کړ، کله چې بېرته راغی نو خپل ورور ته یې وویل چې :

(هغه پوره د ښکونکو اخلاقو څښتن دی . د ښو اخلاقو ښوونه کوي او د یوه خدای جل جلاله لوري ته خلک رابولي هغه چې څه وايي له شاعرۍ سره بېخي توپیرلري .)

په دې لنډو خبرو د ابوذر رضی الله عنه د زړه تسل ونه شو په خپله د سفر لپاره چمتو شو . کله چې مکې ته ورسېد د وېرې له کبله یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د نامه پوښتنه قدرې هم ونه شوای کولای . په حرم کې یې حضرت علي رضی الله عنه سره وکتل تردې ورځو پورې همالته مېلمه پاتې شو بیا یې جرئت وکړ او د خپل سفر غرض یې ورته بیان کړ په دې توگه یې د حضرت علي رضی الله عنه له خدمت څخه فیض وموند، وروسته له دې حضرت ابوذر رضی الله عنه همالته اسلام ومانه او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته دا لارښوونه وکړه چې اوس نو بېرته خپلې قبیلې ته لاړ شه . خو د خالص توحید کومه نوې اوتازه اغېزه چې دده زړه ته راپرېوتې وه، ټول مصلحتونه او وېرې یې هم له زړه ځینې لرې شوې وې او له راتلو سره سم یې په حرم کې چیغه کړه:

"أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ"

د دې خبرې په اورېدو سره له څلورو خواو نه خلکو راوځغاستل او هغه یې تر وهلو لا ندې ونيو خو خیر راپېښ شو چې په همدې وخت کې حضرت عباس رضی الله عنه راغی او دې خلکو ته یې وویل چې دی د غفار د قبیلې سړی دی او ستاسې تجارتی لار د همدې قبیلې ترڅنګ تېره شوې ده که هغه ستاسې پرلار باندې بندېز ولگوي نو تاسې به څه وکړئ؟ خلکو چې دا خبره واورېدله نو هغه یې خوشي کړ.

حضرت ابودر رضى الله عنه چې څنگه خپلې قبيلې ته ورسېد، لاړ او خلکو ته به يې د اسلام بلنه ورکوله. نژدې نيمه قبيله يې په همدې وخت کې مسلماننه شوه. د غفار د قبيلې ترڅنگ داسلم قبيله پرته وه، د هغې له اثره دې هم اسلامي بلنه ومنله لنډه دا چې پرله پسې اسلامي بلنه پيل شوه. دا خبره مخالفينو ته د سخت ځوراو کړاو لامل گرځېدلې وه ځکه نو يوشمېر خلکو د اړتيا له کبله ابوطالب ته شکايت وړاندې کړ. په دې وفد (خلکو) کې د قريشو ټولو مشرانو گډون کړی ؤ. دوى ابوطالب ته وويل چې: ستا وراره زموږ د خدايانو غندنه کوي. زموږ پلرونه او نيکونه بېلارې بولي او موږ ټولو ته يې لارې او ناپوه وايي نوله دې کبله يا خونه له دې منځه ووهئ. بيا به موږ د هغه وروستى چاره کوو او يا دا چې ته هغه پوه کړه. ابوطالب چې فکر وکړ پوه شو چې وضعه ډېره حساسه ده او په يوازې توگه به ترڅوپورې د ټولو قريشو مقابله کوم، نو حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته يې وويل: (گرانه وراره! پرماباندې دومره بارمه ږده چې زه يې اوچتولى نه شم کله چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ولېدل چې د ابوطالب پښې هم بنسټېږي نو په پوره ډاډينه يې هغه ته وويل: (په خداى سوگند دى که داخلک زما په يوه لاس کې لمر او په بل لاس کې سپوږمى کښېږدي بيا به هم له خپلې دندې نه راونه گرځم، خداى جل جلاله به زما ډاکار سرته رسوي يابه زه په خپله پردې کار باندې قربان شم) کله چې ابوطالب د هغه ډاډخه اراده اوهمنتناکه پرېکړه واورېدله نو ده هم دهمت ملاوتړله او هغه ته يې وويل: (څه! هېڅوک ستا وېښته ته هم کاره نشي کتلاى).

د مخالفينو له خوا سوغاتونه وړاندې کول:

کله چې قريش له دې اړخه هم ناهيلي شول نو د وروستۍ چارې لپاره يې دا پرېکړه وکړه که چېرې دغه نهضت په سختۍ سره له منځه نه وړل کېږي په نرمۍ دې له منځه يووړل شي. له دې کبله يې عتبه بن ربيعه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته ولېږه، هغه چې هلته ورغى، نو دا يې وويل:

(محمد! اخر راته ووايه، ته څه غواړې؟ آيا د مکې واکمني غواړې؟ په کومه

لویه کورنۍ کې واده کول غواړي؟ ډېره شتمني غواړي؟ موږ داتول تاته برابرولای شو ته نوولې داسې کارونه کوي، موږ په دې خوښیو چې په راتلونکي کې مکه ستا ترواکمنۍ لاندې شي او یا نور هر څه چې غواړي هغه به وشي، خو ته له خپلې دغې بلنې نه لاس واخله).

بېوزلو مخالفینو همدومره فکر کولای شو. د هغوی ذهن ته دا خبره نه رالوېده چې یو نهضت چلېږي یا یو دعوت راولاړېږي د هغه ترشادي مادي غرض نه وي. هغوی دا فکر هم نه شواي کولای چې یوکار به د خدای د خوشحالی او یوازې د هغه د اطاعت لپاره هم کېږي. هغوی خو یوازې په همدې پوهېدل چې سر او مال ښندل د حکومت او شتمنۍ لپاره وي هغوی په دې نه پوهېدل چې د آخرت او تلپاتې (دایمي) ژوند د بري لپاره هم خلک دا پیرل او پلورل کوي. په دې توگه عتبه بن ربیع پوره باوري شو چې غوښتنه به یې اړومرو منل شوې وي، خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغه په ځواب کې د پاک قرآن څوداسې آیاتونه تلاوت کړل چې په هغو کې یې توحید ته د بلنې او د خپل رسالت څرگندونه کړې وه.

عتبه چې دا خبرې واورېدلې بېرته راغی او دومره اغېزه یې پرې کړې وه چې څنگه یې د قريشو سردارانو ته خپل رېوت وړاندې کړ نو ویې ویل: (محمد چې څه وایي هغه شاعري نه ده، نورڅه دي، زما رایه داده چې تاسې هغه پر خپل حال پرېږدئ که بريالی شو نو پرتولو عربو به غالب شي او ستاسې عزت به هم پکې وي او که غالب نه شو نو عرب به یې په خپله له منځه یوسي). خو قريشو دغه رایه ونه منله.

اوس نو دوی ته یوازې یوه لاره پاتې وه چې هر باطل یې په دې پړاو کې د حق پر خلاف غوره کوي یعنې په پوره تشدد او زور سره د حق آواز د چوپولو کوښښ. په دې وخت کې قريشودا پرېکړه وکړه چې پرمسلمانانو باندې دې دومره سختي راشي چې هغوی په تنگ او د خپلې فیصلې ماتولو ته اړ شي. په دې ډول به چې چېرته هم دوی ته موقع په لاس ورغله نو مسلمانان به یې ځورول او اذیت به یې ورکاوه.

درېیمه دوره:

ابتلاء او ازمیښت

تر دې وخته چې اسلامي بلنې کوم کار کړی ؤ پایله یې په دریوو صورتونو کې څرگنده شوه :

1. یوشمېر نېکو او غوره کسانو دغه بلنه ومنله، یوه ډله یې جوړه کړه او په هر قیمت د نهضت د پرمختګ لپاره چمتو شول .
2. ګڼ شمېر خلک د خپلې ناپوهۍ، خپل سړۍ یا د خپل پلارنیکه دتې گروهې په وجه د دغه نهضت مخالفت ته چمتو شول .
3. دغه نوې بلنه د مکې او قریشو له حدودو نه ووتله اونستاً پراخې حلقې پورې ورسېدله .

په دې اساس د دغه نوي نهضت او زاړه جاهلیت ترمنځ یو سخت کشمکش پیل شو. کومو خلکو چې غوښتل په خپل زاړه دین پورې دې تړلې وي هغوی په پوره قوت سره د اسلامي تحریک د له منځه وړلو لپاره ملا وتړله او پر اسلام منونکو باندې یې خورا ډېر وحشیانه ظلم او زور زیاتۍ پیل کړ او په هر راز تضعیفولو یې رضا شول، نو په همدې اساس دا هغه دوره ده چې په دې کې د قریشو د ظلمونو خورا زیاتې عبرتناکې پېښې زموږ مخې ته راځي.

د عربو په تود او گرم ټاټوبي کې د سختې گرمۍ او ټکنده غرمې په وخت کې مسلمانان په سره شګه اوږده غځول پرتیر باندې یې درنې درنې ډېرې ایښودل او بیا فشار ورکول، په سره اوسپنه داغل او په اوبو کې غوټه کول، په ډېرې بې رحمۍ سره

وهل ټکول، لنډه دا چې دا او داسې نور مظالم وو چې پرمسلمانانو باندې به ترسره کېدل. په دې دوره کې د مسلمانانو لپاره ژوندون له ستونزو ډک ؤ، مگر په تاریخ کې چې د کومو مظلومانو د کیسو یوڅه برخې رانقل شوې دي یو څو بېلگې یې په لا ندې ډول دي :

حضرت خباب رضی الله عنه د ام النمار مریې ؤ. تر دغه وخته پورې نژدې شپږو اوو تنو اسلام راوړی ؤ چې دی هم په اسلام مشرف شو او په دغه (جرم!) د قريشو د مظالمو نښه وگرځېد. یوه ورځ قريشو پرځمکه باندې سکروتې نښې تازه کړې وې او دی یې له پاسه پرې ځملاوه او یوه تن یې پرټېرباندې پښه کېښوده او ټینگ یې ونيو چې په اړخ وانه وړي ترهغې چې سکروتې یې ترشلا ندې سړې شوې حضرت خباب رضی الله عنه ډېره موده وروسته د خپلې سوزېدلې شا سپین (پیس په شان) داغونه ښکاره کړي وو.

حضرت بلال رضی الله عنه د امیه بن خلف مریې ؤ. پوره د غرمې وخت ؤ چې هغه یې پرسره شکه ځملاوه، ټټر باندې یې درنه ډېره کېښودله او ورته یې وویل : له اسلام نه انکار وکړه که نه په همدې کړاو او سختۍ کې به مړشې خو د درد په همدې سخت حالت کې هم د هغه له خولې څخه د(خدای یودی) (خدای یودی) آواز راواته، بادار به یې په غاړه کې پړی وټاړه هلکانوته به یې په لاس ورکړ او د ښار یوې خوا بلې خواته به یې رابښکوده .

حضرت عمار رضی الله عنه د یمن اوسېدونکی او د هغو همتناکو خلکو له ډلې څخه ؤ چې په همغه لومړي سر کې مسلمان شوي وو. کله چې ده اسلام راوړ نو قريشو به پرسوزنده ځمکه ځملاوه او دومره به یې وواهه چې بې هوښه به شو .

حضرت لبنیه رضی الله عنها یوه وینځه وه، حضرت عمر رضی الله عنه له اسلام راوړلو نه د مخه هغه دومره ووهله تردې چې د ستړیا له کبله به په خپله کېښناست خو د الله دې بنده (لبنیې رضي الله عنه) به همدا ویل چې : که ته اسلام رانه وړې نوخدای جل جلاله به له تانه دغه کسات واخلي .

حضرت زبیره رضي الله عنها هم د حضرت عمر رضي الله عنه د کاله وینځه وه

يوه ورځ ابوجهل دومره ووهله چې سترگې يې ږنډې شوې. لنډه دا چې په نرينه و اوبنځو کې ډېر داسې بې چاره او اړ مسلمانان وو چې هغوی ته به يې ډول ډول تعذيبونه ورکول خو له دې ټولو مظلومسره سره يو مسلمان هم اسلام پرېښودلو ته چمتونه شو.

کله به چې پردغو بېوزلو او بې گناه مسلمانانو باندې ظلمونه کېدل نو خامخا به خلک ورته متوجه کېدل او په زړه کې به دې سوچ کولو ته مجبورېدل چې اخر دا نو څه راز غوښتنه ده چې دا خلک له دومره مصيبتونو سره سره بياهم له اسلام سره د پيوستون لپاره چمتو کېږي، ټول په دې پوهېدل چې دا خلک د خپلو اخلاقو، معاملو او نورو انساني اړيکو په اتيار ترټولو غوره انسانان دي او د دوی گناه پرته له دې بل څه نه ده چې وايي موږله الله جل جلاله پرته بل څوک خپل رب (بادار، مالک، معبود) نه نيسو، اطاعت او بندگي به يوازې دهغه کوو!

د دې مظلومو مسلمانانو د دغه ټينگار په وجه به گڼ شمېر خلک له يوې سترې پوښتنې سره مخامخېدل او خامخا به يې په زړونو کې يو ډول نرمي پيدا کېدله او له نژدې څخه به د دغه نوي نهضت لېدنې او منلو ته هڅېدل. د حق د څښتنانو مظلوميت د تل لپاره د حق د برياليتوب پورې په دې توگه که له يوې خوا پر دوی

۱- ما چي وليدل نن سبا مونږ ته دا خبره ډېره معمولي ده او مونږ تعجب کوو چې هغوی ولي پر دومره خبره باندې دومره حورېدل. خبره داده چې مونږ سره څونه درب د لفظ مفهوم شته او نه دعبادت پوره حدود په مکې دور خو هغه خلک په دې پوهېدل چې د دوی په ژبه کې درب او عبادت د الفاظو پراختياوې کوم دي؛ په دې توگه چې کله به هغوی ويل چې زما رب الله دی نو ويونکی او اورېدونکی دواړه په دې پوهېدل چې له دې خبرې څخه يې مطلب دادی چې:

- 1- له الله نه پرته بل پالونکی نه شته. ځنگه چې داسې ده نو انسان ته پکار دي چې دهغه شکرگوږار وي له هغه څخه د دعا غوښتنه سمه ده او په مينې او گروهې سره دهغه په وړاندې سربښودل پکار دي. له هغه څخه پرته بل څوک د لمانځنې وړ (مستحق) نه دی اونه کېدای شي.
- 2- له الله نه پرته بل مالک او بادار نه شته، نو انسان بايد دهغه بنده او مریي وي. دهغه په وړاندې خو نه خپل ځان واکوال وگڼي اونه بل څوک. پرته له هغه د بل چا مرييتوب او محکوميت سم نه دی.

له الله نه پرته بل حاکم او واکوال نه شته له دې کبله يوازې دهغه اطاعت او حکم منل پکار دي. انسان څونه په خپله حاکم کېږي او نه له خدای ځنې پرته د بل چا واکمني ته غاړه ردي. دا هغه اعلان و چې له يوې خوا د هغو ټولو معبودانو خدايي چې له پلار نيکه څخه يې د هغوی عبادت کاوه، پای ته ورسوله او له بلې خوا د هر ډول سردارۍ او حکومت پر ضد آزادانه اعلان و. په دې اساس هيڅ يو مذهبي لارښوداو د قبایلو سردار د دغه اعلان سهلو ته په هېڅ ډول چمتونه و.

باندې ظلمونه کېدل خو له بلې خوا اسلامي تحریک پرله پسې پیاوړی کېده. په مکه کې داسې یوه کورنۍ او کور پاتې نه ؤ چې له هغوی څخه یو نه یو اسلام منلی نه وي. په همدې سبب د اسلام دښمنان لا نور هم د خپګان او قهر ښکار شوي وو. دوی لیدل چې خپل وروڼه، ورېرونه، خویندې، اوسني، زومان او زامن یې له یوې مخې اسلامي بلنه قبولي او یوازې داسلام لپاره خپل هرڅه پرېږدي او په دې لړ کې له هغوی سره د اړیکو شلولو ته هم چمتو کېږي.

د هغوی لپاره دغه سخت تپ د زغم او سهلو وړ نه ؤ. بیا ډېر ښه دا چې کوم خلک په دې نوي نهضت کې شاملېدل هغه داسې خلک وو چې په خپله ټولنه کې تر هر چا غوره خلک ګڼل کېدل. د هغوی عقل او فکر، اخلاق او انساني ټولې ښېګڼې هر چاته ښکاره وې. کله چې دغسې خلکو اسلام ومانه نوله خپلو ټولو ګټو څخه د تېرېدو لپاره هم چمتو شول. په هر صورت هر سړی مجبور ؤ چې په دې اړه فکر وکړي چې اخر په دغه نهضت او بلونکي کې څرنگه رابښکون دی چې په دې شمېره خلک سرنښندنې او قربانۍ ته چمتو کوي. بیا دا هم خلکو ولیدل چې د اسلام په دایره کې له داخلېدلو نه راوړوسته دا خلک لا نور هم رښتیني، اخلاقي، صادق او په معامله کې ترې لا ډېر ښه او سپېڅلي انسانان جوړېږي. دا ټولې داسې خبرې وې چې هر لیدونکی مجبورېده چې که هغه اسلامي بلنه مني او یابې نه مني خو په خپل زړه کې د دغې بلنې د غوره والي له احساس څخه هسې نه پاتې کېده.

د نبوت په پنځم کال حبشي ته هجرت:

په دې وخت کې کابو د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د نبوت پنځم کال ؤ. کله چې ده دا اندازه ولگوله چې اوس نو د قریشو د ظلمونو د پای ته رسېدو پته نه لګېږي. که څه هم ډېر داسې مسلمانان هم شته چې د هیڅ یوې سختۍ په مقابل کې له اسلام نه مخ نه اړوي، خو په هر حال د دغو مصیبتونو د زغملو او سهلو ځواک ترې ځي او د اسلامي فرائضو د په ځای کولو امکان هم له منځه ځي، نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا پرېکړه وکړه چې یوشمېر مسلمانان دې حبشي ته

هجرت وکړي. حبشه د افریقي په ختیځه غاړه یو هېواد ؤ چې پاچا یې نېک نیتی او انصاف منونکی عیسوي ؤ. له دې هجرت څخه یو مقصد دا ؤ چې یو شمېر مسلمانان د قریشو له ظلم او زور نه لږترلږه ترڅو پورې چې حالات سمون مومي، وژغورل شي. یوه بله لویه گټه یې داهم وه چې اسلامي بلنې د دغو سربښدونکو په ذریعه ترلري لري سیمو پورې هم د رسېدلو موقع پیدا کړه. په دې توگه لومړی ځل یوولس تنه نړینه اوڅلور ښځې د دې هجرت لپاره چمتو شوې. دغو کسانو په پنځم نبوي کال د رجب میاشت کې سفر وکړ. دالله جل جلاله کړه وو چې څنگه دغه خلک بندر ته ورغلل نو دوه تجارتي بېړۍ د بېرته تلو لپاره چمتو وې او دوی یې په خورا کمه کرایه بوتلل. کله چې قریش خبرشول په دغو خلکو پسې ورغلل خو د خدای په فضل د دغوخلکو بېړۍ خوځېدلې وه.

په حبشه کې دغه مسلمانان په امن او امان کې اوسېدل خو کله چې دا خبر قریشو ته ورسېد، سخت په غوسه شول بالاخره یې دا پرېکړه وکړه چې یو شمېرخلک دې د حبشې پاچا (عربونجاشي باله) ته ورشي چې دا خلک زموږ مجرمین دي او هغوی یې له خپل هېواد نه وشړي او زموږ خلک یې بېرته له ځانه سره راولي. عبدالله بن ربیع او عمر بن العاص د دې کارلپاره وټاکل شول. په پوره برم او اوکوب دغه خلک حبشې ته ولېږل شول. کله چې هلته ورسېدل لومړی یې د حبشې له پادریانو(عیسوي ملایانو) سره وکتل او دایې ورته وویل چې هغوی نوی مذهب راوېستلی دی، او ستاسې هېواد ته درتښتېدلي دي. تاسې هغوی له خپل هېواد څخه وباسئ. موږ غواړو چې ستاسې پاچا ته دغه غوښتنه وړاندې کړو چې هغه مجرمین بېرته موږته وسپاري نو تاسې صاحبان هم په دربار کې زموږ سپارښتنه وکړئ.

مسلمانان د نجاشي په دربار کې :

کله چې د مکې د خلکو غوښتنه نجاشي ته وړاندې شوه نو هغه مسلمانان راوغوښتل او پوښتنه یې ځنې وکړه : (دا تاسې څه ډول نوی مذهب راپیدا کړی دی؟) مسلمانانو د خبرواترو لپاره حضرت جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه (د حضرت

علی رضی الله عنه ورور) وټاکه. ده چې کومه وینا په دې دربار کې وکړه د تاریخ په کتابونو کې محفوظه ده؛ لنډیز یې دادی :

”ای پاچا! موږ یو وخت د جهالت او گمراهۍ په تورتم کې ټکړې خوړلې ، یو خدای موهېرکړی ؤ او په سلگونو بتانو ته مو عبادت کاوه، حرام موخوړل، زنا، لوټماری، غلا او یو پر بل باندې ظلم کول مو د شپې او ورځې کار ؤ. او زموږ هر یوه ځواکمن به د کمزوري پروژلو باندې ویاړ کاوه، لنډه دا چې زموږ ژوند له درندگانو او ځناورانو هم بتر ؤ. د الله جل جلاله رحمت ولېدل چې زموږ پر حال باندې یې لوړبڼه وکړه په موږ کې یې یو داسې شخص راپیدا کړ چې هغه دالله جل جلاله استازی شو. موږ د هغه له نسب نه خبر یو هغه پوره رښتینی ، امین او سپېڅلی دی، دوستان او دښمنان ټول د هغه په نېکۍ او شرافت قایل دي .

موږ یې اسلام ته راوبللو او دایې راوښودل چې د ډېرو او تېرو عبادت پرېږدئ. یوازې یو ه الله جل جلاله (واکوال اوماک) ته غاړه کېښودئ او د هغه بندگي غوره کړئ. رښتیا ووايئ، له وژنې (قتل) اولوټماری نه لاس واخلي ، د یتیمانو مالونه مه خورئ . له گاونډیانو سره مرسته وکړئ. له زناکارۍ او نورو پلیټوکارونو نه ډډه وکړئ، لمنځونه وکړئ، روژې ونیسئ. د خدای په لاره کې خپل مالونه وپلورئ. له بېوزلو او غریبانو سره مرسته وکړئ؛ موږ پر هغه صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړ. شرک او بت پرستي مو پرېښودله او ټولو بدوکارونو نه مو توبه وکړه . په دې سبب زموږ قوم زموږ دښمن شو . او دې ته مو اړباسي چې هغه دین ته بیا وروگرځو نو په همدې غرض دغه خلک زموږ په بېرته ستنیدو ټینگار کوي .“

نجاشي وویل : ښه! ” دالله هغه کلام چې ستاسې پریغمبر باندې نازل شوی دی د هغه یوه برخه ولولئ چې وایې ورو. ” حضرت جعفر رضی الله عنه د مریم سورت یوڅو آیتونه ولوستل . پرنجاشي باندې یې پوره اغېزه وښودله او له سترگو یې اوښکې وهېږدې او دایې وویل : ”په خدای سوگند دی چې دا کلام او انجیل دواړه د یوې ډیوې وړانگې دي. له همدې وینا سره یې قریشو ته په ډاگه وویل چې دا مسلمانان به هېڅکله تاسې ته بېرته نه درسپارل کېږي .“

د نجاشي اسلام :

دويمه ورځ قريشو يوه بله دسيسه جوړه کړه دربار ته لاپل نجاشي ته يې وويل چې ته خو له دغو څو تنو مسلمانانو نه پوښتنه وکړه چې د حضرت عيسى عليه السلام په باب څه گروهه لري. دا خلک خو په دې پوهېدل چې مسلمانان خو د عيسويانو د گروهې پر خلاف حضرت عيسى عليه السلام د خدای د زوی پرځای د مريم زوی بولي، څنگه چې دغه خبره نجاشي ته وړاندې شي نو ضرور به له مسلمانانونه مخ واړوي؛ خو نجاشي بيا مسلمانان خپل دربار ته وغوښتل کله چې مسلمانان له يوې دغسې وضعې سره مخامخ شول، لومړی خو هغوی هم زړه نازړه شول مگر حضرت جعفر رضی الله عنه وويل : "هرڅه چې کېږي موږ بايد رښتيا ووايو " په دې ډول حضرت جعفر رضی الله عنه د دربار د ټولو حاضرینو په وړاندې په ښکاره اعلان کړل چې : " زموږ پيغمبر موږ ته راښودلي دي چې حضرت عيسى عليه السلام د خدای بنده او پيغمبر ؤ " د دې خبرې له اورېدلو سره سم نجاشي له ځمکې نه يو ځلی را اوچت کړ او ويې ويل : "قسم په خدای دی څه چې تا وويل عيسى عليه السلام د دې ځلي په اندازه تردې زيات نه ؤ." په دې توگه د قريشو دغه دسيسه هم شنه شوه. نجاشي حضرت جعفر رضی الله عنه او د هغه ملگرو ته له عزت سره په خپل هېواد کې د استوگنې اجازه ورکړه او د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم نبوت يې ومانه او اسلام يې قبول کړ. د دغه نجاشي نوم اصحمه ؤ. کله چې وفات شو نو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د هغه په غياب کې د هغه د جنازې لمونځ اداء کړ. ورو ورو نژدې (83) تنه مسلمانان حبشې ته مهاجر شول .

د حضرت حمزه رضی الله عنه ايمان :

له يوې خوا په مکه کې د قريشو ظلمونه وو له بلې خوا د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه د ملگرو د صبر او ټينگار څرگندونه، د دغه اخ وډب په دوران کې به د مکې تر ټولو غوره انسانان راوهڅېدل او د اسلام په دايره کې به داخل شول. حضرت حمزه د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم تره ؤ تر دې وخته پورې

لامسلمان شوی نه ؤ. مخالفین به چې په څه ډول بېرحمی له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره مخامخېدل خپلو خوږې لاسه چې پرډیو هم په دې حال نه شولېدلای .

یوه ورځ ابوجهل د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مقابل کې له ډېرناوړه سلوک نه کار واخیست په دې وخت کې حضرت حمزه رضی الله عنه ښکارت ته تللی ؤ . کله چې بېرته راغی نو یوې وینځې دغه ټوله واقعه هغه ته بیان کړه . حضرت حمزه رضی الله عنه له ډېرې غوسې بې طاقته شو. غیښی او لینده یې ترلاسه کړل او حرم ته ورغی او د غوسې په حالت کې یې ابو جهل ته بدورد وویل او دایې ورته وویل چې : “دا دی زه مسلمان شوی یم !”

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په پلوي خوږې په غوسه کې دا وینا وکړه مگر د زړه له کومې د پلارنیکه دین پرېښودلو ته لا تراوسه پورې چمتو شوی نه ؤ، لنډه دا چې د حق غږ پرې غالب شو او اسلام یې ومانه. دا د نبوت د شپږم کال پېښه وه . له حضرت حمزه نه څو ورځې وروسته حضرت عمر رضی الله عنه هم اسلام ومانه چې د اسلامي بلنې په تاریخ کې دا پېښه هم ډېره مهمه ده .

د نبوت په شپږم کال د حضرت عمر رضی الله عنه اسلام راوړل :

حضرت عمر رضی الله عنه تر اسلام منلو د مخه د هغو خلکو له ډلې څخه ؤ چې د اسلام سرسخت مخالف ؤ. له یوې خوا د قریشو مشرانو د اسلام د داعي او اسلامي بلنې پر خلاف له ډېر شدت نه کار اخیسته له بلې خوا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حال دا ؤ چې د هغوی د لارښوونې او هدایت لپاره یې په زړه کې د زیاتې مینې ولوله او جذبه موجوده وه. ابوجهل او عمر دواړه د هغه خورا سرسخت دښمنان وو خو څنگه چې پردوی باندې د بلنې او تبلیغ ټولو هلوځلو اغېزه او تاثیر ونه کړ نو د عالم رحمت یوځل خدای تعالی ته دا دعا وکړه چې : “ای خدایه! په ابوجهل او عمر کې چې هر یو تاته نژدې او زیات محبوب وي هغه ته د اسلام ویاړ وروبخښې .” له دې دعا نه یوڅو ورځې وروسته حضرت عمر رضی الله عنه ته د اسلام منلو توفیق

ورپه برخه شو .

حضرت عمر رضی الله عنه په خپله وايي چې : “ يوه شپه د حضرت پيغمبر عليه السلام د ځورولو په خيال له کوره را ووتلم، هغه مسجد حرام ته روان ؤ څنگه چې ښه مسجد ته وردننه شو او لمونځ يې پيل کړ، زه د هغه د قرائت د اورېدلو لپاره ودرېدلم هغه الحاقه سورت ولوست . زه د دې کلام په اورېدو سره هک پک پاتې وم د کلام نظم او انداز زيات زړه راښکونکي معلومېده زما زړه ته دا خيال راغی : قسم په خدای چې دی شاعر دی . زه لا په همدې خيال کې وم چې هغه دا آيت ولوست :
 {إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ (40) وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُوْمِنُونَ (41)} [الحاقه : 40 ، 41] بېشکه دا (قرآن) خامخا د مکرم او عزتمن رسول کلام دی او دا د کوم شاعر کلام نه دی مگر له تاسې نه لږ ايمان راوړئ .

چې څنگه مې دا واورېدل نو ژرتر ژره مې په زړه کې دا راوگرځېدل چې او هو! دا خو زما د زړه پر خبرو باندې پوه شو. دی کاهن دی تردې وروسته يې دا آيت ولوست :

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ (42) تَنْزِيلٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ (43) [الحاقه : 42 ، 43] “دا د کاهن کلام هم نه دی . تاسې خورا لږ پند اخلي دا خو د جهانونو د پالونکي له خوا نازل شوی دی “

حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دغه سورت ترپايه ولوست او ما دا احساس کړه چې اسلام زما زړه ته راننوخې .

داسې معلومېږي چې حضرت عمر رضي الله عنه تجربه کار او د پخې ارادې څښتن ؤ. په دې وخت کې پوره او بشپړ بدلون پکې رانغی او خپله لاره يې ونيوله آن تردې چې يوه ورځ يې د دښمنۍ له تاوه توره راواخيسته او په دې اراده له کوره راووت چې همدا اوس (نعوذ بالله) د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم کار ختموم نابېره په لاره کې نعيم بن عبدالله رضي الله عنه سره مخامخ شو . هغه ترې پوښتنه وکړه چې : “ولې ! چېرې ځې ؟ ده وويل دا دی اوس د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د له منځه وړلو لپاره ورځم “ هغه وويل : لو مړی ته د خپل کورخبر واخله . ستا

خپلې خور او اوبنې اسلام راوړی دی. چې څنگه یې دا خبره وا ورېدله په بېره بېرته راستون شو او نیغ په نیغه خپلې خور کره ورغی. هغې د قرآن تلاوت کاوه کله چې یې حضرت عمر رضی الله عنه ولید، غلې شوه او د قرآن توکي (اجزاء) یې یوې خواته کړل. خو دوی چې څه لوستل حضرت عمر رضی الله عنه اورېدلي وو. له دوی نه یې پوښتنه وکړه چې څه مولوستل؟ او دایې وویل چې تاسې دواړه د خپل پلارنیکه له دین نه گرځېدلي یی؟ او خپل اوبنې یې تروهلو لاندې ونيو کله چې خور یې د خلاصون لپاره ورغله نو هغې ته یې هم گوزار ورکړ تر هغې پورې چې دواړه په وینو کې لت پت شول خو په هماغه وخت کې هم هغوی دواړو په ډاگه او ښکاره وویل چې موږ اسلام منلی دی او اوس ستاسې ظلمونه موږ له دې لارې څخه نشي اړولای. د دوی دغه پخه اراده چې حضرت عمر رضی الله عنه ولیدله نو یوڅه اغېزه یې پرې وکړه او ویې ویل: ښه! هغه څه چې تاسې لوستل هغه راوړئ ماته یې هم واوروئ. دهغه خور (فاطمې رضی الله عنها) د قرآن توکي راوړل او په مخ کې یې ورته کینودل هغه د طه سورت و او ده یې په لوستلو پیل وکړ کله چې دې آیت ته ورسېد:

{إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي} [طه:]

14] زه خدای یم، بې له ما بل خدای نه شته نو زما بندگي وکړئ او زما په یاد لمونځونه وکړئ. د دغه آیت اغېزه وه، چې ناڅاپه یې چیغه کړه لا اله الا الله او نیغ په نیغه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په لور وخوځید. دا مهال حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ارقم په کور کې استوگن ؤ. کله چې حضرت عمر رضی الله عنه د دې کور دروازې ته ورسېد توره یې په لاس وه، صحابه تلولي او زړه نازړه شول حضرت حمزه رضی الله عنه وویل: "پرېږدئ چې راشي که په ښه نیت راغلی وي خو ډېر ښه که نه نو د هغه په خپله توره به د هغه سر والوزوم" حضرت عمر رضی الله عنه چې دننه قدم کېښود نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له لمنې ونيو او ورته یې وویل: "ولې عمره په کوم نیت راغلی یې؟" حضرت عمر رضی الله عنه چې دا خبره واورېدله یو ډول وېره او رېږدېدنه پرې راغله او په پوره عاجزۍ سره یې وویل: "دایمان راوړلو لپاره" حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ناڅاپه دالله اکبر ناره وکړه او ټولو

صحابه و ورسره د تکبير ناره اوچته کړه .

د حضرت عمر رضی الله عنه له اسلام راوړلو نه وروسته اسلامي ټولگی پوره ځواکمن شو . تردې وخته پورې مسلمانانو خپل مذهبي فرائض په ښکاره نه شول اداء کولای . په کعبه کې په جماعت سره لمونځ کول ناممکن وو . د حضرت عمر رضي الله عنه له اسلام راوړلونه وروسته حالت بدل شو مسلمانانو په ښکاره د خپل اسلام څرگندونه وکړه . که څه هم پردوی باندې زیات شورماشور جوړشو خو په کعبه کې یې لمونځ په جماعت سره اداء کړ . په دې وخت کې د مسلمانانو ټولگی ترهغوی ډېر ځواکمن شو او نړیوالو دا ولیدل چې د وروستي پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دعا مننه تردې اندازې پورې څرگنده شوه چې له څوارلس سوه کلونو نه راپه دېخوا تر نن ورځې پورې هم تاریخ په دې خبره شاهد دی چې الله تعالی د حضرت عمر رضي الله عنه په لاسونو کوم عزت او سرلوړي اسلام ته وربخښلي ده بله بېلگه یې نشته .

د نبوت په اووم کال (په شعب ابی طالب کې) کلابند:

د قریشو مشرانو چې د اسلامي بلنې چټک پرمختګ لېده نو دوی به له رخې او حسد نه سوځېدل او هره ورځ به یې د دې نهضت د ټکولو لپاره نوي فکرونه سنجول . په دې لړ کې د هغوی یوه دسیسه دا وه چې له ټولو قبیلو سره یې تړون وکړ چې : “هېڅوک به تر هغې د بني هاشم له کورنۍ سره خپلولي نه کوي او نه به هغوی سره پېرل او پلورل کوي . نه به له هغوی سره مخامخېږي . نه به هغوی ته د خوراک څښاک څه اسباب ورکوي ترڅو چې هغوی په خپله (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) مور ته په لاس نه وي راکړی . دغه تړون تر لیکلو وروسته د کعبې پر دروازې باندې وڅړول شو . په دې وخت کې د بني هاشمو لپاره دوې لارې وې یا خو به حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کفارو ته سپاري او یا به د هغوی د اقتصادي او ټولنیزو اړیکو د نشتوالي له کبله پرې څه مصیبتونه راځي نو د هغو د زغم او تحمل لپاره به چمتو کېږي . په دې توګه ابوطالب د بني هاشم له کورنۍ سره د غره په یوې درې کې چې په میراثي ډول د بني هاشمو ټاټوبی ؤ ، استوګن شو ، هغو کسانو چې په

دې درې کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره تر دریو کلونو پورې له ستونزو نه ډک ژوند تېرکړ، زیات وختونه به یې د ونو پانې خورلې لنده دا چې خلک د لوړې له شدت نه تنگ شول، څرمنې به یې وایشلې او هغه به یې خورلې. کله چې به ماشومانو له لوړې نه چیغې وهلې قریشوبه اورېدلې، خو دا بېرحمه او ظالمان به پرې خوشحالېدل. که چېرې کوم وخت به د کوم یوه زړه سواندي په زړه وېره پریوتله نو په پټه به یې یوه اندازه خواړه ورولبړل.

کله چې د بني هاشمو کورنۍ پرله پسې خپل استقامت ثابت کړ نو بالاخره الله تعالی د همغو ظالمانو په زړونو کې رحم واچاوه او په خپله د هغوی له لوري د تړون ماتولو تحریک پیل شو او یو په بل پسې یې زړونه نرم شول که څه هم ابو جهل او پلویان یې د دې فکر پرضد ودرېدل خو په پایله (نتیجه) کې یې ډېر دوام ونه کړای شو. نژدې د نبوت لسم کال و چې دا خلک له هغې درې نه راووتل.

د بلني تگلار:

لکه څنګه چې د مخه ترې یادونه وشوه د مکې دورې د هڅې او هاند بیان د تاریخ او سیرت په کتابونو کې خورا لږ موندل کېږي. په دې توګه د دغې اقتصادي او ټولنیزې مقاطعې په اوږدو کې چې د بلنې او نهضت کار په څه ډول سرته رسېده او ترکومې اغېزې لاندې مرتب شوی و په دې باره کې هم څه تفصیلات نه موندل کېږي. البته قرآن کریم به په پرله پسې توګه راناژېده په دې دوره کې چې کوم سورتونه نازل شوي دي د هغو د مضامینو، هدایاتو او تعلیماتو له څېړنې څخه څرګندېدلای شي چې اسلامي نهضت به په هغه دور کې له څه ډول حالا تو سره مخامخېده.

د دغه سخت او اوږده اخ وډب په دوران کې چې کومې خطبې الله تعالی نازلې کړې دي هغه له ډېرو ولولونه ډکې او اغېزمنې دي په دې خطبوکې د ایمان خاوندانو ته د دوی فرائض وښودل شول او پر هغو فرائضو باندې د پابندۍ هدايت ورکړی شو. او په ډېر لوړ معیار د هغوی د شخصي کردار د غوره کولو صورتونه وروښودلی شول. د تقوی تمرین او دغې ستاینې ته د ودې لپاره له ډېر زیات انتهایي

ټينگار نه کار واخيستل شو. د اخلاقو د لوړوالي او عاداتو د اصلاح لپاره لارښوونې وشوې. ټولنيز شعور راوبښ کړای شو او د ټولنيزو اخلاقو روزنه وشوه. د حق دين د تبليغ لارې وښودلې شوې. په سختو او ناوړو حالاتو کې پر صبر او ټينگار کولو باندې بيا بيا سپارښتن وشو. د بري د ژمنو او د جنت د زېري په ورکولو سره د هغوی د همت ملا وتړل شوه. د دين په سخته لار کې ثابت قدمي او په لوړ همت سره د خدای په لار کې پرله پسې هلوځلو ته وهڅول شول. او په هغوی کې د فداکارۍ او سربښندنې داسې ولوله راپيداشوه چې د هر مصيبت زغملو او د هرې سختۍ سهلو ته چمتو شول.

له بلې خوا به يې مخالفين او د خدای له دين څخه سرغړوونکي د هغوی له بدانجام څخه وېرول. دوی ته به يې د هغو قومونو عبرتناک واقعات اورول چې له دوی څخه د مخه يې د غفلت او انکار لاره نيولې وه او په نتيجه کې يې هلاک شوي وو. دا ټول هغه واقعات وو چې په خپله عرب پرې خبر وو د دوی پاملرنه هغو ښه پېښو کليو او کنډرونو ته وروگرځول شوه چې هلته به يې شپې ورځې تېرولې. بيا مخامخ ورته د توحيد او آخرت هغه دليلونه په ډاگه او ښکاره وښودلې شول چې په ځمکه او آسمان کې به يې شپه او ورځ په خپلو سترگوليدل. د شرک بدۍ ورښکاره شوې. د خدای په مقابل کې د بغاوت اختيارولو له نتايجونه خبر کړی شول. له آخرت ځينې د انکار په وجه چې په ژوند کې گډوډۍ او خرابۍ پيدا کېږي پر هغو باندې واضح او ښکاره وپوهول شول. د پلار نيکه له تنې گروهې نه چې انسانيت ته کوم زيانونه وراوړي هغه ور په گوته شول. او دا ټولې خبرې ورته له داسې دليلونو سره بيان کړې شوې چې د غور کولو لپاره به يې زړه ته ورپر بوتلې. مخالفانو او منکرانو به چې کوم اعتراضونه وړاندې کول د هغو معقول ځوابونه به ورکړي شول چا چې کومې شهبې درلودلې هغه لرې کړي شوې، لنډه دا چې هغه ټولې اندېښنې ترې لرې کړې شوې چې دوی په خپله پرې اخته وو او يا يې نور پرې اخته کول.

څلورمه دوره:

د ظلمونو او مصیبتونو انتها

کله چې هغوی له شعب ابي طالب نه راووتل او د قريشو له ظلمونو څخه په امان شول نو لږې ورځې وروسته ابو طالب او حضرت خديجه رضی الله عنها وفات شول حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دغه کال دغم کال وباله . د دغو دوو شخصیتونو تر مړینې وروسته له مسلمانانو سره د قريشو مخالفت او هغوی ته اذیت رسول پسې لاریات شول چې دا د اسلامي نهضت لپاره تر ټولو ډېره سخته دوره وه. په دې وخت کې قريشو په ډېرې بې رحمۍ او بې باکۍ سره مسلمانانو او په خپله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته لاس وغځاوه.

له مکې څخه د باندې تبلیغ:

په مکه کې چې کوم مخور کسان وو کابو هغوی ټول بې له ځنډه په اسلامي ټولګي کې داخل شول. په دې ډول د اسلام داعي صلی الله عليه وسلم له مکې نه راووت، د خدای د پیغام رسولو پر بکړه یې وکړه او له دغه پروګرام سره سم طایف ته هم لاړ، په طایف کې لوی لوی سرداران او مخور خلک اوسېدل. پیغمبر صلی الله عليه وسلم د اسلامي بلنې لپاره د هغوی تر څنګ هم تشریف یووړ، خو څنګه چې دولت او اقتدار د حق قبولولو په لاره کې زیات نه زیات مانع ګرځي نو هلته هم همدغه معامله مخې ته ورغله، یوه سردار وویل: آیا بې له تا نه بل څوک نه ؤ چې خدای جل جلاله هغه خپل رسول ګرځولی وای. یوه بل وویل: زه خو تا سره خبرې نشم کولای، که ته رنښتینی یې نو تا سره خبرې کول بې ادبې ده او که درواغجن یې (نعوذ بالله) نو د

مخامخېدلو وړ نه يې لنډه دا چې دغو (مشرانو !) پر هغه باندې ټوکې او ملنډې وهلې او يوازې دومره هم نه بلکې د ښار ډاکوان او بد معاشان به يې را پاڅول او د بازار پر مخ به يې نه يوازې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ټوکې او ملنډې وهلې بلکې هغه به يې په تيرو هم وېشته. په دې وخت کې هغه دومره ټپي شو چې له مبارک بدن څخه يې وينې بهېدلې او پڼې يې ترې ډکې شوې وې، مگر ظالمانو به بيا هم په تيرو وېشته او ښکېل به يې ورته کول آن تر دې پورې چې يوه بڼه به يې پناوروه.

د مخالفينو ښارته په يوازې توگه ورتلل او د تبليغ فرض اداء کول، ځان په کړاوونو کې اخته کول او د خداى بندگانو ته دخداى پيغام رسول چې خومره همت او زړورتوب غواړي، اندازه لگول يې څه گران کارنه دى، دا پر خداى تعالى باندې بشپړايمان او پر هغه باندې دانتهايي توکل تر ټولو يو اوچت مثال دى او تر دې وروسته د راتلونکو کسانو لپاره د تقليد وړ بېلگه (اسوه) ده.

د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دستور ؤ چې کله به د حج لپاره له ټول ملک نه بېلا بېلې قبيلې راتللې نو دى به د هرې قبيلې ترڅنگ ورغى او اسلامي بلنه به يې ورته ورکوله. په دې ډول به چې عربو په کوم ځاى کې مېلې کولې دى به همالته ولاړ او د هغوى له غونډو څخه به يې گټه اخيسته او خلکو ته به يې اسلامي بلنه ورکوله په دغسې ډېرو وختونو کې به د قريشو سرداران په تېره بيا (ابولهب) هم ورته او په کومو غونډو کې به چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم وينا کوله نو ده به خلکو ته ويل : ” گورئ ! د ده خبره مه اورئ ” دى له دين نه گرځېدلى دى او درواغ وايي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم به په داسې وختونو کې د قرآن شريف هغه برخې اورولې چې د خپلې اغيزې له کبله به دغيشي په خبر په هدف ولگېدې او له اورېدلو سره سم به د اورېدونکي په زړه کې اسلام ورننووت .

د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دغه تبليغي دوره د خپلو نتايجو او اغېزو له کبله بشپړه بريالۍ دوره وه. په دې وخت کې د اسلام بلنه نه يوازې دا چې په عربو کې پردۍ ونه گڼل شوه بلکې د لرې لرې ځايونو خلکو هم دغه بلنه ومنله او د خپلې

پرېکړې له مخې د اسلامي نهضت ملگري شول او هر يوه په خپله سيمه کې د بلنې او تبليغ کار پيل کړ.

ليلة الجن:

د خدای تعالی له گڼ شمېر مخلوقاتو څخه يو هم پيريان دي. پيريان هم د انسانانو په څېر د ارادې او اختيار مالکان او د الله جل جلاله پر را ليرل شوي هدايت باندې مکلف دي، دوی هم بايد پر توحيد، رسالت او آخرت باندې ايمان راوړي او د الله تعالی د احکامو پيروي وکړي. په دې اساس په هغوی کې هم ښه او بد خلک شته.

له لرغونې زمانې نه را په دېخوا د پيريانو د شتون په باب په خلکو کې ډول ډول خيالات موجود دي. په عربو کې هم د پيريانو په اړه ډېرې خبرې اترې وې، د هغوی عبادت به يې کاوه او له هغوی څخه به يې مرسته غوښتله، واکوالو به د هغوی د دوستۍ دعوي کولې او په دې باره کې ډول ډول افسانې مشهورې وې. لکه څنگه چې هغوی نورې زرگونه پېرې او بڼاپيريانې په خدای کې شريکې گڼلې دغسې يې پيريان هم په خدای کې شريک گڼل. اسلام د دغسې ټولو عقايدو اصلاح وکړه او دا يې راوښوول چې پيريان هم د خدای مخلوقات دي خو هېڅکله په خدای کې شريک نه دي. نه هغوی په خپل اختيار چاته گټه رسولای شي او نه زیان. پرهغوی باندې هم دخدای بندگي فرض ده. په هغوی کې هم د خدای د حکم منونکي او نه منونکي شته او د انسانانو په څېر د خپلو ښو او بدو اعمالو مکافات او مجازات مومي. پيری هم د انسان په شان د خدای جل جلاله د قدرت په وړاندې اړ او ناچار دی.

کله چې د خدای تعالی دين په خپله وروستی بڼه د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په ذریعه دنيا ته رارسېده نو لکه څنگه چې د انسانانو لپاره يې پيروي ضرور وه هغسې د پيريانو لپاره هم وه. يوځل حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د عکاظ يوې او څارې مېلې ته ورته، په لاره کې د يوې شپې لپاره د نخلې په مقام کې مېشت شو، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له خپلو څو تنو صحابه و سره د سبا په

لماڅه لگياو او د قرآن کریم قرائت يې کاوه په ناڅاپه توگه د پير يانو يو ټولی د هغه تر څنگ تېرېده او قرآن ته يې غوړ ونيو. د دې پېښې يادونه د قرآن شریف د احقاف په سورت کې په دې ډول ده :

ای پیغمبره ! کله چې موږ تاسې ته د پير يانو يو ټولی دروگرځاوه هغوی به قرآن ته غوړ ايښوده. کله چې هغوی حاضر شول (دې قرآن ته) نو يو له بله سره يې وويل چوپ اوسئ ! کله چې قرآن ختم شو هغوی لاپل، خپل قوم يې تنبيه کړ هغوی دا وويل : “ وروڼو! موږ يو کتاب واورېد چې وروسته له موسى عليه السلام نه رانازل شوی دی. هغه کتابونه چې پخوا ترې نازل شوي دي دا د هغو تصديق کوي. د حق په لور لارښوونه کوي او سمه لار ښيي.

د دې واقعي پوهنه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته د وحیې په ذریعه وشوه او تفصیلات يې د جن سورت کې راغلي دي.

د نبوت په لسم کال اسلام په مدينه کې:

په کوم ډول چې د اسلام غږ د عربو نورو لرې لرې سيموته رسېده په هماغه ډول مدينې ته هم ورسېد. له ډېرې لرغونې زمانې څخه يهود هم مدينې ته راغلي او مېشته شوي وو. او مدينې ته څېرمه يې خپلې وړې وړې کلاگانې جوړې کړې وې. اوس او خزرج دوه وروڼه وو؛ د دوی اصلي هېواد يمن ؤ مگر يو وخت له يمن نه راغلي او په مدينه کې مېشته شوي وو. د دوی له توکم (نسل) نه هلته دوې لويې کورنۍ جوړې شوې وې. چې اوس او خزرج نومېدلې. وروسته بيا دغه خلک د انصارو په لقب ونومول شول. دې خلکو په مدينې او د مدينې په شاوخوا کې خورا ډېرې کلاگانې جوړې کړې وې. دغه خلک د عقېدې له مخې بت پرست وو خو له يهودانو سره د څېرمه والي په اساس، له رسالت، وحیې، آسمان ي کتابونو او د آخرت له گروهو سره هم خا مخا اشنا شوي وو، څنگه چې په دوی کې دارنگه خبرې نه وې نو له دې کبله د مذهب په چاروکې هم له يهودو څخه يو څه وېرېدلې وو. او د هغوی خبرو ته به يې درنښت ورکاوه. دې خلکو له يهودي علماوو څخه داهم اورېدلي وو چې نړۍ ته يو

بل پیغمبر راتلونکی دی. که څوک له هغه سره ملګرتیا وکړي هغه به بری مومي او پر ټوله نړۍ به برلاسی شي. د همدې معلوماتو په اساس مدینه وال نبي عليه السلام او د هغه بلنې ته متوجه شول.

د محمد صلی الله عليه وسلم دا دستور ؤ چې د حج په وخت کې به د قبېلو مشرانو ته ورته او هغو ی به یې له اسلامي بلنې سره اشنا کول. د نبوت د لسم کال پېښه ده چې د عقبه مقام ته نژدې یې د خزرج د کورنۍ څو تنو وگړو ته اسلامي بلنه ورکړه او د قرآن څو آیته یې هغوی ته واورول. د دې کلام په اورېدلو سره د هغوی زړونه تر اغېزې لاندې راغلل او پوه شول چې اړومرو دا همغه نبي دی چې یهود د هغه په باب دا وایي چې د خدای جل جلاله یو بل نبي راتلونکی دی. دې وگړو یو بل ته سره وکتل او ویې ویل: " چېرې داسې ونه شي چې پر دغه نبي باندې ایمان راوړلو کې یهود له موږ څخه د لومړیتوب لوبه وگټي " له همدې وینا سره سم یې اسلام قبول کړ. دوی شپږ کسه وو. په دې توګه د مدینې په انصارو کې اسلام راوړل پیل شول او هغه ښار چې په راتلونکي کې د اسلام مرکز ؤ هلته د اسلام روښنایي په خپرېدو شوه.

د مخالفت سختوالی:

د هر نهضت له پرمختګ سره سره بیا هم مخالفت او اخ و ډب پر مخ ځي خو د اسلامي نهضت له راتګ سره چې د کفارو د مخالفت کوم توپان راځي په دې وخت کې د اسلامي نهضت علمبرداران له ډېرې سختې ازموینې سره مخامخېږي، څنګه چې له یوې خوا د اسلامي بلنې شهرت او پېژندنه زیاتېده نو له بلې خوا د حق پر بلونکي او د هغه پر ملګرو باندې هم ډېر سخت حالات تېرېدل. د قریشو مشرانو دا پرېکړه کړې وه چې په خپله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دومره ورپروي تر څو په خپله اړ شي او له اسلامي بلنې نه لاس واخلي. د قریشو لوی لوی مشران یې ګاونډي او تر ټولو ستر دښمن وو. دې خلکو د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په لاره کې اغزي اچول. د لمانځه په وخت کې به یې پرې خنداګانې کولې، په سجده چې به پرېووت نو لري او لېشونونه به یې په غاړه وراچول، په غاړه کې به یې خادر وتاړه

او په داسې بې رحمۍ سره به يې رابښکوده چې مبارکه غاړه به يې تغمې تغمې شوه، هلکان به ورپسې ځغستل او ښکځلې به يې ورته کولې. او چک چکې به يې پرې کولې. که چېرې په کوم ځای کې به يې وعظ کاوه نو دوی به هلته شور ماشور جوړ کړ او ويل به يې چې دا ټول درواغ دي. لنډه دا چې د ځورونې او خو اشيښې د ډېرو زياتو سختو کړاوونو څومره ډولونه چې ليدل کېږي هغه يې ټول پرې تېر کړل.

په دې دوره کې چې خدای تعالی پر خپل نبی باندې کومه وحیه رانازلوله په هغې کې د دغو ټولو حالاتو د زغملو لپاره د لارښوونې اسباب موجود وو، د اسلامي نهضت علمبردارانو راوښووله چې په دې وخت کې حق په ښکاره د مظلوميت ښکار کېږي دا بايد تلپاتې خبره ونه گڼله شي. په دنيوي ژوند کې دغسې لوبې شوې دي خو هسې هم د بري اصلي معيار د دنيا ژوند نه بلکې د آخرت ژوند دی او دا پرېکړه يې وکړه چې آخرت به د هغو خلکو لپاره خورا ښه او غوره وي چې د تقوی ژوند غوره کوي. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته په خطاب کې ويل شوي وو: " که څه هم موږ پوهېږو هغه څه چې دوی يې وايي هغه بشپړ تکليف رسوونکي دي، خو په اصل کې دا خلک حق درواغ گڼي. هغوی تا نه، بلکې موږ درواغجن بولي او دا کومه نوې خبره نه ده .

تر دې د مخه هم له رسولانو سره دغه معامله شوې ده، مگر هغو به په دغسې حالاتو کې صبر کاوه او هر ډول مصيبتونه او کړاوونه به يې زغمل تر هغې پورې چې زموږ مرسته به هغوی ته ورسېده، ته به هم له دغسې حالاتو څخه تېرېږي " هغه صلی الله عليه وسلم به بيا بيا په دې پوهول کېده چې د حق او باطل د کشمکش لپاره د خدای جل جلاله يو ټاکلی قانون شته چې په زور سره هغه ته څوک بدلون نه شي ورکولای. د همدې قانون له مخې پکار ده چې حق پالونکي تر يوې اوږدې مودې پورې وازمويل شي. د دوی د صبر، رښتينې راکړې ورکړې، سربښندنې، وفادارۍ او د ايمان د پوخوالي امتحان واخېستل شي او دا څرگنده شي چې دوی پر توکل علی الله او ايمان بالله باندې تر کومه ځايه پورې ټينگ ولاړ دي. د دغه اخ و ډب په دوران کې په دوی کې هغه صفتونه پيدا کېږي چې په راتلونکي کې د خدای جل جلاله د دين د علمبردارانو په

جوړښت کې مرسته کوي. کله چې دا خلک په دې ازموینه کې خپل ځان اهل ثابت کړي نو بيا به د خدای جل جلاله مرسته په خپل وخت له هغوی سره کېږي. خو تر دې پخوا يې له هېچا سره نه کوي.

د نبوت په يولسم کال د عقبه اولی بيعت:

بل کال يوولس تنه مدينه وال د محمد صلی الله عليه وسلم خدمت ته حاضر شول او بيعت يې ورسره وکړ او د دې خبرې غوښتنه يې هم وکړه چې د اسلامي تعليم لپاره دې کوم يو له دوی سره ولېږل شي. په دې توگه حضرت عمير رضی الله عنه د هغوی په ملگرتيا مدينې ته ولېږل شو. ده په مدينه کې کور په کور دوره وکړه او خلکو ته به يې قرآن شريف لوسته او هغوی به يې اسلام ته رابلل. په دې توگه به د ورځې يوه يا دوو تنو اسلام راوړ. ورو ورو له مدينې نه د باندې هم اسلام په خپرېدو پيل وکړ. د اوس او خزرج د قبيلې مشر حضرت سعد بن معاذ هم د حضرت مصعب په لاس اسلام راوړ، د ده اسلام راوړل گواکې د اوس د قبيلې اسلام منل وو .

د نبوت په دولسم کال د عقبه ثاني بيعت:

په راتلونکي کال کې دوه اويا تنه د حج په وخت مکې ته راغلل او له خپلو ملگرو سره يې په پټه د عقبه په مقام کې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په لاس اسلام ومانه او په تودو سړو هر ډول حالاتو کې يې له اسلامي نهضت سره د ملگرتيا ژمنه وکړه، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له دې خلکو څخه دولس تنه وټاکل او د هغوی نقيب (مشر) يې هم مقرر کړ. په هغوی کې نهه قبيلې د خزرج او درې قبيلې د اوس وې. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم چې له هغو ۱۱ څخه د کومو خبرو اقرار واخيست هغه دا وې:

1. له يوه خدايه پرته به د بل هېچا بندگي نه کوي.

2. غلا به نه کوي.

3. زنا به نه کوي.

4. خپل اولادونه به نه وژنئ.

5. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم چې پر کومو ښو خبرو (معروف) حکم کوي غاړه به ترې نه غړوي، له بیعت نه وروسته حضرت محمد صلی الله عليه وسلم وویل: " که دغه شرطونه مو پوره کړل نو تاسې ته د جنت زیری دی که نه نو ستاسې معامله د خدای په لاس ده. که وغواړي تاسې ته بڅېنه کوي او که وغواړي نو تاسې ته عذاب درکوي ".

کله چې دې خلکو بیعت کاوه نو اسعد بن زراره پاڅېده او ویې ویل (ورونو! په دې هم خبریئ چې تاسې په کومه خبره بیعت کوئ. پوه شئ دا د عربو او عجمو پر ضد د جنگ اعلان دی " ټولو وویل، هو! موږ په دې ټولو خبرو پوهېږو او بیعت کوو. همدارنگه له اهل وفد څخه هم یو شمېر خلکو له ولولو نه ډکې ویناوې وکړې او په دې وخت کې د دغو نویو مسلمانانو او حضرت محمد صلی الله عليه وسلم تر منځ دا پرېکړه وشوه: که چېرې رسول الله صلی الله عليه وسلم مدینې ته ځي، نو د مدینې خلک به د ژوند تر وروستۍ سلگۍ پورې د هغه ملگري وي. په همدې وخت کې حضرت براء رضی الله عنه وویل چې: " موږ خلک د تورو په غېږ کې لوی شوي یو ".

شپږمه برخه

معجزې او معراج

- سپوږمۍ دوه ټوټې کېدل (شق القمر)
- معراج "لوړ ختل"
- د معراج اهمیت او د راتلونکي لپاره نغوټې
- د يهودانو گوښه کول
- د مکې د کفارو تنبيه کول
- د اسلامي ټولنې بنسټونه
- د هجرت لپاره نغوټې
- د تهجد د لمانځه اهمیت
- په دې دوره کې د دعوت ځانگړنې
- توکل پر خدای او صبر
- قرآن يوه معجزه ده
- ښکاره خبرې

● د هجرت لپاره تیاری

د دين په اصطلاح کې معجزه هغې خبرې ته وايي چې خدای جل جلاله يې د کوم پيغمبر د نبوت د دعوي د ثبوت لپاره نړيوالوته څرگندوي. د معجزې يو شرط دا هم دی چې د دوديز عادت پر خلاف وي مثلاً د اور کار سوځول دي خو چې هغه سوځول و نه کړي. سمندر بهاندوي خو چې هغه تم شي. ونه په يوه ځای ټينگه ولاړه وي خو چې هغه روانه شي؛ مړی ژوندی شي يا له لرگي نه مار جوړ شي او داسې نور. څنگه چې په نړۍ کې د هر فعل اصلي لامل (علت) د خدای جل جلاله په قدرت او اراده کې دی له دې کبله چې يو کار تر ټاکلو اصولو لاندې په پر له پسې توگه تر سره کېږي هسې د خدای جل جلاله په قدرت هغه له عادي اصولو نه اخوا تر غير عادي اصولو لاندې هم ترسره کېږي، خو چې کله يې خدای جل جلاله و غواړي نو بيا يې ترسره کوي.

ډېرو انبياوو عليه السلام ته دهغوی د نبوت د اثبات لپاره معجزې ورکړې شوې دي خو په دغو معجزو سره لږ شمېر کافرانو ايمان راوړی او يقين يې پرې کړی دی او د معجزو څرگندونه يو ډول وروستی دليل دی له دې کبله چې به خلکو معجزې ولېدلې نو وروسته له هغې به يې له نبي نه هم انکار وکړ، ځکه خو بيا پر هغوی د خدای جل جلاله عذاب نازل شوی دی او د نړۍ له سره ورک شوي دي. د قريشو کافرانو هم له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم نه د معجزو غوښتنه کوله. خو د هغوی دا غوښتنه ځنډېدله ځکه چې د خدای جل جلاله طريقه همداسې ده. که چېرې دا مهال د دې خلکو د غوښتنې په ځواب کې کومه واضحه معجزه ښودل شوې وای، نو بيا به د هغوی لپاره دوې لارې پاتې وای (ايمان يا هلاکت) ځکه نو د هغوی دا غوښتنه پر له پسې ځنډېدله. خو دا چې د بلنې ورکولو نژدې لس يولس کاله تېر شوي وو او د قوم د پوهونې لپاره بله کومه چاره پاتې نه وه نو ډېر ځله به د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او نورو مؤمنانو په زړونو کې دا غوښتنه ور گرځېدله چې کاشکې د خدای جل جلاله له لوري داسې يوه نښه راڅرگندېدلای چې په لېدو سره يې دې خلکو ايمان راوړی وای.

خو د هغوی د دې غوښتنې په ځواب کې به يې همدا ويل چې گورئ له بې

صبری څخه کار مه اخلئ په کوم ترتیب او کومه طریقه چې موږ د بلنې چارې پرمخ بیا یو هغه د صبر په همدغسې طریقه سرته رسوو که له معجزو نه کار اخیستل کېدای نو وخته به دا کار شوی وای. که موږ و غواړو د هر یوه کافر زړه نرموو او په زور سره یې د هدایت پر لارې باندې روانوو. مگر دا زموږ طریقه نه ده. په دې توګه خو نه د انسان د آزادۍ او اختیار امتحان ترسره کېږي او نه هغه فکري او اخلاقي اوښتون (انقلاب) رامنځ ته کېږي چې د هغه پر اساس یوه بریمنه ټولنه جوړه شي. که چېرې د خلکو د بې پروايۍ او د هغوی د انکار له امله تاسې په صبر سره د حالاتو مقابله نه شئ کولای. ځمکه سورۍ کړۍ یا آسمان ته وڅیړئ او یوه معجزه را ښکاره کړئ.

اَوَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ (35) [الأنعام: 35] خو مطلب یې دانه دی چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته معجزه نه ده ورکړل شوې. د ده تر ټولو لویه معجزه په خپله قرآن مجید دی چې تفصیل به یې وروسته په خپل وار سره راشي. سربېره پردې له هغه مبارک څخه بې شمېره معجزې څرګندې شوې دي له دې جملې څخه د سپوږمۍ دوه ټوټې کېدل (شق القمر) او آسمانونو ته سفر کول (معراج) ډېر مهم دي. سره له دې بیا هم خورا ډېرې وړاندوینې، په دعا سره د باران اورښت، د خلکو هدایت موندنه. د اړتیاو په وخت کې لږ شیان زیا تېدل، د ناروغانو ښه کېدل، اوبه جاري کېدل او داسې نورې معجزې دي چې هره یوه یې په خپل وخت کې ښکاره کړې ده.

د سپوږمۍ دوه ټوټې کېدل (شق القمر) :

د سپوږمۍ دوه ټوټې کېدل د مکې د کفارو لپاره د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له معجزو څخه د بشپړ دلیل په توګه یوه مهمه معجزه ده.

د دې پېښې روایت حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه کړی دی چې په صحیح بخاري او مسلم کې دا روایت راغلی دی. دی په خپله په همدې پېښه کې حاضر ؤ او په خپلو سترګو یې د سپوږمۍ دوه ټوټې کېدل لیدلي وو، دی وایي چې "

موږ له حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم سره په مني کې وو چې سپورمۍ دوه ټوټې شوه او يوه ټوټه يې غره خواته لاړه " او هغه وفرمايل " خبر اوسئ " خو لکه څنگه چې د مخه ليکل شوي دي دا ضروري نه ده چې د معجزې له ليدلو نه وروسته دې کافران ايمان راوړي، بلکې شوي خو داسې دي چې کوم خلک د معجزو غوښتنه کوي د هغوی زړونه له عقېدې څخه تش وي ځکه نو هغوی د انکار لپاره د حيلو او پلمو هڅه او هاند کوي. هغه زړونه چې د ايمان د قبولولو وړ وي او د اغراضو او مادي گټو په پندوکي پورې نښتي نه وي هغوی ته خو تر ټولو لويه معجزه په خپله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه تعليمات دي او تل د حق په منلو کې يو قدم مخکې ځي. څنگه چې سپورمۍ دوه ټوټې شوه وروسته له دې به بيا هم کافران ويل چې "هو! دا خو سحر دی او د سحر په زور سره خو دا کارونه شوني او کېږي" په دې توگه هغو کسانو ته چې هدايت نه و شوی دهغوی د جرمونو په لړکې يو بل مهم جرم هم ورزيات شو ځکه چې له ښکاره نښو څخه وروسته به يې هم د الله رسول درواغجن باله

معراج:

د معراج معنی پورته ختل دي. څنگه چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د خپل يوه آسمان ي سفر په باب دغه لفظ استعمال کړی دی، نو له همدې کبله ورته معراج وايي. د دې سفر دويم نوم اسراء دی. اسراء د شپې يون کولو ته وايي ځکه چې دا سفر په شپه کې ؤ، نوځکه يې اسراء هم بولي. په قرآن شريف کې همدغه لفظ استعمال شوی دی.

انبيا ء عليه السلام چې د بلنې او تبليغ او د دين د اقامت کوم خدمتونه سرته رسوي د هغوی لپاره چې څومره پاخه ايمان او يقين ته ضرورت دی هومره دا هم ضروري ده چې پرکومو حقيقتونو باندې دايمان راوړلو لپاره بلنه ورکوي لږترلږه هغه په خپلو سترگو وويني ځکه چې د دنيا په وړاندې په پوره زور او قوت سره داخبره کېږي چې تاسې مازې په خيال او قياس سره له يوه شي نه انکار کوئ په داسې حال کې چې موږ په ستر گو ليدلی حقيقت بيانوو، تاسې سره خيال دی او موږ سره علم. دا

ځکه چې اکثره نيانونه عليه السلام باندې پرېنټې نازلې شوې دي، هغوی ته د آسمان او ځمکې حکومت وربښودل شوی دی، دوزخ او جنت يې په سترگو ليدلی دی او له مرگ نه وروسته چې پرانسان باندې کوم حالات تېرېږي هغسې ژوند وربښودلی شوی دی. معراج يا اسراء هم له دغسې واقعاتو څخه يوه واقعه ده چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته هغه حقيقتونه وربښودل شول چې يو مؤمن پر هغه باندې په غيږو سره ايمان راوړي. د معراج واقعه چې په کوم وخت کې پېښه شوې په دې باره کې ډول ډول روايتونه راغلي دي. البته تاريخ ليکونکو دا ټول روايتونه مخې ته ايښي دي او وروسته له هغې يې چې کومې خبرې ته ترجيح ورکړې ده هغه دا ده چې دا واقعه نژدې له هجرت څخه يو نيم کال د مخه پېښه شوې ده. د دې پېښې په باب که چېرې د امام بخاري او مسلم روايتونه مخ ته کښېږدو، وروسته له هغې چې کوم ټوليز (مجموعي) بيان په لاس راځي هغه دادی:

حضرت محمد صلی الله عليه وسلم يو سهار وفرمايل: تېره شپه زه وښکېدې چې زما رب ماته لوی عزت را وبانښه هغه دا چې جبرئيل عليه السلام راغی زه يې راپاڅولم او د کعبې حرم ته يې بوتلم له دې ځايه يې راواخله، هغه زما ټټر خبرې کړ او د زم زم په اوبو يې ومينځه (زم زم په کعبه کې يوه متبرکه چينه ده) له ايمان او حکمت څخه يې ډک کړ او بيا يې را وگنډه. تردې وروسته يې يو حيوان راوست چې له کچرې نه لږ شاتنه کوچنی او سپين رنگ يې درلود او د هغه نوم براق او ډېر گړندی ؤ. زه پر هغه باندې سپور وم چې سمدستي بيت المقدس ته ورسېدو. هلته براق د جومات له دروازې سره وتړلی شو او زه مسجد اقصی ته داخل شوم. دوه رکعته لمونځ مې وکړ. په دې وخت کې جبرئيل عليه السلام دوې پيالې راته وړاندې کړې. يوه له شرابو او بله له شيدونه ډکه وه. ما د شيدو پياله قبوله کړه. جبرئيل عليه السلام چې دا حال وليدنو ويي ويل: تا چې د شېدو پياله قبوله کړه نو د فطرت دين دې غوره کړ.

تردې وروسته د آسمان سفر شروع شو کله چې موږ لومړي آسمان (د دنيا آسمان) ته ورسېدو نو جبرئيل عليه السلام د دروازې پيره دارې پرېنټې ته وويل چې دروازه پرانېزه، هغې پوښتنه وکړه چې: "ملگری دې څوک دی؟" جبرئيل عليه

السلام وویل چې: "محمد دی" پرنستی بیا پوښتنه وکړه چې: "آیا دی رابلل شوی دی؟" جبرئیل علیه السلام وویل: "هو! دی بلل شوی دی" چې دا خبره یې واورېدله، ویې ویل: "د داسې هستی راتلل دې مبارک وي" کله چې مور پکې داخل شوو نو آدم علیه السلام مو ولید، جبرائیل علیه السلام ماته وویل: "دی ستاسې پلار (دانساني نسل اعلی مورث) آدم علیه السلام دی تاسې هغه ته سلام ورکړئ، ما هغه ته سلام ورکړ" هغه د سلام ځواب راکړ او ویې ویل: "په ځیر راغلې، ای صالح زویه! او ای صالح نبی! "تر دې وروسته دویم آسمان ته ورسېد و هلته هم د لومړي آسمان په څېر له سوال او ځواب نه راوړوسته دروازه پرانېستل شوه او مور ور داخل شوو هلته مو له یحیی علیه السلام او عیسی علیه السلام سره ولېدل جبرئیل علیه السلام هغوی راوپېژندل او ویې ویل: "هغوی ته سلام ورکړه" ما هغوی ته سلام ورکړ. هغوی ځواب راکړ او ویې ویل: "په ځیر راغلې ای صالح وروره! او ای صالح نبی!" په دې توګه بیا درېیم آسمان ته ورسېدو هلته له حضرت یوسف علیه السلام سره مخامخ شوو او د پخوا په شان سوال او ځواب وشو. څلورم آسمان کې مو له حضرت ادريس علیه السلام سره وکتل او په پنځم کې له حضرت هارون علیه السلام، شپږم کې له حضرت موسی علیه السلام سره او په اووم آسمان کې له حضرت ابراهيم علیه السلام سره مخامخ شوو هغوی هم له سلام او ځواب نه وروسته وویل: (په ځیر راغلې ای صالح زویه! او ای صالح نبی!) بیا یې ترسدره المنتهی پورې ورسولم. دا د بېرې یوه ونه ده چې بې شمېره ملائک پکې د اور ورکيو په څېر ځلیدل.

هلته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خورا ډېر حقایق ولیدل او له خدای جل جلاله سره هم، هم کلام شو. خدای جل جلاله د هغه پرامت باندې په شپه ورځ کې پنځوس وخته لمونځ فرض کړ. کله چې له دغې لیدنې کتنې څخه فارغ او بېرته راستون شو نو یوځل بیا له حضرت موسی علیه السلام سره مخامخ شو او هغه ترې پوښتنه وکړه چې: (ووايه! د خدای له درباره څخه دې څه سوغات راوړ؟) هغه وویل په شپه ورځ کې پنځوس وخته لمونځ، موسی علیه السلام ورته وویل چې ستا امت دغه پېټی وړلای نه شي. بېرته لاړشه او کم یې کړه په دې توګه حضرت محمد صلی

الله عليه وسلم بېرته لار او د کمېدو غوښتنه يې وکړه هلته يوه برخه کمه شوه خو حضرت موسی عليه السلام هغه بيا بيا بېرته ولېږه او په هروار پکې کموالی راغی لنډه دا چې دغه شمېره پنځو وختوته ورسېده. که څه هم موسی عليه السلام په دې ډاډه نه ؤ او ويل يې چې نور دې هم کم شي، مگر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ورته وويل چې تردې زيات په نور څه ويلو شرمېږم. په دې وخت کې پر هغه باندې د خدای جل جلاله له لوري غږ وشو که څه هم موږ د لمنځونو شمېر له پنځوسو څخه پنځوته راټيټ کړ خو که ستا په امت کې څوک د ورځې پنځه وخته لمونځ اداء کړي هغوی ته به د هغو پنځوسو لمنځونو اجر ورکړ شي .

سربېره پردې په دغه وخت کې له الهي دربار څخه د دوو نورو سوغاتونو مرحمت هم وشو. يو يې د بقرې سورت وروستي آيتونه دي چې په هغو کې د اسلامي عقايدو او ايمان د بشپړتيا بيان او دا زېږی شوی دی چې اوس د مصيبتونو دوره ختمېدونکې ده ، بل دا چې محمدي امت به له شرک څخه لرې او وبخښل شي .

په دې سفر کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم جنت او دوزخ په خپلو سترگو وليدل او له مړينې وروسته چې د اعمالو له مخې کوم کوم حالات پرخلکو باندې راځي د هغو څو منظري يې هم وليدلې .

کله چې له آسمانونو بېرته راستون شو او بيت المقدس ته راغی نو ويې ليدل چې دلته انبياء عليه السلام راټول دي، هغوی ټولو د ده په امامت سره لمونځ اداء کړ، وروسته له دې خپل مقام ته ورغی او گهيځ په همغه مقام راوېښ شو .

د معراج اهميت او د راتلونکي لپاره نغوټې :

گهيځ چې کله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دا پېښه بيان کړه د قريشو کافرانو هغه درواغجن وباله (نعوذ بالله) او د کومو خلکو په زړونو کې چې د هغه د رښتينولۍ او صداقت يقين ؤ ټکی په ټکی يې پرې تصديق وکړ او ويې ويل حضرت محمد صلی الله عليه وسلم چې څه وايي هغه ټول رښتيني واقعيتونه دي په دې توگه د معراج دغه پېښه له يوې خوا د خلکو دايمان او د رسالت د تصديق ازموينه وه له

بلي خوا په خپله حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته د غيږو د بې شمېره حقيقتونو د ليدنې کتنې ذريعه هم وه. سربېره پردې دا د هغه راتلونکي اوبستون لپاره يوه نغوته وه چې اسلامي نهضت په چټکۍ ورسره مخامخېده. دغه نغوته د قرآن شريف د بني اسرائيل سورت په هغه برخه کې چې د معراج بيان راغلی دی په تفصيل سره موندل کېږي. د دې سورت په مضامينو کې چې کومې ښکاره او په ډاگه نغوته ليدل کېږي هغه دادی:

د يهودو گونښه کول:

تردې وخته پورې يهودان دخداى جل جلاله د دين وارثان وو او په دې چوپړ مقرر وو چې نړۍ د خداى جل جلاله له پيغام (اسلام) سره اشنا کړي خو هغوى نه يوازې دا چې دغه چوپړ سرته ونه رساوه بلکې دوى په خپله د بې شمېره بديو ښکارشول او د دې وړنه وو چې د خداى د دين خدمت پرځاى کړى شي له دې کبله يې په دې وخت کې د بني اسمعيل کورنۍ ته د ورسپارلو پرېکړه وکړه ، اوله دې کورنۍ څخه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم مبعوث کړى شو. تر دې وخته پورې بني اسرائيلو ته نېغ په نېغه خطاب نه ؤ شوى خو اوس يې د بني اسرائيل سورت کې ورته وويل چې تراوسه پورې تاسې کومه غلطې کړې هغه مو کړې ده او تردې پخواهم دوه ځله ازمویل شوي يئ مگر تاسې خپل ځان اصلاح نه کړ، خو اوس هم تاسې ته د دغه نبي صلى الله عليه وسلم له بعثت نه وروسته يوځل بيا موقع په لاس درغلې ده که چېرې د هغه پيروي وکړئ نو تاسې به بيا هم د ترقۍ په لاره درومۍ. د مکه والو بشپړ مظلومانه اوخواشينۍ نه ډک ژوند لپاره دا نغوته خورا ډېر لوى زېږى ؤ. وروسته بيا دا پرېکړه په پوره توگه رښتينې ثابته شوه .

د مکي د کافرانو تنبيه کول:

د مکي د کافرانو دښمنۍ او مظلالم انتها ته رسېدلې وو او په کراتو به يې ويل که چېرې دى د خداى پيغمبر وي نو زموږ د انکار په سبب ولې پرمور عذاب نه

رانازلېږي چې دی مو ترې وېروي. په ځواب کې يې دا وويل شول چې د خدای جل جلاله طريقه داده ترهغې پورې چې يوه قوم ته د خدای جل جلاله پيغمبرنه وي راغلی پرهغه قوم باندې عذاب نه راولي کله چې د خدای جل جلاله پيغمبر ورغلی نو د قوم شتمنو او د لوړې طبقې خلکو د حق بلنې د جرړو د وېستلو لپاره ملاوې تړلي او د قوم عام خلک پرته له هغو کسانو چې په هغوی کې د حق قبلولو استعداد موجود و نور ټول له هغوی سره ملگري شوي دي. او کومو کسانو چې حق قبول کړی دی په دې وخت کې بيا د دې دواړو ډلو تر منځ اخ وډب پيل شوی دی او بيا خدای جل جلاله د حق پلويانو سره مرسته کړې ده خو د دې مرستې وخت ټاکلی وي. البته څنگه چې انسان بې صبره وي نو ځکه کله داسې شی هم خیر گڼي او د هغه غوښتنه کوي چې په اصل کې د هغه لپاره خیر نه بلکې شر وي او دا فکر ورته نه ورځي چې د خدای جل جلاله ټول کارونه د خپل وخت له مخې مقيد او تړلي وي. شپې او ورځې ته وگورئ د خدای جل جلاله نښې نښانې دي او تر يوه ترتيب شوي نظام لاندې يوه په بلې پسې راځي. تېر تاريخ ته نظر وکړئ وگورئ، له نوح عليه السلام نه يې راواخله تردې اوسه پورې يې څومره قومونه هلاک کړل، خدای جل جلاله د خپلو بندگانو پر هر حال باندې په پوره توگه خبر دی او هغوی ته د هغوی د استحقاق په اندازه بدله ورکوي. په دې سبب بايد د مکې کافران په دې خبره ځان پوه کړي چې اوس دوی د خدای جل جلاله د پيغمبر په مقابل کې څه ډول چلند غوره کوي په هماغه ډول به له دوی سره هم معامله کېږي او دغه فيصله کوونکي وخت رانژېدی.

د اسلامي ټولنې بنسټونه:

اوس نو هغه وخت رارسېدلی و چې د اسلام د مظلوميت دوره په ختمېدو او په بېرې سره يوه داسې ټولنه په جوړېدو کې وه چې د هغې بنسټونه دې پراسلامي اصولو باندې ولاړ وي. لکه څنگه چې د دغه اسلامي نظام د ژوند لپاره د بنسټيزو اصولو سوغات هم د معراج له دغې پېښې سره وتړل شو. همدغه بنسټيز اصول دي

چې په راتلونکي کې به د اسلامي نظام د ژوند لپاره د لارښود اصولو په توګه په کار راځي او هغه دا وو:

1- له الله جل جلاله سره بل کوم الله مه نيسي، په عبادت، بندګۍ، اطاعت او د فرمانبردارۍ په حقوقو کې دې هېڅوک له هغه سره شريک ونه ګڼل شي.

2- د مور او پلار عزت او طاعت دې وشي (البته په هغه ځای کې چې د هغوی اطاعت د خدای جل جلاله له اطاعت سره ټکر کوي بيا دې د هغوی اطاعت ونه شي).

3- د خپلوانو، مسکينانو او مسافرانو حقوق دې ورکړل شي. په ټولنه کې چې يو انسان پر بل انسان کوم حقوق لري په هغو کې دې بې پروايي او غفلت نه کېږي او په سمه توګه دې اداء کړل شي، ځکه چې بې له دې نه د تمدن بنسټ نه شي ټينګېدلای.

4- بې ځايه لګښت دې ونه شي خدای رابخښلي نعمتونه په غلطه طريقه مصرفول د شيطان کار دی. په کومه ټولنه کې چې خلک په پټو سترګو لګښت کوي او يا بېخي بخل کوي او د مار په څېر پر خزانې باندې منجيله وهي هغه هېڅکله نېکمرغه کېدلای نه شي. د مال په لګښت او سپما کې بايد د اعتدال لار غوره کړای شي.

5- د مفلسۍ له وېرې خپل اولادونه مه وژنئ په اصل کې روزي ورکول د خدای جل جلاله کار دی او هغه يې انتظام کوي. تاسې له دې اندېښنې څخه خپل نسلونه مه وژنئ چې هغوی به سبا څه خوري. دا ډېره لويه گناه ده او د ټولنې لپاره د ځان وژنې (انتحار) معنی لري.

6- زنا ته هم مه نژدې کېږئ. يوازې دانه چې تاسې له دغه پليټ او گنده کار څخه لرې اوسئ بلکې ټول هغه محرکات چې مو دغه ناپاک کار ته لمسوي هغه هم پای ته ورسوئ. کومه ټولنه چې له دغې بدۍ څخه پاکه نه وي هغه په خپله خپلې جرړې او ريښې راباسي او په ډېره بېړه له تباھۍ سره مخامخېږي.

7- په ناحقه څوک مه وژنئ. په کومه ټولنه کې چې خلک په امنيت کې نه

وي هغه هېڅکله نېکمرغه کېدلای نه شي .

8- له یتیم سره ښه چلند کوی. کمزوري خلک او هغه چې خپل حقوق په خپله نه شي ساتلای هغوی د مرستې برخمن (مستحق) دي په کومه ټولنه کې چې د دغسې کمزورو خلکو د حقوقو ساتنه نه کېږي هغه هېڅکله پرمختګ نه شي کولای .

9- پر خپلو ژمنو (تعهدونو) باندې وفا کوی. د ژمنې په اړه به پوښتنه او پلټنه کېږي، په دې ځای کې هم له ژمنې څخه مطلب ژبه، قول او وعده ده او له هغې ژمنې څخه هم چې یومؤمن بنده یې د ایمان راوړلو په وخت له خپل خدای جل جلاله سره کوي .

10- په ټول کې پیمانې او ترازو پوره او برابره ورکوی. په راکړه ورکړه کې رښتینولي او یو د بل د حقوقو خوندي کول د ټولنې د امنیت او سوکالۍ لپاره خورا ډېر ضروري دي. په کومو خلکو کې چې یو پر بل اعتماد نه وي او بالعموم خلک د نورو د حقوقو په غصبولو پسې ګرځي هلته هېڅکله د نېکمرغۍ فضا نه شي رامنځ ته کېدلای .

11- په کومه خبره چې موعلم نه رسېږي په هغې پسې مه ورځئ. بې له علمه د نامعلومو خبرو پلټل او بې له وجهې په خیال او اټکلونو سره د رایې قایمول همېشه معاملې خرابوي، هره نېکمرغه ټولنه له دغه عیب ځنې پاکوالی غواړي او انسان ته دا فکر په کار دی چې د هغه غور، سترګه او زړه دا ټول پوښتل کېږي .

12- پر ځمکه باندې په غرور او تکبر سره مه ځئ. غرور او تکبر د انسان له ډېرو ناوړو او بدو اخلاقو څخه رامنځ ته کېږي او انسان د همدې عیب له کبله د ټولنې لپاره خورا ډېر مضر ثابتېږي. د خپل منځي اړیکو د ښو ساتلو لپاره ضروري ده چې نور خلک د خپل ځان په مقابل کې ذلیل او کم ونه ګڼي او له هغوی سره غیر انساني چلند ونه کړي .

د هجرت لپاره نغوټي:

د خدای جل جلاله دا طریقه ده چې کله یوه قوم ته خپل پیغمبر لېږي نو تر یوه وخته پورې هغه قوم ته موقع ورکوي چې د هغه خبرې واورې، فکر وکړي او قبولې یې کړي. په نتیجه کې ځینې خلک دا بلنه قبلوي خو یو زیات شمېر خلک چې هغوی د مادي اغراضو، د پلار نیکه د پوچ تقلید او نفسي غوښتنو په تور (جال) کې رابښکېل دي دا بلنه ردوي او دښمنۍ ته یې ملاتړي. لنډه دا چې یو وخت داسې راځي چې هغوی په دې پوهېږي چې په قوم کې یې کومو وگړو استعداد درلود، هغوی دعوت قبول کړ او نور نو اوس په هغوی کې داسې وگړي پاتې نه شول چې بلنې ته غوږ کېږدي او غور پرې وکړي.

په داسې پړاو کې قوم له نبي څخه د معجزو غوښتنه هم کوي او اکثره د دغه قوم په وړاندې معجزې هم ورښيي لکه څنگه چې په دې دوره کې په خپله له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزو غوښتنه وشوه او هغه له خپل مبارک ذات څخه ورښکاره هم کړې خو چې له دې ټولو سره سره به بیا هم منکران په خپل انکار ټینگ ودرېدل نو دا فیصله به وشوه چې اوس باید نبي د قوم له منځه ووځي ترڅو پردې قوم باندې عذاب نازل شي.

دا عذاب خو کله د آسمان یا ځمکې کوم فطري ځواک لکه د زلزلې، اوبو، باد او داسې نورو په ذریعه وي او کله بیا دغه عذاب د مؤمنانو په لاس بشپړ او ترسره کېږي لکه څنگه چې خدای جل جلاله په خپله د بني اسرائيل په سورت کې د دې تگلارې وضاحت کوي او په څرگنده وایي چې دا خلک به د بدبختۍ او دښمنۍ د زیاتوالي له کبله ډېر ژر تا له دې ځای (مکې) څخه په وېستلو مجبوروي. که داسې وشول نو دوی به هم دلته په ډاډ اواطمینان سره پاتې نه شي. له تاڅخه د مخه چې موږ څومره پیغمبران لېږلي دي گردو سره همدغسې چلند شوی دی او اوس به هم پکې څه بدلون نه راځي.

د تهجد د لمانځه اهمیت:

له دې حالاتو څخه د خلاصون لپاره یې پرله پسې د لمانځه او په ځانگړي ډول

د تهجد لمانځه د اهتمام لارښوونه وکړه او د هجرت دعا يې تلقين کړه چې اى پيغمبره له خپل رب څخه دې دا دعاء غواړه چې: (اى ربه ما بنه ځاى ته ورسوه، او له دې ځايه مې په بنه توگه وباسه، او پر دښمن باندې له خپل لوري نه فتح او نصرت راکړه) وروسته له دې دازېرى هم ورکړشو چې حق غالب او باطل له منځه تلونکى دى. باطل همېشه له منځه تلونکى وي خو په دې شرط چې حق په ميدان کې شتون ولري .

تردې وروسته د مکې د کافرانو هغو اعتراضونو ته چې د ضدیت په اساس به يې کول هم ځواب ورکړ شو او په دې توگه لاسوند او دليل پوره شو او په پای کې د عبرت لپاره د موسى عليه السلام د واقعاتو يادونه هم وشوه .

په دې دوره کې د بلنې ځانگړنې:

په دې دوره کې چې د حالاتو په مناسبت قرآن شريف رانازلېده يوڅه ځانگړنې يې په لاندې توگه دي :

1- توکل پر الله او صبر:

دا د انسان فطرت دی چې کله د يوه کار لپاره هلې ځلې کوي او نتايج د هغه له هيلو سره سم په لاس ورته شي نو ناهيلی پرې لاسبرې کېږي .د حق د علمبردارانو لپاره همدغه مرحله ترټولو نازکه مرحله وي که چېرې خدای دې نه کا د نااميدی ښکار شوي وای نو دا به د هغوی او د هغوی د بلنې لويه ناکامي وای .په دې مرحله کې ثابت قدم اوسېدل او نتايج په بشپړه توگه د خدای توکل ته پرېښودل او پرله پسې د کار پرمخ بيول داسې خبرې دي چې خورا قوي ايمان ته اړتيا لري .خدای تعالی د دې وروستۍ دورې او د هغې د ځانگړنې په باره کې هدايات رانازل کړل .تقريباً د پرله پسې 12 کلونوهلو څلو کوم نتايج چې په مخ کې وو يوه امي او معمولي انسان ورته کله زړه ټينگولای شو. له دومره اوږدې مودې نه وروسته بيا هم له ستونزو او خواشينۍ سره مخامخېدل خو د صبر ازموينه ده. له دې کبله د مؤمنانو د زړونو د ټينگښت او د حق په لار کې د هغوی د استحکام لپاره د دې دورې ځانگړنو

ته پوره پاملرنه وشوه .

په دې دوره کې د عنکبوت سورت یو غوره مثال دی .مؤمنانو ته پکې په ډاگه وښودل شول چې ابتلاء او ازموینه خو په دې لاره کې چې تاسې پرې د تلو پرېکړه کړې ده یو لازمي پړاو دی. دا هغه محک دی چې ترمېلو وروسته د ایمان په دعوه کې د رښتینو او درواغجنو توپیر ورباندې کېدلای شي، خو د مؤمنانو له دغه ازموینه څخه مطلب دا نه دی چې کافرانو ته په حقیقي معنا کې غلبه حاصلېږي .هغوی هم باید په دې پوه شي چې د خدای جل جلاله په مقابل کې لویه نشي گټلای، لنډه دا چې حق به خپل ځای نیسي خو په دې شرط چې پر حق باندې ولاړ کسان د خپل صبر او استقامت له مخې خپل خدای ته ځانونه د مرستې او امداد وړ وگرځوي .مؤمنانوته وویل شول چې په دې لاره کې به ډول ډول ستونزې راځي خو تاسې مه خواشیني کېږئ .تر دې پخوا چې د خدای جل جلاله کومو بندگانو د اسلامي بلنې بیرغ اوچت کړی دی هغوی هم له دې حالاتو څخه تېر شوي دي .د حضرت نوح علیه السلام د واقعي په یادونې سره وښودلې شوه چې هغه 950 کاله په څه ډول صبر او ټینګار سره د خپل قوم دښمني وزغمله په دې توګه حضرت ابراهیم علیه السلام، حضرت لوط علیه السلام، حضرت شعیب علیه السلام، حضرت صالح علیه السلام او حضرت موسی علیه السلام، له دغسې حالاتو سره مخامخ شول خو بالاخره حق برلاسی او باطل میدان پرېښود او له منځه لاړ.

2- قرآن یوه معجزه ده:

مخکې یادونه وشوه چې کافرانو به د معجزې غوښتنه کوله نو د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او نورو مؤمنانو په زړونو کې به دا هیله ګرځېدله چې کاشکې یوه داسې معجزه څرګندېدلای چې په لیدوسره یې دغو خلکو ایمان راوړی وای .د دې غوښتنې په ځواب کې چې خدای تعالی کوم هدايات ورکړل هغه هم د مخه ذکر شوي دي .په دې وخت کې خدای تعالی د خپل وروستي نبي ترټولو لویه معجزه وربښکاره او څرګنده کړه او خلکو ته یې وویل چې تاسې د کومو معجزو غوښتنه کړې وه پکار ده چې لومړی هغه معجزه وګورئ چې هغه د نړۍ د ټولو اوسېدونکو انسانانو

لپاره ده او په هغې کې د هر عاقل او پوه انسان لپاره د لارښوونې اسباب شته، هغه معجزه قرآن دی او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته چې خومره معجزې ورکړې شوې دي رښتیا خبره خو دا ده چې ترټولو لویه معجزه همدغه قرآن دی .

د دغې دورې په رانازل شوي سورت (عنکبوت) کې ښودل شوې ده چې په دغو مخاطبو کسانو کې څوک په دې نه پوهېده چې له نبوت څخه پخوا پیغمبر صلی الله علیه وسلم نه کوم کتابي علم حاصل کړی ؤ او نه په لیک او لوست پوهېده خوله دې سره سره چې هغه کوم کلام وړاندې کوي هغه دومره اوچت او له داسې حکمتونو څخه ډک دی چې یو ډېر لوی عالم یې هم ترننه پورې په دې ډول نه شي وړاندې کولای لکه څنگه چې دوی ته د یوه بې لیک لوسته شخص په ژبه وړاندې کېږي، سره له دې بیا هم دا خلک د معجزې غوښتنه کوي . نو ووايه چې د معجزې څرگندېدنه او نه څرگندېدنه خو زما د رب په حکم کې ده، مگر زه تاسې ستاسې له بدانجام څخه په ښکاره وېروم. البته تاسې ته د دې خبرې غور په کار دی چې آیا زما د نبوت د ثبوت لپاره هغه الهي آیتونه کافي نه دي چې زه یې تاسې ته اوږوم . تاسې غور وکړئ نو در معلومه به شي چې دا آیاتونه د هغو خلکو لپاره له یوې مخې رحمت او نصیحت دی چې زړونه یې د ایمان له دولت څخه ډک وي او د ترلاسه کولو اهلیت یې لري. په خپله حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم قرآن مجید ته ترټولو لویه معجزه ویلې ده، هغه وایي چې : (په پیغمبرانو کې هر یوه پیغمبر ته خدای تعالی دومره معجزې ورکړې چې په لیدو سره یې خلکو ایمان راوړ خو کومه معجزه چې ماته راکړې شوې هغه د(قرآن) وجهه ده چې خدای تعالی پر ما باندې رانازله کړې ده . له دې کبله هیله من یم چې د قیامت په ورځ به زما د پیروانو شمېر ترټولو زیات وي) قرآن یوه داسې معجزه ده چې هغه تلپاتې او دایمي ده. نورې معجزې مؤقتي وې او پای ته ورسېدې، خو دا معجزه به ترقیامته پورې وي او خلک به ځانته راکاږي. د قرآن پاک د کلام نظم، فصاحت او بلاغت او په هغه کې د داسې غیو خبرو او وړاندوینو ذکر راغلی دی چې هېڅ انساني ذهن ورته نه شي رسېدلی . د هغه د اغېزې قوت، د هغه د احکامو او لارښوونو گټورتوب چې تراوسه پورې د انساني ټولنې د اقتصادي

نظام لپاره په کار اچول شوي دي په دې کچه يې بل کوم اقتصادي نظام نه شي وړاندې کولای او د موضوع له دومره پراختيا سره سره بيا هم د هرډول تضاد او اختلاف له بيان څخه خوندي پاتې دی او تر هرڅه لازيات دا چې دا ټول کلام د يوه داسې شخص په ژبه اداء شوی چې په اصطلاحي معنی بېخي نالوستی ؤ. دا ټولې خبرې د قرآن مجيد پرمعجزه والي باندې داسې دليلونه دي چې د هغو په اساس نن هم پرمحمدی نبوت باندې باور کېدای شي او کېږي .

3- ښکاره او سپينې خبرې :

په دې دوره کې د رانازل شوي کلام يوه ځانگړنه دا ده چې په دې وخت کې به له کافرانوسره ښکاره اوسپنې خبرې کېدې، له هغو څخه دا اټکل کېدای شو چې اوس له پوهولو او ښودلو څخه خبره تېره شوې که يې منی خو اوس يې هم وخت دی ويې منی که نه نو د خپل انکار او ضد د نتايجوسزا ته تيار اوسئ.

لکه څنگه چې وويل شول: (زه د خپل رب له خوا راغلی يم، په يوه روښانه دليل قايم يم او تاسې هغه درواغ بولي چې د دې انکار په بدل کې کوم عذاب راځي را دې شي مگر زه تاسې ته وایم چې زما په اختيار کې هغه څه نه دي چې له تاسې سره په بېړه عمل وکړم، فيصله يې د خدای په لاس کې ده . که خبره زما په واک کې وای نو معامله کله پای ته رسېدلای شوه د غيبو علم له خدای جل جلاله سره دی هغه پوهېږي چې د کوم کار لپاره کوم وخت مناسب دی هغه د دې خبرې قدرت لري چې کله وغواړي پرتاسې باندې عذاب نازل کړي)

(دسورت الانعام د ۶۰ څخه تر ۷۰ پورې او بيا ۱۳۴-۱۳۵ پورې لاندې آياتونه

وگورئ).

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (60)
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفْرَطُونَ (61) ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقُّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ (62) قُلْ مَنْ يُنجِيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتٍ

الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ (63) قُلِ اللَّهُ يَنْجِيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ (64) قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْضِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيَذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ انظُرْ كَيْفَ نَصَرَفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ (65) وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ (66) لِكُلِّ نَبِيٍّ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ (67) وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (68) وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرِى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (69) وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَعَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكَّرَ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ (70) [الأَنْعَام : 60-70] {إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ (134) قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (135)} [الأَنْعَام : 134 ، 135] وروسته بیا په دې لړ کې هدايت وركړ شو چې كوم خلك د دين چارې يوه لوبه گڼي او هغوى د دنيا په ژوندانه مست دي هغوى په خپل حال پرېږدى، البته هغوى ته دا قرآن پرله پسې اوروه كه يې بيا هم نه مني نو هغوى ته ووايه چې اى خلكو! تاسې په خپل ځاى كې هغه عمل كوى چې تاسې هغه غواړئ، زه هم په خپل ځاى كې عمل كوم. ژر به نتيجه ستاسې مخ ته درشي چې څوك په سمه لارو .

دا د دې ډول كلام يوه بېلگه ده .سربېره پردې د دې دورې په (وحيه) كې په ښكاره او واضحه توگه دغه بېلگې مخې ته راځي او دا گواكي د دې خبرې اعلان ؤ

چې اوس خبره د پرېکړې پړاو ته ور داخلېږي .

د هجرت لپاره تیاری :

له دې سره سره د دې دورې په کلام کې بیابیا د هجرت لپاره واضح او ښکاره نفوتې مخې ته راځي لکه څنگه چې د عنکبوت په سورت کې هدایت ورکړی شو چې ای زما بندگانو! یوازې زما بندگي وکړئ که زما د بندگۍ په سبب تاسې ته د خپل هېواد ځمکه تنگه شوې ده نو د دې پړوا مه کوئ زما ځمکه ډېره ارته ده .

مطلب دا چې کور کهول دې درنه پاتې شي خو زما د بندگۍ اړیکې دې ونه شلول شي . د یوه ساکنس لپاره چې زیاتونه زیاته وېره کېدای شي هغه د مرگ وېره ده نو یقین ولرئ چې مرگ خو د هر یوه لپاره دی او بیا به موږ ته راوستل کېږي نو که یوازې زما په لاره کې مرگ راشي نو بیا د کومې خبرې فکر دی . چې د صالح عمل او ایمان له شتمنۍ سره راشي، په داسې باغونو کې به آرام اوسېږي . دا څومره ښه اجر دی د دغو عمل کوونکو لپاره چې له سختونه په سختو حالاتو کې هم دا عمل کوونکي د الله د دین په لاره کې ټینگ اوسي او د خپلو هلو ځلو په هر پړاو کې یوازې پر خپل رب باندې توکل کوي .

بیا دا وښودل شوه چې د خدای په لاره کې د کور کهول د پرېښودلو دویمه اندېښنه له ستونزونه ډک ژوند تېرول دي، په دې باب د هغوی ایمان ټینگ کړی شو. هغه دا چې په اصل کې د رزق چارې د خدای په لاس دي، وگورئ په ځمکه کې څومره ژوي دي چې خپل رزق په خپلو لاسونو نه شي اوچتولای خو خدای جل جلاله هغوی ته هم رزق برابروي او هغوی یې خوري نو آخر تاسې ولې د هغه له رزاقیت نه داسې ناهیلی کېږئ چې هغه به تاسې ته رزق نه درکوي .

سربېره پردې د دې دورې په یوه بل سورت (بنی اسرائیل) کې د هجرت لپاره تعلیم ورکړی شو، وبې ویل دعاگانې وغواړئ چې: (ای ربه ! ماښه ځای ته ورسوه او له مکې څخه مو په ښه توگه راوباسه او له خپل لوري نه پر دښمنانو باندې فتحه او نصرت راکړه او ای پیغمبره اعلان وکړه چې حق راغی او باطل له منځه ولاړ، باطل له منځه تلونکی دی .

لنډه دا چې دا او داسې نورې هغه نغوټې وې چې د دې دورې په کلام کې پیدا کېږي. په دې کلام کې خو له یوې خوا د دې راتلونکي اوښتون لپاره اشارې کېدلې او له بلې خوا له هغو حالاتو څخه د ژغورنې لپاره د تیاري ضرورت ؤ چې په کراتو به ورسره مخامخېدل؛ پراخت باندې بشپړ یقین، د دنیا د نعمتونو هوا او هوس له زړونو څخه وبستل، خالص توحید او د هغه غوښتنې په صحیح توګه ذهن ته سپارل، په زړه کې پرته له الله نه بلې کومې اسرې ته ځای نه ورکول، یوازې همغه ذات ته په بشپړه توګه اسره کول، کوم هدایات چې د الله له لوري رانازلېدل بې له کم وزياته پوره وړاندې کول او د دغو ټولو کارونو د ودې او پرمختګ لپاره لمونځ واسطه کول او دې لوري ته پوره پاملرنه او داسې نور اساسات وو چې د مسلمانانو د روزنې لپاره رانازلېدل او له دې سره سره به په دغو سختو حالاتو کې هم هغوی ته د دین د تبلیغ لپاره ضروري هدایات ورکول کېدل.

اوومه برخه

(هجرت)

- ♦ مدينې ته د ټولو مسلمانانو هجرت
- ♦ د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د وژنې (قتل) مشوره
- ♦ له مكې څخه وتل
- ♦ د ثور غار ته پناه وروړل
- ♦ مدينې ته تشریف راوړل
- ♦ په مدينه كې مېشت كېدل
- ♦ د نبوي جومات ودانول
- ♦ ورورولي (مواخات)

په اسلامي اصطلاح کې يوازې د الله د دين په خاطر خپل هېواد پرېښودل او يوه بل داسې ځای ته ورتلل چې هلته د دين غوښتنې بشپړېږي، هجرت باله شي. د يوه مسلمان لپاره جائزه نه ده چې هغه مازې د کار وبار، کور او جايداد يا د خپلولی او قربات په خاطر په يوه داسې ځای کې پښې ټينگې کړي چې هلته ورته د اسلامي ژوند تېرولو او دالله د دين د بلنې ورکولو آزادي نه وي .

دلته پردې خبرې باندې پوهېدل پکار دي چې که چا د الله پردين باندې ايمان راوړی وي نو هغه ته ترکفري نظام لا ندې ژوند يوازې په دوو صورتونو کې روا کېدلای شي: يو دا چې په دغې ځمکه کې د اسلام د برلاسي کولو او د کفري نظام د نسکورولو او پرځای يې د اسلامي نظام د ټينگښت لپاره هلې ځلې وکړي، لکه څنگه چې په مکه کې مسلمانان پاتې شول او پرله پسې يې هلې ځلې کولې او د دې کار په مقابل کې يې هر ډول ستونزې گاللې . دويم دا چې په رښتيا سره له هغه ځايه د وتلو لار ونه مومي يا هغوی ته بل کوم داسې ځای په لاس ور نه شي چې هلته د اسلامي ژوند تېرولو او د اسلامي نظام د ټينگښت لپاره هلې ځلې وکولای شي.¹

خو چې کله يو داسې ځای په لاس ور شي چې هلته د دين غوښتنې پوره کېدای شي لکه څنگه چې په هغه وخت کې د مدينې پر ځمکه باندې دا هيلې ترسره شوې وې نو په دې صورت کې يوازې هغه خلک د بخښنې وړ دي چې هغوی بشپړ معذور او اړ وي او په هېڅ ډول د سفر کولو وړ نه وي که هغه د ناروغۍ له کبله وي يا د مفلسۍ او بې وسۍ .

مدينې ته د ټولو مسلمانانو هجرت :

کله چې په مدينه کې اسلام تر يوې اندازې پورې خپور شو، نو په دې وخت کې ټولو هغو مسلمانانو ته چې په مکه کې د کافرانو له خوا ځورېدل د دې خبرې اجازه ورکړل شوه چې مدينې ته هجرت وکړي، له دې سره سم د مسلمانانو د هجرت د مخنيوي لپاره کافرانو نور هم خپل مظالم پسې زيات کړل او

۱- دا خبره په پام کې ولری چې دهجرت لپاره د دارالاسلام موجوديت شرط نه دی د کفر د احکامو له اطاعت څخه ښه داده چې يومسلمان دځان ژغورنې لپاره کوم ځنگله يا غره ته لاړ شي اوهلته ژوند تېر کړي . دمسلان له نظره د دين دژغورنې اهميت تر هر څه زيات دی

هر ډول کونښنونه يې وکړل چې دا خلک د هغوی له منگولو نه خلاص نه شي مگر مسلمانانو خپل مال، سر او اولاد په خطر کې واچاوه او د الله جل جلاله د دين لپاره يې د خپل هېواد پرېښودنه غوره وگڼله او هېڅ ډول ځواک او د مال حرص د هغوی د ارادې خنډ ونه گرځېدل، ورو ورو گڼ شمېر صحابه مدينې ته لاړل خو له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره حضرت ابوبکر رضی الله عنه او حضرت علی رضی الله پاتې شول او يا داسې مسلمانان پاتې شول چې د مفلسۍ له کبله اړوو او سفر يې نه شواى کولای .

د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د وژني (قتل) مشوره:

کله چې د نبوت ديارلسم کال پيل شو نو تر دې وخته پورې يو زيات شمېر صحابه و مدينې ته هجرت کړې و، دا وخت قريشو وليدل چې په مدينه کې د مسلمانانو ځواک زياتېږي او هلته اسلام خپرېږي، نو هغوی اندېښمن شول او په بشپړه توگه يې د اسلام د له منځه وړلو لپاره تدبېرونه او فکرونه سنجول. پرمومي قومي مسائلو باندې يې د فکر کولو لپاره د مشورې يوځای (دارالندوه) ټاکلې ؤ، هلته د هرې قبيلې مشران او نامتو سرداران راغونډ شول او دا فکر يې وکړ چې اوس د دې نهضت د له منځه وړلو لپاره څه بايد وشي، يو شمېر خلکو دا مشوره ورکړه چې محمد صلی الله عليه وسلم دې په زنځير وتړل شي او په يوه کوټه کې دې بندي کړي شي، مگر دا مشوره په دې سبب ونه منل شوه چې ځينو خلکو وويل کېدای شي چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ملگري د هغه د خلاصون لپاره راشي او موږ يې په مقابل کې ماته وخورو. يوه مشوره دا وه چې هغه دې له خپل ټاټوبي څخه وشړل شي، خو دا هم د دې لپاره ونه منل شوه که دی کوم ځای ته لاړ شي هلته به د پيروانو په پيدا کولو بوخت شي او نهضت به يې پرله پسې پرمخ ولاړ شي. په پای کې ابوجهل دا مشوره ورکړه چې له هرې قبيلې څخه دې يو يو ځوان وټاکل شي او دا ټول دې په يوځای پر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم باندې حمله وکړي او هغه دې ووژني په دې ډول به د هغه وژله (قتل) په ټولو قبيلو باندې ووبشله شي او د

هاشم کورنۍ به يوازې له دې ټولو قبيلو سره د جنگ مقابله ونه شي کړای. دغه رايه ټولو ومنله او په پای کې د دې کار لپاره يوه شپه وټاکل شوه او دا پرېکړه وشوه چې ټاکل شوي کسان به ټول د هغه له کور څخه چاپېرېږي. کله چې هغه له خپل کورنه دباندي وځي نو دوی به خپله دنده سرته رسوي. په عربو کې د شپې له مخې په ناخبرۍ د چا کور ته ننوتل نامنلی او بدکار گڼل کېده. خدای تعالی داسې وکړل چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم يې د دښمنانو په پټو تدبېرونو پوه کړ او د حبيبي په ذريعه ورته حکم وشو چې اوس ته هم مکه پرېږده او مدينې ته ځي. په دې ډول يې له هجرت څخه دوې ورځې د مخه حضرت ابوبکر رضی الله عنه سره مشوره وکړه او دا پرېکړه وشوه چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم به له ابوبکر رضی الله عنه سره سفرکوي. د دې خبرې لپاره د اوسنانو تجويز ونيول شو او لرغوندي د لارې خوری هم واخيستل شو.

له مکې څخه وتل:

د قريشو کافرانو چې کومه شپه د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د وژلو لپاره تېره کړه، رسول الله صلی الله عليه وسلم په دې شپه حضرت علی رضی الله عنه راوغوښت او ورته يې وويل چې پرما د هجرت حکم شوی دی. زه به نن شپه مدينې ته ورځم. له ما سره د ډېرو خلکو امانتونه دي دا هغوی ته وروسپاره او ته نن شپه زما په بستر کې ځمله، ترڅو کنونکي په دې ډاډه اوسي چې زه په کور کې موجود يم.

که څه هم د قريشو کافران د هغه د وينو تړي وو، خو بيا يې هم هغه يو داسې امين او ديانت دارگاڼه چې خپل امانتونه او مالونه به يې راوړل او حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته به يې اېښودل. کفارو د شپې د هغه صلی الله عليه وسلم کور کلا بند کړ. کله چې شپه پخه شوه نو هغه په آرامۍ او ډاډينه له کور ځينې ووت. په دې وخت کې يې ديس سورت د دې آيت:

{وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ (9)}

[يس : 9 ، 10] تلاوت کاوه او يو ډک موټی خاوره يې واخيستله او بيا يې شاهت

الوجه (مخونه دې ادل بدل شي) ووايه او د كفارو خواته يې وشيندله او د هغوی له منځه ووت په دې وخت کې د خدای تعالی په قدرت سره پرکافرانو باندې داسې غفلت راغی چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم يې له منځه تېرشو خو دوی ونشولیدلای. بیا د حضرت ابوبکر رضی الله عنه کور ته ورغی او د هغه په ملگرتیا له مکې څخه ووت او د ثورغار ته يې پناه یووړه .

د ثور غار ته پناه وروړل:

د حضرت ابوبکر رضی الله عنه زوی عبدالله رضی الله عنه (نوی زلمی) ؤ د شپې به له هغوی سره اوسېده او گهيځ به ورغی ترڅو دا پته ولگوي چې کفار اوس څه مشورې کوي. څه معلومات به يې چې ترلاسه کړ هغوی دواړه (حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او حضرت ابوبکر رضی الله عنه) به يې هم پرې خبرول. د حضرت ابوبکر رضی الله عنه مړيې به په شپه کې د وزو شیدې وروړلې یا به يې له کوره ځینې یوڅه خواړه وړ رسول. په دې ډول سره هغوی تردرې ورځو پورې هلته واوسېدل .

گهيځ چې قريشو ولیدل چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له مکې څخه هجرت کړی دی نو ډېر اندېښمن شول او اخوا دېخوا يې په هغوی پسې هلې ځلې اومندې رامنډې ووهلې یوځل آن تردې چې په کوم ځای کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم پټ شوی ؤ د هماغه غار ترخولې پورې هم ورغلي وو. د هغوی د ښکالو اوریدلو نه حضرت ابوبکر رضی الله عنه اندېښمن شو. دانه چې هغه خپل ځان په خطر کې ولید بلکې په دې خاطر چې د خدای رسول ته څه تکلیف ونه رسېږي. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم چې د ده وېره ولیدله نو په پوره ډاډسره يې هغه ته تسل ورکړ او وېې ویل :

إِنِّي أَتَيْنُ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا { [التوبة : 40] همداسې هم وشول. د خدای تعالی په حکم د غار په خوله کې داسې علامې او نښې پیدا شوې چې کافرانو ولیدلې نو فکريې وکړ چې په دې غار کې څوک ننوتی نه دي له دې کبله د قريشو کافرانو اعلان وکړ که

چېرې هر چا حضرت محمد صلی الله عليه وسلم مور ته په ژوندون او يا مړينه راووست نو هغه ته به سل (100) اوبنان انعام ورکړل شي. د دې انعام اعلان چې هر چا اورېدلی و هغوی يې په لټه کې شول دلته او هلته يې پسې وځغاستل.

مدیني ته سفر:

څلورمه ورځ حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ثور له غار نه راووت ، يوه شپه او ورځ يې پرله پسې سفر وکړ. حضرت ابوبکر رضي الله عنه لا د مخه د دوو اوبنانو تياری نيولی و. چې په غوښو پټ وو. د لارښوونې لپاره يې هم يو تن پيدا کړی و. کله چې دويمه ورځ د غرمې په وخت ډېره گرمي شوه نو د يوه پاڼه په سوري کې يې لږ غوندې آرام وکړ، هلته نژدې يو شپون پيدا شو. د هغه د وزو پي يې وڅښلې او بيا له هغه ځايه وڅوځېدل ناڅاپه يوه سړي (سراقه بن جعشم) په همدې وخت کې هغوی وليدل، دی د انعام په هيله په هغوی پسې راوتلی و. کله چې هغوی يې وليدل خپل آس يې ورپسې وځغلاوه آس تيندک

وڅوړ او ولويد. بيا يې ځان سنبال کړ او د حملې لپاره چمتو شو، کله چې مخ په وړاندې لاړ د خدای په قدرت د ده آس ترزنگنو پورې په مځکه ښخ شو. دا وخت سراقه غمجن شو او فکريې وکړ چې ولې معامله بل ډول ده او زه پر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم باندې بريد نه شم کولای نو بې له ځنډه يې له خپلې وېرې نه رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ځان تسليم کړ او د امان غوښتنه يې وکړه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم هغه وبخښه او امان يې ورکړ. دا هم د هغه يوه معجزه وه.

مدیني ته تشریف وروړل:

مدیني ته د دوی له ورتگ نه پخوا د دوی خبر رسېدلی و او ټول ښار يې راتلو ته سترگې په لار و. کوچنيان او لويان به هره ورځ گهيځ د وخته له ښاره راوتل او د باندې به راټولېدل او تر غرمې پورې به سترگې په لارو او بيا به بېرته ستانه شول. لنډه دا چې په کومه ورځ دی مبارک راغی، منتظرينو له لرې د هغه د راتلو نښې او

علامې وليدلې، له ټول ښار نه د تکبير انگازې پورته شوې او د منتظرينو زړونه وغوړېدل، له مدينې نه د درې ميلو په واټن د قباء په نامه يوځای دی، هلته د انصارو ډېرې کورنۍ آبادې وې په دوی کې د عمرو بن عوف کورنۍ ترټولو ممتاز او غوره وه او کلثوم بن الهمد يې مشر ؤ. دغه ښکمرغي د دغې کورنۍ په برخه وه چې د دواړو جهانونو سردار تر ټولو مخکې د هغوی مېلمستيا قبوله کړه او په قباء کې د هغوی په کور کې مېشت شو. حضرت علي رضي الله عنه هم له درې ورځو سفر نه وروسته راوړسېد او په همدې ځای کې ډېره شو.

حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د نبوت په ديارلسم کال د ربيع الاول د مياشتې په اتمه چې ۶۶۲ دسټمبر ۲۰ سره سمون خوري قباء ته ورغی. په قباء کې د هغه لومړی کار د يوه جومات ودانول وو. هغه په خپل مبارک لاس د جومات بنسټ کېښود او له نورو صحابه و سره يې يوځای د جومات په ودانولو کې برخه واخيسته. په قباء کې له څو ورځو ستنېدونو وروسته د مدينې په لور وخوځېد. د جمعې ورځ وه چې په لار کې د بني سالم په کلي کې د جمعې د لمانځه وخت شو او دا د جمعې لمانځه لومړۍ خطبه او لومړی لمونځ ؤ چې دلته يې اداء کړ کله چې مدينې ته ورغی د هر سربندونکي دا هيله وه چې د هغه د مېلمستيا وياړ ورپه برخه شي. هره قبيله ورته راتله او ويل به يې چې (ای پيغمبره! دا کور دی، دلته واوسېږئ) د خلکو د مينې او محبت يوه ځانته نړۍ وه چې هر زړه د هغه د لارې فرش ؤ او په هر چا کې د سربښندنې ولوله راپارېدلې وه. ښځې به پرېامونو ختلې او ويل به يې :

طلع البدرعلينا	سپوږمۍ پرمور راختلې ده
من ثيات الوداع	د وداع غره له کنډو څخه
وجب الشكرعلينا	پرمور د خدای شکر واجب دی
ما دعا لله داع	ترڅو چې دعاء غوښتونکي د دعا غوښتنه کوي

معصومو نجونو به داریا واهه او ويل به يې :

نحن جوارمن بني النجار   مور د نجار د کورنۍ نجونې يو(او)

يا حبذا محمد امن جار محمد صلى الله عليه وسلم څه ښه گاونډی

دی

محمد صلى الله عليه وسلم له هغو نجونو نه پوښتنه وکړه (آيا تاسې له ما سره مینه لرئ؟) هغوی وویل (هو!) ده وویل (زه هم له تاسې سره مینه لرم.)

په مدينه کې میشت کېدل:

د کوربه والي وياړ به د چا په برخه شي؟ دا يوه داسې پوښتنه وه چې تصفيه يې آسانه خبره نه وه. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم وويل: زما اوښ چې د هر چا د کور مخې ته ودرېد هغه دې دا خدمت ترسره کړي. په دې توگه دا وياړ د حضرت ابو ايوب انصاري رضی الله عنه په برخه شو. دا اوس چې په کوم ځای کې نبوي جومات دی له هغه سره جوخت د هغه کور ؤ. دا کور دوه پوړيز ؤ. پورتنۍ پوړي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته وړاندې کړ، خو هغه د خلکو د تگ راتگ د آسانتيا لپاره لاندینۍ پوړ غوره کړ او پورتنۍ پوړ د حضرت ابو ايوب او د هغه د مېرمنې په برخه شو.

حضرت محمد صلى الله عليه وسلم اووه مياشتې همدلته تېرې کړې، وروسته له دې چې کله د نبوي جومات ترڅنگ د هغه لپاره کوټنۍ (حجرې) جوړې شوې نو دی هلته لاړ څو ورځې وروسته يې د کورنۍ وگړي هم مدينې ته راغلل.

د نبوي جومات ودانول:

په مدينه کې له مېشت کېدو نه وروسته ترټولو لومړی او ضروري کار د يوه جومات ودانول وو. دی چې په کوم ځای کې اوسېده ترڅنگ يې د دوو یتيمانو يوه ټوټه ځمکه پرته وه. د هغې بيه يې ورکړه او دا ځمکه يې ترلاسه کړه. او د جومات د ودانولو په کار پيل وشو په دې وخت کې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هم د مزدورانو په څېر له هغوی سره يوځای کار کاوه او درنې درنې تېرې به يې راوړلې. دغه جومات په ساده توگه جوړ شو. دېوالونه يې د اومو خښتو وو. چټ يې د

کجوړو له پانيو نه جوړ و. ستنې يې د کجوړو تنې وې. د جومات قبله بيت المقدس خوا ته وه ځکه چې تردې وخته پورې لاهمدغه قبله وه کله چې قبله کعبې خواته شوه نو پرمهغه بنسټ جومات هم ترميم کړای شو د جومات ځمکه خامه وه. د باران پر وخت به پکې چکر او خټې وې، لږه موده وروسته يې ځمکه په تېرو وپوښل شوه. د جومات په يوه سر کې يوه سريټې چوټره وه چې (صفه) بلل کېده. دا ځای د هغو خلکو لپاره وو چې اسلام به يې راوړ او کور مور به يې نه درلود.

کله چې نبوي جومات جوړ شو نو ترڅنگ يې د پاکو بيبيانو لپاره هم کوټې جوړې شوې. دا هم د اومو خښتو او د کجوړو له کپړو څخه جوړې شوې وې. دا کوټې په شرعي گز په بر شپږشپږ او په اوږدو لس لس گزه وې چټ يې دومره جگ و چې سړي به ودرېد نو لاس به يې ورسېده په دروازو به يې د کمپلو پردې ځوړندې وې. د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د کور ترڅنگ چې کوم انصار اوسېدل د خوراک څښاک لپاره به يې هغه ته يوڅه شيدې ورلېږلې. کله نگولی او کله نور څه. بس په همدې توگه يې ژوند له تنگسيا سره تېرېده.

وروري (مواخات):

په مکه کې چې کومو مسلمانانو خپل کور کډول پرېښود او مدينې ته راغلل، تقريباً ټول بې شتو او بې سامانه خلک وو. په هغوی کې شتمن خلک هم وو خو خپل مال يې له مکې څخه راوپای نه شو. او ټول شيان يې هلته پرې ايښي او په خپله راغلي وو. که څه هم دا ټول مهاجر د مدينې د مسلمانانو مېلمانه وو خو په هر حال هغوی ځانته د انتظام ضرورت احساساوه. دې خلکو د خپلو لاسونو په ټناکو ژوند ترسره کول غوره کار گانې په دې توگه کله چې د نبوي جومات ودانۍ سرته ورسېده نو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم يوه ورځ انصار راوغوښتل او هغوی ته يې وويل چې دا مهاجرين ستاسې وروڼه دي بيا به يې يو تن له انصارو او يو تن له مهاجرو څخه راوغوښت او وبه يې ويل چې اوس تاسې د يو بل وروڼه يئ. په دې ډول ټول مهاجرين د انصارو وروڼه دي. او د خدای جل جلاله دا مخلص بندگان چې په

حقيقت کې سره وروڼه وو لا زيات وروڼه او د يو بل دوستان شول .انصارو خپل مهاجرين وروڼه خپلو کورونو ته بوتلل او د خپل ټول جايداد او سامان حساب يې د هغوی مخ ته کېښود او ويې ويل چې نيم يې ستاسې او نيم يې زموږ .د باغونو حاصلات، د کښت پيداوار، د کور اسباب، کور او جايداد لنډه دا چې هر څه يې برابر د وروڼو په څېر ووېشل شول او دا بې کوره مهاجرين چې کوم وخت پرځای ډاډمن شول وروسته له دې نورو ډېرو مهاجرو هم پرکار وبار پيل وکړ. دکانونه يې پرانېستل او په نورو کارونو لگيا شول .په دې ډول د مهاجرو د بسيا کېدو کار ترسره شو او له دې لارې هم ډاډه شول .

اتمہ برخه

(اسلامي بلنه په يوه نوې دوره کې)

له هجرت څخه د مخه به چې د مکې مشرکانو ته د اسلام بلنه ورکول کېده دا د هغوی لپاره یو نوی شی ؤ، مگر وروسته له هجرت نه چې په مدینه کې یهودان ورسره مخامخ شول هغه دا ؤ چې دا خلک پرتوحید، رسالت، آخرت، پرېستو، وحیې او نورو باندې قایل وو او د یوه پیغمبر (موسی علیه السلام) دامت له امله د رالېږل شوي شریعت د منښت مدعیان هم وو. په اصل کې د دوی دین هغه اسلام ؤ چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یې بلنه ورکوله خو دا بله خبره وه چې د څو پېړیو یې باکیو په سبب یې شمېره بدې پکې پیداشوې وې او د هغوی ژوند د خدایي اصل شریعت له قوانینو څخه آزاد او لرې شوی ؤ او سلگونه ډول بدعتونه، تصرفات او دودونه پکې داخل شوي وو. له دوی سره به اړومرو تورات ؤ، خو په هغه کې یې ډېر زیات بشري کلام ځای کړی ؤ او که چېرې پکې څه خدایي احکام هم پاتې وو هغه به یې د خپل زړه په غوښتنه د تاویلونو او سپړنو (تشریحاتو) په قالب کې اچول او له یوه شي نه به یې بل شی جوړ کړی ؤ. د خدای له دین سره یې اړیکه ډېره کمزورې او سسته شوې وه او په ټولیز ډول په هغوی کې د بدې داسې جرړې ټینګې شوې وې چې د خدای جل جلاله کوم بنده به کوم وخت هغوی ته دلارښوونې لپاره ورغی نو د هغه یوه خبره به یې هم نه اورېدله بلکې هغه به یې خپل ترټولو لوی دښمن ګاڼه او د هغه د آواز چوپولو لپاره به یې هرډول کونښنې کاوه که څه هم دا خلک په حقیقت کې داصل له مخې (مسلمانان) وو خو دا وخت دومره بې لارې شوي وو چې هغوی په خپله هم په دې نه پوهېدل چې اصلي دین یې کوم ؤ

له دې امله په هغه وخت کې د اسلامي نهضت کار یوازې خلکو ته د دین د اصولو د اساسي تعلیم ورپېژندنه نه وه بلکې په هغوی کې د دیني روح د بیا راژوندي کولو کار هم ؤ، ځکه چې هغوی په یوه لحاظ (منحرف شوي مسلمانان) وو. سربېره پردې له څلورو خواو مدینې ته د راغلو مسلمانانو راټولول او د مهاجرینو او د مدینې د انصارو لپاره د یوه وړوکي شاته اسلامي ریاست بنسټ او تاداو اېښودل هم وو دا ځکه چې تراوسه پورې خو نهضت یوازې د بلنې د اصولو، د عقایدو د اصلاح او د ځینو نورو اخلاقي تعلیماتو بشپړه دایات ورکړي وو، مگر په دې وخت کې د ژوند کولو د لارو

چارو اصلاح او د انتظامي قواعدو او خپل منځي اړيکو د سمون لپاره قوانينو ته اړتياو په دې ډول دغه اړخ ته هم پاملرنه وشوه .

په دې وخت کې يو بل لوی بدلون دا ؤ چې تراوسه د کفر په چاپېريال کې د اسلام بلنه ورکول کېده او هلته پاتې مسلمانانو به د کافرانو ظلمونه زغمل خو په دې وخت کې مسلمانانو يو خپلواک غوندي حکومت جوړ کړی ؤ چې له څلورو خواو څخه د کفر په منځ کې ايسار ؤ او دا مهال يوازې د ځورولو او اذيت ورکولو معامله نه وه بلکې ټول عرب دې خبرې ته چمتو وو چې ژر تر ژره دغه يوموتي مسلمانان له منځه يوسي، ځکه چې له هغوی سره دا وېره وه که چېرې د اسلام دغه نوی مرکز قوي او پياوړی شي نو بيا به د هغه د مخنيوي لپاره هېڅ چاره پاتې نه شي ځکه نو په دې وخت کې په خپله د دې اسلامي ټولگي اونهضت د حفاظت لپاره دا اړتياو چې :

1- په پوره جوش او ولولې سره دې د خپل مسلک تبليغ وکړي، د هغه حقانيت دې په دلا ټلو سره ثابت کړي او هڅه دې وکړي چې زياتونه زيات خلک خپل هم فکره کړي.

2- مخالفين چې په کومو عقايدو پورې کلک نښتي د هغوی غلطې دې په دلائلو سره ثابته کړي، دا د دې لپاره که يو څوک غواړي چې د عقل په رڼا کې پر خبره پوه شي نو د هغه لپاره اصل حقيقت ته د رسېدو په لار کې دې هېڅ ستونزې ونه اوسي .

3- د کور کهول پرېښودلو او کاروبار له سرته رسولو نه وروسته چې کوم خلک دې نوي رياست ته راځي او را ټولېږي، نه يوازې دا چې د هغوی د پيوستون کوم انتظام دې وکړي شي بلکې د هغوی داسې ايماني او اخلاقي پالنه دې وشي چې د تنگسيا او بې اطمینانۍ په حالت کې هغوی له پوره صبر سره د حالاتو مقابله وکولای شي . او په ډېر سخت حالت کې هم د هغوی قدم ونه ښوېږي .

4- مسلمان دې د دې خبرې لپاره چمتو کړل شي چې کله د دوی د له منځه وړلو لپاره دښمن حمله کوي، سره له دې کمزورتيا او بې سروسامانۍ دې بيا هم په پوره جرئت سره د هغه مقابله وکولای شي او د خپل مسلک په رښتينولۍ او پر خدای

باندې داسې يقين او توکل ولري چې په هېڅ يوه ميدان کې ترې مخ وانه پوي .
5- د تحريک په علمبردارانو کې دومره همت پيدا کړی شي چې کوم خلک له پوهې سره سره بيا هم د هغه اقتصادي نظام د ټينگښت مانع گرځي کوم چې اسلام يې جوړول غواړي، نو هغوی دې په زور سره له منځه يووړل شي .

له يهودو سره معاهدې:

د مدينې څلورو خواو ته د يهودو کلي پراته وو. هغوی ته د اسلامي بلنې په ورکولو سربېره د دې خبرې اړتيا هم وه چې د هغوی د سياسي اړيکو نوعيت دې و ټاکل شي . کله چې د مکې قریش پوه شول چې مسلمانان له مکې څخه لاړل نو هغوی نه يوازې دا چې ډاډه کښې نه ناستل بلکې چې همدا وبې ليدل چې په مدينه کې د مسلمانانو يو منظم ټولگي جوړېږي نو د اسلام د دغه مرکز د له منځه وړلو لپاره يې په خپل زور او طاقت سره په تدبيرونو او سوچونو پيل وکړ، نو ځکه د دې خبرې اړتيا پيدا شوه چې د مدينې څلورو خواو ته د يهودو کوم کلي پراته وو، مسلمانان دې له هغوی سره خپلې سياسي اړيکې په ښکاره ډول تعين او وټاکي ترڅو د مکې د مشرکانو د حملې په وخت په دې پوه شي چې د يهودو زور کومې خواته دی . په دې ډول يې له هغو قبيلوسره خبرې اترې پيل کړې چې د سره سمندرگي دغاړې او مدينې ترمنځ آبادې وې په دوی کې يې له ځينو څخه د ناپييلتوب ژمنه واخيسته يعنې که د مدينې پرمسلمانانو باندې قریش او يا نور خلک يرغل کوي نو دا خلک به نه د مسلمانانو په ملگرتيا جنگېږي او نه به د مسلمانانو له دښمنانو سره ملگرتيا کوي او له يو شمېر نورو قبيلو څخه يې هم دا تعهد واخيست که چېرې پر مسلمانانو باندې څوک يرغل وروړي نو هغوی به له مسلمانانو سره ملگرتيا کوي .

منافقان:

په مدينه کې چې اسلامي نهضت دا وخت له کومو حالاتو سره مخامخ ؤ له

هغوی څخه یوه ډېره مهمه مسئله د منافقانوهم وه. د مکې په وروستی دوره کې خو ډېر داسې خلک په اسلامي ټولگي کې شامل شوي وو چې د اسلامي بلنې پرحقانيت باندې پوره پوهېدل مگر د خپل ایمان د کمزورتیا په سبب یې خپلې دنیوي اړیکې د اسلام په خاطر نه شوای پرېښودلای. د سوداګرۍ، کرهڼې او خپلولۍ بندیزونه به ډېر ځله د هغوی د اسلامي غوښتنو په مخ کې خنډونه ګرځېدل مگر په مدینه کې داسې ډېر منافقان هم په اسلامي ټولگي کې ننوتې وو چې په واقعیت کې هغوی له اسلام نه بېخي منکر وو، خو یوازې د فتنې پیدا کولو لپاره د مسلمانانو په منځ کې ننوتې وو او یو شمېر داسې کسان هم وو چې د اړتیا له کبله یې خپل ځانونه مسلمانان ښودل خو په زړونو کې پر اسلام باندې ډاډه او خوا تولي (خاطر جمع) نه وو خو څنگه چې د قبېلې یا کورنۍ یو زیات شمېر کسان یې مسلمانان وو د همدې اړتیا له کبله هغوی هم په مسلمانانو کې ځانونه شامل کړي وو. سربېره پردې داسې مهال پالي (موقع پرست) خلک هم په دې ټولگي کې وو چې له یوې خوا یې د مسلمانانو په ملګرتیا کې د خپلو دنیوي ګټو د ترلاسه کولو فکر کاوه او له بلې خوا یې له کافرانو سره هم لاره درلوده. دې خلکو دا فکر کړی ؤ که د اسلام او کفر په اړه څه وي؟ دې اسلام بريالی شي نو دوی به د اسلام په دایره کې امن پیدا شي او که چېرې میدان کفر وگاټه نو په هغه وخت کې به هم د دوی ګټې ساتل شوې وي.

د اسلامي تحریک لپاره د لستونې دغه ماران د پوره ستونزو لاملونه وو او له هغوی څخه ژغورنه آسانه خبره نه وه. په مدینه کې چې د دغو خلکو د فتنو په مقابل کې څنگه کارونه وشول په راتلونکي کې به یې په مناسبو ځایونو کې یادونه وشي. په دې وخت کې دې خبرې ته په کلکه اړتیا وه چې دغسې منافقان او د اسلام په لار کې رښتیني او د ژور فکر لرونکي مؤمنان باید د یو بل په مقابل کې وپېژندل شي ځکه چې دا مهال مسلمانان له هغو حالاتو سره مخامخ وو چې دې خبرې ته یې پوره اړتیا درلوده چې کوم خلک تراوسه پورې د زړو تعصباتو او له اسلام نه پرته د نورو خیالاتو مریان وو او یا د هغوی په ایمان کې کوم اړخ کمزوری ؤ، هغه ترې چاڼ اوجلا

کړی شي .

د قبلي بدلون:

تردغه وخته پورې د اسلام قبله بيت المقدس ؤ. مسلمانانو به هغې خواته مخامخ لمنځونه کول. له بيت المقدس سره د يهودو اړيکه خورا ډېره نژدې وه، يهودو به هم هغې خواته لمنځونه کول. د دويم هجري کال د شعبان د مياشتې واقعه ده چې د لمانځه په وخت کې د قبلي د بدلېدلو حکم رانازل شو او د بيت المقدس پرځای کعبه د مسلمانانو قبله وگرځېدله. په دې توگه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د لمانځه په وخت خپل مخ له بيت المقدس څخه واړاوه او کعبې ته مخامخ شو. دغه پېښه د اسلامي نهضت په تاريخ کې خورا مهمه پېښه وه. په خپله خدای جل جلاله د هغې د اهميت يادونه په دې الفاظو سره کوي:

{وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعَ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقْبَيْهِ} [البقرة: 143] (موږ چې کعبه ستاسې قبله وگرځوله د هغې سبب دا دی چې دا څرگنده شي چې څوک د پيغمبر پيروي او څوک ترې په شاگر څېدونکی دی).

سربېره پردې ددې خبرې اعلان هم ؤ چې تراوسه پورې خو د دنيا اخلاقي او ايماني لارښوونه يهودو ته سپارل شوې وه خو اوس دا له هغوی څخه اخيستل کېږي ځکه چې هغوی يې حق اداء نه کړای شو او د دې نعمت پر قدر پوه نه شول نو اوس د هغوی پرځای دغه خدمت مسلمان امت ته ورکول کېږي او دا فريضه به سرته رسوي. د دې پېښې اغېزه دا وه چې د دې گڼ شمېر خلکو له ډلې څخه د چا په زړه کې ايمان ځای نه درلود هغوی افشا شول او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په دې کاريې سختې نيوکې وکړې او دا ښکاره او واضحه شوه چې د هغوی دريځ په اسلامي ټولنه کې څه ډول دی؟ په دې توگه يو زيات شمېر زړه نازړه مسلمانان له اسلامي ټولنې څخه جلا شول او ترډېره حده پورې له دغسې وگړو څخه اسلامي ټولنه پاکه شوه.

نهمه برخه

د اسلامي نهضت دفاع

- ◆ قريشو ته خطر
- ◆ د قريشو روغه جوړه
- ◆ پرقريشو باندې خج(فشار)
- ◆ د حضرمي وژل
- ◆ د بدرغزا
- ◆ د قريشو يرغل
- ◆ د مسلمانانو تياري
- ◆ له مدينې څخه د مسلمانانو لښکر
- ◆ د جنگ ډگر
- ◆ د جنگ پيل
- ◆ د قريشو ماته
- ◆ د بدر غزا پايلې او اغېزې
- ◆ د بدر پر جنگ تبصره او د مؤمنانو روزنه
- ◆ د احد غزا
- ◆ اسباب
- ◆ د کمزورتيا جرړه
- ◆ د قريشو وړاندې تگ
- ◆ د منافقانو دوکې
- ◆ د کمکيانو ولوله
- ◆ د لښکر ترتيب
- ◆ د قريشو ساز او سامان
- ◆ د جنگ پيل
- ◆ د شا له خوا د قريشو يرغل
- ◆ د الله مرسته او سوبه

- ♦ د رضوان بيعت
- ♦ د سولې تړون
- ♦ د پيليزې ماتې سببونه او د مسلمانانو روزنه
- ♦ توکل
- ♦ د مال مينه
- ♦ د بري ضمانت
- ♦ د اسلامي نهضت اصلي محرک
- ♦ د قبايلو تعهد ماتول
- ♦ د يهودي عالمانو او مشرانو مخالفت
- ♦ د بني قينقاع غزا
- ♦ د کعب بن اشرف وژل
- ♦ د بني نضير و اخراج
- ♦ د احزاب غزا
- ♦ د خندق کيندل
- ♦ د کفارو يرغل
- ♦ د الله جل جلاله مرسته
- ♦ د الله جل جلاله پرفضل توکل
- ♦ د ايمان د دعوي ازموينه
- ♦ د کمزورتيا جرړه
- ♦ د خداى رسول صلى الله عليه وسلم د تقليد وړ بېلگه
- ♦ د بنو قريظه و پاى
- ♦ د حديبيې سوله
- ♦ د کعبې د زيارت سفر
- ♦ له قريشو سره خبرې اترې
- ♦ د حضرت ابوجندل واقعه
- ♦ د حديبيې د سولې اغېزې

په مکې مکرمه کې (۱) چې کله د مدينې گڼ شمېر خلکو د عقبه په مقام کې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په لاس بیعت کړی ؤ نو له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم نه یې دا غوښتنه هم کړې وه چې ته او ستا ملگري مدينې ته تشریف راوړئ په دې وخت کې په ښکاره دا خطر په مخ کې ؤ چې د دې بیعت او غوښتنې حیثیت په حقیقت کې د مدينه والو له خوا ټولو عربو ته د جنگ يو اعلان دی په دې توگه له بیعت کوونکو څخه يوه مشر بن عبادہ رضی الله عنه چې خپلو ملگرو ته په خطاب سره کوم الفاظ ويلي وو تراوسه پورې په تاریخ کې خوندي او هغه دا دي :

(پوهېږئ! له دغه شخص سره د څه شي بیعت کوئ؟ تاسې چې د ده په لاس بیعت کوئ د ټولې نړۍ جنگ په بیه اخلئ. له دې کبله که ستاسې خیال دا وي چې کله ستاسې مال او ستاسې اشراف له تباهی او هلاکت سره مخامخېږي، نو بیا به هغه دښمنانو ته حواله کوئ نو ښه داده چې له همدې اوسه یې پرېږدئ. داځکه، قسم په خدای چې دا د دنیا او آخرت رسوایی ده او که چېرې ستاسې اراده داده چې د خپلو مالونو او خپلو اشرافو له تباهی او هلاکت سره سره بیا هم له هغه سره وفا کوئ نو بې شکه له هغه سره بیعت وکړئ. په خدای سوگند دی چې دا د دنیا او آخرت گټه ده) په دغه وخت کې د (وفد) ټولو غړو په اتفاق سره وویل چې (موږ له هغه سره بیعت وکړ د دې لپاره چمتو یو چې خپل مالونه او اشراف د تباهی او هلاکت په خطر کې واچوو).

اوس نوهغه وخت رارسېدلی ؤ چې د مدينه والو د دغې دعوي ازمويڼه واخیستل شي.^۱

قریشو ته خطر:

مدينې ته د مسلمانانو او حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له ورتگ څخه مطلب دا ؤ چې دا مهال د اسلام لپاره هلته د اوسېدو يو ځای وربرابر شوی ؤ او هغه

۱- دلته دا شک او شېبه پکار نه ده چې په اسلام کې دې جنگ يوازې د دفاع لپاره وي بلکې کله چې د دين غوښتنه وي . نو د

حق د پرمختگ لپاره هم باطل قوت ته ماتې ورکوي.

دغسې جنگونه د اسلامي غورځنگ په وروستيو دورو کې رامنځ ته شول چې وروسته به يې ذکر راشي.

مسلمانان چې په صبر، ټينگار او صداقت سره بيا بيا ازمویل شوی وو. د يوه منظم ټولگي بڼه يې غوره کړې وه. قريشو ته دا يو ډېرسخت خطر ؤ. په دې وخت کې يې په ډاگه ليدل چې د اسلامي ټولگي دارنگه تنظيم په حقيقت کې د جاهلي نظام د مړينې پيغام دی، پرته له دې هغوی له يو بل خطر سره هم مخامخ وو چې دوی يې تلولي او خوا خپورې کړي وو. د مکه والو د ژوند لويه ذريعه د شام او يمن سوداگري وه. شام ته چې کومه تجارتي لار د سره سمندرگي په غاړه تېره شوې وه، مدينه هم په همدې لاره کې واقع وه. په مدينه کې د مسلمانانو له قدرت نېولو څخه يو مطلب دا ؤ چې له شام سره د قريشو د سوداگرۍ معامله هغه وخت ترسره کېدای شي چې له مسلمانانو سره ښې اړيکې ټينگې کړي او يا بيا يوازې په هغه صورت کې له دې لارې د سوداگرۍ مال تېرولای شي چې په مدينه کې د مسلمانانو ځواک په بشپړه توگه وټکولی شي. همدغه سبب ؤ چې قريشو له هجرت نه مخکې ډېره زياته هڅه وکړه چې په مدينه کې مسلمانان سره يو ځای او راټول نه شي خو چې کله د هغوی دا تدبير ناکام شو نو دا پرېکړه يې وکړه چې په هر ډول کېدای شي بايد دغه رايېښ شوي خطرونه د تل لپاره له منځه يووړل شي.

د قريشو روغه جوړه:

عبدالله بن ابی بن سلول د مدينې يو سردار ؤ. مدينه والو دده د پاچاهۍ لمانځلو لپاره تياری نيولی ؤ. خو چې کله د مدينې خلکو په اسلام منلو پيل وکړ او له مکې څخه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او مسلمانانو مدينې ته تشریف راوړ نو دا تجويز سرته ونه رسېد او د عبدالله بن ابی هيلې په اوبو لاهو شوې. په دې وخت کې مکه والو هغه ته ليک ولېږه چې: (تاسې زموږ يوه سړي ته په خپل ځای کې پناه ورکړې ده، موږ په خدای سوگند يادوو چې لومړی خو تاسې په خپله له هغه سره وجنگېږئ او هغه له خپل ځای نه وباسئ. که نه موږ به ټول پرتاسې باندې حمله وکړو نرينه به مو ووژنو او ښځې به مو وښځي کړو).

دغه ليک د عبدالله بن ابی د ټوټه شوو هيلو لپاره يو څه ډاډينه وه خو حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم سرله وخته د دې شر د مخنیوي لپاره هغه په دې وپوهوه چې (آیا ته به خپلو زامنو او وروڼو سره جنگ وکړې؟) څنگه چې د انصارو یوه زیاته برخه مسلمانان شوي وو نو عبدالله د اړتیا له کبله له خپلو بدو ارادو ځینې راواوښت .

په همدغه وخت کې د مدینې رئیس سعد بن معاذ رضی الله عنه د عمرې لپاره مکې ته لاړ، د حرم په دروازه کې له ابوجهل سره مخامخ شو، ابوجهل ورته وویل: (تاسې زموږ دین مرتدانو (مسلمانانو) ته پناه ورکوئ او موږ به تاسې پرېږدو چې ډاډه له مکې نه طواف وکړئ؟ که چېرې تاسې د امیه بن خلف مېلماڼه نه وای نو له دې ځایه راځینې ژوندی نه شواى تلای) سعد رضی الله عنه چې دا خبرې واورېدلې په ځواب کې یې ورته وویل : (په خدای سوگند دی که تاسې موږ له دې څخه منع کړئ تاسې به له هغه څه نه منع کړو چې تردې زیات ستاسې لپاره مهم دی یعنې پرمدينه باندې چې ستاسې لار ده له هغې به مؤمنع کړو) گواکې دا د دې خبرې اعلان ؤ که چېرې قریش کوم شرارت کوي نو پکار ده چې د هغوی پرتجارتی لار باندې بندیز ولگول شي.

پرقريشو باندې خج (فشار)

په دې وخت کې چې قريشو د مسلمانانو او اسلامي نهضت د له منځه وړلو لپاره کوم تجویز ونيو د مسلمانانو په نظر د هغوی د مغلوبولو او مجبورولو لپاره تردې غوره بله کومه لار نه وه چې مسلمانان دې دغه لار په خپله ولکه (قبضه) کې راولي او د هغوی پرمخ د تجارت پرلارې باندې بندیز ولگوي، دا یو داسې خج (فشار) ؤ چې د مکې خلک یې پرې مجبورولای شول، لکه څنگه چې د مخه یادونه شوې ده چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دغې لارې ته له نژدې اوسېدونکو یهودي قبېلو څخه د مختلفو معاهدو ډاډ ترلاسه کړ او بیا یې د قريشو قافلو ته د وېرې او ټکان ورکولو لپاره کله کله د مسلمانانو د وړو وړو ډلگيو په لېږلو پیل وکړ. که څه هم د دغو ډلگيو له خوا هېڅکله څه ژوبله او قتل ونه شو او نه کومه قافله لوټ شوه مگر د دوی لېږدونې هغوی په دې ښه پوه کړل که چېرې په دې ډول څوک قدم ږدي په دې دې

هم فکر وکړي چې وضعه څرنگه ده . که هغوی مسلمانان په تنگوي نو له خپلې تجارتي لارې نه دې هم لاس ومنيځي .

د حضرمي وژل:

په دې دوره کې به حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له حالاتو سره سم د خبرتیا لپاره هڅه او کوبښنې کاوه ترڅو دا څرگنده شي چې قریش څه ډول تجويز نيسي د دویم هـ کال د رجب د میاشتې واقعه ده چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم عبدالله بن جحش له دولسو تنو سره (بطن نخله) خواته ولېږه. دغه ځای د مکې او طائف ترمنځ پروت دی. هغه صلی الله علیه وسلم حضرت عبدالله ته یو لیک ورکړ او یې فرمایل چې دوې ورځې وروسته یې پرانیزه، حضرت عبدالله له همدې وینا سره سم لیک پرانیست. په کې یې لیکلې وو چې (په نخله نومي ځای کې استوگن شه او د قریشو د حالاتو پټه لگوه اواطلاع راکوه). نابره د قریشو یو شمېر کسان له شام څخه را روان وو او د تجارت مال یې راوړ، حضرت عبدالله پرهغوی باندي یرغل وروړ او له هغوی څخه یو تن عمرو بن الحضرمي ووژل شو، دوه تنه نور یې د بندیانو په توگه ونيول شول او د غنیمت مال هم په لاس ورغی . حضرت عبدالله مدینې ته ورغی او د دې پېښې د بیان په ترڅ کې یې د غنیمت مال د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حضور ته وړاندې کړ خو هغه صلی الله علیه وسلم د ډېرې خواشینۍ په څرگندولو سره وویل: (ما خو تاسې ته دا اجازه نه وه درکړې او د غنیمت د مال له قبلولو نه یې انکار وکړ) په دې پېښه کې وژل شوی (حضرمي) او دوه تنه بندیان له ډېرې درنې اومعززې کورنۍ څخه وو له دې کبله پردغې پېښې باندي قریش خورا ډېر په غوسه شول او د وینو د بدلې او کسات بنسټ کېښودل شو.

د بدرغزا

دغه ډول حالات وو چې د دویم هجري کال د شعبان په میاشت د (623ع کال په فروري یا مارچ) کې د قریشو یوه ډېره لویه قافله چې نژدې د پنځوسو زرو اشرفیو مال ورسره و له شام څخه بېرته راغله او هغې سیمې ته ورنژدې شوه چې د مسلمانانو په کنټرول کې وه. قافلې سره له دېرش څلوېښت تنو ساتندویانو زیات نه وو. او د دې وېره ورسره وه هسې نه چې د مدینې نژدې سیمو ته له رسېدو وروسته مسلمانان پردوی باندې حمله وکړي، د قافلې مشر ابوسفیان و. ده چې دا خطر درک کړیو تن یې په منډه مکې ته ورولبړه چې له هغه ځایه مرسته واخلي. څنگه چې دغه سړی مکې ته ورغی چیغه یې کړه چې مسلمانان قافله لوټوي (ورمنډه کړی) د مرستې لپاره ورمندې کړی) قافلې سره چې کوم مال و زیات یې په هغو کسانو پورې اړه درلوده چې بیا یوه قومي مسئله ترې جوړه شوه. په دې توګه له دغې چیغې سره د قریشو ټول لوی لوی مشران د جنگ لپاره راووتل او نژدې زرو تنو ځوانانو څخه یو لښکر جوړ شو. دې لښکر له پوره اوکوب (شان اوشوکت) او ولولې سره حرکت وکړ چې اوس نو د مسلمانانو له منځه وړل پکار دي، ترڅو چې دا د هرې ورځې جنجال پای ته ورسېږي. له یوې خوا د مال د ژغورلو غوښتنه وه او له بلې خوا د زړې دښمنۍ او تعصب ولوله، ځکه نو دغه خلک په بشپړ لېونتوب او غضب سره د یرغل لپاره مدینې ته وخوځېدل.

د قریشو یرغل:

هلته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته هم د دغویالاتو اطلاعات رسېدل، هغه محسوسوله چې که قریش اوس پر خپلو ارادو باندې بریالي شي او د مسلمانانو دغه نوي ټولګي ته ماتې ورکړي نو د اسلامي نهضت د پرمختګ سوال به په بشپړه توګه کرور او مشکل شي او کېدای شي چې د اسلام غږ د تل لپاره ټپ شي تر اوسه پورې لامدینې ته د دوی د راتګ دوه کاله نه وو پوره شوي، مهاجرینو خپل ټول شته

په مکه کې پرې اېښي او تش لاسي وو. انصار د جنگ په چارو کې بې تجربې وو. د يهودو ډېرې قبيلې هم د مخالفت لپاره چمتو وې. يوه ډېره لويه مسئله په خپله په مدينه کې د منافقانو او مشرکانو شته والی ؤ. په دې وخت کې د دې خبرې اندېښنه وه که چېرې قریش پرمدينه باندې حمله وکړي نو کېدای شي چې د مسلمانانو دغه وړوکی ټولگی ختم شي او که چېرې حمله هم ونه کړي او په خپل زور سره قافله بچ او تېره کړي نو په دې ډول به هم مسلمانان ناهيلي شي چې گانده (اينده) به بيا دغو شاوخوا قبيلو ته د مسلمانانو د مغلوبولو هېڅ اندېښنه پاتې نه شي او د قریشو په نغوته به د مسلمانانو پر ځورولو باندې لاس پورې کړي. دلته به يهود، منافقان او مشرکان هم سر راپورته کړي. له دې کبله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دا پرېکړه وکړه چې اوس څومره ځواک هم لرو هغه راواخلئ چې ډگر ته ووځو او دا پرېکړه وشي چې د ژوند کولو حق د چا دی او د چا نه.

د مسلمانانو تياری:

له دې پرېکړې نه وروسته حضرت محمد صلی الله عليه وسلم مهاجرين او انصار راټول کړل او ټول حالات يې هغوی ته څرگند او وښودل، هغه دا چې له يوې خوا د مدينې شمال ته تجارتي قافله ده او له بلې خوا سهيل ته د قریشو لښکر راروان دی. د الله ژمنه دا وه چې له دغو دواړو څخه به يو تاسې ته په لاس درشي. ووايئ چې تاسې له کوم يوه سره مقابلې کول غواړئ؟ په ځواب کې يې گڼ شمېر صحابه و دا غوښتنه څرگنده کړه چې پرقافله باندې دې يرغل وشي خو د حضرت محمد رايه بله وه ځکه يې بيا خپله پوښتنه تکرار کړه. په دې کې له مهاجرينو څخه يو تن صحابي مقداد بن عمرو رضی الله عنه را پاڅېد او وېي ويل: يا رسول الله! کومې خوا چې ستا رب تاته حکم کړی هغې خواته ځه، موږ ستا ملگري يو. موږ د اسرائيلو په شان نه وايو چې:

ته او ستا خدای دواړه ولاړ شئ جنگ وکړئ موږ به دلته ناست يو¹

¹ - دغه خبره بني اسرائيلو موسى عليه السلام ته کړې وه .

خو په دې معامله کې د وروستۍ رایې له ټینګولو نه مخکې د انصارو د رایې څرګندونه ضروري وه ځکه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغوی نیغ په نیغه مخاطب کړل او خپله پوښتنه یې تکرار کړه. په همدې وخت کې سعد راپاڅېد او ویې ویل: "یا رسول الله! موږ پر تا ایمان راوړی دی او تصدیق مو کوو. د دې خبرې شهادت ورکوو چې تا څه راوړي هغه حق دي.

له دې وینا نه وروسته د پرېکړې له مخې د قافلې پر ځای د لښکر مقابلې ته وخوځېدل مګر دغه پرېکړه څه معمولي پرېکړه نه وه. د مسلمانانو ټولګی د قریشو په مقابل کې بېخي کمزوری ؤ. د جنگ وړ کسان څه دپاسه درې سوه تنه وو. په دوی کې دوه درې تنو آسونه درلودل او د اونیانو شمېره هم تر (70) و زیاته نه وه. د جنگ پوره سامان هم نه ؤ، یوازې اووه تنو زغرې درلودلې. له دې کبله پرته له یو لږ شمېر کسانو نور په زړونو کې وېرېدل او هغوی ته داسې څرګندېدل چې ګواکې په خپله د مرګ خولې ته ور درومي. د انفال سورت دا لاندې آیتونه دغه انځور په دې توګه وړاندې کوي:

{ كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ (5) يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ (6) وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ (7) لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ (8) }

[الأنفال : 5 - 8] لکه څنګه چې ای پیغمبره! ستا خدای ته په حقه له خپل کورنه

ووېستلې حال دا چې د مسلمانانو یوه ډله په دې کار ډېره ناخوښه وه. دغه ډله تاسره د حق له څرګندېدلو نه وروسته هم جګړه کوي. ګویا لکه چې دوی مرګ خواته بیول کېږي او دوی مرګ په سترګو ویني او هغه وخت په یاد کړی چې خدای له تاسې سر ه وعده کوله چې له دوو ډلو څخه به یوه ستاسې په لاس درشي او تاسې دا غوښتل چې ضعیفه ډله دې ستاسې شي مګر د خدای اراده دا وه چې حق په خپل حکم

ثابت کړي او د کافرانو رېښې غوڅې کړي تر څو حق، حق شي او باطل، باطل.

له مدینې څخه د مسلمانانو لښکر:

له دې نا انډولیدو سره سره د دویم هجري کال د روژې میاشتې په (12) مه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د خدای جل جلاله په توکل کابو (313) تنو مسلمانانو سره له مدینې نه راووت او نیغ په نیغه د جنوب لویدیځ پر هغه لاره لاړ چې د قریشو لښکر له هغې خوا را روان ؤ. د روژې په (16) مه بدر ته نژدې ورسېدل. بدر د یوه کلي نوم دی چې د مدینې منورې جنوب لویدیځ ته نژدې د ۸۰ میلو په واټن پروت دی. کله چې مسلمانان هلته ورسېدل نو خبریالانو ورته دا خبر ورکړ چې د قریشو لښکر د ناوې هغې بلې څنډې ته را رسېدلی دی نو له دې کبله یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په حکم همدلته واړول.

په دې ځای کې د قریشو له حاله خبر شول چې هغوی له ډېر ساز او سامان سره راغلي د عسکرو شمېر یې له زر تنو نه زیات او نژدې 100 تنو رئیسانو پکې گډون کړی دی او د خپل لښکر لپاره یې ډېر ښه انتظام نیولی، عتبه بن ربیعہ یې د لښکر ستر مشر ؤ. کله چې د قریشو لښکر بدرته نژدې شو نو داسې ورمعلومه شوه چې د دوی تجارتی قافله د مسلمانانو له خطر نه روغه تېره شوې ده له دې کبله د زهره او عدي قبېلو مشرانو وویل: "اوس جگړې ته اړتیا نشته" مگر ابو جهل ونه منله. په دې توگه د زهره او عدي قبېلو خلک بېرته لاړل او نور لښکر پر مخ ولاړ.

د جنگ ډگر:

د جنگ په ډگر کې چې کومې برخې قریشو لاندې کړې وې د موقعیت په لحاظ ډېرې ښې او ځمکه یې کلکه وه. خو په کوم ځای کې چې مسلمانان دېره شوي وو ځمکه یې شگلنه وه او د مجاهدینو پېښې به پکې ښخېدلې. د شپې ټولو مجاهدینو په آرامه خوب وکړ خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ټوله شپه په وینښه او دعا تېره کړه. د روژې په اوولسمه د سهار لمانځه نه وروسته یې د جهاد په اړه

وعظ وکړ او د جنگ له اصولو سره سم يې د لښکرو ليکې برابرې کړې په همدغه کال روژه فرض شوې وه او دا يو حيرانونکي ازمينت ؤ چې د روژې په همدې لومړي کال د دښمن د درې برابره لښکر په مقابل کې د جنگ لپاره چمتو شول. په همدې شپه دوه داسې کاره وشول چې د الله تعالى د کرم ځانگړي څرگندوي وو يو خو دا چې مسلمانانو ته په آرامه خوب ورغی او سهار په تازگۍ او هوسايۍ سره له خوبه پاڅېدل دويم دا چې په دې شپه باران وشو او له دې کبله دغه شگلنه ځمکه د مسلمانانو لپاره پخه شوه او ښه ډگر ترې جوړ شو. او د دې پر خلاف په کوم ځای کې چې د قريشو لښکر ؤ هغه خټه شوی ؤ او پښې به يې پکې ښخېدلې. بله دا چې د مسلمانانو لپاره کوچني کوچني دښونه هم جوړ شول تر څو دغسل، اوداسه او نورو اړتياو لپاره په آرامه ترې کار واخلي. له دې کبله د مسلمانانو له زړونو څخه وېره او ډار لرې شو او په پوره ډاډپښه د مقابلې لپاره چمتو شول.

د جنگ پيل:

کله چې دواړه پوځونه يوله بل سره مخامخ شول، دا يوه حيرتناکه منظره وه چې يوې خواته پرالله باندې ايمان لرونکي او پرته له الله جل جلاله د بل چا د بندگۍ او اطاعت نه منونکي 313 تنه مسلمانان وو او د جنگ بشپړ سامان هم ورسره نه ؤ او بلې خواته د کفارو زرو نه زيات پوځ په سازوسامان او زغرو پټ او سنبال ؤ. او دا فيصله يې کړې وه چې د توحيد غږ به د تل لپاره چوپ او غلی کوي. په دغه وخت کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم خدای جل جلاله ته د دعا لاسونه اوچتوي او په پوره عاجزۍ او زاری دا دعا کوي چې: (ای الله! دا قريش دي، د خپل غرور له سامان سره راغلي دي ترڅو ستا رسول درواغجن ثابت کړي نو ای الله! هغه مرسته راسره وکړه چې تا يې وعده کړې وه. ای الله! که دغه يوموتی خلک ووژل شي نو بيا به د ځمکې پرمخ ستا عبادت او بندگي چېرې ونکړی شي).

په دې جنگ کې ترټولو سخته ازموینه د مهاجرو وه. ځکه چې هغوی له خپلو وروڼو، زامنو او خپلوانو سره په جنگ وو. د چا تره د چا ماما او د چا ورور د تورو خولو ته

وړاندې شوي وو او هغوی په خپلو لاسونو د خپل زړه ټوټې غوڅولې، دې سختې ازموينې ته هغه خلک درېدلای شول چې هغوی په رښتيا او د زړه له کومې له خپل خدای جل جلاله سره ژمنه کړې وه چې له خپلو خپلوانو سره به مخامخېږي او له هغوی سره به جنگېږي او هغه څوک به وژني چې د هغه د وژلو حکم ورته شوی دی که څه هم هغه يې له نژدې دوستانو څخه وي خو د انصارو د ازموينې ستونزې هم له هغوی نه کمې نه وې تردې وخته پورې خو د عربو د کافرانو او د مکې د مشرکانو له نظره د دوی (جرم!) بس همدومره ؤ چې د هغوی دښمنانو يعنې مسلمانانو ته يې پناه ورکړې وه مگر اوس خوږې په ښکاره د اسلام ملاتړ کاوه او له کفارو سره د جگړې لپاره راوتلي وو. مطلب دا چې دوی د خپل ملک (مدينې) په سبب د ټولو عربو دښمن شوي وو، په داسې حال کې چې په مدينه کې ترزو زياتې کورنۍ نه وې. هغو خلکو دا همت کولای شو چې په زړونو کې يې د خدای جل جلاله او د هغه د رسول بشپړه مينه وه او پراخه باندې يې ټينګ ايمان درلود که نه نو څوک کولای شي چې په دې توګه خپل مال او شتمنۍ، خپلې ښځې او بچيان د ټولو عربو دښمنۍ او خطر ته واچوي .

د قريشو ماتې:

دا د ايمان هغه درجه ده چې کله ترلاسه شي نو بيا دالله مرسته راځي او ارومرو راځي لکه څنګه چې د بدر په ډګر کې هم له هغو 313 تنو مسلمانانو سره خدای تعالی مرسته وکړه او په مقابل کې يې له زرو نه زيات لښکر ته داسې ماتې ورکړه چې د قريشو ټول قوت مات شو. د بدر په جنگ کې له قريشو څخه نژدې 70 تنه مړه او همدومره بنديان شول. په دې جنگ کې کابو د هغوی ټول رئيسان ووژلي شول چې شيبه، عتبې، ابو جهل، زمعه، عاص او اميه يې په ځانګړي ډول سره د يادولو وړ دي. د دغو رئيسانو د مړينې له کبله د قريشو ملا ماته شوه او له مسلمانانو څخه شپږ تنه مهاجر او اته تنه انصار په شهادت ورسېدل. په جنگ کې چې کوم خلک بنديان شوي وو دوه دوه او څلورڅلور پرحبابه و باندې ووېشلي شول او دا لارښوونه ورته

وشوه چې له هغوی سره ښه سلوک وکړي په دې توگه اصحابو دغه بنديان آرام اوهوسا ساتل او ډېر ځله به يې تکليفونه په خپله غاړه اخيستل خو هغوی ته يې رږ او تکليف نه ورکاوه. د دې ښه سلوک له امله د هغوی زړونه د اسلام لپاره نرم شول او دا ددې تحريک لپاره ترټولو لوی بری ؤ. وروسته بيا له دې بنديانو څخه يوه زيات شمېر فديې (په بدل کې يوڅه مال) ورکړه او خوشې کړې شول. څوک چې يې وژلي وو. خو په ليک او لوست پوهېدل هغوی په دې شرط آزاد کړي شول چې لسو تنو هلکانو ته به ليک لوست ورښيي.

د بدر د غزا نتايج او اغېزې:

د بدر جنگ د خپلو نتايجو او اغېزو له کبله ډېر مهم جنگ ؤ. دغه جنگ په اصل کې د الهي عذاب لومړنۍ برخه وه چې د مکې کفارو ته د اسلامي بلنې د نه منلو په سبب ورکړی شوه. دې جنگ راوښووله چې د ژوند کولو حق په اصل کې د چا دی، د کفر دی که د اسلام او راتلونکي حالات به څرنگه وي، په دې اعتبار دا د اسلام په تاريخ کې لومړنی جنگ گڼل شوی دی، انفال سورت په پوره تفصيل سره د دې جنگ په باب تبصره کړې ده خو دغه تبصره له هغو ټولو تبصرو سره بېخي توپير لري چې دنيوي پاچايان او جنرالان يې په عمومي توگه د يوه جنگ له فتحې نه وروسته کوي. د دې تبصرې ځانگړنې داسې دي چې لږ شاته په تفصيل سره نظر اچول ورته ضروري دي ځکه چې په هغې کې د اسلامي نهضت مزاج او د مسلمانانو د روزنې پروگرام باندې ښه رڼا اچول شوې ده.

د بدر پر جنگ باندې تبصره او د مؤمنانو روزنه:

لومړی: لکه څنگه چې مخکې يادونه وشوه له اسلام نه د مخه په عربو کې جنگ خورا په زړه پورې کاروبار ؤ، په جنگ کې چې به هغوی ته مال (د غنيمت مال) په لاس ورته له هغه سره به يې بې کچه مينه درلوده او ډېر ځله به د دغسې مال ولوله د جنگ سبب شوه مگر د اسلام له نظره د جنگ موخه (هدف) له مال او دولت څخه

ډېره لوړه وه او دې مقصد ته په زړه کې ځای ورکول هم ضرور وو.

د بدر جنگ لومړنی جنگ ؤ چې په هغه کې د مسلمانانو دا ازموینه اخیستل کېده چې آیا د اسلامي جنگ اصول او اخلاق په پوره ډول د هغوی زړونو ته راپېژني دي او که تراوسه پورې په یوه نه یو ډول د غیراسلامي جنگونو تصورات یې په زړونو کې شتون لري. د بدر په جنگ کې چې کومو خلکو ته د کفارو مال په لاس ورغی هغوی له خپل زاړه دود سره سم هغه خپل ملکیت وگاڼه او کومو خلکو چې کفار څارل او یا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په څارنه کې بوخت وو هغوی ته څه په لاس ورغله په دې توګه د مسلمانانو ترمنځ زړه بداوی پیدا شو. په همدې وخت کې د اسلامي نهضت بلندویان وروزی شول لکه څنګه چې دوی ته لا ترټولو د مخه ښکاره او وښودلی شوه چې د غنیمت مال په اصل کې د جنگ بدله نه ده. بیا هم د انفال سورت وګورئ یعنې دا د خدای له لوري یو انعام او سوغات دی چې سرېره پراصلي اجورې دا هم ورکول کېږي. د خدای په لار کې د جنگ اصلي بدله هغه ده چې خدای تعالی یې په آخرت کې ورکوي خو دلته چې څه په لاس راځي هغه د چا حق نه بلکې د خدای تعالی یو اضافي بخشش دی نو ځکه ددې بخشش په اړه د برخې کوم سوال نه پیدا کېږي. دا ټول شیان د خدای او د هغه د رسول دي نو هغه باید همغسې ووېشل شي لکه څنګه چې د مخه یې اصول بیان شوي دي. په دې ډول د جنگ په لړ کې یوه ډېره لویه اخلاقي اصلاح رامنځ ته شوه.

مسلمانانو ته د تل لپاره وښودل شوه چې هېڅکله دې د دنیوي ګټې د ترلاسه کولو لپاره توره نه اوچتوي، بلکې د دنیا د اخلاقي انحراف د سمون او د غیر الله له مریتوب نه د الله د بندګانو د ژغورنې په خاطر مکلف دي چې خپل ځواک په کار واچوي. کله چې ګوري د دښمن ځواکونه د ده د آواز چوپولو لپاره له خپل ځواک نه کار اخلي او نور نو د بلنې او تبلیغ په ذریعه د هغوی اصلاح ناممکنه ده، له دې کبله په کار ده چې د مسلمان نظر تل د اصلاح لپاره وي او د همدې موخې لپاره یې اراده هم کړې ده، نه د هغو مادي ګټو لپاره چې د همدې مقصد د ترلاسه کولو په پایله کې حاصلېږي.

دویم : په اسلامي نظام کې د امیر اطاعت باید داسې وگڼل شي لکه په جسم کې روح . له دې کبله د بشپړ او پوره اطاعت لپاره د زړونو چمتووالي ته په کراتو پاملرنه وشوه لکه څنگه چې د دې جنگ په وخت کې هم د غنیمت د مال په لړ کې ترهر څه د مخه د بشپړ او پوره اطاعت غوښتنه وشوه او وویل شول چې دا هر څه د خدای جل جلاله او د هغه د رسول دي . په دې باب چې هغه څه پرېکړه کوي پرهغې باندې د زړونو خوښي پکار ده.

درېیم : د عمومي نهضتونو تگلوري دا وي چې د خپلو پیروانو او کار کوونکو د لازيات همت لپاره د هغوی د کار نامو یادونه کوي او په دې ډول په خلکو کې د شهرت او نوم گټلو ولوله راژوندي کوي او له دې لارې یې سربښنې او فداکاری ته هڅوي . همدارنگه له لویو جنگونو یا سترو کارنامو نه را وروسته خپلو سربښدونکو او کارکوونکو ته مخامخ خطابې او تمغې ورکوي ، انعامونه پرې وېشي او د هغوی په ویاړ داسې ډول ډول چارې سرته رسوي چې له یوې خوا هغوی د خپلو کارونو د بدلې په موندلو سره ډاډه اومطمئن اوسي او په راتلونکي کې تردې لا زیاته سربښندنه ښکاره کړي شي او له بلې خوا د نورو خلکو په زړونو کې د دغه لوړ دریځ د ترلاسه کولو هیله پیدا شي . خو اسلامي نهضت د هغوی له تگلوري سره بېخي مخالف دی ، سره له دې چې د مسلمانانو 313 تنو مجاهدينو د مقابل ځواک ترزرو زیات لښکر ته ماتې ورکړه او له خپلې دغې بې سر او سامانۍ سره سره یې بیا هم هغه ځواک چې په کراتو تردوی زیات ؤ له منځه یو وړ خو دوی ته دا وویل شول چې دا پېښه دې مسلمانان خپله مېړانه او همت نه گڼي . دا یوازې د الله جل جلاله فضل ؤ . صرف د هغه د لوړېښې او مرحمت پایله (نتیجه) وه چې دشمن ته یې ماتې ورکړه . دوی نه غوښتل چې پر خپل ځواک او وسایلو باندې اتکا وکړي . د دوی اصلي ځواک دا دی چې پر خدای جل جلاله باندې توکل لري او تل د هغه د فضل په اسره ډگر ته راوځي . د جنگ په وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یو موټی شگې را واخیستې اوشاهت الوجوه (مخونه دې ادل بدل شي) یې وویل او کفارو خواته یې ولولې او بیا یې یو دم په هغوی یرغل وړ وړ او کافرانو تېښته وکړه . دا یوه داسې پېښه ده که نورو

خلکو داسې خپل کرامت ښودلی وای نو چې څومره ویاړېې پرې کاوه هغه به هم کم و. او که هغوی داسې نه کولای نو پیروانو به یې په دې اړه ډېرې خبرې جوړې کړې وای مگر خدای تعالی په خپله په قران شریف کې مسلمانانو ته دا وښودل چې :

{قُلْ تَقَاتِلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَاتَلَهُمْ} [الأنفال : 17]

(تاسې ونه وژل بلکې خدای تعالی ووژل) او حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته یې دا وویل چې : (تانه دي وېشتلي بلکې خدای تعالی وېشتلي) او دا چې : (خدای جل جلاله دا کار د دې لپاره کړی ؤ چې مؤمنان دې یوه ډېره ښه ازموینه په بریالیتوب سره تېره کړي).

مسلمانانو ته یې په ښه توګه وروښودله چې په اصل کې د ټولو کارونو انتظام د خدای جل جلاله په لاس کې دی څه چې کېږي د هغه په حکم او اراده کې وي . د مؤمن کار پر خدای جل جلاله باندې توکل او په هر حال د خدای جل جلاله او رسول الله پوره اطاعت کول دي . په همدې کې د هغه ازموینه ده .

څلورم : په اسلامي نهضت کې جهاد هغه وروستی امتحان دی چې په هغه کې د نهضت د هر علمبردار پوره او بشپړه تشخیص کېږي . کله چې د کفر او اسلام کشمکش هغې درجې ته ورسول شي چې مؤمن د بلنې او تبلیغ د کارجاري ساتلو لپاره دې ته اړ شي چې ډګر ته وروځي ، نو بیا له ډګر څخه بېرته تښتېدل ممکن نه وي . د خدای جل جلاله په لاره کې د جنگ له ډګر څخه د تېښتې مطلب تر دې اخوا بل څه نه دی چې :

یاخو

الف: مؤمن ته خپل ځان ترهغه هدف ډېر خوړ دی چې دی د هغه لپاره جنگ کوي .

یا

ب: د هغه ایمان کمزوری دی ځکه چې په اصل کې مرګ او ژوند د خدای جل جلاله په لاس کې دي، ترڅو چې د هغه حکم نه وي ترهغې پورې مرګ نه شي راتلای خو چې کله د هغه حکم وشي نو بیا نه شي ځنډېدلای .

یا

ج: د هغه په زړه کې تردې وخته پورې د خدای جل جلاله د رضا او آخرت له بري پرته څه نورو هیلو هم وده کړې ده. او په اصل کې یې تراوسه د خدای جل جلاله د دین قایمولو لپاره هډو ځان نه دی وقف کړی .

څرگنده ده چې د هغه په ایمان کې له دغو پورته خبرو څخه یوه شامله ده، په دې توگه نو هغه ته څرنگه بشپړ ایمان ویلای شو؟ له همدې کبله په دې جنگ کې مسلمانانو ته په ډاگه او ښکاره وښودلی شول چې جنگ ته شا اړول د مسلمان کارنه دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ویلي دي چې درې داسې گناهونه دي چې د هغو په کولو سره هېڅ یوه نېکي ورته گټه نه شي رسولای: یو شرک بل د مور او پلار حق تلفول او درېیم د خدای جل جلاله په لار کې له جنگ څخه تېښته او شا اړول .

پنځم: کله چې سړی د خدای جل جلاله په لار کې په مخ درومي په دې وخت کې که له دنیوي اړیکو سره د هغه مینه له یوه جائز حد نه اوږي هغه هم کمزوری کېږي. په دې توگه یې مسلمانانو ته د مال او اولاد له بشپړ حیثیت څخه خبر ورکړ او ویې فرمایل:

{ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ }
[الأنفال : 28] (پوه شی چې ستاسې مال او ستاسې اولاد په حقیقت کې ستاسې د ازمېښت سامان دی. او له خدای سره د اجر ورکولو لپاره ډېر څه شته)

د مال او دولت په ورکړې سره خدای تعالی مؤمن ازمويي چې آیا هغه په سمه توگه په کار اچوي او که نه؛ هسې نه چې په زړه کې یې د مال محبت دومره زیات شي چې کله د خدای جل جلاله په لار کې د هغه د لگولو وخت راشي نو خواشینی اوتنگ شي او یا د هغه په زړه کې د حق په هلو ځلو کې څه کمزورتیا راشي. په دې ډول اولاد هم دانسان د ازموینې دویمه پاڼه ده. له یوې خوا خو د یوه مؤمن لپاره لازم دي چې د هغوی جایز حقوق داسې اداء کړي چې هغوی د خدای جل جلاله په لار کې پوره هڅه او هاند وکړي او له بلې خوا هغه فطري محبت چې له هغوی سره خدای جل جلاله د هر انسان په زړه کې اچولی دی هغه دومره زیات شي چې د

خدای جل جلاله په لار کې د تلونکو لپاره دروند پیتی شي د مال او اولاد په لړ کې همدغه دویمه ازموینه ده چې هرمؤمن باید دې ته تیار او چمتو وي .

شپږم : صبر د هر یوه نهضت لپاره د روح حیثیت لري او د اسلامي نهضت

لپاره خود دغه صفت اړتیا داسې ده لکه جسم ته د روح .په مکه کې چې مسلمانان له کومو حالاتو څخه تېر شوي وو هلته هم د دې صفت د پیدا کولو لپاره خورا ډېره پاملرنه شوې وه خو هلته داسې وو چې د مظالمو له گاللو نه پرته نور څه د مسلمانانو په مخکې نه وو. کله چې اسلامي نهضت دویم پړاو ته راداخلېده نو په دې وخت کې دا اندېښنه هم وه چې په خپله د مسلمانانو په لاس پرچا باندې تېری ونه شي ځکه نو په دغو بدل شویو حالاتو کې هم ددې صفت د پرځای کولو او پرمختیا لپاره ټینگار وشو او ویې فرمایل :

إِيَّا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ [الأنفال : 45-46] (ای مؤمنانو! کله چې له کومې ډلې سره ستاسې مقابله وي نو ثابت قدم اوسئ او خدای جل جلاله ډېر یادوئ هیله ده چې بری به ستاسې په برخه شي. د خدای جل جلاله او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت کوئ او په خپلو کې جگړه مه کوئ چې سست او کمزوري به شی او ستاسې هوا به ووځي (قوت به مولاړشي) له صبر نه کار واخلي. په رښتیا چې خدای جل جلاله د صبر کوونکو ملگری دی).

دلته د صبر په مفهوم کې لاندې ټولې خبرې شاملې دي :

- 1- خپلې ولولې او غوښتنې مو کنټرول کړئ.
- 2- تلوار، وېرې او ډار نه لرئ اوسئ.
- 3- هېڅ یوې نامناسبې ولولې او حرص ته مه ورنژدې کېږئ.
- 4- که له خطر او ستونزو سره مخامخېږئ نو پښې مو ونه رېږدي.
- 5- د غوسې، قهر او غضب په وخت کې کوم غلط کار درنه ونشي.
- 6- که د مصیبتونو یرغل او حالات بل ډول په نظر درشي نو د ناآرامۍ او وېرې

له کبله مه خواشيني کېږئ.

7- د مقصد د ترلاسه کولو لپاره مو ولوله دومره زياته نه شي چې په بېړه پرکوم ناقص تدبير باندې لاس پورې کړئ .

8- دنيوي گټې او نفسي حرص دومره مه خوښوئ چې په مقابل کې يې داسې کمزورتيا وښيي چې دنيوي گټو او نفسي حرص خواته مو جذب او راکاږي. په دغو بدل شويو حالاتو کې د مؤمنانو د صبر ازموينه په څه نورو طريقو سره هم وه .

اوم : له مقصد سره د مينې غلبه کله کله دومره زياته شي چې په مقابل کې يې انسان د حق او انصاف پوره پوره مراعات نه کوي او دا فکر کوي چې د مقصد لپاره په داسې کار کولو کې هېڅ حرج نه شته خو څنگه چې اسلامي نهضت له يوې مخې ټول د حق پر بنسټونو باندې ولاړ دی هغه هېڅکله هم خپل پيروان ترحق او انصاف اخوا قدم اېښودلو ته نه پرېږدي لکه څنگه چې د کفر او اسلام د دغه مهم کشمکش په دوران کې د نورو اخلاقي او تربيتي لارښوونو ترڅنگ مسلمانانو ته له دښمنانو سره هم د سياسي ژمنو په باب لارښوونې وشوې چې هغه له يوې مخې د حق او انصاف پر بنسټ ولاړې وې. د دې لارښوونو روح دا دی چې مسلمان دې هېڅکله هم د سوې، ماتې او مادې گټو د معيار په اساس د ژمنو پر خلاف چلند نه کوي، پر خدای جل جلاله دې توکل وکړي او په پوره ديانت دارۍ سره دې د ژمنو درناوی وساتي. په دې اساس نو هغه به ولې د خپلو مسلمانانو وروڼو د بسپنې لپاره خپل لاس نه ورکوي! دا د هغې تبصرې مهمې ځانگړنې دي چې د بدر له جنگ نه راوروسته په قرآن شريف کې د دې پرېکنده (فيصله کوونکي) جنگ په باب راغلې دي او دا اندازه ترې لگېدلای شي چې اسلامي نهضت د نړۍ د نورو نهضتونو په مقابل کې څومره ممتاز او غوره دی او په څه ډول د خپلو پيروانو روزنه کوي.

د احدغزا

اسباب او لاملونه:

د بدر په جنگ کې که څه هم مسلمانان سوبمن شوي وو خو د دغه جنگ مطلب دا ؤ چې ګواکې مسلمانانو دغو مېسوچک په تيرو وېشټلی دی، د بدر جنگ لومړنی جنگ ؤ چې مسلمانان د کفارو په مقابل کې په جرأت سره ودرېدل کفارو ماته وخوړه او په شالالېل دې پېښې ټول عرب د مسلمانانو پرضد راوپارول او کوم خلک چې د دغه نوي نهضت دښمنان وو هغوی تردې پېښې را وروسته لاپسې په غوسه شول. د بدر جنگ کې چې د مکې کوم رئیسان وژل شوي وو د هغوی د وینو د بدل او کسات اخیستلو په سبب په زرګونو خلک خواشينی او نارامه وو. په عربو کې به د يوه سړي په وژلو سره د جنگ لړۍ ترڅو پښته پورې پرله پسې روانه وه او دلته خو دغسې خلک ډېر وژل شوي وو چې د هغوی د وینو بدل د سلګونو تنو په وژلو سره هم نه شوای اخیستل کېدای. له هرې خوا به د توپان نښې نښانې رانېکاره او څرګندېدلې. د يهودو له هغو قبيلو سره چې مخکې معاهدې شوې وې هغوی هم د دې معاهدو درناوی او مراعات ونه کړ، دا چې هغوی پر خدای جل جلاله، رسالت، آخرت او کتاب باندې د ایمان درلودلو دعوه درلودله، نو پکار ؤ چې په دې اساس مسلمانانو ته رانژدې شوي وای، مګر سمدلاسه د قریشو له مشرکینو سره وتړلی شول او په ښکاره به يې هغوی د مسلمانانو پرضد د جنگ لپاره لمسول په تېره بیا د بني نضیرو یو مشر کعب بن اشرف په دې معامله کې د سرسختې دښمنۍ په فکر کې ولوبېد په دې ډول څرګنده شوه چې يهود نه د ګاونډیتوب رعایت کوي او نه د هغو ژمنو درناوی کوي چې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره يې کړې وې

په دغو حالاتو کې د مدینې کوچنۍ سیمه له څلورو خواو نه په خطر کې لوېدلې وه. او همدارنګه د مسلمانانو داخلي حالت هم کمزوری ؤ او دا وخت یعنې تر جنگ راوروسته لانور هم له مشکلاتو سره مخامخ شول

د مکې د مشرکانو په زړونو کې له مسلمانانو څخه د بدلې اخیستلو اورلمبې

وهلې نو له دې کبله یو زیات شمېر رئیسانو یې د بدلې اخیستلو سوگندونه خوړلي وو. هره قبیله له غوسې او تاو نه ډکه وه چې په دغو حالاتو کې به د یهودو له خوا مکه وال د جنگ لپاره لمسول کېدل او دې هڅو یې پراور باندې د تیلو پاشلو کار ورکړ او د اوخت د بدر جنگ ستونزو کال لا نه و تېر شوی چې مدینې ته دا خبر ورسېده چې د مکې د مشرکانو له خوا یو ډېر پیاوړی لښکر د مدینې په لور د یرغل لپاره بېخي چمتو دی .

د قریشو وړاندې تگ:

د درېیم هـ کال د شوال د میاشتې په لومړۍ اونۍ کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دوه تنه صحابه د بشپړ خبر اخیستلو لپاره ولېږل، کله چې هغوی بېرته راغلل دا خبر یې راوړ چې د قریشو لښکرمدینې ته نژدې را رسېدلی دی او آسونو یې د مدینې یو څرخای هم خوړلی دی. په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له صحابه و سره مشوره وکړه چې آیا د لښکر مقابله دې د مدینې په دننه کې وشي او که له بهره دې پرې یرغل وشي؟ د یوشمېر صحابه و رایه دا وه چې د مدینې دننه دې د دښمن مقابله وشي، مگر هغه نوي زلمیان چې د شهادت مینې تلولي او نارامه کړي وو او د بدر په جنگ کې یې گډون نه وکړی هغوی پردې خبرې باندې ټینگار کاوه چې له مدینې څخه دباندې دې پرې یرغل وشي. په پای کې چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دهغوی ټینگار ولید نو دا پرېکړه یې وکړه چې له مدینې څخه دباندې دې پردښمن باندې یرغل وشي.

د منافقانو دوکې :

کله چې قریش مدینې ته نژدې راوړسېدل نو د احد پرغره باندې کښته او ډېره شول. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دې نه یوه ورځ وروسته د جمعي لمونځ اداء کړ او له زرو تنو صحابه و سره له ښارنه دباندې ووت. په دوی کې عبدالله بن ابی هم ؤ. که څه هم دی په ښکاره مسلمان شوی ؤ خو دده ترلاس لاندې گڼ شمېر نور منافقان هم ورسره ملگري شوي وو. تر یوه ځایه پورې چې لاړل نو عبدالله بن ابی له

خپلو درې سوو تنو ملگرو سره بېرته را وگرځېد او له مسلمانانو نه بيل شو، دا وخت فقط (700) تنه صحابه له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره پاتې شول. په دغسې نازکه مرحله کې د عبدالله بن ابی دغه خوځېدا يوه سخته او درنه نفسیاتي حمله وه خو هغو مسلمانانو چې پر خدای او آخرت باندې ایمان او باور درلود او د حق په لار کې د هغوی زړونه د شهادت له ولولې څخه ډک وو دغې پېښې پرهغوی باندې هېڅ ډول ناوړه اغېزه ونه کړه او په دې وخت کې همغه موجوده مسلمانان د خدای په هیله مخ په وړاندې لاړل .

د کمکیانو ولوله :

حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په دې وخت کې خپلو ملگرو ته وکتل څوک چې کمکیان وو هغوی یې بېرته وروبلېرل په دې کمکیانو کې د رافع او سمرة په نامه دوه تنه هلکان هم وو، کله چې دوی یې له لښکر نه بېلول نو رافع د پنجو په څوکو درېدلی ؤ. ددې لپاره چې جگ ښکاره شي او مسلمانان یې له ځانه سره بوځي، په دې ترتیب هغه له دوی سره وڅوځېد او سمرة ته اجازه ور نه کړای شوه ځکه نوهغه وویل: څنگه چې رافع له ځانه سره بیایي نو پکار ده چې ما ته هم اجازه را کړي. په دې چې زه خو پرهغه باندې په غېږه زور ور یم. په دې ډول سره د هغه ددې دعوي د ثبوت لپاره هغوی په غېږه ورغلل کله چې رافع یې ځملاوه نو سمرة هم له لښکر سره روان شو. دغه خو یوه کوچنۍ غونډې پېښه وه خو له دې څخه دا راڅرگندېږي چې د خدای په لار کې له مسلمانانو سره څومره ولولې شتون درلود.

د لښکر ترتیب :

د احد غر له مدینې نه کابو څلور میله لرې پروت دی حضرت محمد صلی الله عليه وسلم خپل لښکر په دې توگه ترتیب کړ چې شایې غره خواته وه او د قريشو د لښکر مخ ته صرف یوه دره داسې وه چې د شا له خوا د یرغل وېره ترې کېده هلته یې عبدالله بن جبير رضی الله عنه د پنځوس تنو غشي ویشتونکو مشر وټاکه او لارښوونه

يې ورته وکړه چې : (هېڅوک ددې درې له لارې راتلو ته مه پرېږدئ او تاسې په هېڅ حال کې له دې ځايه مه خوځېږئ که چېرته تاسې وليدل چې مرغان زموږ غوښې شوکوي بيا هم تاسې خپل ځای مه خوشي کوئ).

د قريشو ساز او سامان :

په دې وخت کې قريش له ډېر ساز او سامان سره راغلي وو. نژدې درې زره لښکر او د جنگ پوره سامان ورسره وو. په عربو کې به چې په کوم جنگ کې ښځو گډون کاوه نو بيا به هغوی په خپلو سرونو لوبې کولې. دوی دا گومان کاوه که چېرې جنگ موباييلوده نو زموږ د ښځو بې عزتي به وشي. د دغه جنگ په وخت کې هم د قريشو له لښکرسره ډېرې ښځې راغلي وې. په دوی کې ډېرې هغه ښځې هم وې چې اولادونه او دوستان يې د بدر په جنگ کې وژل شوي وو او دوی پر ځان باندې دا نذر منلی ؤ چې ترهغې پورې به کرارې نه کښېنو ترڅو د هغوی د قاتلاتو وينې ونه څښو.

د جنگ پيل:

قريشو خپل لښکر ډېر ښه ترتيب کړی ؤ. کله چې جنگ پيل شو ترټولو د مخه به د قريشو ښځو پکې درياگان وهل او داسې سندرې به يې ويلې چې سپرې به يې په غيرت راووست او په بدر کې د وژل شويو د وير او د هغوی د وينې د بدل اخيستلو ولوله ترې ډېره ښه څرگندېدله. وروسته بيا کله چې جنگ پيل شو لومړی خو د مسلمانانو پله درنه وه او د قريشو له لښکر نه يو زيات شمېر کسان ووژل شول او لښکر يې تس تس شو. مسلمانانو دا فکر وکړ چې هغوی ميدان پرېښود په دې توگه يې د پيليزې سوبې د پای ته رسېدو په بدل کې د غنيمت مال په ټولولو پيل وکړ او هغه کسان چې د درې د ساتنې لپاره ټاکل شوي وو هغوی چې داحال وليد چې مسلمانان دغنايمو په ټولولو لگيا دي او دښمنان تښتېدلي دي، دا فکر ورغی چې جنگ پای ته رسېدلی دی نو هغوی هم د غنيمت په مال پسې وروانگل. که څه هم

عبدالله بن جبیر رضی الله عنه ته د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حکم ورپه یادو او هغوی یې له دې کار څخه منع کړل خو پرته له یوڅو تنو نور هېڅوک ورسره پاتې نه شول .

د شا له خوا د قريشو يرغل:

دا مهال خالد بن ولید د کافرانو د لښکر د یو گروپ بولندوی (قومندان) و. هغه له دې موقع نه گټه واخیسته او له غونډۍ نه راتاو شو او د شا له خوا یې پرمسلمانانو باندې يرغل وکړ. که څه هم عبدالله بن جبیر رضی الله عنه او د هغه څو تنه نور ملگري ددې درې د ساتنې لپاره هلته پاتې وو او د هغوی مقابله یې هم وکړه خو د کافرانو يرغل یې په شا ونه شوای تنبولاى او شهیدان شول بیا نو د بنمن پرله پسې د شا له خوا پرمسلمانانو باندې يرغل کاوه . کله چې تنبېدونکو دا حال ولید هغوی هم شا وگرځوله او په دې وخت کې له دواړوخواونه پرمسلمانانو باندې يرغل وشو. په دغسې وضعه کې مسلمانان داسې کمزوري شول چې یو ناڅاپه د جنگ بڼه واوښته او مسلمانان تس تس شول او خوا دېخوا یې وتړل آن تردې چې د وېرې او وارخطایۍ له کبله په خپله د مسلمان له لاسه مسلمان شهید شو او د همدې وېرې په وخت کې دا آواز خپره شوه چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم شهید شو له دې خبر سره اصحابو خپله حوصله له لاسه ورکړه او گڼ شمېر خلکو همت بايلود.

د خدای جل جلاله مرسته او سوبه :

دا مهال د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم شاوخوا ته لس یولس تنه صحابه ولاړ وو. په داسې حال کې چې هغه صلی الله علیه وسلم تپي شوی هم و خو له صحابه و رضی الله عنهم سره یوې درې خواته ورغی . په دې وخت کې مسلمانانو ته ښکاره شوه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ژوندی دی . په دې ډول هغوی بیا له سره یوځای او سره راټول شول مگر په دې وخت کې څرگنده نه شوه

چې څه پېښه وه او په څه ډول کافرانو له جنگ نه مخ واړاوه او بې له دې چې خپلې بشپړې سوبې ته ورسېږي میدان يې پرېښود او بېرته لاړل.

کله چې کفار يوڅو پړاوه لرې لاړل نو دا فکر ورغی او په خپل منځ کې يې سره وويل: دا څه غلطی مو وکړه چې د مسلمانانو ځواکونو د بېخي ختمولو موقع په لاس راغلې وه او د هغوی جرړې مو ونه ويستلې هسې بېرته راغلو په دې توگه هغوی په يوه ځای کې سره ودرېدل او دا مشوره يې وکړه چې اوس نو پکار ده چې يوځل بيا پرمدينه باندې يرغل وکړو، خو بيا يې داهمت ونه کړ او بېرته مکې ته راغلل. هلته د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم هم دې خبرې ته خيال و هسې نه چې دښمن بيا پرې حمله راوړي. له دې کبله يې مسلمانان سره راټول کړل او ورته يې وويل چې کفار بايد تعقيب شي. دا ډېره نازکه مرحله وه خو کوم خلک چې رښتيني مؤمنان وو هغوی د خدای په توکل يوځل بيا د سربښندنې لپاره چمتو شول او حضرت محمد صلی الله عليه وسلم تر حرماء الاند نومي ځای پورې په دښمن پسې لاړ. دغه ځای له مدينې څخه (8) ميله لرې پروت دی. کله چې دا څرگنده شوه چې قریش بېرته مکې ته لاړل نو هغه هم بېرته مدينې ته راستون شو. د احد په جنگ کې (70) تنه صحابه رضی الله عنهم شهيدان شول چې زيات شمېر يې انصار وو. د مدينې هر کور په ساندو او وېرني بدل شوی و. په دې وخت کې محمد صلی الله عليه وسلم مسلمانانو ته دا لارښوونه وکړه چې په ژړا کې ساندې او وير د مسلمان په شان کې نه شته.

د پيليزې ماتې سببونه او د مسلمانانو روزنه :

د احد د جنگ په پيل کې مسلمانانو ماتې وخوړه، که څه هم د منافقانو تدبيرونه او چالونه هم پکې وو خو له دې سره سره په خپله د مسلمانانو د کمزورۍ برخه هم څه کمه نه وه. اسلامي نهضت چې څه ډول مزاج غواړي او په څه ډول د خپلو کارکوونکو روزنه کوي ددې لپاره پوره وخت نه و ترلاسه شوی دا د خدای جل جلاله په لار کې د سربښندنې دويمه مرحله وه او په دې وخت کې څه ناڅه د

کمزوری څرگندونه هم وشوه مثلاً د مال د مینې له کبله خپله دنده پرېښودل، د خپل مشر له احکامو څخه سرغړونه، مخکې له دې چې د دښمن ځواک ختم کړي شي د غنیمت مال ته پاملرنه او پرې دانگل او داسې نور. ځکه نو تردې جنگ وروسته خدای جل جلاله هم د جنگ پرڅرنگوالي باندې داسې تبصره وکړه او له اسلامي نصب العین سره چې د مسلمانانو په داخل کې کوم غفلتونه شوي وو یو یو یې وریه گوته کړ او په دې باره کې یې اړوندې ضروري لارښوونې وکړې. دغه لارښوونې د ال عمران سورت په وروستۍ برخه کې راغلې دي چې یوڅه یې دلته رانقلوو. داځکه چې یو ځل بیا راڅرگنده شي چې په اسلام کې د جنگ دریځ کوم دی او د جنگ پرواڅیټونو احوالاتو باندې څه ډول رڼا اچول کېږي.

توکل :

کله چې مسلمانان د جنگ لپاره را ووتل د هغوی شمېره زرو تنو ته رسېده او د دښمن شمېره درې زره تنه وو. سره له دې بیا هم مسلمانان چې یوڅه وړاندې لاړل نو درې سوه تنه منافقان ترې جلا شول او (700) تنه مسلمانان پاتې شول. د جنگ سامان هم لږ ؤ او د لښکر له درېیمې برخې نه هم یوڅه کم شول په دغسې نازکه مرحله کې د یو شمېر مسلمانانو زړونه مات شول. دا وخت نو یوازې پر خدای جل جلاله باندې توکل او د هغه د مرستې اسره وه چې مسلمانان د دښمن د مقابلې لپاره لاړل. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم چې په دې وخت کې مسلمانانو ته کومه تسلي ورکړې وه خدای جل جلاله دهغې داسې یادونه کوي :

إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (122) وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (123) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ (124) بَلَى إِنْ تَصَبَرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ (125) وَمَا جَعَلَ اللَّهُ إِلَّا بَشْرَى لَّكُمْ وَلِتُطْمَئِنُّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ { [آل عمران : 122 - 126] (یاد کړه، کله چې له تاسې څخه دوې

ډلې د دې خبرې لپاره چمتوشوې چې بې زړه شي (دوی له جنگ نه) حال داچې خدای جل جلاله د دوی مرستندوی ؤ او مؤمنانو ته پکار ده چې پر خدای جل جلاله باندې توکل وکړي او خامخا په تحقیق خدای جل جلاله له تاسې سره بدر (جنگ) کې مرسته کړې وه حال داچې تاسې کمزوري وئ نو ووېرېږئ له خدایه ددې لپاره چې تاسې شکر کوونکي اوسئ. یاد کړه ای حضرت محمد صلی الله علیه وسلم! کله چې تا مؤمنانو ته ویل (آیا دا به ستاسې لپاره بس نه شي چې ستاسې رب د درې زرو پېرنتو په رالېږلو سره ستاسې مرسته وکړي) بې شکه که چېرې تاسې صبر وکړئ او له خدای ځینې په وېرې سره کار وکړئ او په دې درنگ (سمدلاسه) دښمن پرتاسې یرغل وکړي نو له تاسې سره به ستاسې رب مرسته وکړي په پنځو زرو پېرنتو سره، خدای جل جلاله دا خبره تاسې ته ددې لپاره کړې ده چې تاسې خوښ شئ اوستاسې زړونه ډاډه (مطمئن) شي. سوبه او نصرت هرڅه چې وي د خدای له لوري ده چې هغه ډېر قوي، پوه او لیدونکی دی).

په پای کې مسلمانانو ته وویل شول چې په اصل کې پرمادي ځواک باندې ډډه وهل د مسلمان کار نه دی. ددې ځواک اصلي سرچینه پر خدای باندې ایمان او د هغه د مرستې اسره ده.

د مال مینه :

د احد په جنگ کې د مسلمانانو د ماتې لوی سبب دا ؤ چې هغوی د جنگ په بهیر کې د مال مینې راواخیستل او مخکې له دې چې دښمن ته بشپړه ماتې ورکړي، مال خوا ته متوجه شول آن تردې چې د هغو خلکو په غاړه چې د درې د ساتنې مسؤلیت ؤ له هغوی څخه هم غفلت وشو او په دې توګه جنگ بله بڼه غوره کړه. له دې کبله خدای تعالی په دې وخت کې له مال سره د مینې لرونکو له زړونو څخه د هغوی د مینې ترټولو یو لوی سبب هم له منځه یووړ یعنې په همدې وخت کې بې سود حرام کړ.

د سود په کاروبار کې د سود خوړونکو په زړونو کې د مال مینه داسې ځاله

جوړوي چې هغوی د هېڅ یوه اوچت کار د تر سره کولو لپاره نه پرېږدي. په دې توگه په یوه پاټکي (طبقې) کې حرص، بخيلي، خود غرضي او د مال محبت پیداکېږي او په بل کې کرکه، غوسه، بغض او رخه .

د بري ضمانت :

که د همت د لوړتیا لپاره کوم محرک شتون ونه لري نو له ناکامۍ وروسته پکې کمی راځي، د احد په جنگ کې چې مسلمانانو ماتې وخوړه کېدای شول چې د ځینو کسانو زړونه مات شوي وای خو په دې وخت کې مسلمانانو ته ضمانت ورکړی شو چې :

أَوَلَا تَهْنُؤُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (139) إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (140) أُولَئِكَ حَصَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقُ الْكَافِرِينَ (141) أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ { [آل عمران : 139 ، 142] تاسې مه سستېږئ او مه غمجن کېږئ، تاسې برلاسي یئ په دې شرط که تاسې مؤمنان یئ. تاسې ایمان ټینگ او د هغه غوښتنې پور ه کړئ، ستاسې کار همدومره دی، تردې وروسته بیا ستاسې سرلوري او له تشویش او غم څخه خلاصون د خدای جل جلاله کار دی .پاتې شوه دا چې که تاسې ته څه رېږونه او ماتې در رسېږي نو ستاسې پرمقابلي ډلې باندې هم همداسې مصیبتونه راځي .څنگه چې هغوی پرباطل باندې خپل همت له لاسه ورنه کړ نو تاسې د حق په اړه د څه لپاره فکر کوئ تاسې خو د جنت غوښتونکي یئ آیا تاسې دا فکر کوئ چې جنت ته به ننوځئ .په داسې حال کې چې خدای جل جلاله په تاسې کې هغه کسان نه وي معلوم کړي چې په دې لار کې یې جهاد کړی دی او(په دې سختو حالاتو کې) صبر کوونکي دي .

د اسلامي نهضت اصلي محرک:

په هر يوه نهضت کې يو نه يو مرکزي شخصيت د هغه تحريک روح وي خو د اصولي نهضتونو د پايښت او پرمختگ مدار هېڅکله هم يو شخصيت نه وي بلکې د هغو د اصولو پوځوالی او رښتينولي وي لکه څنگه چې هغه نهضت پرې ولاړ وي. د اسلامي نهضت لپاره چې څومره د انبياء کرامو شخصيتونه مهم دي هغه له چانه پټه خبره نه ده خو څنگه چې دغه نهضت يو اصولي نهضت دی او د هغه د پايښت او پرمختگ مدار يوازې د هغه د اصولو په قوت کې پروت دی ځکه نو مسلمانانو ته ددې خبرې ښودل هم ضروري وو چې د دوی د ذهنونو په کوم گوټ کې دا خبره پاتې نه شي چې دهغوی په منځ کې نبي موجود وي ترهغې به د خدای د دين جنده (بيرغ) لوړه ساتي او که چېرې کوم وخت د هغه د مبارک ذات له مستقيمي لارښوونې نه بې برخې شي نو بيا به له دې لارې نه اخوا بله کومه لاره غوره کوي. کله چې په احد کې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د شهادت غلط خبر خپور شو نو د يو شمېر مسلمانانو زړونه وښويېدل او دا فکر يې وکړ چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سيوری زموږ له سره کم شو نو اوس به دڅه لپاره جنگېږو. د دغه فکر د سمون لپاره هغوی په دې وپوهول شول چې گورئ:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ [آل عمران: 144]

حضرت محمد صلی الله عليه وسلم پرته له دې چې هغه يو پيغمبر دی بل څه نه دی. ترده پخوا نور پيغمبران هم تېر شوي دي نو آيا که هغه مړ يا شهيد شي نو تاسې به بېرته خپلو پوندو (کفر) ته گرځئ يا لرئ څوک چې خپلو پوندو ته وگرځېد له سره به خدای ته زيان ونه رسوي البته څوک چې د خدای شکر کوونکي بندگان دي هغوی ته به ژر اجر ورکړي.

هغه دين چې تاسې په فکر او سوچ سره غوره کړی دی پرهغه باندې ټينگ واوسئ او د هغه د ټينگښت لپاره دې ته اړتيا نه شته چې د خدای نبي د تل لپاره له تاسې سره وي بلکې هغه په خپله ستاسې د ژغورنې او خلاصون سودا ده خوکه چېر

ې پرهغه باندې ټينگ واوسئ نو هماغه څه به ومومئ. او د دغه دين اصلي ځواک د هغه په رښتينولي کې ده او د سر لورې مدار يې نه ستاسې په ځواکونو کې دی او نه په کوم ځانگړي شخصيت کې .

د کمزورتيا جرړه:

د انسان د ټولو کمزوريو جرړه له مرگ څخه د هغه وېره ده. دا مهال هغوی ته ورپه ياد شول چې له مرگه څخه وېره او تېښته بېخي بابېزه کار دی هېڅ يوسا کښ ترهغې پورې نه مري څو چې د هغه د مرگ وخت را نه شي. د خدای ترټاکلي وخت د مخه نه څوک مري او نه ترهغه وروسته يوه شېبه ژوند کولای شي. له دې کبله ستاسې لپاره له مرگ څخه خلاصون او په هغه کې د فکر کولو اړتيا نه شته. پردې خبره باندې بايد فکر وشي چې په ژوند کې کوم مهلت ورکړ شوی دی هغه خو هسې هم تېرېږي چې دنيا گټې او که آخرت؟ ځکه هغه څوک چې د دنيا د گټو لپاره کړاوونه گالي نو بيا هغه څه مومي چې هغه په دنيا کې پيداکېږي خو څوک چې د آخرت د ثواب لپاره کار کوي نو خدای جل جلاله به د هغه ثواب په آخرت کې ورکوي. هغو خلکو ته چې د خدای د دين منلو او پرهغه باندې د ټينگ اوسېدو او په دې لار کې د هڅې او هاند نعمت ورپه برخه شوی دی هغوی بايد تر هر چا زيات ددې ارزښتناک نعمت قدر وکړي او که په دې خاطر خپل ټول شيان په کار واچوي نو پايله به يې ښه وي او د آخرت تلپاتې بری به د هغوی په نصيب وي او د خدای جل جلاله د دغه نعمت شکراداء کوونکي به خدای تعالی په خپلو ښو او غوره نعمتونو سره وپالي او هغوی به له خپل مالک څخه ترټولو ښه جزا ومومي .

د احد ترماتې وروسته :

پرتله له يو دوه قبيلو نه کابو د عربو ټولې قبيلې له دغه نوي را ولاړ شوي نهضت سره مخالفې وې. د دغه نهضت نسکورول يې خپل پلرنی مذهب او دود دستور گانده او غوښتنه يې دا وه چې انسان دې په اخلاقي لحاظ لوړ او هغو خبروته پرېښودل

شي چې هغه په عمومي توگه په ټولو عربو کې خورې شوې وې لکه: شراب څښلو، جواړي، زنا، لوټماري او داسې نوروته .

د بدر له جنگ نه د مخه ټولو قبيلو دا فکر کاوه چې دغه نوی نهضت به په څه ډول له منځه یوسي خو په بدر کې د قریشو ترماتې وروسته هغه قبيلې کمزورې اوسستې شوې وې او یو ډول زړغی (تردد) پکې پیداشوې وه چې څنگه چلند غوره کړي مگر د احد له جنگ نه وروسته دغه حالت بدل شو او د عربو ډېرې قبيلې د اسلام دښمنې شوې . د همدغو څو قبيلو واقعات په لاندې توگه دي :

د قبیلو تعهد ماتول :

1- د څلورم هجري کال د محرم په میاشت کې د فید قبیلې (چې د قطن په سیمه کې اوسېدله) پرمدينه باندې د يرغل اراده وکړه، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ابوسلمه د یوه کوچني ټولگي په ملگرتيا د هغې د مخنيوي لپاره ولېږه او يرغلگر یې په شا وتمبول .

2- وروسته بیا په همدې میاشت کې د (عربنه) کوهستان یوې قبیلې (لحيان) پر مدینه باندې حمله وکړه . حضرت محمد صلی الله عليه وسلم عبدالله بن انیس د هغوی د مقابلې لپاره ولېږه، عبدالله بن انیس رضی الله عنه د هغوی مشر (سفیان) وواژه او يرغل گر بې رته په شالارل .

۳- د هجرت په څلورم کال د صفرې په میاشت کې د کلاب قبیلې مشر (ابوبراء) د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم حضورته راغی او ویې ویل چې له ما سره یوڅو کسان ولېږه چې زما قوم اسلام ته راوبولي، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم اويا تنه صحابه ورسره کړل چې زیات پکې اصحاب صفه (1) وو. د نو موړې قبیلې مشر هغوی ټول را ونيول او ویې وژل. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم

(1) صفه په عربي کې چوترې ته وايي. د نوي جومات په انگرې کې یوه چوتره جوړه شوې وه او هلته به داسې خلک اوسېدل چې کور یې نه درلود، د هغو عادت دا و چې یوڅه لرگي او نور څه به یې راوړل او خپله گوزاره به یې پرې کوله. یو شمېر نورو صحابه و به هم له هغوی سره مرسته کوله. ددې خلکو ځانگړی کار د ديني علم زده کړه او عبادت ؤ.

پردي پېښه ډېرغمجن شو او ټوله مياشت يې د سهار په لمانځه کې دغو ظالمانو ته نېرې کولې. عامر له دغو اويانو صحابه و څخه يوتن عمرو بن اميه پرېښود او دابې ورته وويل چې ز مامور د يوه مريي د آزادولو نذر په ځان منلی و نو له دې کبله زه تا آزادوم. کله چې عمرو بن اميه بېرته راته نو په لار کې د عامر د قبيلې دوه تنه ورسره مخامخ شول او هغه يې ووژل. او دا فکر يې وکړ چې موږ د عامر د قبيلې د بې وفايي بدله واخيسته. کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم پردي پېښه باندې خبر شو نو سخت خواشینی شو ځکه چې ده د هغې قبيلې وگړو ته امان ورکړی و او دا خبره د هغه تړون پر خلاف وه. په دې توگه يې د هغو دوو کسانو د وينې بيه د هغوی قبيلو ته ولېږله. په دې توگه دوو نورو قبيلو هم دغسې حرکت وکړ، حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم د هغوی په غوښتنه لس تنه صحابه د ديني ښوونې لپاره له هغوی سره ولېږل مگر دغو ظالمانو بې وفايي وکړه او اووه تنه صحابه له هغو کفارو سره په جنگ کې شهيدان او درې تنه بنديان شول، په دوی کې حضرت خبيب رضی الله عنه اوحضرت زيد رضی الله عنه هم وو او دښمنانو د خرڅلاو لپاره مکې ته بوتلل. حضرت خبيب د احد په جنگ کې يوتن د حارث بن عامر په نامه وژلی و. د حارث زامنو حضرت خبيب په بيه واخيست او په دې ډول سره يې يوڅو ورځې وروسته د خپل پلار په بدل کې شهيد کړ. همداراز صفوان بن اميه زيد رضی الله عنه وپيره او هغه يې هم وواژه او شهيد يې کړ.

په دې ډول له يوې خوا د عربو قبائلو پرله پسې داسې دښمني کوله چې هغه به د ډېرو سختو دښمنانو له خوا ترسره کېدله. او مسلمانانو به د هغوی ظلمونه زغمل له بلې خوا په همدې وخت کې يهودو هم همدغسې چارې کولې چې هغه د مسلمانانو د خواشینی سبب گرځېدلې.

د يهودي علماوو او مشرانو مخالفت :

کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم مدينې ته تشریف راوړ وروسته له هغې يې که څه هم يهودي قبيلو سره ډول ډول معاهدې کړې وې او هغوی ته يې دا

ډاډينه ورکړې وه چې په سر او مال به يې تعرض نه کېږي او هر ډول مذهبي آزادي به لري مگر په ځانگړي ډول سره د اسلامي نهضت پرمختگ د يهودو عالمان او مشران ټولني او نارامه کړي وو او دا بې سببه نه وو يوه خوسببه يې په لاندې توگه دي :

۱- تردې وخته پورې يهودو ته يو ډول مذهبي مشرتابه ورپه برخه وه او ټولو خلکو به د خدای لمانځنې او ديندارۍ له کبله هغوی د عزت وړ گڼل . مگر اوس د اسلامي نهضت له پرمختگ سره د هغوی د غلط مذهبیت او دنده ايزې خدای لمانځنې خلا معلومېدله د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په موعظو سره خلکو ته معلومېدله چې رښتينی مذهبیت څه ته وايي او د حقيقي خدای لمانځنې مفهوم څه دی؟ په دې ډول د يهودو عالمانو او مشرانو (کاروبار!) په ختميدو کې و.

۲- په قرآن شريف کې د ټولو يهودانو په تېره بيا د دينداره او عالم ډوله خلکو پراخلاقو او چارچلند باندې په ډاگه او ښکاره تنقيدونه کېدل لکه:

{سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَالُونَ لِلْسُّخْتِ} [المائدة : 42] (د درواغو ډېر اورېدونکي او د حرام مال ډېر خوړونکي دي).

{وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّخْتِ لَبِئْسَ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ} [المائدة : 62] او ته به له هغوی څخه ډېر ووينې چې د گناه او ظلم خواته په

ډېره بيړه وړاندې کېږي .

{وَأَخَذَهُمُ الرَّبُّ وَقَدْ نُهِوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ}

[النساء : 161] (دوی سود خوړونکي دي. حال دا چې سود خوړلو نه منع کړی

شوي وو او دوی د خلکو مالونه خوړلي)

دارنگه تنقيدونه په بقره، مايده ، ال عمران او داسې نورو سورتونو کې هم موجود دي. د هغو په اورېدوسره به پرته له يوڅو سپېڅلو او ښکو کسانو نور ټول په دې خپه کېدل او په پټو سترگو به يې د اسلامي نهضت مخالفت کاوه .

۳- داسلام پرمختگ او اقتدار ته به چې دوی کتل نو دا خطر به ورته په ډاگه

بنکارېده چې دوی به یوه ورځ نه یوه ورځ د مسلمانانو په وړاندې غاړه ږدي، نو په همدې سبب یهود د اسلامي نهضت ترټولو سرسخت دښمنان وو.

د بني قینقاع غزاء :

د بدر له سوبې نه وروسته تر ټولو د مخه د دغې سوبې خبر چې یهودو په غورو واورېد هغوی یې اندېښمن کړل. هغوی په ښکاره لیدل چې اوس نو له اسلام نه یو طاقت جوړېږي په دې ډول د بدر له جنگ نه وروسته ژر تر ژره د دویم هجري کال د شوال په میاشت کې له یهودي قبیلو څخه بني قینقاع د مسلمانانو پر خلاف د جنگ اعلان وکړ. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره یې چې کوم تړون کړی ؤ هغه یې مات کړ. ددې جنگ ناڅاپي سبب دا ؤ چې یوه یهودي د یوې مسلمانې ښځې بې عزتي وکړه. د هغې د مېړه وینه په جوش راغله او یو یهودي یې وواژه. بیا یهودو دغه مسلمان هم شهید کړ. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دغې پېښې د مخنیوي لپاره هلې ځلې وکړې مگر یهودو ورته وویل : (موږ قریش نه یو چې په بدر کې یې ماته وخوړه او په شا لاړل) موږ به تاسې ته دروښتو چې جنگ څه ته وایي. کله چې د یهودو له خوا تړون مات او د جنگ اعلان وشو نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د جنگ تیاری ونيو. یهود په خپلو کلا گانو کې کلا بند شول له (15) ورځو کلا بند نه وروسته یهود دې ته چمتو شول چې جلا وطن دې کړی شي. په دې توگه اووه سوه تنه یهود جلا وطن کړای شول.

د کعب بن اشرف وژل :

کعب بن اشرف د یهودو یو نومیالی شاعر ؤ. د بدر له جنگ نه وروسته یې داسې اشعار وبل چې په مکه کې د مسلمانانو پر خلاف د جنگ اوربل شو. په هغه وخت کې شاعرانو زیات اثر درلود. کعب د بدر په جنگ کې د وژل شویو قریشو په اړه داسې درد ناکې ساندې او ویرنې ولیکلې او بیا یې په مکه کې واورولې چې هم یې په خپله ژړل اوهم یې نور ژړول. کله چې مدینې ته راغی نو حضرت محمد صلی الله

عليه وسلم به يې په خپلو شعرونو کې غنده او د هغه پرضد به يې خلک راپارول .يو ځل يې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ميلمستيا په پلمه را وغوښت او د هغه د وژلو پلان يې هم جوړ کړی ؤ. له دې کبله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له خپلو صحابه و سره مشوره وکړه چې څه بايد وکړي .په دې ډول حضرت محمد بن مسلمة د هغه صلی الله عليه وسلم په خونيه د هجرت په درېيم کال د ربيع الأول په مياشت کې کعب بن اشرف ووژته.

د بنو نضير و اخراج

د بني نضيرو يهودانو په ډېرو معاملو کې خپل تعهدونه مات کړل او په پټه يې داسې ډېر سازشونه کړي وو چې مقصد ترې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم وژل ؤ د همدې مقصد لپاره يې د مکې قریش هم لمسولي وو. کله چې د دوی دغه حرکتونه له حده تېر شول نو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د دوی کلاگانې محاصره کړې .دې کلابندی تر پنځلسو ورځو پورې دوام وکړ .په پای کې بني نضير په دې شرط راضي شول چې هر څومره مال او اسباب پراوښانو باندې وړلای شي هغه دې يوسي او له خپلو کورونو څخه دې ووځي .ددې تړون پراساس يو زيات شمېر مخور کسان يې خيبر ته ولاړل او له خپل ځان سره يې ډېرساز او سامان يووړ يوازې هغه سامان يې پرېښود چې هغه يې له ځانه سره نه شولای وړلای .

په دې وخت کې د مسلمانانو دواړو دښمنانو يعنې د عربو مشرکاتو په تېره بيا د مکې قریشو او يهودانو د يو او بل په ملگرتيا د مسلمانانو د له منځه وړلو په باره کې فکر کاوه او ټولو قبایلو په گډه پر مدينه باندې د يرغل تياری ونيوه. په پيل کې خو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته هم څرگنده وه چې هغه قبایل پرمدينه باندې د حملې لپاره تياری نيسي خو هغه صلی الله عليه وسلم د مسلمانانو يو ټولگی له ځانه سره واخيست او د هغوی د مقابلي لپاره ووت، مگر دښمن مقابلې ونه کړه او بېرته په شالار .يو ځل خو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د هجرت په دويم کال د محرم په مياشت کې په هغوی پسې تر(ذات الرقاع) او درېيم ځل د هجرت په پنځم

کال د ربیع الأول په میاشت کې تر دومه الجندل پورې ولاړ.

د احزابو غزاء

کله چې بني نضير له مدينې څخه ووتل او خيبر ته ورسېدل هلته يې د اسلام پر ضد سازشونه پيل کړل او شاوخوا قبيلې يې د مسلمانانو پر خلاف را وپارولې. مکې ته لاړل او هلته يې قريش د جنگ لپاره چمتو کړل او دا يې ورته وويل که چېرې تاسې له موږ سره يو ځای پر دغه نوي نهضت باندې يرغل وکړئ نو جرړې به يې ووځي. قريش خو د همدې خبرې لپاره چمتو وو، په دې ډول د يهودو ډېرو قبيلو او د مکې قريشو په گډه يو لوی لښکر ترتيب کړ چې شمېر يې لسو زروته رسېده.

کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له دې پېښې نه خبر شو چې دومره لوی لښکر پر مدينه باندې د يرغل لپاره چمتو او راروان دی، نو له خپلو صحابه سره يې مشوره وکړه. حضرت سلمان فارسي رضی الله عنه دا مشوره ورکړه چې د دومره لښکر مقابله په اوار ميدان کې نا مناسبه ده. زموږ لښکر بايد په يوه محفوظ ځای کې وي او شاوخوا دې ورته خندق وکيندل شي. دا ددې لپاره چې دښمن مخامخ يرغل ونه شي کړای. دغه رايه ومنلې شوه او د خندق په کيندلو يې پيل وکړ.

د خندق کيندل :

د مدينې دريو خواوته ودانۍ او د کجورو باغونه وو خو يوازې يوه خوا يې بېخې خلاصه وه. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم درې زره تنه صحابه له ځانه سره بوتل او همدې خواته يې د خندق کيندلو حکم وکړ. دا کار د هجرت په پنځم کال د ذالقعدې په مياشت کې وشو. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په خپله حدونه بيل کړل او لس لس گزه ځمکه يې په لسو لسو تنو ووېشله. دغه خندق

د پنځو گزو په ژوروالي وکيندل شو او په دريو زروتنو مسلمانانو يې په شلو ورځوکې تيار کړ. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په خپله هم له ټولو خلکو سره يو ځای د خندق په کيندلو بوخت ؤ. په يوه ځای کې ناڅاپه يوه غټه تيرمه مخې ته ورغله او هغه

هېچا هم ټوټې نه کړای شوه کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورغی هغه یې په یوه غوزار سره میده میده کړه. دغه پېښه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له معجزو څخه یوه معجزه وه.

د کفارو یرغل:

د کفارو لښکر په دریو برخو ووېشل شو اوله دریو خوا و څخه یې پر مدینه باندې یرغل وکړ. دا یوه ډېره سخته حمله وه چې په قرآن شریف کې یې څرگندونه په دغو الفاظو سره شوې ده:

إِذْ جَاءُوكُم مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا (10) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا (11) [الأحزاب : 10 ، 11]

ژباړه: « هر کله چې دښمنانو له لورې خوا (ختیځ نه) او ژورې خوا (لویدیځ نه) پر تاسې یرغل وکړ او ستاسې سترگې له وېرې خړې او کړې شوې او زړونه مو خولې ته راغلل او د خدای په باره کې مو په ډول ډول گومانونو پیل وکړ، په دغه وخت کې د مسلمانانو د ازمېښت وخت راغی او هغوی په رېږدېدو شول ».

دا د یوې ډېرې سختې ازموینې وخت ؤ. له یوې خوا د یخنۍ سخت موسم، د خوراک څښاک د سامان کمښت، څو وخته پر له پسې لوړه، د شپې بې خوبې، د ورځې نا ارامې، هره شېبه د سر خطر، پر مال، اولاد او نورو شیانو باندې د دښمن یرغل، په مقابل کې د بې پناه لښکر گټه گوښه. دا ټول داسې واقعیتو نه وو چې د کومو خلکو ایمان رښتینی او کروړ (مضبوط) ؤ په همدې حالت کې هم ثابت قدم پاتې شول، د کمزوري ایمان خاوندانو او منافقانو د دغو حالاتو مقابله ونه شوای کولای. څنگه چې منافقان د مسلمانانو په لښکر کې ننوتې وو هغوی هم په دې وخت کې په ښکاره را وړاندې شول او دا یې وویل چې :

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ

إِلَّا غُرُورًا (12) { [الأحزاب : 12] ” موړ سره چې خدای او د هغه رسول (د سوبې او مرستې) کومه ژمنه کړې وه هغه ټوله دوکه وه “ .

دغو خلکو د ځان ژغورنې لپاره په پلمو جوړولو پیل وکړ او دا به یې ویل چې :
 وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ (13) { [الأحزاب : 13]

”ای یثربوالو! ځی بېرته لاړ شی تاسې ته (د استوگنې) کوم ځای نه شته، دغه خلک حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ور غل او ورته یې وویل چې موږ ته دې اجازه راکړل شي چې زموږ کورونه تش پراته دي، ساتنه یې وکړو، کورونه مو بېخي غیر محفوظ دي .

خو د کومو خلکو په زړه کې چې ایمان ؤ او د خپل ایمان په دعوه کې رښتیني وو په دې وخت کې د هغوی حالت بېخي بل ډول ؤ:

أَوَلَمْ يَرَأِ الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا (22) { [الأحزاب : 22] کله چې هغوی د کافرانو لښکر ولید نو یې ویل دا هغه (حالت) دی چې خدای او رسول یې له موړ سره ژمنه کړې وه . او د دغو حالاتو په لیدلو سره په هغو کې د ایمان ولوله را وپارېده او د لا زیات باور او تا بعداری لپاره چمتو شول. دغو سختو حالاتو په هغوی کې یوه ذره تبدیلی پیدا نه کړه “ .

د خدای جل جلاله مرسته :

خومره چې د کلا بندۍ موده اوږدېدله هومره به یرغلگر سست او کمزوري کېدل یو خو دا چې د لس زره کسيز لښکر د خوراک خښاک انتظام څه آسان کار نه ؤ بل دا چې د ډېرې یخۍ موسم ؤ او داسې سخت توپان راولوت چې د کفارو د خېمو مراندې یې وشلولې، ټول لښکر یې تس نس شو او دا د خدای عذاب ؤ، په رښتیا سره چې خدای جل جلاله دغه توپان مسلمانانو ته رحمت او کافرانو ته عذاب

لیږلی ؤ. په دې پېښې سره خدای جل جلاله له مسلمانانوسره احسان وکړ او ویې فرمایل:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا... (9) {الأحزاب : 9}

« ای مسلمانانو! د خدای جل جلاله هغه احسان در په یاد کړئ چې کله لښکرو پر تاسې حمله وکړه نو موږ پر هغو توپان او تیاره ولېږله او داسې لښکر مو ولېږه (د پرښتو) چې تاسې نه لیده»

په دې ډول کافرانو د حالاتو مقابله ونه شوای کولای او کمزوري شول کله چې یهودو ماتې وخوړه، قریش یوازې پاتې شول نو هغوی هم بې له دې چې په شا لاړ شي بله لار نه درلوده. او دا د خدای جل جلاله غیبی مرسته او فضل هم ؤ چې پر مدینه باندې ورپه څېره شوه. په قرآن شریف کې ددې غزا یادونه په هغه انداز سره شوې ده چې د مسلمانانو د روزنې او مېړانې اړخونه پکې ښه څرگند کړي دي چې یو څو یې دا دي.

د خدای جل جلاله پر فضل توکل :

مؤمن خو ایمان پردې لري چې حقیقي ځواک له خدای تعالی جل جلاله سره دی. هر څه چې کېږي د هغه په حکم او اراده کې دي. مؤمن د خپل ځان بری د خپلو تدبیرونو پایله نه گڼي بلکې هغه یې د الله فضل گڼي لکه څنگه چې په رښتیا هم همداسې ده. د احزابو په جنگ کې د کفارو لس دولس زره کسيز لښکر د مسلمانانو د درې زره کسيز لښکر په مقابل کې ماتې وخوړه او خواشینی بېرته لاړل. په دغه وخت کې ځینو مسلمانانو داسې فکر کاوه چې دا د دوی د خپلو تدبیرونو (خندق کیندلو) پایله ده، نو ځکه دا هغوی ته د ویاړ یوه غوره او ځانگړې موقع وه. مگر خدای جل جلاله له دغې کمزورۍ څخه د هغوی د ژغورنې لپاره داسې لارښوونه وکړه:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا} [الأحزاب : 9]

« ای مؤمنانو د خدای هغه احسان در په یاد کړئ چې کله لښکرو پر تاسې باندې حمله وکړه نو موږ پر هغوی توپان او ترگمۍ ولېږله او داسې لښکر (د پښتو) مو ولېږه چې تاسې نه لیده».

د اسلامي نهضت علمبردارانو ته همداسې روزنه پکار ده چې هغوی یوازې د خدای (جل جلاله) پر فضل توکل وکړي او صرف خدای جل جلاله د ټولو کارونو مطلق واکوال وگڼي او د دین د ټینګښت او پرمختګ لپاره پر له پسې هڅه او هاندو کړي که د مقابل لوري ځواک او طاقت هر څومره وي نو وي دې .

د ایمان د دعوي ازموینه :

د مصیبتونو په وخت کې د انسان ایمان ازمویل کېږي او انسان ته په خپله هم معلومېږي چې زور یې څومره دی او نورو ته هم دا پته لگېږي چې هغه په دې لار کې ترکومه حده پورې ټینګ دی. کله چې حالات عادي شي د ډېرو خلکو په اړه دا اټکل نه شي کیدای چې هغوی له واقعي نصب العین سره د مینې او ژوند په کومه درجه کې واقع دي، ډېر ځله یو انسان د ځان په اړه په درنو دوکو کې اخته وي خو هر کله چې کوم سخت حالت پرې راشي نو بیایې کره والی او کوټه والی په ښکاره لیدل کېږي د احزابو جنگ همدغه کار او څرګندونه وکړه په مدینه کې له مسلمانانو سره یو شمېر منافقان او د کمزوري ایمان خاوندان هم وو، او دا ضروري خبره وه چې د هغوی رښتینې بڼه دې ټولو مسلمانانو ته ښکاره شي. په دې توګه د دغو ستونزو په وخت کې د هغوی له مخ نه پرده لرې شوه ځکه چې پرله پسې د خندق کیندل، لوړه، تنده تېرول، شپه او ورځ په ځان یو کول، د دومره لوی لښکر په مقابل کې درېدل، خپل سر په ورغوي کې نیول او تر شل دوه وېشت ورځو پورې پر له پسې د وېرې او اندېښنې په حالت کې د ورځې هوساينه او د شپې خوب په ځان حرامول څه

اسان کار نه ؤ. په هغو زړونو کې چې رښتیني ایمان نه ؤ دغه ستونزې او کړاوونه یې ونه شواى زغملای او منافقینو به دا ویل چې ښه! پیغمبر علیه السلام خو له موږ سره د سوبې او نصرت ژمنه کړې وه مگر اوس خو هسې ونه شول. موږ پوه شوو چې:

اَوَاذٌ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا (12) { [الأحزاب : 12] "خدای او رسول یې له موږ سره کومه ژمنه کړې وه بس هغه یوه دوکه وه".

یو شمېر نورو پلمې کولې او د خپلو کورونو د ساتنې په پلمه یې میدان پرېښود، خو د هغوی په مقابل کې د خدای جل جلا له د هغو بندگانو په زړونو کې چې رښتیني ایمان ؤ، پر هغوی باندې دغو حالاتو بل ډول اغېزه وکړه:

اَوَلَمْ يَرَأِ الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَهُمْ زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا (22) { [الأحزاب : 22] کله چې دوی ولیدل چې د کفارو لښکرې له ولولوسره راروانې دي نو ویې ویل (ښه ده! آیا دا هغه حالات دي چې خدای او رسول یې د مخه موږ ته خبر راکړی ؤ، دا هغه ژمنه ده چې خدای او رسول یې له موږ سره کړې وه، خدای او د هغه رسول رښتیا ویلي وو د دغو حالاتو له کبله په هغوی کې د ایمان قوت لازيات شو)

د کمزورتیا جرړه :

د سر او مال له زیان څخه وېره کول د انسان تر ټولو لویه کمزورتیا بلکې د ټولو کمزوریو جرړه ده. د خدای پر ذات او صفاتو باندې چې اسلام د کوم ډول ایمان راوړلو غوښتنه کوي په بنسټیزه توګه پکې دا گروهه پرته ده چې ژوند او مرګ د خدای جل جلاله په لاس کې دي، ګټه، زیان او نور هر څه له خدای تعالی سره دي. داسې بل هېڅوک نه شته چې هغه دې مرګ وځنډولای شي او یا په یوه شکل سره دې ګټه په زیان او زیان په ګټه بدله کړي. همدغه گروهه او همدغه ایمان د مسلمان د ځواک بنسټ دی. هر څومره چې دغه بنسټ کمزوری کېږي هومره د مسلمانانو په هر کار کې ښکاره کمزورتیا لیدل کېږي، له دې امله د دغې کمزورتیا د لرې کولو لپاره په

بنکاره او واضح ډول ورته وویل شول چې :

اَقُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفَرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوْ الْقَتْلِ وَاِذَا لَا تَمْتَنُونَ
اِلَّا قَلِيْلًا (16) قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْءًا اَوْ اَرَادَ
بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيْرًا (17) [الأحزاب :

16 ، 17] " ای نبی ! دوی ته ووايه که تاسې د مرګ يا شهادت له وېرې تېښتې، نو
تېښته تاسې ته کومه ګټه نه رسوي او دا يې هم وروښود له چې (هغوی خو دې دا
فکر وکړي) که د خدای جل جلاله پرېکړه وي چې هغوی ته دې کوم زیان ورسول
شي نو هغه څوک دی چې له خدای جل جلاله نه به يې بچ کړي (او که د خدای
پرېکړه دا وي چې) هغوی ته کومه ګټه ورسوي نو هغه څوک دی چې مانع يې شي (هغوی
دې بايد په یاد ولري) چې بې له خدایه به هېڅوک خپل ساتندوی ونه مومي
او نه مرستیال "

که دغه گروهه د چا په زړه کې وي نو بیا له تېښتې نه مطلب څه دی؟ انسان
ته پکار دي چې په هر حساس وخت کې خپل ایمان وازمويي. ډېر ځله انسان په
خپله د خپل ځان په دوکه کولو بوخت وي خو سمه پټه يې هلته لګېږي چې د
ازمويښې وخت پرې راشي.

ددې جنگ په اوږدو کې مسلمانانو ته دا لارښوونه وشوه چې د رسول الله صلی
الله علیه وسلم ژوند ستاسې لپاره د تقلید وړ بېلګه ده، خو هغه کسان ترې د ګټې
اخیستو وړ ګرځېدلای شي چې هغوی له خدای جل جلاله سره د لېدو او اخروي
نعمتونو هیله لري او خدای تعالی ډېر یادوي. په دې وخت کې د مسلمانانو د همت
لوړولو او په ډېرو سختو حالاتو کې د هغوی د زړونو د ټینګولو او د خدای پر فضل
باندې په پوره استقلال سره د توکل درلودلو په خاطر د رسول الله صلی الله علیه
وسلم د استقلال، عزم، توکل علی الله او صبر کومه بېلګه چې مخې ته راځي هغه
ترقیامته پورې د خدای د ټولو بندگانو لپاره د تقلید وړ بېلګه ده. کوم کسان چې د
الله د دین قایمولو لپاره چمتو وي او په دې لار کې قدم ږدي د هغوی لپاره دا یوه
داسې بېلګه ده چې د ژوند په هر کړلېکي کې باید مخې ته کېښودله شي، همدا د

هغوی لپاره د لارې اصلي مثال دی.

د بنو قریظه وو پای :

لکه څنگه چې د مخه یادونه وشوه کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مدینې ته راغی نو له یهودي قبیلو سره یې تړون وکړ، هغوی تر څو ورځو پورې په خپل تړون ټینګ ولاړ وو، خو کله چې یې خپل تړون مات کړ نو بیا جلا وطن کړای شول مگر بنو قریظه وو بیا تړون وکړ په دې توګه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته امن او په خپلو کلاګانو کې د اوسېدلو اجازه ورکړه.

د احزابو د جنگ په وخت کې یهودي قبایلو بنو قریظه د مسلمانانو پر ضد را وپارول او هغوی هم د احزابو په جنگ کې ګډون وکړ او د هغو تړونونو درناوی او رعایت یې ونه کړ چې له حضرت محمد سره یې کړي وو. کله چې د احزابو جنگ پای ته ورسېد نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تر ټولو د مخه بنو قریظه و ته پاملرنه او دا پرېکړه وکړه چې اړومرو دې هغوی ته د بې وفا یی جزاء ورکړی شي. هغوی په داسې وخت کې بې وفایي وکړه چې ټول عرب د مسلمانانو پر ضد را پارېدلي وو. په ښکاره خو د مسلمانانو د خلاصون لپاره هېڅ یوه لاره نه وه پاتې او د بنو قریظه و خپل عمل ثابته کړه چې د مسلمانانو په حق کې دوی تر ښکاره دښمنانو (چې هغوی په ښکاره مخالفت کوي) ډېر خطر ناک دي. بنو قریظه وو له مسلمانانو سره تړون وکړ او له خپل لوري نه یې هغوی ته ډاډپینه ورکړه خو په راتلونکي وخت کې ولېدل شول چې دوی د مسلمانانو د نابودۍ او له منځه وړلو لپاره خپلې هلې ځلې له نورو سره ګډې کړي دي، په دې ډول د هغوی کلاګانې محاصره شوې او دا محاصره تر یوې میاشتې پورې وځنډېدله. په پای کې بنو قریظه دې ته اړ شول چې وسلې کښېږدي بیا په دې وخت کې په خپله د تورات له احکامو سره سم د هغوی په باب دا پرېکړه وشوه چې د هغوی د جنگ وړ کسان دې ووژل شي او نور دې بندیان شي. مال او اسباب دې ترې واخیستل شي. په دې وخت کې نژدې (۴۰۰) تنه ووژل شول چې په هغوی کې یوه ښځه هم وه او دا په دې جرم ووژل شوه چې د کلا له دېوال نه یې پر یوه مسلمان باندې تېره غورځولې او هغه یې وژلی ؤ.

د حديبيي سوله :

کعبه د اسلام اصلي مرکز ؤ چې حضرت ابراهيم عليه السلام او د هغه زوی حضرت اسمعيل عليه السلام د خدای په حکم ودانه کړې وه. مسلمانان چې د اسلام له دغه مرکز نه ويستل شوي وو تردې وخته پورې پرهغوی باندې شپږ کاله اوبستي وو. همدا راز حج هم د اسلام له مهمو رکنونو څخه يو رکن ؤ ځکه نو دا د مسلمانانو خورا ټينگه غوښتنه وه چې د کعبې د خونې حج وکړي.

د کعبې سفر :

په عربو کې به ټول کال د جنگ لړۍ روانه وه خو د حج په وخت کې به يې د څلورو مياشتو لپاره دا جنگونه ځنډول. دا ددې لپاره چې کعبې ته د تگ راتگ په وخت کې خلک په امن کې وي او په ډاډپينه د کعبې زيارت وکړي. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د هجرت په شپږم کال د ذی القعدې په مياشت کې د حج اراده وکړه او يو زيات شمېر مهاجرين او انصار دغې نېکمرغۍ ته چې د کعبې زيارت وکړي سترگې پر لار وو. په دې ډول د (۱۴۰۰) تنو مسلمانانو په ملگرتيا د حج لپاره چمتو شو. کله چې ذوالحليفه نومي ځای ته ورسېدل د قربانۍ لومړني دودونه يې پر ځای کړل. او بيا يې دا خبره اعلان کړه چې مسلمانانو د حج اراده کړې ده نه د جنگ او يرغل. وروسته له دې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم يو تن مکې ته ولېږه چې د قريشو خبر راوړي چې هغوی څه اراده لري. کله چې هغه بيرته راغی نو وېي ويل:

د قريشو ټول قبایل راټول شوي او دا وايي چې حضرت محمد به مکې ته نه شي راتلای او همدارنگه هغوی ټول د مقابلې لپاره چمتو دي او له مکې څخه دباندې يې د خپلو لښکرو په راټولولو پيل کړی او د جنگ لپاره بيخي تيارسئ دي.

له قريشو سره خبرې اترې :

له دې خبر سره سره حضرت محمد عليه السلام بيا هم مخ په وړاندې ورته. کله چې حديبيه نومي ځای ته ورسېد هلته دېره شو. له مکې نه يو پړاو لرې يوه څاه ده چې حديبيه نومېږي او د يوه کلي نوم هم دی. په دې ځای کې د خزاعه قبيلې مشر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته ورغی او ورته يې وويل چې قريشو د جنگ تياري نيولی دی او تاسې نه پرېږدي چې مکې ته لاړ شئ هغه ورته وويل : څه، هغوی ته ووايه موږ صرف د عمرې لپاره راغلي يو. جگړه مو مقصد نه ده. موږ ته بايد وخت راکړل شي چې د کعبې د خونې طواف وکړو. کله چې دغه پيغام قريشو ته ورسېد نو يو شمېر شريرو خلکو وويل چې : “ موږ د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د پيغام اورېدو ته هيڅ اړتيا نه لرو ” مگر له پوه کسانو نه يوه تن (عروۍ) وويل چې : “ نه، که تاسې پر ما باندې باور لرئ نو زه به لاړشم او له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره به خبرې وکړم ” په دې توگه عروۍ حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته ورغی خو څه پرېکړه يې ونه شوای کولای. په دې وخت کې قريشو يوه ډله ولېږله چې پر مسلمانانو باندې يرغل وکړي خو هغه ډله ونیول شوه، بيا حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د خپلې مهربانۍ له کبله بښنه ورته وکړه او خوشې يې کړه. په پای کې يې دا پرېکړه وکړه چې د سولې د خبرو اترو لپاره دې حضرت عثمان رضی الله عنه مکې ته ولېږل شي. حضرت عثمان رضی الله عنه مکې ته لاړ، خو قريش په هېڅ ډول راضي نه شول چې مسلمانان دې د کعبې زيارت وکړي دا خو لا څه چې حضرت عثمان رضی الله عنه يې بندي هم کړ.

د رضوان بيعت :

دلته په مسلمانانو کې (په يوه ډول سره) دا خبر خپور شو چې حضرت عثمان رضی الله عنه شهيد شوی دی. دې خبرې مسلمانان خوا خپورې کړل خو کله چې دا خبر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته ورسېد وېې ويل چې اوس نو بايد اروو مرو د حضرت عثمان رضی الله عنه د وينو بدل واخيستل شي. تردې وينا وروسته د

ليکرو تر يوې ونې لاندې کښېناست او هلته يې له اصحابو کرامو رضی الله عنهم څخه ددې خبرې بيعت واخيست چې موږ به مړه شو خو له جنگ نه به مخ نه اړوو او له قريشو څخه به د حضرت عثمان رضی الله عنه د وينو بدل اخلو. دې تړون په مسلمانانو کې حيرانوونکې ولوله راپيدا کړه او د شهادت مينه پکې وخوټېده او له کفارو څخه د بدل اخيستلو لپاره چمتو شول. ددې بيعت نوم بيعت الرضوان دی، په قرآن شريف کې يې هم يادونه شوې ده. په دې وخت کې چې کومو ښکمرغو خلکو د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په مبارک لاس بيعت وکړ خدای جل جلاله د هغوی په حق کې د خپلې خوښۍ څرگندونه وکړه.

د سولي تړون :

د مسلمانانو له دې جوش او خروش نه قريش هم خبر شول خو هلته بيا څرگنده شوه چې د حضرت عثمان د وژلو (قتل) خبر دروغ ؤ. قريشو سهيل بن عمرو له خپلې ځوانه د سفير په توگه ورولبړه تر څو له مسلمانانو سره د سولي په باب خبرې اترې وکړي. سهيل له هغوی سره په دې اړه ډېرې خبرې اترې وکړې په پای کې د سولي پر شرطونو باندې موافقه وشوه. د سوله پانې(صلح نامې) د ليکلو لپاره يې حضرت علي رضی الله عنه راوغوښت کله چې يې پرسوله پاڼه باندې وليکل چې دا تړون د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له خوا دی نو د قريشو استازي (سهيل) پرې نيوکه وکړه چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم کلمه بايد ونه ليکل شي دا ځکه چې زموږ اختلاف په همدې کې دی. په دې توگه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د هغه خبره ومنله او په خپل مبارک لاس يې د رسول الله الفاضل لري کړل او هغه ته يې وويل چې ستاسې په نه منلو څه وشول خو زما دې قسم په خدای وي چې زه د خدای جل جلاله رسول يم.

پر هغو شرطونو چې سوله وشوه دادي :

۱- مسلمانان دې سړ کال بېرته لاړ شي.

۲- راتلونکي کال ته دې راشي خو تر دريو ورځو تېرولو وروسته دې بېرته لاړ

شي.

۳- وسلو سره دې نه راځي خو يوازې تورې له ځانه سره را وړای شي هغه به هم له ټيکيو څخه نه باسي.

۴- په مکه کې چې کوم مسلمانان پاتې دي له هغوی څخه دې هېڅ يو له ځانه سره نه بيايي او که کوم مسلمان دا غواړي چې په مکه کې پاتې شي نو هغه دې نه منع کوي .

۵- که له کافرانو يا مسلمانانو څخه کوم يو مدينې ته لاړشي نو هغه دې بېرته ورکړی شي خوکه کوم مسلمان مکې ته لاړشي هغه به بېرته نه ورکول کېږي.

۶- د عربو قبيلې به دا واک لري چې له مسلمانانو سره تړون کوي او که له کافرانو سره.

۷- دغه تړون به تر لسو کلونو پورې وي.

دا ټول شرطونه په ښکاره د مسلمانانو پر خلاف وو او له هغو ځينې په ډاگه څرگندېدل چې دا د مسلمانانو د ماتې سوله ده.

د حضرت ابو جندل رضی الله عنه واقعہ :

د سوله پانې د ليکلو په وخت ناڅاپه دا پېښه رامنځ ته شوه چې د سهيل زوی ابوجندل په يوډول سره وتښتېد او بېرې په پښو دلته راوړسېد. د مسلمانانو په مخ کې يې ځان وغورځاوه او خپل ټول پرهاړونه يې هغوی ته وښودل او دا يې وويل چې صرف د اسلام منلو له کبله يې ما ته دغه ډول تکليفونه راکړل. ابو جندل رضی الله عنه له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم نه وغوښتل چې « ای پیغمبره! ما د کفارو له منگولو څخه وژغوره او له ځانه سره مې بوځه ». کله چې سهيل دا حال وليد نو ويې ويل چې دا د سولې د تړون لومړی بشپړتيا يې پړاو دی نو د سوله پانې په اساس تاسې نه شئ کولای چې ابوجندل له ځانه سره بوځئ. ابوجندل په يوه ډېره نازکه مرحله کې اسلام منلی ؤ او فرياد يې کاوه چې ای مسلمانانو وروڼو! آيا تاسې غواړئ چې بيا مې کافرانو ته په لاس ورکړئ، ټول مسلمانان د هغه په دې حال له غوسې نه

وخوتېدل. حضرت عمر رضی الله عنه خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته آن تر دې پورې وویل څنگه چې ته د خدای جل جلاله رښتینی پیغمبر یې نو بیا موږ ولې دا ذلت او سپکاوی ومنو! حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته وویل چې «زه د خدای پیغمبر یم او د خدای له حکم ځینې غاړه نه شم غږولای، خدای به زما مرسته کوي». لنډه دا چې سوله پاڼه بشپړه شوه او ابوجندل د سوله پاڼې د شرط له مخې بېرته ولېږل شو او د اسلام سر بنډونکي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اطاعت له سختې ازموینې نه بریالي تېر شول. په دې چې له یوې خوا په ښکاره د مسلمانانو سپکاوی او د ابو جندل غمځپلی حالت ؤ او له بلې خوا یې له (څنگه) او (ولې) د پیغمبر اطاعت.

د حدیبیې د سولې اغېزې :

د سوله پاڼې له بشپړېدونه وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حکم وکړ چې په همدې ځای کې دې خلک قربانۍ وکړي لومړی په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قرباني وکړه او وېښتان یې وخرېدل وروسته بیا صحابه و د هغه حکم تعمیل کړ. پیغمبر صلی الله علیه وسلم له سولې نه وروسته تر دریو ورځو پورې په حدیبیه کې پاتې شو. کله چې له دې ځایه روان شو په لار کې د فتح سورت ورباندې نازل شو چې په کې یې د دغې سولې واقعې ته اشاره کړې ده او هغې ته (فتح مبین) یعنې ښکاره سوبه ویل شوې ده. په ښکاره خو دا د اریانیتیا خبره وه چې هغه تړون ته چې د مسلمانانو له نظره د ماتې سوله وه هغې ته دې ښکاره سوبه وویل شي، مگر وروستیو حالاتو په ډاگه او څرگنده کړه چې د حدیبیې د سولې واقعه د اسلام په تاریخ کې د یوې لویې سوبې سریزه وه چې تفصیل یې دادی :

تر دغه وخته پورې د مسلمانانو او کافرانو تر منځ د جنگ لړۍ روانه وه او دواړو ډلو به په خپلو کې سره تگ راتگ نه درلود خو له دغې سولې او روغې نه وروسته د دوی تگ راتگ پیل شو او بې وېرې به مسلمان او نامسلمان مدینې ته راته او میاشتې میاشتې به یې هلته تېرولې او له مسلمانانوسره به یې ناسته ولاړه کوله، په

دې توگه هغوی ته دا موقع په لاس ورغله چې له دغه نوي نهضت سره له نژدې نه وگوري. دلته به چې راغلل په اریانوونکي ډول به تر اغېزې لاندې راغلل او د مسلمانانو پر خلاف به چې کوم زړونه له کرکې او غوسې نه ډک وو هغوی به له خپلو خلکو نه په مسلمانانو کې د اخلاقو، چار چلند او عاداتو لوړ والی او غوره والی لیده او دا به یې هم لیدل چې د خدای له هغو بندگانو سره موږ جنگ پیل کړی دی چې د هغوی په زړونو کې زموږ پر خلاف هېڅ کرکه او دښمني نشته بلکې له هغوی سره که څه کرکه ده هغه زموږ د غلطو عقایدو او غلطو تگلارو په سبب ده.

مسلمانان چې هره خبره کوي هغه له خواخوږۍ او انسانیت نه ډکه وي. سره له دې چې هغوی به له مسلمانانوسره جنگونه کول. خو بیا هم د مسلمانانو په انساني خواخوږۍ او ښه چارچلند کې څه کمی رانغی، هغو نامسلمانو خلکو چې د اسلام په اړه څه شکونه او اعتراضونه درلودل هغوی ته هم ددې تگ راتگ په سبب د خبرو اترو موقع پیدا او دا ور په ډاگه شوه چې دوی د اسلام په باب له څومره تېروتنو سره مخامخ شوي وو، لنډه دا چې دغو حالاتو په خپله د کافرانو زړونه د اسلام په لوري راکارل او د غلط فهمیو کومې پردې چې د دوی پر زړونو باندې د دوی مشرانو خوږې کړې وې د هغو ټولو په راغونډولو یې پیل وکړ. په دې توگه تر دغه تړون وروسته د یو نیم یا دوو کلونو په اوږدو کې دومره خلکو اسلام راوړ چې هېڅکله یې تردې د مخه نه و راوړی. په دې دوران کې د قریشو یو شمېر لویان او نامتو مشران هم د اسلام تر اغېزې لاندې راغلل، له کافرانو سره یې خپلې اړیکې وشلولې او له مسلمانانو سره ملگري شول. حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه او حضرت عمرو بن عاص رضی الله عنه دواړو په همدې وخت کې اسلام راوړ او د اسلام د نفوذ دایره دومره اړته او ځواکمنه شوه چې په دې وخت کې زاړه جاهلیت خپل مرگ په خپلو سترگو لیده. د کفارو مشر چې دا حال ولید ډېر خواشینۍ او غمجن شو. قریش په دې ښه پوهېدل چې په یقیني توگه یې د اسلام په مقابل کې لوبه بایللې ده اوس نو هغو ته بله کومه چاره نه وه ورپاتې پرته له دې چې دغه تړون مات کړي او د اسلامي نهضت پر خلاف یو ځل بیا خپل بخت په کلکه وازمويي او ددې راروان سېلاب مخه

ونيسي. ددې تړون د ماتولو يادونه به په راتلونکو پاڼو کې د مکې سوبې په لړ کې په خپل مناسب ځای کې راشي .

لسمه برخه

د پاچایانو په نامه لیکونه

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د حدیبیې له سولې نه یو څه ډاډه او خوا ټولی شو نو د بلنې او تبلیغ کارته یې لا زیاته پاملرنه وکړه یوه ورځ یې خپلو صحابه و ته وویل چې ”ای خلکو! خدای جل جلاله زه د ټولې دنیا لپاره رحمت رالېږلی یم زما پیغام د ټولې دنیا لپاره دی او دا د ټولو لپاره رحمت دی، گورئ د عیسی علیه السلام د حواریو نو په شان بې اتفاقي مه کوئ. لارښی او زما له خوا د حق پیغام ټولو ته ورسوئ“. دا وخت یعنې د شپږم هجري کال په پای او د اووم هجري کال په پیل کې یې د لویو لویو پاچایانو په نامه بلنلیکونه د بېلا بېلو صحابه و په لاس مختلفو هېوادونو ته ولېږل. په تاریخ کې ددې بلنلیکونو بشپړه تفصیل راغلی دی خو یو څه برخه یې دا ده:

د روم د قیصر په نامه لیک حضرت دحیه کلبی وروږ.
د ایران د شاه (خسرو پرویز) په نامه لیک حضرت عبدالله بن حذافه سهمي وروږ.

د مصر د عزیز په نامه لیک حضرت حاطب بن ابی بلتعه وروږ.
د حبشې د پاچا به نامه لیک حضرت عمرو بن امیه ضمری وروږ.

د روم د قیصر په نامه لیک :

د روم د قیصر په نامه یې چې کوم لیک ولېږه هغه په دې ډول ؤ :
بسم الله الرحمن الرحيم * د محمد له خوا چې د خدای جل جلاله بنده او رسول دی، د هرقل په نامه چې د روم لوی رئیس دی.
هغه څوک دې سلامت وي چې د هدایت پیروي کوي. وروسته تر دې زه تا اسلام ته رابلیم.

که د خدای جل جلاله اطاعت او حکم دې ومانه نو سلامت به یې، خدای جل جلاله به تا ته یو په دوه اجر درکړي خو که تا د خدای جل جلاله له حکم نه مخ واړاوه نو ستا د هېواد والو گناه به هم ستا پرغاړه وي ” ځکه چې ستا د انکار له کبله به هغوی ته هم اسلامي بلنه ونه رسېږي. “

ای اهل کتابو! راشئ یوې داسې خبرې ته چې زموږ او ستاسې ترمنځ یوشان ده. او هغه دا چې بې له خدای جل جلاله به موږ د بل چا بندگي نه کوو او له هغه سره به شریک نه پیدا کوو او بې له یوه خدایه به بل څوک په خدایۍ نه منو خو که تاسې له دې خبرو نه غاړه وغږوله نو موږ په ښکاره وایو چې تاسې شاهدان اوسئ چې موږ خو مسلمانان یو "یعني د یوه خدای د بندگۍ او اطاعت منونکي".

له ابو سفیان سره خبرې اترې :

حضرت دحیه کلبی رضی الله عنه چې دغه لیک حارث غسانی ته په بصرې کې ورساوه. په دې وخت کې حارث غسانی د روم د قیصر له خوا د شام واکمن ؤ. کله چې لیک قیصر ته ورسېد هغه یې پرانېست او حکم یې وکړه دلته کوم عرب پیدا کولای شئ ما ته یې راولئ. په دې وخت کې ابوسفیان د سوداگرۍ لپاره همدغې سیمې ته راغلی ؤ. مؤظفو کسانو هغه د قیصر دربار ته ورووست. کومې خبرې اترې چې له ابوسفیان سره وشوې هغه دا دي:

قیصر : د نبوت د مدعي کورنۍ څنگه ده؟

ابو سفیان : له شریفې کورنۍ سره اړیکه لري.

قیصر : په دې کورنۍ کې کوم بل یوه هم د نبوت دعوه کړې وه؟

ابو سفیان : نه .

قیصر : آیا په دې کورنۍ کې کله کوم پاچا تېر شوی دی؟

ابو سفیان : نه! هېڅکله!

قیصر : کومو خلکو چې دا مذهب منلی دی کمزوري دي که شتمن؟

ابو سفیان : کمزوري خلک دي .

قیصر : د ده پیروان زیاتېږي او که کمېږي؟

ابو سفیان : زیاتېږي.

قیصر : آیا تاسې له هغه نه کله دروغ اورېدلي دي؟

ابو سفیان : نه، هېڅکله.

قيصر : آيا هغه كله له خپلې ژبې او وعدې نه گرځېدلى دى؟
 ابو سفیان : تر اوسه پورې خو يې د وعدې او ژبې پر خلاف كوم كارنه دى
 كړى. اوس د حديبيې د سولې تړون ورسره شوى دى وبه گورو چې په خپل تړون
 درېږي او كه نه؟.

قيصر : آيا تاسې له هغه سره كله جنگ كړى دى؟

ابو سفیان : هو! كړى مو دى.

قيصر : د جنگ پايله مو څنگه وه؟

ابو سفیان : كله موړ سوبمن او كله هغه.

قيصر : هغه څه ښوونه كوي؟

ابو سفیان : هغه وايي چې يوازې د يوه خداى بندگي كوي. په هېڅ ډول سره
 هم د بل چا عبادت مه كوي، لمونځ كوي. پاك لمني اوسى، رښتيا وايي او يو له بل
 سره په لورينې او مهرباني مخامخېږي.

له دې خبرو اترو نه وروسته قيصر ورته وويل چې : " پيغمبر تل په ښه كورنۍ
 كې پيدا كېږي. كه په دغې كورنۍ كې بل چا د نبوت دعوه كړې واى نو كېداى شول
 چې ده به د كورنۍ اغېزه منلې وي او كه دده په كورنۍ كې كوم پاچا تېر شوى واى نو
 كېداى شول چې ده به دا هر څه د واكمنۍ د هوس په خاطر كول، نو څنگه چې دا
 تجربه شوې ده چې د خلكو په معاملو كې يې هېڅ كله درواغ نه دي ويلې نو څنگه
 كيداى شي چې هغه دې د خداى جل جلاله په معامله كې دومره غټ درواغ ووايي
 چې " دى د خداى جل جلاله رسول صلى الله عليه وسلم دى " او داهم واقعيت دى
 چې د پيغمبرانو لومړني پيروان تل غريب خلك وي او رښتيني مذهب تل مخ په
 وړاندې درومي او دا هم رښتيا ده چې پيغمبر هېڅ كله له چاسره دوكه او ټگي نه كوي
 او بيا دې دا هم وويل چې هغه د لمانځه، پاك لمني او تقوى لارښوونه كوي نو كه دا
 ټول رښتيا وي، دا زما حكومت به هم يوه ورځ د هغه تر واک لاندې شي. ما ته معلومه
 وه چې يو پيغمبر راتلونكى دى خو ما دا خيال نه كاوه چې هغه به په عربو كې پيدا
 كېږي. كه زه هلته تلای شواى نو پښې به مې ورته مينځلې واى. "

قیصر چې د دربار ملایانو او پوهانو ته دغه خیالات واورول نو هغوی ډېر خواشیني شول او قیصر ته دا اندېښنه پیدا شوه چې د هغه پرضد چېرې بغاوت ونه شي. دې اندېښنې سره بیا هم د قیصر زړه ته څه روښنایي ورننوتې وه خو بیا تته او ورکه شوه. رښتیا چې د حق مننې په لار کې له دولت او اقتدار هم تر ټولو لوی خنډ گرځي.

د ایران د پاچا په نامه :

د ایران د پاچا خسرو پرویز په نامه چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم کوم لیک لېږلی ؤ هغه دا ؤ:

بسم الله الرحمن الرحيم *د خدای جل جلاله د رسول محمد له خوا د فارس لوی رئیس کسری ته. سلام دې وي پر هغه چا چې د هدایت پیرو وي او په خدای او پیغمبر یې ایمان راوړی وي او دا شاهدي ورکوي چې له الله نه پرته بل اله نشته او دا چې زه ټولو انسانانو ته د خدای جل جلاله له لوري رالېږل شوی پیغمبر یم او ددې لپاره چې هرڅوک د خدای جل جلاله د نافرمانۍ له ناوړه انجام څخه ووېروم. ته هم د خدای تعالی اطاعت او فرمانبرداری ومنه، ته به سلامت او سې، که نه نو د اور لمانځونکو وبال به هم ستا په غاړه وي. "خسرو پرویز د ډېر برم او اوکوب خاوند ؤ. هغه ته دارنگه لیک خورا گران او ځوروونکی ؤ چې لومړی پکې د خدای جل جلاله نوم، بیا د لیک لېږونکي نوم او ورپسې دې د پاچا نوم لیکل شوی وي او هغه هم په ساده توګه چې نه ورسره ادا او القاب لیکل شوي وو او نه د لیکنې هغه سلوک لکه څنګه چې په هغوی کې دود ؤ. خسرو پرویز چې دا لیک وکوت نو خوا خپوری (پریشان) شو او ویې ویل: "زما مریې ما ته دا کښلي دي" له دې وینا نه وروسته یې دغه مبارکه پاڼه څېرې کړه او د یمن والي ته یې فرمان ولېږه چې د نبوت مدعي زما دربار ته راولی.

د یمن والي دوه کسه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ولېږل چې هغه راولي په دې وخت کې د خسرو پرویز زوی را پاڅید او خسرو یې وواژه، په خپله پر

تخت کښېناست. کله چې د والي استازي پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته ورغلل، دوی خبرنه وو چې پاچا يې وژل شوی دی. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته دا خبره د خدای تعالی په حکم څرگنده شوې وه. په دې توگه يې دواړو استازو ته خبر ورکړ او ورته يې وويل چې تاسې بېرته لاړشئ او والي ته مو ووايئ چې د اسلام حکومت به د خسرو تر پایتخت پورې در ورسېږي. کله چې هغه دواړه یمن ته بېرته ورسېدل هلته معلومه شوه چې خسرو پروېز وژل شوی دی.

د نجاشي او د مصر د عزيز په نامه :

دغه مضمون ته ورته ليک يې د حبشې پاچا ته هم لېږلی ؤ. هغه يې په ځواب کې داسې ليکلي ؤ چې : ”زه شاهدي ورکوم چې ته د خدای جل جلاله رښتينی پيغمبر يې ”نجاشي د حضرت جعفر رضی الله عنه په لاس هغه وخت اسلام قبول کړی ؤ چې حضرت جعفر رضی الله عنه حبشې ته هجرت کړی ؤ. په دې اړه د (حبشې ته هجرت) ترسرليک لاندې هم يادونه شوې ده. که څه هم د مصر عزيز هغه ليک ولوست خو اسلام يې رانه ووړ مگر د پيغمبر صلی الله عليه وسلم استازی يې له عزت او سوغاتو نو سره بېرته ولېږه.

يولسمه برخه

(د اسلامي حکومت ټينگښت)

د يرغل او پرمختگ پاليسي

پر خيبر باندې يرغل

د اسلامي ټولنې روزنه

د عمرې اداء کول

د مکې سوبه

د حديبيې له سولې نه غاړه غړول

پر مکه باندې د يرغل تياري

د ابو سفیان گرفتاري

مکې ته داخلېدل

تر سوبې وروسته خطبه

د حنين غزاء

د حنين جنگ

په دښمن پسې تلل او د خير دعاء

د تبوک غزاء

د روم له واکمنۍ (سلطنت) سره کشمکش

د قيصر له خوا د يرغل تياری

د مقابلي پرېکړه

د منافقت پرده لرې کول

په مکه کې د امن اعلان

د کعبې خونې ته ننوتل

کله چې بنو نضیرو خلک له مدينې څخه وويستلي شول نو هغوی خيبر ته راغلل او په همدې ځای کې مېشت شول خيبر د هغه ځای نوم دی چې کابوله مدينې څخه (۲۰۰) ميله لرې شمال ختيځ لوري ته پروت دی او يهودو پکې ټينگې کلاگانې جوړې کړې وې .

خيبر په دې وخت کې د اسلامي نهضت پر ضد خورا قوي مرکز او د اسلام لپاره يوه تلپاتې خطر وه او پرمدينې باندې د يهودو د هغه سخت يرغل ستر لامل ؤ چې د احزابو جنگ تر سر ليک لاندې يې يادونه شوې ده. کله چې خدای تعالی د هغوی دا دسيسه هم شنډه کړه، نو بيا يې پر له پسې داسې دسيسې جوړولې چې په هر ډول سره وي، اسلامي نهضت له منځه يوسي. ددې مقصد لپاره به يې د عربوله بېلابېلو قبيلو په تېره بيا له قريشو سره سازشونه کول او له دې سره سره يې د مدينې منافقان هم لمسول چې که هغوی د مسلمانانو په منځ کې پاتې شي او په بېره د مسلمانانو د جرړو په غوڅولو پيل وکړي. نو له بهر نه به د اسلام دښمنان هم پرې يرغل وروړي او د اسلام له لوري خطر (!) به د تل لپاره له منځه ولاړ شي. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د يهودو پر دې هلو ځلو او هڅو پوه ؤ. ده هم کوبنس وکړ چې له يهودو سره يو ډول مناسب تړون لاسليک کړي او هغوی له دغو حرکتونو څخه راوگرځوي. په دې توگه يې د همدې مقصد لپاره په خپله هم تحريک وچلاوه خو يهود له خپلو سازشونو نه وانه وښتل او آن تردې چې د هغوی بېلابېلو قبيلو ته يې دا خبر ورکړه چې چېرې له موږ سره يو ځای پرمدينې باندې يرغل کوي نو موږ به هر کله تاسې ته د کجورو د بڼې نيمه پيداوار درکوو. لنډه دا چې د يهودو د سازشونو په پايله (نتيجه) کې د اکثرو قبيلو ارادې بدلې شوې او په دې خبره يې اتفاق وکړ چې په گډه به پرمدينې باندې يرغل کوي.

د يرغل او پرمختگ پاليسي :

تر اوسه پورې به مسلمانان د ځان ژغورنې په خاطر جنگيدل او دښمن به د هغوی د له منځه وړلو لپاره تعرضي حملې کولې همدا ؤ چې مسلمانانو د خپل ځان

د ساتنې لپاره وسله په لاس واخيسته او د خدای جل جلاله په نصرت سره د هغوی دښمن څر سترگی شو، خو په دې وخت کې حالاتو ځانته بله بڼه غوره کړه او دې خبرې ته اړتیا وه چې اسلامي نهضت ته که له هرې خوا نه کوم خطر متوجه وي، مخکې له دې چې هغه ددې نهضت د له منځه وړلو لپاره منظم شي، پر هغه باندې دې حمله وشي او هغه دې له منځه یو وړل شي.

کله چې د اسلامي نهضت د ټینګښت او ژغورنې لپاره دفاعي جنگ ته اړتیاوې نو په دې وخت کې یرغل او پرمختګ هم یو ډېر ضروري کار وي. اسلام د ژوندانه یو نظام او بشپړ قانون دی ددې نظام او قانون د تحکیم لپاره یوازې هم دومره کافي نه ده چې کله د غیر اسلامي نظام د مخکښانو (علمبردارانو) له خوا پرې کومه حمله کېږي دوی دې ترې صرف ځان وژغورلای شي. بلکې د ژوندانه د دغه قانون د تحکیم لپاره داسې وخت هم راځي چې د نورو نظامونو د ړنگولو لپاره به پرمخ ځي او په دې خاطر به هلې ځلې کوي. اسلامي نهضت د احزابو له جنگ نه راوروسته په یوه داسې مرحله کې واقع شو چې یوازې دفاعي ډوله جنگونو ورته بسنه نه کوله بلکې اوس هغه وخت رارسېدلی ؤ چې که اړتیا پېښېږي نو په خپل یرغل سره دې هغه خطر لرې کړي، څنگه چې د احزابو جنگ پای ته ورسېد وروسته له هغه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا لارښوونه وکړه چې "اوس به داسې نه وي چې هغوی به پر موږ باندې یرغل کوي بلکې اوس به موږ په خپله وځو او پر هغوی به دانگو".

پر خیبر باندې یرغل :

اوس هغه وخت رارسېدلی ؤ چې په خپل وخت سره دې د یهودو د فتنو د پراختیا مخه ونیول شي .

له دې کبله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پر خیبر باندې د یرغل تیاری ونيو او د یهودو له خوا چې د کومو بریدونو اندېښنه وه د هغو د مخنیوي لپاره په خپله له مدینې څخه ووت. دغه پېښه د هجرت په اووم کال د محرم په میاشت کې واقع شوه، په دې حمله کې چې له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره کوم پوځ ؤ شمېر یې

یوزراو شپږ سوه (۱۶۰۰) تنه وو چې له دې جملې څخه دوه سوه تنه سپاره او نورېلي

۰۹۹

په خیبرکې شپږ کلا گانې وې چې شل زره تنه عسکر پکې اوسېدل. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خیبر ته ورسېد او باور یې راغی چې یهودان رښتیا د جنگ لپاره چمتو دي او هیڅ راز تړون او سوله نه غواړي، نو بیا یې صحابه و ته د جهاد په اړه وعظ وکړ او هغوی یې د خدای جل جلاله د دین په لارکې د سرښندنې لپاره وهڅول. کابو تر شلو ورځو کلا بندۍ وروسته خدای تعالی مسلمانانو ته سوبه ورکړه او په دې جنگ کې له

یهودانو څخه ۹۳ تنه ووژل شول او له مسلمانانو څخه ۵ تنه په شهادت ورسېدل. د یهودو یو نامتو اتل (مرحب) د حضرت علي رضی الله عنه په لاس ووژل شو، د دغه اتل وژل (قتل) یوه عظیم الشانه پېښه وه. دا ځکه چې یهودو به د هغه په زور او قوت باندې ډېر فخر کاوه له دې سوبې نه وروسته یهودو دا غوښتنه وکړه: هغه ځمکې چې تراوسه پورې زموږ په ولکه کې دي هغه دې له موږ سره وي او نیمه پیداوار به یې مسلمانانو ته ورکوو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغوی دا غوښتنه ومنله او په راتلونکو کلونو کې به مسلمانو امیرانو دغه پیداوار له یهودو سره د انصاف له مخې دوه برخې کول او ورو ورو به یې د هغوی زړونه په لاس راوړل. مسلمان امیر به پیداوار دوه برخې کړل او بزرگ ته به یې دا حق ورکاوه چې په خپله خوښه یوه برخه واخلي.

د اسلامي ټولنې روزنه :

د احد له جنگ نه راوروسته چې څومره باندني خطرونه اسلامي نهضت ته متوجه وو د هغو اندازه د احزابو له جنگ او ترې راوروسته نورو واقعاتو نه په ښه توګه څرګندېدلای شي. دغه دوره د لویو کشمکشونو دوره وه خو د اسلامي نهضت بلونکي حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به چې کله له دغو پېښو نه وزګار شو د یوه هوښیار جنرال او د اخلاقو د یوه ښوونکي او پالونکي په توګه به یې د نهضت د علمبردارانو روزنه کوله. او ددې نوې ټولنې لپاره به چې کومو اصولو او قوانینو ته اړتیا وه پر له پسې به یې د هغو ښوونه کوله. ددې دورې د دوو مهمو سورتونو (نساء او

مائډې). له خپرنې څخه راڅرگندېږي چې هغوی ته د اسلامي اخلاقو او اسلامي ټولنې د جوړښت لپاره په دې دوره کې د کومو مهمو قوانینو او اصولو تعلیم ورکړی شو.

نساء سورت د څلورم او پنځم هجري کال په بېلا بېلو وختونو کې رانازل شوی دی. له دې سورت نه دارا معلومېږي چې محمد صلی الله علیه وسلم په څه ډول سره دغه نوې اسلامي ټولنه د زاړه جاهلي دود او دستور له نا پاکيو څخه وژغورله او په نوو اصولو یې اخلاق، تمدن، ټولنه او ژوندون منظم کړل. په دې وخت کې یې مسلمانانو ته په ښکاره لارښوونې وکړې چې سر بېره پر خپل شخصي ژوند، خپل ټولنیز ژوند ته په څه ډول د اسلام د اصولو له مخې سمون ورکړي، هغوی ته د کورنۍ د تنظیم اصول وښودلی شول. د نکاح او طلاق په اړه ښکاره هدايات ورکړی شول. د ښځو او زیننه وو د حقوقو په ټاکلو سره د ټولنې ډېرې بدۍ لرې کړی شوې. د یتیمانو او مستضعفینو د حقوقو په خوندي کولو ټینګار وشو د میراث د وېش اصول جوړ شول. په معاملاتو کې د راکړې ورکړې د سمون لپاره لارښوونې وشوې. د کورنیو شخړو د اوارولو لارې چارې وښودلی شوې. د شرابو پر څښلو باندې بندیز ولګول شو. د طهارت او پاکۍ احکام ورکړی شول. مسلمانانو ته دا وښودلی شول چې د یوه نېک انسان اړیکې دې له خدای جل جلاله او د هغه له بندګانو سره څه رازوي. سر بېره پردې یې د اهل کتابو د نامناسب ژوند پر دود او غلطو چلندونو باندې انتقاد هم وکړ او په دې خبرې سره یې له یوې خوا د اهل کتابو غلطۍ ورپه گوته کړې او له بلې خوا یې مسلمانانو ته دا فکر ورکړ چې له دغسې غلطیو نه ځان وساتي.

دا د اسلام د تاریخ هغه اړخ دی چې له سمون نه یې پرته د باطل په مقابل کې بری نه شي تر لاسه کېدای. د اسلامي نهضت علمبردارانو ته په کار ده چې هغوی نه یوازې د خپل ذاتي حیثیت پر بنسټ په اخلاقي لحاظ د باطل لمانځونکو په وړاندې ودرېږي بلکې د هغوی لپاره دا هم ضروري ده چې یوه داسې بېلګه ایزه (مثالي) ټولنه جوړه کړي چې د حال په ژبه د غیر اسلامي ټولنو په مقابل کې خپل غوره والی زیات کړي. ددې مقصد د ترلاسه کولو لپاره سازش او دوکو ته ضرورت نشته بلکې د

نهمضت په علمبردارانو کې چې کله د تقوى او احسان کیفیت پیدا شي نو بیا په خپله همدغه نتایج ترې راوځي. په همدې سبب د یوه نبي اصلاحي او انقلابي نهضت ترنورو ټولو نهضتونو ممتاز او غوره وي. یو نبي چې په خپلو مخاطبو کسانو کې د بلنې د حق اداء کولو لپاره څومره نا ارامه اوتلوي وي تر دې زیات د خپلو پیروانو د ښوونې روزنې او تزکیې لپاره هم متوجه وي دغه امتیازي ځانگړنه په خپله د نساء سورت په مضامینو کې هم شته. د دغه سورت په کوم ځای کې چې هم داخلاقو، تمدن، ټولنې او نورو په اړه قوانین بیانېږي ورسره د تبلیغ او بلنې اړخ هم مخ په وړاندې درومي، مشرکان او اهل کتاب په یوشان د حق دین لوري ته رابلي.

کابو د حدیبیې له سولې نه راوړسته په اووم هجري کال د مائدي سورت نازل شو. د حدیبیې د سوله پانې پر اساس په دې کال مسلمانانو عمره نه شواى اداء کولای بلکې دا پرېکړه شوې وه چې په راتلونکي کال کې به د کعبې زیارت ته ورځي. په دې توگه له دغه پړاونه د مخه د کعبې د زیارت په لړ کې ډېر زیات اداب هغوی ته وښودلی شول. او دا تعلیم ورکړی شو چې د کافرانو له تېري سره سره دې مسلمانان پرهغوی باندې څه زیاتى نه کوي.

کله چې مائدي سورت نازل شو په هغه وخت کې د مسلمانانو حالت پوره بدل شوی ؤ او دا مهال هغه وخت تېر شوی ؤ چې اسلام له څلورو خواو څخه را ایسار او په خطر کې ؤ، لکه دا احد له جنگ نه راوړسته چې د هغوی کوم حالت ؤ بلکې دا وخت اسلام په خپله یو ځواک ؤ او اسلامي ریاست پوره پراختیا موندلې وه. د مدینې څلورو خواو ته تر یونیم یونیم سلومیلو، دوه دوه سوو میلو پورې د ټولو دښمنو قبیلو زور مات شوی ؤ او د یهودو له لوري به چې هروخت مدینه منوره له خطر سره مخامخ وه هغه خطرهم پای ته رسیدلی ؤ. او که په کوم ځای کې یهودان پاتې هم وو هغوی ټولو د مدینې تر ریاست لاندې ژوند منلی ؤ لنډه دا چې په دې وخت کې په ښکاره لیدل کیدل چې اسلام یوازې د یو څو عقایدو مجموعه نه ده لکه څنگه چې د نورو خلکو په اصطلاح کې ورته (مذهب) وایه شي او اړیکه یې یوازې د انسانانو له زړه او دماغ سره وي بلکې هغه د ژوند یو بشپړ نظام دی چې اړیکه یې د انسان له زړه او دماغ نه علاوه

د هغه له ټول ژوند سره هم ده چې حکومت او سیاست، سوله او جنگ او نور ټول شیان پکې شامل دي. دا هم یوه څرگنده خبره وه چې په دې وخت کې مسلمانان دومره ځواکمن شوي وو چې هغوی د ژوند کوم نظام (دین) د فکر او غور له مخې منلی ؤ پر هغه باندې یې بې پوښتنې او گروېږنې خپل ژوند تر سره کولای شو او د ژوندانه بل کوم نظام او قانون یې د لارې خنډ نه شو گرځیدلای بلکې نور خلک یې خپل دین ته هم رابللی شول.

تر دغه وخت پورې په خپله د مسلمانانوله خوا یو داسې تهذیب جوړ شوی ؤ چې هغه له نورو څخه ممتاز او غوره ؤ. د هغوی اخلاق، د هغوی د ژوند تگلار، د هغوی چارچلند، لنډه دا چې د هغوی ټول ژوند د اسلامي اصولو په چوکاټ کې داخل شوی ؤ، او د نورو په مقابل کې یې په ښکاره امتیازي حیثیت غوره کړی ؤ خپل پوځي او دفتري قوانین او محاکم یې درلودل. راکړه ورکړه، پیرل او پیلورل یې په خپله طریقه وو. د میراث مستقل قانون ورسره ؤ. د طلاق، نکاح، پردې او داسې نورو چارو لپاره یې خپل اصول او قوانین درلودل. آن تر دې چې د هغوی د ناستې ولاړې، خوراک څښاک او روغ پر د ادابو په باره کې هم ښکاره هدايات موجود وو او د دغو ټولو شیانو په یو ځای کولو سره یې اسلامي ټولنه او د اسلامي ژوند تگلاره له نورو غیر اسلامي ټولنو څخه ممتاز او غوره گرځولې وه. او دا هر څه د هغې ښوونې او روزنې پایله وه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته پوره پاملرنه کوله او په نتیجه کې د مسلمانانو ژوند له سپېڅلتیا څخه د لا سپېڅلتیا په لور روان ؤ.

د مائدې سورت کې د حج د سفر اداب، د خوراک څښاک په شیانو کې د حرامو او حلالو توپیږ، د اوداسه، غسل او تیمم ترتیب او قاعدې، د شرابو او قمار حرمت، د شهادت په اړه لارښوونې، پر عدل او انصاف باندې ټینګار او داسې نور موضوعات دي چې د اسلامي ټولنې د جوړښت لپاره خورا ډېر ضروري وو او دې ټولو ته به پوره پاملرنه کېده.

د عمرې اداء کول:

د حدیبیې په سوله کې یو شرط دا ؤ چې مسلمانان دې په راتلونکي کال کې عمره اداء کړي. په دې توگه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په راتلونکي (د هجرت په اووم) کال له گڼ شمېر مسلمانانو سره د کعبې زیارت وکړ. په دې وخت کې پر صحابه و باندې له ډېرې خوشحالی او ولولې نه یو اریانوونکی کیفیت پریووت. دې منظرې د قریشو د کفارو زړونه مات او خواشیني کړل، د رخې او تعصب اوربې لمبه وکړه او دا مهال یې خپلې هغې سوله پانې ته هېڅ ونه کتل چې په خپله خوښه یې خپله پله پکې درنه کړې وه.

د مکي سوبه

د حدیبیې له سولې نه غاړه غړول :

د حدیبیې د سوله پانې په اساس د عربو قبیلو ته دا حق ورکړ شوی ؤ چې د مسلمانانو او یا قریشو له هرې یوې ډلې سره چې هغوی غواړي تړون وکړي د همدغه شرط په اساس خزاعه قبیلې له مسلمانانو سره تړون وکړ او بنو بکر قبیلې له قریشو سره. نژدې تر یونیم کال پورې همدغه تړون عملي کیده خو تر دې وروسته یوه نوې پېښه رامنځ ته شوه او هغه دا چې د خزاعه او بنو بکر قبیلې چې له ډېرې مودې په خپل منځ کې سره جنګېدلې یو ځل بیا یې ترمنځ جگړه پیل شوه. ددې جنګ پیل داسې ؤ چې کله بنوبکرو پر خزاعه و باندې برید وکړ نو قریشو د بنوبکرو ملاتړ وکړ. دا ځکه چې هغوی له خزاعه و نه په دې خبره خپه وو چې د هغوی پر ضد یې له مسلمانانو سره تړون کړی وو لنډه دا چې هغوی په گډه د خزاعه قبیلې د خلکو پروژلو باندې پیل وکړ آن تردې چې کله هغوی د کعبې خونې ته پناه یو وره هلته یې هم پرېښودل او په حرم کې یې هم د خزاعه و وینې وبهولې. خزاعه اړ شول او له دې حالاتو څخه یې حضرت محمد ته خبر ورکړ او د مخکیني تړون پر اساس یې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم څخه مرسته وغوښته. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د خزاعه و له مظلومیت نه خبر شو نو ډېر زیات غمجن شو او قریشو

ته يې خپل استازی ولېږه ترڅو هغوی له خپلو دغو حرکتونو څخه لاس واخلي او له دې درېو شرطونو څخه یو ومنې :

۱- دخزاعه و کوم کسان چې وژل شوي دي د هغوی د وینو بیه دې ورکړه

شي.

یادې

۲- قریش د بنو بکرو پلوي او ملاتړ نه کوي.

یادې

۳- ددې خبرې اعلان وکړي چې د حدیبیې سوله ماته شوه .

کله چې استازي دغه پیغام قریشو ته واوراوه له هغوی څخه یوه تن قرطبه بن عمر وویل : “دا درېیم شرط مو منلی دی .” خو کله چې استازی ترې لاړ نو بیا هغوی پینېمانه شول او ابو سفیان یې د سفیر په توګه ورولېږه ترڅو د حدیبیې د سولې تړون له سره بیا نوی کړي خو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته چې کوم حالات معلوم وو د هغو له مخې یې د قریشو په مخکې هغه پالیسي لیدله چې دی پرې ډاډه نه و او د ابو سفیان خبره یې ونه منله.

پرمکه باندې د یرغل تیاری:

د کعبې خونه د خالص توحید هغه مرکز ؤ چې حضرت ابراهیم علیه السلام یوازې د خدای جل جلاله د عبادت لپاره جوړه کړې وه خو هغه تراوسه پورې د مشرکانو په ولکه (قبضه) کې وه او د شرک په یوه لوی کور بدله شوې وه.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ابراهیم علیه السلام د دین بلونکی او د خالص توحید علمبردار ؤ نو له دې کبله لازمه وه چې د توحید دغه مقدس مرکز دې ژر تر ژره له هر ډول نا پاکو څخه پاک او خوندي شي. خو تر اوسه پورې حالاتو ورته اجازه نه وه ورکړې. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دا اندازه ولګوله چې اوس یې وخت دی چې د خدای دغه مقدس کور یوازې د هغه د عبادت لپاره خاص وګرځول شي او د بت لمانځنې له ټولو ناپاکیو څخه دې پاک کړای شي. نو په دې

توگه يې ټولو هغو قبيلو ته چې له دوی سره يې تړون کړی و، پيغام ولېږه او دا خبره يې ورته په گوته کړه چې مکه وال دې پر دې باندې خبرنه شي؛ چې کله يې پوره تياری ونيو نو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د هجرت په اتم کال د روژې مياشتې په لسمه په پوره برم او اوکوب د لس زره تنه سر ښندونکو په ملگرتيا مکې ته ولېږدېده او په لار کې به د عربو نورې قبيلې هم ورسره ملگرې کېدې.

د ابو سفیان نيول کيدل :

کله چې د اسلام لښکر مکې ته نژدې ورسېد نو ابو سفیان به په پټه د دغه لښکر اندازه او پټه لگوله؛ په دې کې هغه ونيول شو او د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم حضورته وړاندې کړای شو. دا هغه ابو سفیان ؤ چې تردې وخته پورې د اسلام په دښمنۍ کې ډېر زيات مخکې ؤ او په کراتو يې پرمدينې باندې د يرغل لپاره سازشونه کړي وو، آن تردې چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د وژنې لپاره يې پټه دسيسه هم جوړه کړې وه، دا ټولې داسې خبرې وې چې ابوسفیان پرې بايد ژرتر ژر وژل شوی وای، خو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم هغه ته د لورينې په سترگه وکتل او ورته يې وويل : (خه تانه به اوس د هيڅ شي پوښتنه ونه شي . خدای دې تا ته بخښنه وکړي هغه ترټولو رحم کوونکو ډېر رحم کوونکی دی) له ابوسفیان سره دغه معامله بيخي يوه اريانونکې معامله وه. د رحمه للعالمين دغې پېرزوينې د ابوسفیان د زړه سترگې پرانستې او دا ورته جوته شوه چې پرمکې باندې خوا يرغل کوونکې له خپلو دښمنانوڅخه د بدل اخيستلو لپاره د هغوی د وینو تړي نه دي اونه د دنيوي پاچايانو په څېر مغرور او متکبر دي. همدا لامل ؤ چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ابوسفیان آزاد کړ خو هغه مکې ته بېرته رانغی بلکې اسلام يې ومانه او د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له سرښندونکو سره يو ځای شو .

مکې ته داخلیدل:

په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پر حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه باندې حکم وکړ چې: " له یوه لوري څخه مکې ته داخل شه خو څوک مه وژنه. هو! که پرتاسې چا لاس پورته کړ نو د خپل ځان د ژغورنې لپاره تاسې ته هم د لاس پورته کولو اجازه ده " او په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له بل لوري څخه مکې ته داخل شو، د حضرت خالد رضی الله عنه د لښکر په مقابل کې د قريشو یوې ډلې غیشي واورول او درې تنه مسلمانان یې شهیدان کړل. ځکه نو خالد رضی الله عنه پردغو یرغلگرو باندې حمله وکړه او (۱۳) تنه یې ترې ووژل او نور وتښتېدل کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د حضرت خالد رضی الله عنه له دغه یرغل نه خبر شو نو تحقیق او پوښتنه یې ځینې وکړه خو چې کله اصلي واقعه ورڅرگنده شوه نو دایې وویل چې: (الهي قضاء همدغسې وه) له هغه بل لوري یې کړاوه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مکې ته ورننووت اودده د عسکرو په لاس هېڅوک ونه وژل شو.

په مکه کې د امن اعلان:

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مکې ته داخل شو نو دا اعلان یې وکړ چې:

۱- هر څوک چې د خپل کور دروازه وتړي او پکې دننه کښېني هغه په امن کې دی.

۲- هر څوک چې د ابوسفیان کورته پناه یوسي هغه هم په امن کې دی.

۳- او هر څوک چې د کعبې خونې ته پناه یوسي هغه هم په امن کې دی

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په داسې برم او اوکوب مکې ته ورننووت

چې د (علم) رنگ یې سپین او د بیرغ تور ؤ. زغره یې پرسر کړې او تور پټکی یې پرې تپلی ؤ او د (انا فتحنا سورت) تلاوت یې په لوړ اواز سره کاوه. او د خدای جل جلاله په

حضور کې دده د ډېرې تواضع او عاجزۍ يو داسې جهان ؤ چې هغه پرکوم اوښ سپور ؤ دومره يې ځان پرې راتپت کړی ؤ چې مبارک مخ به يې د اوښ پرشا لگېده .

د کعبې خونې ته ننوتل :

کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د کعبې خونې ته ننوت ترټولو د مخه يې دا امر وکړ چې ټول بتان دې ويجاړ او وويستل شي. دا مهال په کعبه کې ۳۶۰ بتان موجود وو. پردېوالونو يې تصويرونه انځور کړي وو. دا يې هم ټول له منځه يووړل. په دې ډول د خدای جل جلاله کور د شرک له ناپاکيو څخه پاک شو. تردې وروسته يې تکبیرونه ويل او د کعبې د خونې طواف يې کاوه او د ابراهيم مقام کې يې لمونځ اداء کړ. بس دغه ؤ د سوبې جشن. کله چې دغه حال مکه والو په پرانستو سترگو وليد چې هغوی د يوې داسې لوبې سوبې د خونې په وخت هم نه د برم او اوکوب څرگندونه کوي او نه د غرور او تکبر خبرې بلکې په بشپړه تواضع او مننه خپل خدای جل جلاله ته غاړه ږدي او د هغه په ستاينه او تکبیر مست دي، نو هغه څوک دی چې دغه منظره دې يې ليدلې وای او دا يې نه وای ويلي چې په حقيقت کې دا نه پاچايي ده اونه ملک نيونه بلکې دا نور څه دي !

له سوبې نه وروسته خطبه :

کله چې د مکې سوبه بشپړه شوه وروسته له هغې يې يوه ډېره مهمه او تاريخي خطبه واوروله چې يوه زياته برخه يې د احاديثو په کتابونو کې رانقل شوې ده . حضرت محمد صلی الله عليه وسلم وويل:

(له يوه الله پرته بل اله نشته هېڅوک له هغه سره شريک نه دی . هغه خپله ژمنه رښتيا کړه . هغه له خپل بنده سره مرسته وکړه. او ټولې ډلې يې يوازې ماتې کړې هو! واورئ! ټولې وياړنې ټول انتقامونه او د پخوانيو وينو بيې او د وينو پورونه دا ټول زما ترپښو لاندې دي. يوازې د کعبې سرپرستي او حاجيانوته اوبه ورکول له دې څخه مستثنی دي. ای قريشو! خدای تعالی جل جلاله اوس د جاهليت غرور او پر توکم

باندې وياړنه له منځه يووړه. ټول خلک د آدم له توکمه (نسل) دي او آدم له خاورو جوړ شوی ؤ).

بيا يې د قرآن شريف دا آيت ولوست :

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (13)}
[الحجرات : 13]

(ای خلکو! ما تاسې له يوه نرينه او ښځې نه پيدا کړي او تاسې مې قبيلې او کورنۍ کړي چې په خپلو منځو کې يو بل سره وپېژني خو د خدای جل جلاله په نزد هغه څوک شريف دی چې ډېر پرهېزگار وي. خدای جل جلاله پوه او په هر څه خبر دی).

له دې سره سم يې د ځينې نورو مسائلو تلقين هم وکړ. دا ده د اسلام د هغه ستر سوبمن وينا چې له خپلې دغې لوبې سوې نه وروسته يې واوروله. په دې کې د دښمنانو پرخلاف نه کومه غوسه شته نه کرکه. نه د خپلو کارنامو يادونه شته او نه د خپلو سرښندنکو ستاينه. هر څه ستاينه چې ده بس هغه د يوه خدای جل جلاله ده څه چې وشول ټول د خدای جل جلاله د فضل نتيجه ده. په عربو کې د وژنې (قتل) د بدلې اخيستلو ډېر زيات اهميت ؤ. که له يوې کورنۍ څخه به يو څوک د چا له خوا ووژل شو نو د هغې کورنۍ په يادښت کې به دغه پېښه خوندي او وساتله شوه او سوونه کاله وروسته به هم ترڅو راتلونکي نسل به يې د قاتل له کورنۍ نه د مقتول بدله وانه خيسته ترهغې به کرار نه کښېناستل. په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د وينو دغسې بدله ټوله پای ته ورسوله او په عربو کې يې په سمه توگه د امن او ډاډينې ژوند رامنځ ته کړ. په عربو کې په خپلې کورنۍ او توکم باندې وياړنه (افتخار) يوه ډېره لرغونې ناروغي وه. د اسلام په وړاندې انسان او په انسان کې امتياز تردې اخوا سم او صحيح نه دی چې هغه په کومه درجه د خدای جل جلاله د احکامو منونکی دی. څوک چې څومره د خدای جل جلاله د احکامو پابند او د هغه د رضا لپاره وېرېدونکی دی هغه هومره ستر او شريف هم دی. په اسلام کې د نسل شرافت کوم ارزښت نه لري، کورنۍ

اپرېکې صرف د يو بل د تعارف او پېژندنې لپاره دي. د خدای رسول په دې ترڅ کې دغه ناروغي هم له منځه یووړه او د ټولو انسانانو ترمنځ يې د هغه مساوات اعلان وکړ چې تراوسه پورې به له اسلامه بل کوم مذهب چا ته نه دی ورکړی .

عمومي بڅښنه :

په کومه غونډه کې چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم خطبه ورکوله هلته د قريشو لوی لوی مشران حاضر وو او هغه خلک هم وو چې په کلکه يې د اسلام د تباهي لپاره اراده کړې وه، هغه خلک هم وو چې مسلمانان يې دومره ځورولي وو چې د خپل هېواد پرېښودلو ته يې اړ کړي وو، هغه خلک هم وو چې د مسلمانانو پر جایدادونو يې خېټه اچولې وه او هغه خلک هم وو چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته يې سپکې سپورې ويلې وې، د هغه په لاره کې يې اغزي خواړه کړي وو، پرهغه صلی الله عليه وسلم باندې يې سرې اچولې وې آن تردې چې د هغه په وژلو پسې راوتلي وو او په هغوی کې يې د تره قاتل او هغه څوک هم وو چې د تره ځگړيې راوبستلی او خوله يې پرې لگولې وه او هغه خلک هم وو چې ډېر مسلمانان يې يوازې ددې لپاره وژلي وو چې هغوی به د يوه خدای جل جلاله د بندگۍ اعلان کاوه . حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دوی ټولو ته وکتل او پوښتنه يې ترې وکړه چې (ووايئ تاسې په دې پوهېږئ چې زه به له تاسې سره څه معامله کوم؟ دې خلکو ليدلي وو چې د خدای جل جلاله رسول په مکه کې څه راز قدم ايښی دی او دوی اوس له هغه سره څرنگه چلند وکړي. ژر تر ژره يې دا غږ اوچت کړ چې :

(ته زموږ شريف ورور او شريف وراره يې)

ددې خبرې په اورېدو سره حضرت محمد صلی الله عليه وسلم هغوی ته لارښوونه وکړه او دا يې وويل : (ځی اوس پر تاسې باندې هېڅ الزام نه شته، تاسې ټول ازاديئ) هغو خلکو چې د مسلمانانو کورونه تر خپلې ولکې لاندې نيولي وو هغه يې هم ترې بېرته وانه خيستل بلکې مهاجرينو ته يې وويل چې تاسې له خپل حق ځنې ورتېښئ .

د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دغه غیر معمولي چلند اغېزه دا وه چې غټو او نامتو مشرانو دا اعلان وکړ: په رښتیا چې ته د خدای رسول یې، ښکېلاک گر پاچا نه یې او کومه بلنه چې ورکوي هغه حقه ده. دا وه د مکې د سوبې نقشه، دا د ځمکې، مال او جایداد سوبه نه وه بلکې په دغې وسیلې سره زړونه ترلاسه شول او همدغه ستره سوبه وه .

د حنین غزاء

د مکې د سوبې اغېزه :

دا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له پېرزوينې ډک سلوک او د مسلمانانو پاملرنه وه چې له يوې خوا په مکه کې ډله ډله خلک په اسلام مشرف کېدل اوله بلې خوا د مکې سوبې پرتولو عربو باندې اغېزه وکړه او په دې پوه شول چې د اسلام بلونکي د حکومت او دولت وړي نه دي بلکې هغه د خدای جل جلاله پیغمبر دی تر دې وخته پورې نه يوازې دا چې اسلام او د هغه ځانگړنې پټې پاتې نه شوې بلکې کابو ټول عرب په دې پوه شول چې دا څه ډول بلنه ده؛ په کومو خلکو کې چې دا استعداد و هغو ته ښکاره شوه چې همدغه حق دی . کله چې مکه فتحه شوه له هغې سره سم د عربو له گوټ گوټ نه بېلا بېلې قبيلې ډله ډله راتللې او اسلام به يې راوړ خو دا داسې حالت و چې د ځينو خلکو په زړونو کې د اسلامي نهضت پر ضد کرکه او غوسه هم موجوده وه. کله چې هغوی به دغه حالت وليد نو سخت تلولي او نارامه به شول او په زړونو کې به يې د تعصب او دښمنۍ اورلمې وهلې په دې وجه د هوازن او ثقيف په نامه قبيلې په دې دښمنۍ کې ډېرې وړاندې وې . دا خو هسې هم ډېر جنگيالي خلک وو، د اسلام پرمختگ به يې چې لیده نو ډېر به خواخوږي او نارامه وو. هغوی دا فکر وکړ چې تردې وروسته پرمکه باندې زموږ د برلاسی وار دی نو د دواړو قبيلو مشرانو ترمشورې وروسته دا پرېکړه وکړه چې هر څه کېږي بايد د مسلمانانو په مقابل کې په کلکه ودرېږو او د دغه خطر مخه ونيسو که نه نو بيا پکې زموږ خیر نشته . هغوی خپل يو مشر (مالک بن عوف) خپل پاچا وټاکه او

د مسلمانانو د تباهی لپاره یې په تیاري نیولو پیل وکړ او له ځان سره یې ډېرې نورې قبیلي هم ملگرې کړې .

د حنین جنگ:

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دې خبر شو نو هغه هم له خپلو صحابه و سره مشوره اوپرېکړه وکړه چې د دغې راپیدا شوې فتنې د له منځه وړلو لپاره دې باید په خپل وخت هلې ځلې وشي. په دې ډول د هجرت په اتم کال د شوال په لسمه نېټه له (۱۲) زرو تنو مسلمانانو سره د دبنمن د مقابلې لپاره وخوځېد. په دې وخت کې د مسلمانانو شمېر ډېر زیات ؤ او هومره ډېر سازوسامان یې درلود چې هغوی به په خپله ورته کتل نو یقین به یې راغی چې دبنمن یې مقابله نه شي کولای او په بیرته به میدان پرېږدي، وېه تېښتي. په دې توګه به د ځینو مسلمانانو له خولې نه دا الفاظ هم راوتل چې (نن پرموړ باندې څوک برلاسی کېدای شي!) مګر دغه خیال د مسلمان له شان څخه لرې دی. هغوی باید هېڅکله پر خپل ځواک اتکاء ونه کړي. او یوازې د خدای جل جلاله پرفضل او کرم توکل وکړي. په دې اړه خدای جل جلاله په قرآن شریف کې دا لارښوونه کړې ده چې :

{لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ (25) ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (26)} [التوبة : 25 ، 26]

(د حنین ورځ در په یاد کړئ چې تاسې پر خپل ډېرښت نازېدلی خو هغه تاسې ته پکار رانغی او ځمکه له دومره ارتوالي سره په دې ورځ پرتاسې تنګه شوه او تاسې بیا په شا راو تېښتېدلئ او بیا خدای جل جلاله په خپل رسول او مؤمنانو تسلي او ډاډینه را نازله کړه او داسې لښکرې یې درولې چې تاسې نه لیدلې او کافران یې په عذاب کړل او همدا د کافرانو سزا ده).

حنين د مکې او طایف ترمنځ د يوې ناوې نوم دی. دا جنگ په همدې ځای کې پېښ شو. کله چې د اسلام لښکر له دښمن سره مخامخ شو نو هغوی له څلورو خواوو پرې د غېشو باران پیل کړ. مسلمانان د جنگ لپاره بيخي چمتو نه وو. ددې غېشو په وجه د هغوی لیکې ماتې شوې او په لږ وخت کې يې قدم وښوېد، ډېر بدوي قبایل وټښتېدل، په هغوی کې ډېر داسې کسان هم وو چې تازه يې ايمان راوړی ؤ او د هغوی بشپړه روزنه لا نه وه شوې. په دغه اخ و ډب او نامساعد حالت کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له پوره ډاډېنې سره د جنگ په ميدان کې ټينگ ودرېد او پرله پسې به يې مسلمانانو ته غږ کاوه چې د جنگ ميدان ته شا مه اړوئ. کله چې د ده په شاوخوا کې گڼ شمېر صحابه و د ده ثابت قدمي وليدله نو د مسلمانانو پښې بيا ټينگې شوې او هر يوه له سره بيا په پوره مېړانه او زړورتيا له دښمن سره مقابله پیل کړه، خدای جل جلاله د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه صحابه و دې ثابت قدمي ته له خپل لوري نه نازل شوې سکینه (داطمینان اوډاډينې کيفيت) ويلي دي، په نتيجه کې د جنگ بڼه بدله او مسلمانانو ته بشپړه سوبه ورپه برخه شوه. له کافرانو څخه نژدې (۷۰) تنه مړه او په زرگونو تنه بنديان شول.

په دښمن پسې تلل او د خير دعاء:

د کافرانو نور لښکر وټښتېد او طایف ته يې پناه يووړه (دا يو خوندي ځای گڼل کېده) حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په دښمن پسې لاړ او طایف يې کلابند کړ. په طایف کې يوه اوڅاره او ټينگه کلاهم وه له دې کبله کافرانو هلته پناه وړې وه دغه کلابندی نژدې ترشلو ورځو پورې وځنډېدله څو کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته په بڼه توگه دا معلومه شوه چې د دښمن اصلي ځواک مات شوی دی او له هغې خوا اوس د کومې سرغړونې اندېښنه پاتې نه ده نو له کلابندی نه يې لاس واخيست او د هغوی په حق کې يې دا دعاء وکړه چې: (ای خدايه! ثقيفوته هدايت وکړه او دا توفيق ورکړه چې ما ته راشي) بې د خدای جل جلاله له نبی څخه چې هغه هم يوازې د دين لپاره هلې ځلې کوي نور څوک دومره لور پېنه

کولای شي؟! چې په دغسې وخت کې دې هم خپلو دښمنانو ته دعاء وکړي.

د تبوک غزاء

د روم له واکمن (سلطنت) سره اخ وډب :

د عربو شمال ته د روم يوه لويه واکمنۍ وه او له دغې واکمنۍ سره د مکې له سوبې نه پخوا اخ وډب پيل شوی ؤ، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د شمال له خوا هغو قبایلو ته چې د شام پولو ته نژدې آباد وو د اسلامي بلنې يو وفد (هيئت) ولېږه. هغه خلک اکثره عيسوي او د روم د واکمنۍ تر اغېزې لاندې وو. هغوی د اسلامي وفد پنځلس کسان ووژل او يوازې د وفد رئيس حضرت کعب بن غفاري رضی الله عنه ترې راخلاص شوی او بېرته راغلی ؤ. په دې وخت کې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د بصرې د رئيس شرحيل په نامه هم د اسلامي بلنې پيغام لېږلی ؤ خو هغه هم د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم استازی حضرت حارث بن عمير رضی الله عنه وژلی ؤ البته شرحيل هم د روم د قيصر تر واکمنۍ لاندې ؤ له دې کبله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د هجرت په اتم کال د جمادي الاول په مياشت کې د مسلمانانو يو درې زره کسيزلبنکر د شام سرحد ته ولېږه چې د هغې سيمې مسلمانان بيا ونه ځوروي. کله چې شرحيل له دې لښکر نه خبر شو نو مقابلې ته يې له يولک کسيزلبنکر سره راووت، خو مسلمانان له دې سره بيا هم مخ په وړاندې تلل. دا وخت د روم قيصر په (حمص) نومي ځای کې ؤ. ده له خپل ورور (يتودور) سره يولک نه زيات لښکر ولېږه خو سره له دې بيا هم مسلمانان مخ په وړاندې تلل بالاخره په مؤته نومي ځای کې دغه درې زره کسيزلبنکر د روميانو له هماغه ډېر لوی لښکر سره مخامخ شو. په ښکاره خو حالات داسې وو چې ددې اقدام په نتيجه کې دې د مسلمانانو دغه کوچنۍ ټولگي له منځه ولاړشي، خو د خدايجل جلاله په فضل د روميانو همدومره لوی لښکرهم مسلمانانو ته زيان ونه شو رسولای. دغه پېښه داسې وه چې پر شاوخوا قبيلو باندې يو ډول رعب پرې ووت او تر ډېر لرې ځايه پورې هم اوسېدونکي قبيلې اسلام خوا ته متوجه او په زرگونه تنه يې مسلمانان شول.

ترټولو ډېره اغېزمنه پېښه دا وه چې په خپله د رومي لښکر یو بولندوی (قومندان) فروه بن عمروالجدامي اسلامي تعليماتو ته پاملرنه وکړه او مسلمان شو. بيا يې د خپل ايمان پوخوالی داسې ثابت کړ. کله چې دی د قيصر له خوا ونيول شو نو دايې ورته وويل چې يا خواسلام پرېږده چې بيا پرخپله دنده باندې وټاکل شي او يا خو د اعدام لپاره تيار شه. خو هغه له منصب او دندې نه د کرکې څرگندونه وکړه او ويې ويل چې د اخرت د بري په مقابل کې د دنيا د سرداری منلو ته تيار نه يم. کله چې دی ووژل شو دا يوه داسې پېښه وه چې زرگونو کسانو ته د اسلام د اخلاقي ځواک او واقعي اهميت اندازه ولگېدله او په دې پوه شول چې د دغه نوي نهضت سېلاب د دوی په لور په بېره روان دی او له هغه سره مقابله کول څه اسانه او معمولي خبره نه ده.

د قيصر له خوا د يرغل تياری :

بل کال قيصر له مسلمانانو څخه د مؤنه غزاء د کسات اخيستلو لپاره د شام په سرحد کې د لښکرو پرچمتووالي باندې پيل وکړ او د عربو هغه قبيلې يې سره راټولې کړې چې د ده ترلاس لاندې وې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم هم د هغه له چمتووالي څخه خبر شو. دا د اسلامي نهضت لپاره يو ډېر حساس وخت ؤ، که ډېره لږه سستي يې هم ښودلې وای نو ټول کار به ويجاړ ؤ. له يوې خوا د عربو هغو قبيلو چې همدا اوس اوس يې د حنين په جنگ کې ماته خوړلې وه، سر را اوچت کړی ؤ او له بلې خوا د مدينې منافقانو چې د اسلام له دښمنانو سره لاره درلوده. که په همدې وخت کې يې د اسلامي ټولگي په منځ کې فتنه اچولې وای نو بيا به ددې نهضت او تنظيم سنبالول ډېر گران وو او په دغسې حالاتو کې به د روم د واکمنۍ د دغې لوبې حملې په مقابل کې درېدل اسانه خبره نه وای. او ددې خبرې اندېښنه به هم وه چې اسلامي نهضت د کفر په مقابل کې ددې دريو حملو وس نه لري او ماته به وخوري. له دې کبله حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له خپل بې ساري خدای جل جلاله ورکړي بصيرت نه کار واخيست او بې له ځنډه يې دا پرېکړه وکړه چې همدا اوس د

قيصرله همدې لوی ځواک سره جنگېدل مناسب دي دا ځکه چې په دې وخت کې د لږې کمزورۍ په ښودلو سره هم جوړکار وړانېږي .

د مقابلي پرېکړه:

دا مهال د مسلمانانو لپاره د جنگ تیاری نیول یوه ډېره سخته ازموینه وه. په ملک کې د کاڅتي کال ؤد گرمۍ سخت موسم ؤ. فصلونه پخېدو ته نژدې وو او بشپړ جنګي سامان هم نه ؤ. لږې او اوږد سفر ؤ، جګړه هم له یوه زورور طاقت سره خوسره له دې بیا هم حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وخت باریکۍ په پام کې ونیوله او بیایې د عمومي جنگ اعلان وکړ او په ډاګه او ښکاره یې وویل چې دی چېرته ځي او د څه لپاره ځي. دلته دې خبرې ته پام پکار دی چې تر دغه وخته پورې اسلامي نهضت په ښکاره له باندنيو دښمنانوسره مقابله کوله او د مکې او حنین له جنگ نه راوړوسته د هغوی د مخالفینو ځواک مات شوی ؤ خو تراوسه پورې له کورنیو دښمنانو یعنې منافقانو سره زیاتره داسې چلند شوی ؤ چې د هغوی په مقابل کې به مسلمانانو خپل ځانونه ناګاره اچول دا ځکه چې تراوسه پورې لا اسلامي نهضت دومره نه و ټینګ شوی چې په یوه وخت کې دې له باندنيو او کورنیو ټولو دښمنانو څخه جنګ وګټي. بله دا چې په داخلي دښمنانو کې ټول یو راز خلک نه وو. په هغوی کې داسې کسان هم وو چې یا خو د هغوی ایمان کمزوری ؤ او یا یې څه شکونه او شبهات درلودل، دغسې خلکو ته خو تر یوه مناسب وخت پورې مهلت ورکول ضرور وو ترڅو خپله کمزوري، خپل شکونه او شبهات لرې کړي. لنډه دا چې یوازې هغه خلک پاتې شول چې هغوی په شعوري توګه د اسلام د جرړو د غوڅولو لپاره په مسلمانانو کې ورننوتې او ځای پرځای شوي وو لکه څنګه چې تر یوه وخته پورې ددې ډول خلکو د پوهولو لپاره په کلکه او نرمه د هرډول چلند کوښښونه وشول. په پای کې هغو خلکو چې یو څه صلاحیت او استعداد درلود هغوی سمې لارې ته راوګرځېدل. په دې توګه دا ټولې مرحلې سرته رسېدلې وې او مسلمانانو خپل کورني دښمنان تر ډېره حده پورې لاندې کړي وو. خو اوس یې مقابله له هېواد څخه د باندې

ځواکونو سره وه . په دغسې حالاتو کې د داخلي دښمنانو ټکول او نسکورول ډېر ضرور وو. که نه نو دا اندېښنه وه چې هغوی به له باندنيو دښمنانوسره لاس يو کړي او (معلومه نه ده چې کله به) مسلمانانو ته څه ډول زبان اړوي .

د منافقت څخه پرده لرې کول :

د منافقانو د له منځه وړلو لپاره لومړنی پړاو دا ؤ چې دا ټول خلک دې په آزادانه توگه يو له بل سره مخامخ شي او هغو کسانو چې پر خپلو مخونو باندې پرده غوړولې ده هغه دې ترې لرې کړي شي او د هغوی حیثیت دې ټولنې ته وښودلی شي او یا دې هغوی ته دا وخت ورته کړي شي چې د مسلمان په توگه د مسلمانانو په چارو کې لاس وهنه وکړي او هغه درجه او مقام چې مسلمانانو ته ورپه برخه دی، دوی دې هم ترلاسه کړي .

په دې توگه د تبوک د جنگ دغه اعلان د منافقانو په رسوا کولو کې بشپړ اغېزمن واقع شو. په دې ترڅ کې هغه خلک چې د خپل ایمان په دعوه کې مخلص وو هغوی د زړه له کومې د جهاد لپاره چمتو شول او د مالي اړتیا د رفع لپاره چې له دوی سره هرڅه وو هغه یې راوړل خو د سوري د انتظام د نه بشپړتیا له امله ځینو کسانو ته له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره د تللوموقع په لاس ورنغله، ددې محرومیتیا په سبب هغوی ډېر وژړل، په دې توگه ښکاره او څرگنده شوه چې په اسلامي ټولگي کې څومره کسان مخلص دي خو سرچېه د هغو خلکو په زړونو کې چې ایمان نه ؤ د جنگ د اعلان په اوږدولو سره گواکې د هغوی سا وویستلی شوه. په ډول ډول پلمو جوړولو یې پیل وکړ، او په جنگ کې د گډون نه کولو په خاطر یې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نه په رخصت اخیستلو پیل وکړ، حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم په دې موقع نرمه رویه غوره کړه او دې ډول ټولو خلکو ته یې رخصت ورکړ. بیا دغه منافقان نه یوازې دا چې په خپله جنگ ته نه ورتلل بلکې نور به یې هم دروهول (دوکه کول) او مانع به یې گرځېدل. کله به یې ویل چې ډېره سخته گرمي ده او په دې وخت کې جنگ ته تلل ځان وژل دي، کله به یې ویل چې ښه! د

روم د واکمنۍ په مقابل کې به دغه کم شمېر مسلمانان څه وکولای شي دا خو لاسي خپل ځان د هلاکت کندی ته غورځول دي. لنډه دا چې د جنگ دغه اعلان یو داسې ازمینست ؤ چې مخلص مؤمنان او منافقان په ښکاره یو له بله سره بېل شول او دا ممکنه شوه چې اوس د داسې خلکو پر خلاف چې څه ډول چلند مناسب وي هغه دې ورسره وشي څنگه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له تبوک نه بېرته راغی په دې اړه یې یوڅه انتظام ونيو چې په راتلونکي وخت کې به یې یادونه وشي .

تبوک ته ور تلل :

لنډه دا چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هجرت په نهم کال د رجب په میاشت کې دېرش زره کسيز لښکر چمتو کړ او له مدینې څخه راووت . په هغوی کې لس زره تنه سپاره وو. اوبنان دومره کم وو چې خوځو تنه به پر یوه اوبن په خپل روڼ (وار) سره سپرېدل . سربېره پردې سخته گرمي او د اوبو کمښت هم ؤ خو مؤمنانو په مینې سره د خدای جل جلاله په لار کې سرښندنه ثابته کړې وه خدای جل جلاله هغه قبوله کړه او داسې انتظام او بندوبست یې وکړ چې بې له کوم جنگ نه هغه مقصد په لاس ورغی کوم چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مدینې څخه ورپسې لېږدېدلی ؤ. تبوک ته له رسېدو وروسته معلومه شوه چې قیصر خپلې لښکرې له سرحد نه لرې کړې او هېڅوک د مقابلې لپاره حاضر نه دی .

کله چې قیصر په دې خبر شو چې د ده له دومره بشپړ چمتووالي سره سره بیا هم مسلمانان بې له وېرې د هغه د مقابلې لپاره له مدینې نه راوتلي او مخ په وړاندې درومي نو دایې مناسبه وگڼله چې خپلې لښکرې واپس کړي. قیصر تردې پخوا هم لیدلي وو چې په مؤته غزاه کې درو زرو تنو مجاهدينو د هغه د دوه لکه کسيز لښکر په مقابل کې څه ډول زړورتیا ښودلې وه . له دې کبله کله چې هغه ته څرگنده شوه چې په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دېرش زره کسيز لښکر سره روان دی، نو دا پرېکړه یې وکړه چې د دغه سېلاب مقابله دې ونه کړی شي هسې نه چې موږه ماتې وخوړو او بې عزته شو.

په تبوک کې میشتیدل:

د قیصر په دې ډول میدان پرېښودنه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کافي وگڼله او په هغه پسې د تللو پرځای یې په دې سیمه کې د خپلو اثراتو ټینګول مناسب وگڼل او تر شلو ورځو پورې همالته پاتې شو، په دې موده کې یې زیات شمېر واړه واړه ریاستونه چې د اسلامي حکومت او د روم د واکمنۍ ترمنځ پراته وو او تراوسه پورې لاهم د رومیانو تر اثر لاندې وو هغه یې په اسلامي حکومت پورې وتړل او جزیه یې پرې ومنله، همدارنګه کومو عربي قبایلو چې تر اوسه پورې د روم د قیصر ملګرتیا کوله هغوی هم د اسلامي حکومت ملا تر او مرستیالان شول .

د منافقانو مکر او فریب :

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مدینې څخه د تبوک د جنگ لپاره روان شو په دې وخت کې ټول هغه خلک چې په اصل کې مسلمانان نه وو او د خپلې کومې ګټې په خاطر په اسلامي ټولګي کې ورننوتې وو، هغوی ټول په مدینه کې پاتې شول . او په دې یې پوره یقین درلود چې مسلمانان به له دې جنگ څخه روغ رمټ بهرته راستانه نه شي. ډېر به یې د موسم د سختۍ او سفر د مصیبتونو ښکار شي او که نه نو د قیصر ددې زورور لښکر په مقابل کې به پو پناه شي. همدغو منافقانو یو جومات (مسجد ضرار) هم جوړ کړ چې له عامو مسلمانانو نه به په جلا توګه پکې را غونډېدل او پټې مشورې به یې کولې. دې خلکو په دې وخت کې اسلامي نهضت ته د بشپړ زیان اړولو لپاره ډول ډول روغی جوړې (سازشونه) وکړې آن تردې پورې چې د تبوک جنگ د پرېکړې له څرګندېدلو نه وروسته به « په دې باره کې هغوی یقین درلود چې مسلمانانو ته به ماتې ورکړی شي » عبدالله بن ابی د مدینې پاچاشي .خو د خدای جل جلاله اراده او پرېکړه بل ډول وه او هغه وخت اوس بېخي رانژدې شوی ؤ چې کفارو د مسلمانانو د ماتې په اړه څه هیلې درلودلې هغه دې له خاورو سره خاورې شي. کله چې د تبوک دغه بې جنگه سوبه د اسلام

دېنمانوته څرگنده شوه نو د هغوی ملا ماته او داسې وربکاره شوه چې د هیلو وروستی موقع یې هم له لاسه ووتله.

د تبوک له راستنیدو نه وروسته :

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له تبوک نه راغی نو په مخ کې یې درې مهم کارونه وو:

۱- د منافقانو په باره کې پر ښکاره پالیسي عمل او د هغوی له فساد خپرولو نه د اسلامي نهضت د خوندي کولو بشپړ انتظام .

۲- د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تر څارنې لاندې د صالحو او رښتینو مؤمنانو روزنه او د هغوی د کردار او نورو اړخونو سنبالښت او بشپړول چې په نژدې راتلونکي کې د حق د شهادت کوم بار پر هغوی اېښودل کېږي هغه ترسره کړای شي .

۳- په دغه نوي تشکیل شوي هېواد کې د دارالاسلام د پالیسي ښکاره اعلان .

له منافقانو سره چال چلند :

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم لا له تبوک نه مدینې ته نه و رارسېدلی چې دا وخت په لاره کې پرې د توبې سورت نازل شو او خدای جل جلاله خپل نبي صلی الله علیه وسلم پرداسې ډېرولارښوونو سرلوړی کړ چې کله مدینې ته ورسېږي نو پر هغو دې عمل وکړي . تر اوسه پورې له منافقانو سره په نرمه پالیسي عمل کېده او هغه عذرونه یې منل شوي وو چې د تبوک جنگ د سفر په وخت کې یې د ځان د خلاصون لپاره حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته وړاندې کړي وو. خو اوس حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته د پالیسي د بشپړ بدلون هدایت ورکړ شو. په ښکاره ورته وویل شول چې له هغوی سره دې په سختۍ چارچلند وشي . که هغوی د خپلې درواغجنې دعوي پر ځای تاسې ته د رښتیني ایمان د ثبوت لپاره مالي مرسته وړاندې کوي نو هغه مه منئ . که له هغوی څخه کوم یو مړ شي نو حضرت محمد

صلی الله علیه وسلم دې د هغه د جنازې لمونځ نه کوي. مسلمان دې د ځانگړو او کورنیو اړیکو په اساس له هغوی سره د خلوص او دوستۍ معامله او چال چلند نه کوي.

د ابوعامر روغي جوړې (سازشونه) :

مدینې ته د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له راتگ نه د مخه یو عیسوي راهب (ابوعامر) په مدینه کې په پوهه او فقیرۍ ډېر مشهور او په خلکو کې ډېر منلی ؤ، کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مدینې ته راغی نو پکار ؤ چې د هغه د فقیرۍ او خدای لمانځنې پایله راوباسي ترڅو د هدایت له نور څخه گټه واخلي او د خدای لمانځنې رښتیني تصور ترټولو د مخه هم دی قبول کړي. خو د دغسې علم او تقوی غلطه انگېرنه او د معمولي او دودیزې دیندارۍ مظاهر په عمومي ډول انسان د هدایت له پیروۍ څخه منع کوي. په دې ډول پر ابوعامر باندې هم اسلامي بلنې سرچپه اغېزه وکړه او دخپلې دیندارۍ کاروبار ته متوجه شو اودا یې درک کړه چې اوس به دهغه د فقیرۍ او پیرۍ سکه ددې نوي نهضت په مقابل کې کوټه (ناچله) شي نوله همدې کبله د اسلامي نهضت تر ټولو سخت مخالف او دښمن شو.

په لومړي سر کې خو له ابوعامر سره دا هیله وه چې دا د دوه درې ورځو نهضت دی، د دغسې خدای لمانځنې او دیندارۍ بندیزونه کله خلک مني.

خو چې قریشو د بدر په جنگ کې ماتې وخوړه، ابوعامر خواشیني شو او د مسلمانانو پر خلاف یې د عربو قبیلو او قریشو په لمسولو پیل وکړ او د احد په جنگ او د احزابو په حمله کې چې مسلمانانو ته څه ورپېښ شول، دغه درویش (ابوعامر) پکې لاس درلود. دغه عیسوي اهل کتاب د مسلمانانو پر خلاف له مشرکانو سره په روغه جوړه او د توحید د ډېوې پرځای د شرک د تیارو په خورولو کې د یوې شبې لپاره هم کمی ونه کړ خو د خدای جل جلاله دا فیصله په ښکاره مخې ته راتله چې «دا ډېوه به په پوکیو مړه نه شي» او اسلام به په ټولو عربو لاس بری دین وي. خو بیا هم د دغه «خدای لمانځونکي درویش!» هلې ځلې پای ته ونه رسېدې او روم ته یې سفر وکړ، تر

خو هلته د خطر زنگ ووهي او قيصرمتوجه کړي چې د دغه را پورته شوي تويان (!) دمخنيوي لپاره که څه کولی شي چې ويې کړي .

د ضرار جومات :

له ابوعامر سره په دغو ټولو هڅو او کوښښونو کې د مدينې يوه ډله منافقان همکار وو او دې خلکو به په خپلو منځو کې په مشورې سره د اسلامي نهضت د له منځه وړلو تدبيرونه سنجول په دې توگه د مدينې منافقانو د ابوعامر د پلان له مخې د يوه جلا جومات د ودانولو پرېکړه وکړه لکه څنگه چې د مخه يې يادونه شوې ده . هلته به دا خلک د لمانځه په پلمه راغونډېدل او د مسلمانانو پرخلاف به يې سازشونه کول .

په هغه وخت کې په مدينه کې دوه جوماتونه وو يو د(قبا) جومات چې د ښار يوې څنډې ته او بل نبوي جومات چې د ښار په منځ کې واقع ؤ. خو بل درېيم جومات ته څه ضرورت نه ؤ مگر دغو منافقانو په دې پلمه چې د ځينو بوداگانو او معذورو خلکو لپاره ترهغو دوو جوماتونو پورې ورنگ ډېر ستونزور دی، درېيم جومات جوړ کړ. او حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته يې بلنه ورکړه چې په هغه جومات کې يو ځل لمونځ اداء کړي ترڅو ددې جومات پرانېستنه په خير او برکت سره وشي. حضرت محمد صلی الله عليه وسلم هغوی ته وويل چې اوس خو زه د تبوک د جنگ لپاره په تياري نيولو بوخت يم، کله چې له هغه ځايه بېرته راغلم بيا به سره وگورو. د بېرته راتلو پروخت په لاره کې پرې هغه آيت نازل شو چې خدای جل جلاله په ښکاره په دې جومات کې له لمانځه اداء کولونه منع کړ او دا يې وويل چې په حقيقت کې دا يو داسې ځای دی چې د مسلمانانو پرخلاف د مشورې کولو لپاره ترې د څارنځي په توگه کار اخيستل کېږي نو دا ددې وړ نه دی چې ته پکې لمونځ اداء کړې. په دې توگه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم پر يو شمېر کسانو باندې حکم وکړ چې مدينې ته د ده له رسېدو نه د مخه هغه جومات ټنگ کړي. په دې ډول د هغه جومات ټنگول په حقيقت کې د منافقانو پرخلاف د مسلمانانو د راتلونکې کړنلارې يو ښکاره

اعلان ؤ، او په راتلونکې کې پرې عمل وشو.

د مؤمنانو د روزنې بشپړتيا :

په دې وخت کې اسلامي نهضت د يوې نړيوالې هڅې اوهاند پړاوته وړداخلېده او هغه وخت ډېر رانژدې ؤ چې د عربو دغه مسلمانان د ټولې نړۍ د نامسلمانو خلکو په مقابل کې د خدای جل جلاله د دين د پيغام رسولو لپاره د جنگ ډگر ته ورو دانگي. په دغسې پړاو کې د مؤمنانو يوه معمولي غونډې کمزوري هم د لوی خنډ سبب گرځېدله. له دې کبله په دې وخت کې د مؤمنانو بشپړې روزنې ته پوره پاملرنه وشوه او د هغوی د ايمان د کمزورۍ نښې نښانې يې و اونډلې او په لرې کولو يې ټينگار وشو.

د تبوک د جنگ په وخت کې هغه کسان له لارې بېرته راگر ځېدلي وو چې په هغوی کې واقعي ايمان او اسلام موجود نه ؤ ځينې داسې مؤمنان هم ستانه شوي وو که څه هم هغوی رښتيني مؤمنان وو خو د کومې مؤقتي کمزورۍ يا سستۍ له امله ترې غفلت او سرغړونه شوې وه. د دغسې خلکو د اصلاح لپاره ډېر سخت چلند غوره کړی شو، تر څو بيا دغسې کمزوري ترې څرگنده نه شي. د لاندې دريو تنو صحابه و (حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه، هلال بن اميه رضی الله عنه او مراره بن ربیع رضی الله عنه واقعه د زدکړې وړ بشپړ درس دی چې د هغې په رڼا کې په ښه توگه دا اندازه لگېدلای شي چې په هغه وخت کې د مؤمنانو روزنه په کومه کچه سرته رسېدله. دغه درې تنه صحابه که څه هم رښتيني مؤمنان وو او تردې د مخه هم د هغوی د ايمان خلوص تجربه شوې وه خو څنگه چې هغوی مازې د سستۍ له امله د تبوک د جنگ په وخت کې له حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره ملگرتيا ونه کړای شوه، نوځکه ډېر تنگ او سخت ونيولی شول؛ کله چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم له تبوک نه بېرته راستون شو نو مسلمانانو ته يې حکم وکړ چې هېڅوک دې له هغوی سره سلام کلام نه کوي. له څلوېښتو ورځو نه وروسته دا ټينگار پرې هم وشو چې له خپلو ښځو نه دې هم جلا واوسي. له پنځوسو ورځو وروسته خدای جل جلاله

د هغوی توبه ومنله او د هغوی د بخښنې حکم یې رانازل کړ چې د توبې په سورت کې یې یادونه شوې ده له دوی څخه د یوه تن حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه واقع د هغه په خپله ژبه په تفصیل سره رانقل شوې ده چې هغه د عبرت ډېر په زړه پورې درس دی .

د حضرت کعب رضی الله عنه واقع :

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تبوک د جنگ لپاره مسلمانان چمتو کول نو ما هم اراده کړې وه چې زه دې هم د تللو تیاری ونیسم خو بیا مې سستی وکړه او دا مې وویل چې تراوسه پورې خو لاڅه خبره نه شته . کله چې د تلو وخت راورسېږي نو بیا به د تیاري نیولو لپاره خو یو څه وخت وي، په دې توگه خبره وځنډېدلې آن تردې چې د تلو وخت راورسېد خو زه چمتو نه وم. ما په زړه کې وویل چې لښکر لار نو زه به هم یو دوه ورځې وروسته پسې وخوځېږم او له قافلې سره به یوځای شم لنډه دا چې په همدې سستی کې وخت راځینې تېر شو او زه پاتې شوم . کوم خلک چې په مدینه کې پاتې شوي وو، و مې لیدل چې هغوی خو یا منافقان دي او یا داسې کمزوري او اړ خلک دي چې خدای جل جلاله معذور گڼلي دي خو زما زړه خورا ډېر ځورېده او په خپل حال مې افسوس کاوه .

کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دې سفر نه بېرته راغی نو له عادت سره سم لومړی جومات ته ورغی او دوه رکعت له منځ یې اداء کړ، بیا له خلکو سره د لیدنې کتنې لپاره کښېناست، په دې وخت کې به منافقان ورتلل او خپل عذرونه به یې وړاندې کول او په قسم خوړلو سره به یې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته د خپلو اړتیاو یادونه کوله، ترڅو هغه پرې یقین وکړي . دغه خلک څه د پاسه (۸۰) تنه وو. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به د هغوی جوړې کړې خبرې واورېدلې او د هغوی د ښکاره عذر په منلو سره به یې د هغو باطن خدای ته پرېښوده او بخښنه به یې ورته وکړه . کله چې زما وار راغی، زه وروړاندې شوم او سلام مې واچاوه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم چې ماته وکتل په مسکا شو او راته یې وویل

«ووايه ستا مانع څه وو» ما ورته وويل: قسم په خدای دی که زه د کوم اهل دنیا په وړاندې حاضر شوی وای نو اړومرو به مې هغه په يوه نه يوه خبره راضي کړی وای خو ستا په اړه مې دا ایمان دی که زه اوس د کومې يوې خبرې په جوړولو سره تا راضي هم کړم خو خدای جل جلاله به خامخا تا له ما څخه ناراض کړي، نو زه به رښتیا رښتیا وایم کېدای شي چې ته به پرې خوښ نه شې خو زه هیله لرم چې خدای جل جلاله به ما ته د بخښنې کومه لاره پیدا کړي. رښتیا خو دا ده چې ما سره داسې عذر نه شته چې تاسې ته یې وړاندې کړای شم، ما د تلو پوره وس درلو. په دې ډول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم وويل: (دې سړي رښتیا خبره وکړه) بیایې راته وويل: ښه نو، پاڅېږه! لاړشه او سترگې په لاروسه چې خدای جل جلاله ستا په باب څه پرېکړه کوي. زه پاڅېدم او خپلې قبیلې ته لاړم او همالته اوسېدم. زما په شان دوو نورو کسانو (مراه بن ربیع او هلال بن امیه) هم رښتیا ويلي وو.

تردې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم امر وکړ چې له درې واړوسره به خبرې نه کوو. هغه دواړه خو په کور کښېناستل مگر زه به راوتلم. په جماعت سره به مې لمونځ اداء کاوه. بازارونو کې به گرځېدم خو هېچا به له ما سره خبرې نه کولې. داسې ښکارېده چې دغه ځمکه بیخي بدله شوې ده. زه دلته پردی یم او هېڅوک مې نه پېژني. جومات ته به چې د لمانځه لپاره لاړم نو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته به مې سلام واچاوه او ځواب ته به یې سترگې په لاره وم چې د هغه شونډې خوځېږي که نه، په لمانځه کې به مې د سترگو په گوټ حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته کتل چې هغه په کوم نظر راته گوري په داسې حال کې چې هغه به ما خوا ته کتل خو کله چې به ما سلام وگرځاوه نو زما خوا ته به یې نه کتل. یوه ورځ په ډېره وېره د خپل تره د زوی او د ورکتوب انډیوال ابوقتاده څنگ ته لاړم. د هغوی د بڼې پردېوال وختلم هغه ته مې سلام واچاوه هغه لا د سلام ځواب نه و راکړی چې دا مې ورته وويل: (ابوقتاده! زه تاته په خدای قسم درکوم او پوښتنه کوم چې آیا زه له خدای او د هغه له رسول سره مینه نه لرم؟) هغه غلی شو. ما بیا پوښتنه وکړه، هغه بیا غلی شو، درېیم ځل یې بس همدومره وويل: (یوازې خدای جل جلاله اودهغه رسول ښه

پوهېږي) په دې خبره زما له سترگو اوښکې راغلې او له دیوال نه راکوز شوم. په همدې ورځوکې یوځل له بازار نه تېرېدم چې د شام یوه اوسېدونکې د غسان پاچا یو لیک چې په ورېښمینه ټوټه کې نغښتی ؤ ما ته راکړ. ما هغه پرانیست او ومې لوست، په هغه کې یې لیکلي وو چې: (موږ اورېدلي دي چې ستاسې بادار پرتا ظلم کړی دی. ته کوم بې پته او خوار سړی نه یې، نه ددې وړ یې چې له منځه لاړشې. زموږ څنگ ته راشه، موږ به ستا قدر وکړو) ما وویل: (دا بله بلا راغله) په دې وخت کې مې هغه په نغري کې وسوځاوه.

په دې ډول څلورېښت ورځې تېرې شوې چې بیا حضرت محمد صلی الله علیه وسلم حکم وکړ چې له خپلې ښځې نه دې هم جلا کړی شه ما پوښتنه وکړه: (آیا طلاق ورکړم؟) په ځواب کې دا راته وویل شول چې (نه) بس جلا اوسه) ما خپله مېرمن پلارگنۍ کړه ولېږله او دا مې ورته وویل (ترهغې پورې انتظار کوه ترڅو چې خدای جل جلاله ددې معاملې فیصله کوي).

پنځوسمه ورځ د سبا لمانځه نه وروسته زه د خپل کور پرېام ناست وم او له خپل ځان نه مې کرکه کوله چې ناڅاپه یو غږ شو او ویې ویل: (مبارک دې شه کعب بن مالکه! کله چې مې دا غږ واورېد په سجده پرېوتم او په دې پوه شوم چې زما د بخښنې حکم شوی دی. بیا نو خلک ډله ډله په ځغاسته راتلل او هر یوه به د مخه تریله دا مبارکي راکوله چې ستا توبه قبوله شوه. زه راپاڅېدم او نیغ په نیغه نبوي جومات ته لاړم، گورم چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبارک مخ له خوشحالی نه غوړېدلی دی. ما هغه ته سلام واچاوه او هغه راته وویل: (مبارک دې شه دا ستا د ژوند ترټولو ښه ورځ ده) ما ترې پوښتنه وکړه چې: (دا بخښنه ستا له خواوه او که د خدای جل جلاله له خوا؟) ده راته وویل: (د خدای جل جلاله له خوا) او د قرآن هغه آیت یې راته واوراوه چې په هغه کې زما د توبې قبولولو یادونه شوې ده.

ما وویل چې (یارسول الله! زما توبه کې دا ژمنه هم ده چې زه خپل ټول مال د خدای جل جلاله په لار کې صدقه کړم) هغه را ته وویل (یو څه یې پرېږده دا ستا لپاره ډېره ښه ده) ما د هغه له لارښوونې سره سم د خیبر برخه د ځان لپاره پرېښودله

او نوره مې ټوله صدقه کړه. کله چې زما د رښتیا ویلو په بدل کې خدای جل جلاله ما ته بخښنه وکړه نو دا ژمنه مې وکړه چې په ټول ژوند کې به د واقعیت پر خلاف خبره ونه کړم. لکه څنگه چې تراوسه پورې مې د عقل او پوهې له مخې هېڅ یوه خبره د واقعیت پر خلاف نه ده کړې او گانده (آینده) به مې هم خدای جل جلاله ترې وساتي.

د اسلامي ټولنې ځانگړتیاوي :

ددې واقعې په بیان کې چې د صحابه و جل جلاله کومه نقشه مخې ته راځي ښکاره ځانگړتیاوې یې داسې دي چې هغه باید د هر مؤمن په مخ کې وي. له هغو نه دا راملومېږي چې اسلامي نهضت په څه ډول د خپلو علمبردارانو اخلاق جوړوي .

تر ټولو لومړنۍ خبره دا ده چې کله د کفر او اسلام د اخ و ډب معامله په وړاندې وي، نو دا د مؤمن لپاره د یوه ډېرسخت ازمیښت وخت وي. دا مهال ددې خبرې اندېښنه وي چې هسې نه د کوم غفلت له امله د هغه د ټول ژوند کړه وړه لوب شي. که په دغسې وخت کې یو مؤمن د اسلام ملگرتیا نه کوي نو که د هغه غفلت د کوم بدنیتۍ له کبله هم نه وي او په ټول ژوند کې یې همدا یو ځل د غفلت څرگندونه کړې وي نو بیا هم کېدای شي چې دغه کړنلاره یې د ټول ژوند ښکې او عبادتونه برباد کړي. هېڅکله یوه مؤمن ته ددې خبرې ځای نه شته چې هغه دې د اسلام پرځای د کفرملگرتیا وکړي او یو داسې عمل دې وکړي چې غیر اسلامي نهضت پرې پیاوړی شي. په دې صورت کې دغه وضعه لا زیاته خطرناکه وي چې کله د غیر اسلامي نهضت په مقابل کې اسلامي نهضت موجود وي خو مؤمنان د خدای جل جلاله د دین د حاکمولو پرځای پرنورو چارو باندې خپل استعدادونه په کار واچوي .

بله خبره دا ده چې کله د کوم فرض د اداء کولو وخت راشي، په دې وخت کې له مؤمن سره تنبلي ښه نه ایسي. کله په دې لټي اوتنبلي کې ترې د کار وخت تېر شي، نو بیا دا عذر نه پکارېږي چې د هغه غفلت د بدنیتۍ له مخې نه ؤ.

د صحابه و رضی الله عنهم د ټولنې حال دا ؤ چې یوې خوا ته یې هغه منافقان

وو چې هغوی به خپل جوړ کړي عذرونه وړاندې کول او ټول خلک به په دې پوهېدل چې هغوی دروغ وايي، خو حضرت محمد صلی الله عليه وسلم به د هغوی د خبرو ظاهري اړخ ته کتل او له جرمونو څخه به یې تېرېده. دا ځکه چې له هغوی څخه یې دا هیله درلوده چې یو وخت به د ازمنښت په وخت کې د خپل ایمان خلوص ثابت کړي خو له بلې خوا هغه شمېر رښتیني مؤمنان وو چې پخوا یې څوځلي خپل ایمان ثابت کړی و. له درواغو نه به یې کرکه کوله. په ډاگه او ښکاره به یې خپلې غلطۍ منلې، خو بیا هم له هغوی سره دومره سخته معامله کېدله چې د ټولنې هر یوه تن سره به یې اړیکې وشلېدلې. دا کار ددې لپاره نه و چې د هغوی په ایمان او اخلاص کې څه شک پیدا شوی و، بلکې دا صرف ددې لپاره وو چې دوی ولې هغه کار وکړ چې هغه د منافقانو کار و. بیا لوربینه خو دا چې په دې معامله کې رسول الله صلی الله عليه وسلم هغوی ته په څه شان سره سزا ورکوي او پيروان یې په څه شان سره زغمي او گرده ټولنه په داسې شان د خپل پیغمبر صلی الله عليه وسلم له ارادې سره سم عمل کوي چې هر اړخ یې بې ساری دی. پیغمبر صلی الله عليه وسلم ورته ډېره سخته سزا ورکوي خو نه غوسه شته او نه کرکه، بلکې په پوره محبت سره داسې سزا ورکوي لکه چې یو مهربان پلار یې خپل غافل زوی ته ورکوي او ددې خبرې هیله من وي چې کله یې زوی سم شي نو بیا به یې په غېږ کې ټینګ نیسي. پيرو د سزا د سختۍ له کبله ډېر نارامه و خو له هغه سره دا تصور هېڅکله هم نه و چې د خپل محبوب پیغمبر صلی الله عليه وسلم د اطاعت پرځای دې له هغه سره په زړه کې د سرغړونې خیال پیدا شي. نه کوم شکایت و، نه د خپلو کار نامو څه غوښتنه. بیا دا ټولنه وگورئ چې د خپل پیغمبر صلی الله عليه وسلم د احکامو د اطاعت څومره جذبه او ولوله لري. کله چې دا حکم وشو چې له پلاني سړي سره دې اړیکې وشلول شي نو داسې څرگنده شوه لکه چې په ټول ښار کې یې څوک نه پېژني خو چې کله یې د خېښې اعلان وشو نو بیا هر څوک په دې تکل کې و چې ترټولو د مخه ورشي او هغه ته مبارکي ورکړي.

دا د رسول الله صلی الله عليه وسلم د اطاعت یوه بېلگه ده چې قرآن شریف

يې په خپلو پيروانو کې پيدا کول غواړي، هغه کسان چې غواړي د خدای جل جلاله د دين د حاکمولو په خاطر کار وکړي نو هغوی ته هم لازمه ده چې د خپل مشر او اولی الامر اطاعت وکړي. يو گناهگار په خپله وينې چې ترده ډېر غټ غټ گناهگاران مازې د درواغو په جوړولو سره پرېښودل کېږي او هغه په رښتيا ويلو دومره کلک نيول کېږي خو بيا هم هغه نه په غوسه کېږي او نه د کومې خوا بدۍ څرگندونه کوي. ترپنځوسو ورځو پورې يې د سزا ډېرې سختې ستونزې وگاللې خو د يوې گرې لپاره د هغه په ذهن کې دا خيال رانغی چې له هغه سره زياتی شوی دی. او پخوانۍ کارنامې يې د باد پرمخ ايره شوې، په ايمان او اخلاص يې شکمن شوي دي. په داسې حال کې چې هغه نه بدنيتی ؤ او نه يې د خدای جل جلاله او د هغه د رسول صلی الله عليه وسلم له محبته زړه تش ؤ او نه يې د اسلامي ټولنې پر خلاف (سازش) و کړ، نه يې په خلکو کې زړه بدوالی خپور کړ او نه يې په ټولنه کې د يوې بلې ډلې د جوړولو کوښښ وکړ بلکې په پوره صبر او سره سينه يې سزا وسپړله (پرداشت کړه) او هره شېبه په دې هيله ؤ چې کله به يې دا غفلت بخښل کېږي، دا هغه بېلگه ايزه (مثالي) کړنلاره ده چې د هغې په اساس خدای جل جلاله په ډېرو ښکلو الفاظو د هغوی د توبې منلو اعلان وکړ او همدغه تر ټولو لوی بری دی چې په دې ډول خدای جل جلاله هغوی ته ورپه برخه کړ.

د ايمان د دعوي حقيقت :

د ايمان او اسلام دوه چې پرچا باندې څومره مسؤوليتونه او پېټې ږدي هغه په پوره وضاحت سره وښودلی شول، له آره (اصله) ددې دعوي حقيقت دا دی چې خدای جل جلاله له مؤمنانو څخه د هغوی ځان او مال د جنت په بدل کې پېرلی دی.

ترهغې پورې چې د ايمان دا څرگندونه په ښه توگه په ذهنونو کې ناسته او د تل لپاره دانسان په مخ کې نه وي، نو د دين دغوښتنو په پوره کولو کې به يې هرو مرو سستې راشي. خدای جل جلاله د ايمان تعبير په هغه تړون سره کړی دی چې مؤمن

يې له خدای جل جلاله سره کوي. هغه تړون دا دی چې بنده خپل ځان او مال گواکې پر خدای جل جلاله باندې پلوري او په بدل کې يې د خدای جل جلاله هغه ژمنه مني چې له مړينې وروسته به خدای جل جلاله هغوی ته په تلپاتې ژوند کې جنت ورکوي .

تر کومه ځايه چې په اصل حقيقت پورې اړه لري په هغه اساس خو د انسان مال او ځان هر څه يوازې د خدای جل جلاله دي. هغه د ټولو شيانو پيدا کوونکي دی او همغه يې حقيقي مالک دی نو په دې صورت کې له بنده سره څه دي چې هغه به يې په خدای جل جلاله وپلوري، نو ځکه د پېرلو او پلورلو هډو پوښتنه قدرې هم نه پيدا کېږي. مگر يو شی شته چې هغه خدای تعالی خپل هر بنده ته وربخښلی او دهغه پوره واک يې ورکړی چې دی څنگه غواړي هسې وکړي. همدا ده د هغه د ارادې او خوښې خپلواکي. هغه ته ددې خبرې آزادي ورکړی شوې ده چې کولای شي د خدای له خوا ورکړی شوی ځان او وربخښل شوی مال د همغه خدای جل جلاله ملکيت وگڼي لکه څنگه چې په حقيقت کې د هغه دی خو که دی د خپل ځان او خپلو نورو شيانو مالک، خپل ځان گڼي په داسې حال کې چې دی يې مالک نه دی نو خدای جل جلاله ورته اختيار ورکړی دی، کولای شي چې له خدای جل جلاله نه مخ واړوي او خپل ځان او خپل نور شيان له خپلې غوښتنې او يا د نورو انسانانو له غوښتنې سره سم په کار واچوي او دا هم کولای شي چې اصلي مالک يې مالک ومني او د هغه له رضا سره سم له همغه ورکړ شوي مال او ځان څخه کار واخلي او د حقيقت ومني چې په اصل کې له هغه سره څه شته هغه د الله امانت دی او ددې شيانو په استعمالولو کې هغه د مالک او واکمن حيثيت نه لري. د ارادې او اختيار دغه لږ شاته آزادي په حقيقت کې د هغې معاملې بنسټ دی لکه څنگه چې الله تعالی په خپل کرم سره هغه ته پېرل او پلورل ويلي دي. خدای جل جلاله له خپلو بندگانو څخه دا غوښتنه کوي چې زما له خوا په دربخښل شوي امانت کې سره له دې چې اختيار يې درکړ شوی دی د خيانت چلند پکې مه غوره کوی بلکې له دې امانت څخه به هغسې کار اخلي لکه څنگه چې زما رضا وي. نو زه به تاسې وروسته له

دې په هغه تلپاتې (دایمي) ژوند کې په خپل نعمت سره وپالم چې نوم یې جنت دی. اوس نو هغه څوک چې د خدای تعالی دغه غوښتنه مني او دا اقرار کوي چې هغه په خپل ځان او مال یوازې د خدای جل جلاله د رضا په لار کې په کار اچوي نو د هغه دا معامله لکه څنګه چې خدای جل جلاله ورته پیرل او پلورل ویلي د هغه د ایمان اقرار دی او څوک چې دغه غوښتنه نه مني او د خدای جل جلاله د رضا پر خلاف د خپل ځان او مال پرېکړه په خپله کوي هغه ګواکې له خدای جل جلاله سره ددې پیرلو او پلورلو معامله نه کوي نو په دې صورت کې هغه کافر دی او د هغه همدغه انکار کفر دی.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تبوک د جنگ لپاره چې کومو خلکو ته د چمتو والي حکم کړی ؤ په هغوی کې ټول هغه کسان وو چې د خپلې مؤمن ولۍ اقرار یې کړی ؤ. دا ټول ګواکې هغه کسان وو چې له خدای سره یې د هغو پیرلو او پلورلو د معاملې پرېکړه کړې وه لکه څنګه چې د مخه ترې یادونه وشوه خو کله چې د دغې دعوې د ازموینې نازک پړاو راورسېده نو په هغوی کې ځینې داسې کسان هم وو چې په دغې ازموینه کې بريالي نه شول او د خدای په لاره کې یې د خپل مال او ځان له بنډلو نه ډډه وکړه. په هغوی کې اکثره منافقان او د ایمان په دعوه کې دروغجن وو او مازې د مصلحت یا خج (فشار) له امله په اسلامي ټولګي کې داخل شوي وو، خو په هغوی کې ځینې داسې کسان هم وو چې مازې د غفلت او سستی له کبله ترې سر غړونه شوې وه. له دې کبله یې په دغه وخت کې هغوی ټولو ته له ښکاره تنقید نه وروسته په ډاګه وښوول چې ایمان مازې ددې منلو نوم نه دی چې خدای شته او هغه یو دی بلکې ایمان په حقیقت کې د دغه اقرار نوم دی چې همغه خدای جل جلاله زموږ د ځانونو او مالونو یوازینی مالک دی. په دې توګه که د همغه مالک تر منلو وروسته یو څوک د خدای په لاره کې د خپل ځان او مال له لګښت نه ډډه کوي او له دې لارې نه پرته یې به بله لاره کې لګوي په اصل کې هغه دا ثابتوي چې په خپل اقرار کې درواغجن دی. د ایمان ټولو مدعیانو ته پکار ده چې دا رښتیني اصل په پام کې ونیسي او د خدای جل جلاله په لار کې له هلو ځلو نه هېڅکله ډډه

ونه کړي.

د عوامو ديني روزنه :

د اسلام په لومړني پړاو کې به چې له دغه نهضت سره کوم خلک د ملګرتيا لپاره چمتو کېدل، دا داسې خلک وو چې پر زړونو باندې به يې د اسلام رښتينولۍ ژوره اغېزه کوله، هغوی به چې په سمه توګه پر خبرې باندې پوه شول اسلام به يې ومانه، کله چې د اسلام اثر څلورو خواو ته خپور شو نو له هرې خوا به ډلې ډلې خلک راتلل او په اسلام کې به داخلېدل. ښکاره ده چې په هغوی کې کم شمېر خلک داسې وو چې په پوره توګه به په اسلام وپوهېدل او بيا به يې اسلام راوړ. زياتره هغه خلک وو چې بې له زيات سوچ او فکره به له اسلام سره د ملګرتيا لپاره چمتو کېدل. په ښکاره خو دغه وضعه د اسلام د اقتدار لامل و دا ځکه چې په زرګونو تنه به پکې داخلېدل خو تر هغې پورې چې يوه ډله د اسلام پر غوښتنو په پوره توګه نه وي پوه شوي او د هغو ټولو اخلاقي بنديزونو د بشپړتيا لپاره چمتو شوې نه وي چې اسلام يې د خپلو منونکو په اوږو ږدي نو په حقيقت کې دغسې ډله د اسلامي نظام د کمزورتيا لامل ګرځي لکه څنګه چې د تبوک د غزا په وخت دغسې وضعه رامنځ ته شوه نو ځکه په دې ترڅ کې له داخلي کمزورتيا څخه د اسلام د ژغورنې لپاره يو ډېر مهم هدايت ورکړی شو چې له کليو او بانډو نه دې ځينې کسان د اسلام مرکزونو لکه: مدينې، مکې او داسې نورو ځايونو ته راشي چې دلته اسلامي تعليمات په پوره تفصيل سره زده کړي او د رښتيني اسلامي روح ولوله پکې ژوندی شي، بيا دې بېرته لاړشي او د خپلو کليو او بانډو دعوامو د ښوونې او روزنې لارې چارې دې برابرې کړي تر څو په هر کلي او بانډه کې رښتيني اسلامي شعور پيدا شي او د خداي تعالی له احکامونه خبر واوسي.

په اصل کې له دغې ټوليزې (عمومي) اسلامي ښوونې څخه مطلب يوازې خلکو ته د ليک او لوست زده کول نه وو، بلکې ديني پوهه وه او پر دې باندې پوهېدل وو چې د اسلامي او جاهلي ژوند د تګلارې تر منځ توپير وکړای شي. کېدای

شي چې د ليک او لوست تر زده کړې وروسته دا کار سرته ورسوي او يا يې بې له دې تر سره کړې اصلا مقصد بايد د دين رښتينی شعور پيدا کول وي، ليکل او لوستل د هغه لپاره ذريعه وگرځول شي نه غايه (۱).

د دارالاسلام د پالیسي ښکاره اعلان :

د تبوک د جنگ له بري نه راوروسته د هغو خلکو هیلې د باد پر مخ ايره شوې چې هغوی تر اوسه پورې لا په دې اسره ناست وو چې یو نه یو وخت به اسلامي نهضت ته یو داسې گوزار ورکړي چې هغه پرې له منځه یوړلای شي. په دې وخت کې هغوی ته پرته له دې چې د اسلام لمنې ته پناه راوړي بله کومه چاره پاتې نه وه او که په خپله له دغه نعمت نه گټه وانخلي نو لږ تر لږه خو به یې راتلونکي توکمونو د اسلام په مقدس دین مشرف شي.

دا مهال کابو د ټولو عربو حکومت د ایمان د خښتانو په لاس کې و او د هغوی په مقابل کې د یادونې وړ ځواک پاتې نه ؤ له دې کبله اوس نو هغه وخت رارسېدلی ؤ چې د اسلامي حکومت د ښکاره پالیسي اعلان دې وشي، ځکه یې نو په لاندې توگه خپله پالسي وړاندې کړه :

الف: په عربو کې دې په غوڅه توگه شرک بیخي ورک کړای شي، زور مشرکانه نظام دې پای ته ورسېږي او د مسلمانانو لپاره دې یوتلپاتې خالص اسلامي مرکز جوړ شي. ددې موخې لپاره دې له مشرکانو سره په غوڅه توگه اړیکې وشلېږي په دې توگه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هجرت په نهم کال د حج په وخت د حاجیانو په عمومي غونډه کې د حضرت علي رضی الله عنه په ذریعه اعلان کړل چې :

1. جنت ته به داسې سړی نه داخلېږي چې د اسلام دین یې نه وي منلی او انکار یې ترې کړی وي.
2. له سړکال نه پرته هېڅ یو مشرک د کعبې خونې ته د حج لپاره نه شي راتلای.

3. له بيت الله شريف نه به په بر بنډه هېچا ته د طواف کولو اجازه ور نه کړی

شي

۴- له هغو خلکو سره چې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ژمنه پاتې ده او سرغړاوی يې نه دی کړی له هغوی سره به د ژمنې تروخته پورې همغه شان چلند کېږي خو هغو خلکو چې له ژمنې سره سره د اسلام پر خلاف سازشونه کړي دي هغوی ته خبر ورکول کېږي چې يوازې او يوازې څلور مياشتې وخت لري. د دغې مودې په اوږدو کې دې يا خو له مسلمانانو سره وجنگېږي او د خپل برخليک فيصله دې وکړي، او يا خو دې ملک پرېږدي او ځي دې، او يا دې فکرا د خدای جل جلاله دين ومني او په اسلامي نظام کې دې شامل شي. ب: د کعبې انتظام او سر پرستي به په بشپړه توګه د توحيد د خښتوانو په لاس کې وي او د مشرکانو لاس وهنه به پکې نه وي، اوس به نه يوازې دا چې په کعبه کې کوم مشرکانه دود نه تر سره کېږي بلکې هغوی به ددې پاک سپېڅلي کور تر څنګ هم نه اوسېږي.

دولسمه برخه

(1) هغه ليک او لوست چې هدف ترې اسلامي شعور پېداکول نه وي او په پايله کې له اسلامي شعور څخه بې برخي کېدل وي نو هغه علم نه بلکې جهل دی.

وروستی حج او وفات

د حج سفر :

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هجرت په لسم کال د حج اراده وکړه. د همدې کال د ذی القعدې په میاشت کې یې اعلان وکړ چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د حج د تلو اراده لري دا خبر په ټولو عربو کې خپور شو. په دغه مبارک وخت کې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره د حج د نېکمرغۍ ترلاسه کولو په مینه ټول عرب په جوش راغلل حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ذی القعدې په وروستیو ورځو کې له مدینې څخه راوخوځېد او د ذی الحجې په

څلورمه نېټه د سبا مهال مكي ته ورسېد. تر راتگ وروسته يې لومړی د كعبې طواف وكړ او بيا يې په مقام ابراهيم كې دوه ركعته لمونځ اداء كړ. بيا يې د صفا غونډۍ او مروه تر منځ هڅه او هاند (سعي) وكړ وروسته له دې په اتمه نېټه د پنجشنبې په ورځ له ټولو مسلمانانو سره په مني كې پاتې شو. په دويمه ورځ د ذی الحجه په ۹ نېټه د سبا لمانځه له اداء كولو نه وروسته له مني څخه وخوځېد او عرفات ته ورغی، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم هلته هغه تاريخي خطبه ولوستله چې په هغې سره د اسلام برم او اوکوب وښودل شو. په دې خطبه كې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د ډېرو مهمو چارو په اړه لارښوونه وكړه چې ځينې يې دا دي :

د حج خطبه :

بسم الله الرحمن الرحيم

« واورئ، د جاهليت دودونه زما تر دواړو پښو لاندې دي. »
 « عرب پر عجم او عجم پر عرب هېڅ فضيلت نه لري. تاسې ټول د آدم اولاد يئ او آدم له خاورې پيدا شوی ؤ. »
 « مسلمانان په خپل منځ كې سره وروڼه دي. »
 « ستاسې مريئ! ستاسې مريئ!! څه چې په خپله خورئ پر هغوی يې هم وخورئ. څه چې په خپله اغوندئ پر هغوی يې هم واغوندئ. »
 « د جاهليت ټول قتلونه باطل كړي شول، اوس هېڅوك يو له بل څخه د پخواني قتل د بدلې اخيستلو حق نه لري او تر ټولو د مخه زه د خپلې كورنۍ ربيعه بن الحارث د زوی له قتل څخه تېرېرم او هغه باطلوم. »
 « د جاهليت هر راز سود هم باطل كړی شو اوس هېڅوك يو له بل څخه د سود غوښتنې حق نه لري، او تر ټولو مخكې زه د خپلې كورنۍ سود باطلوم چې هغه د عباس بن عبدالمطلب سود دی »
 « د ښځو په اړه له خدايه ووېرېږئ، ستاسې حق پر ښځو او د ښځو پرتاسې دی. »

«ستاسې وينې او ستاسې مالونه ترقيامته پورې يو پر بل حرام (۱)»

دي لکه څنگه چې دا ورځ دا مياشت او دا ښار حرام دی «
 «زه تاسې ته یو شی در پرېږدم که تاسې هغه ټینگ ونيو نو بې لارې به نه شئ.
 او هغه د الله جل جلاله کتاب دی «
 تر دې وروسته هغه د شریعت ډېر اصولي احکام بیان کړل. بیا یې په خطاب
 سره له ټولې غونډې نه پوښتنه وکړه :
 « خدای جل جلاله به له تاسې څخه هلته (هغې دنیا کې) زما په باب پوښتنه
 وکړي، نو تاسې به څه ووايئ؟ »
 صحابه و وویل موږ به په شهادت سره ووايو چې «هغه (محمد صلی الله علیه
 وسلم) د خدای جل جلاله پیغام راوړس او خپل فرض یې اداء کړل» بیا یې آسمان
 لوري ته گوته ونيوله او درې ځله یې وویل :
 « ای خدایه ! ته شاهد اوسه » په دغه وخت کې د قرآن شریف دا آیت نازل شو:
 (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ
 الْإِسْلَامَ دِينًا) [المائدة : 3] ستاسې لپاره مې نن دا دین بشپړ کړ او خپل نعمت
 مې پر تاسې تمام کړ او تاسې ته مې اسلام د دین په حیث غوره کړ .
 حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د همدې وروستي حج په ترڅ کې د حج
 هغه ټولې طریقې عملي کړې لکه څنگه چې اداء کول یې پکار دي.
 حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په دې وخت کې دا هم وویل چې « له ما
 څخه د حج مسایل زده کړئ. شاید تردې وروسته ما ته د بل حج موقع را نه شي»
 په دې ترڅ کې یې دا هم ټولو مسلمانانو ته وویل :
فلیبلغ الشاهد الغائب کوم خلک چې په دې وخت کې حاضر دي هغوی دې
 ارومرو (دا ټولې خبرې) هغو خلکو ته ورسوي چې حاضر نه دي.

ناروغي :

د یوولسم هجري کال د صفرې میاشتې په ۱۸ مه یا ۱۹ مه نېټه او د

چهارشنبې ورځ وه چې د هغه مبارک روغتيايي حالت څه نا څه ښه نه ؤ. او د دوشنبې په ورځ يې ناروغي زياته شوه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم چې ترڅو پورې توان درلود د لمانځه لپاره به جومات ته ورته او ترټولو وروستى لمونځ يې چې اداء کړ هغه د ماښام لمونځ ؤ. په سر يې درد ؤ او په دسمال يې تړلې ؤ چې جومات ته يې تشریف راوړ او په لمانځه کې يې د. والمرسلات عرفا سورت قرائت کړ. د ما سختن په وخت کې ډېر کمزورى ؤ او جومات ته يې تشریف رانه وړاى شو او دا يې وويل چې ابوبکر رضی الله عنه دې لمونځ ورکړي په دې توگه تر څو ورځو پورې حضرت ابوبکر رضی الله عنه لمونځ ورکاوه .

وروسته خطبه او لارښوونې :

په دې منځ کې يې يوه ورځ طبيعت لږ څه ښه شو، غسل يې وکړ او جومات ته يې تشریف راوړ او يوه خطبه يې واوروله چې دا د هغه (صلى الله عليه وسلم) د ژوندانه تر ټولو وروستى خطبه وه. هغه (صلى الله عليه وسلم) وويل :

« خدای جل جلاله خپل يوه بنده ته واک ورکړ چې کولای شي د دنيا نعمتونه قبول کړي يا له خدای سره (په آخرت کې) چې څه دي هغه قبول کړي. خو ده (محمد صلى الله عليه وسلم) هغه څه قبول کړل چې هغه له خدای سره دي .»

کله چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دا خبره واوروله حضرت ابو بکر رضی الله عنه پوه شو چې نغوته يې کومې خواته ده نو ويې ژړل. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم زياته کړه

« تر ټولو ډېر د ابوبکر رضی الله عنه له دولت او ملگرتيا نه خوښ یم، که ما په خپل امت کې څوک خليل ځانته نيولای نو ابوبکر به مې نيولی وای مگر زما او د هغه ترمنځ د اسلام اخوت او دوستي بسنه کوي.

او هو، واورئ! له تاسې نه پخوا قومونو د خپلو پيغمبرانو او لويانو له قبرونو څخه عبادتځي جوړول. گورئ تاسې هغسې مه کوئ. زه تاسې ترې په کلکه منع کوم .»

بيايې وويل:

« د حلالو او حرامو نسبت دې ما ته نه کېږي. ما هغه شيان حلال کړي دي

چې هغه خدای جل جلاله حلال کړي دي او هغه شيان مې حرام کړي دي چې هغه خدای جل جلاله حرام کړي دي».

د همدې ناروغۍ په ترڅ کې یې یوه ورځ د خپلې کورنۍ اهل مخاطب کړل او ورته یې وویل: «ای د خدای جل جلاله د پیغمبر لورې (فاطمې رضی الله عنها) او د خدای جل جلاله د پیغمبر ترورې (صفیې رضی الله عنها) هغه څه وکړې چې د خدای جل جلاله په وړاندې ستاسې په کار شي. زه تاسې د خدای جل جلاله (له عذاب) څخه نه شم ژغورلای».

یوه ورځ یې ناروغي ډېره زیاته وه. کله به یې خادر پرمخ را خور کړ او کله به یې لرې. په دې ترڅ کې حضرت عایشې رضی الله تعالی عنها د هغه له مبارکې خولې څخه دا الفاظ واورېدل:

«پر یهودو او نصاراوو دې د خدای لعنت وي هغوی د خپلو پیغمبرانو او لویانو له قبرونو څخه عبادتځي جوړ کړي وو».

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم لږ شاته اشرقي له حضرت عایشې رضی الله عنها سره در لودلې. په همدې سخت حالت کې یې یو ځل هغې ته وویل: «عایشې! هغه اشرقي چېرته دي؟ آیا محمد دې له خدای جل جلاله سره بدگومان مخامخ شي! لاړه شه د خدای جل جلاله په لار کې یې خیرات کړه».

د اعلیٰ ملګري په لور سفر:

ناروغي به یې کله ډېره شوه او کله لږه. په کومه ورځ چې دی وفات شو یعنې (د دوشنبې په ورځ) په ښکاره یې طبیعت آرام ؤ خو لکه څنګه چې ورځ پخېده پر هغه صلی الله علیه وسلم به بیایا بې هوښي راتله. په دغه حالت کې به یې زیاتره له مبارکې خولې څخه دا الفاظ راوتل {مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ} [النساء: 69] له هغو خلکو سره چې پر هغوی باندې خدای جل جلاله انعام کړی دی.

او کله به یې ویل:

اللَّهُمَّ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى: ای خدایه سترملگری یې

اوکله به یې ویل:

بل الرَّفِيقِ الْأَعْلَى: اوس نور څوک نشته بلکې هغه

سترملگری پکار دی.

د همدې وينا په بيا بيا ويلو يې حال نور شو او پاک روح يې عالم قدس ته ولاړ.

اللهم صل على محمد وبارک وسلم.

د وفات نېټه:

په عمومي ډول چې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د وفات نېټه مشهوره ده هغه د هجرت يوولسم کال د دوشنبې ورځ د ربيع الأول د مياشتې ۱۲ مه ده خو په دې کې اختلاف شته، د مولانا سيد سلیمان ندوي صاحب د پلټنې له مخې د ربيع الأول لومړۍ نېټه ده.

دويمه ورځ يې تجهيز اوتکفين بشپړ شو او مبارک جسد يې په هغې حجره کې خاورو ته وسپارل شو چې هلته وفات شوی و.

{إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ} (30) [الزمر : 30]

{إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ} (156) [البقرة : 156]